

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**IRAK'TA İSLAM DEVLETİ ÖRGÜTÜ'NÜN (İŞİD)
ÇIKIŞ VE YAYILMASININ SEBEPLERİ: 2003-2017**

SARKAN SALMAN ABUBAKER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2018

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**IRAK'TA İSLAM DEVLETİ ÖRGÜTÜ'NÜN (İŞİD)
ÇIKIŞ VE YAYILMASININ SEBEPLERİ: 2003-2017**

SARKAN SALMAN ABUBAKER

Danışman: Doç. Dr. Aslı ILGIT

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Özden SELCEN ÖZMELEK

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Özlem KAYHAN PUSANE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2018

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Aslı ILGIT
(Danışman)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Özden SELCEN ÖZMELEK

Üye: Doç. Dr. Özlem KAYHAN PUSANE

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2018

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 13 / 11 / 2018

Sarkan Salman ABUBAKER

ÖZET

IRAK'TA İSLAM DEVLETİ ÖRGÜTÜ'NÜN (İŞİD) ÇIKIŞ VE YAYILMASININ SEBEPLERİ: 2003-2017

Sarkan Salman ABUBAKER

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Aslı ILGIT

Kasım 2018, 182 sayfa

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahale ettiği 1980'li yıllar, Selefilik gibi İslam'ın en radikal yorumu ile hareket eden cihadi örgütlerin ortaya çıktığı dönem olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemde birçok Selefi grup ve örgütler tarafından önce Sovyetler Birliği'ne daha sonra A.B.D. ve Batılı ülkelere karşı küresel bir cephe oluşturularak cihat adına savaş ilan edilmiştir. Daha sonra bu küresel cepheye liderlik yapan El Kaide terör örgütünün kurucusu Usame bin Ladin'in yardımı ile günümüzde dünyanın en tehlikeli ve aykırı terör örgütü konumuna gelen ve İŞİD olarak da bilinen İslam Devleti örgütünün 1999 yılında kuruluşunun ilk adımı atılmıştır.

Dünyada tek bir Müslüman devletin dahi olmadığı inanışına sahip olan ve yeniden hilafeti öncelikle Ortadoğu'da daha sonra da tüm dünyada canlandırmayı amaçlayan İŞİD, 2003 Irak işgali sonrasında bölgede kendini göstermesiyle birlikte, 2011'de ve ardından devam eden süre içinde, Irak'ın batı bölgelerinde ve Suriye'nin doğusunda geniş bir coğrafyayı işgal edip bu alanlarda hilafeti ilan etmeyi başardı. Ayrıca İŞİD gerçekleştirdiği işgaller neticesinde insan gücü, askeri yeterlilik, mali kaynaklar ve propaganda yönünden yalnızca hâkim olduğu bölgelerde değil aynı zamanda tüm dünyaya korku salan bir tehdit unsuru haline gelmiştir.

Bu çalışma, Irak Devleti'nin siyasi tarihinde önemli bir dönem olan 2003'ten 2017 yılına kadar İŞİD'in hilafet ilan ettiği sürece kadar geçen zaman dilimini inceleyerek yerel koşulların örgütün ortaya çıkması, güç unsurlarını bünyesinde toplaması ve yayılmasında oynadığı rolün önemini analiz etmektedir. Bu bağlamda, örgütün yapılanma süreci anlatıldıktan sonra 2003'te ABD'nin Irak'ı işgal ederek Saddam rejimini ortadan kaldırılmasıyla yaşanan istikrarsızlık ortamında Baasçıların

kamu kurum ve kuruluşlarından el çektilmesi,2006-2007 yılları arasında mezhepsel savaşların meydana gelmesi, Sünnilerin siyasal süreçten uzaklaştırılması, 2011 yılında IŞİD'in güç ve otorite boşluğunu avantaja çevirerek Irak ve Suriye'de yükselmesi ve yayılmaya başlaması, Baasçı subayların örgütün yönetim kadrolarında bulunmalarının rolü ele alınarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: IŞİD, İslam Devleti, Irak, Suriye, Mezhep, Mezhepsel Savaş, Terör, Terörizm.

ABSTRACT**THE REASONS BEHIND THE RISE AND EXPANSION OF THE ISLAMIC
STATE (ISIS) IN IRAQ (2003-2017)****Sarkan Salman ABUBAKER****Master Thesis, Department of International Relations****Supervisor: Associate Professor Ash ILGIT****November 2018, 182 pages**

1980s are remembered for the Soviet Union invasion of Afghanistan and it is also the period when Islamic jihad organizations that act with the most radical Islamic movements like Salafism emerged. In this period, many Salafist groups and organizations declared jihad creating a global front first against Soviet Union then against USA and Western countries. Later on, the Islamic State organization (also known as ISIS) had taken its first steps in 1999 which has later become the most dangerous and outrageous terror organization in the world in recent years with the help of Al-Qaeda's founder Usame Bin Ladin who was the leader of this global front.

ISIS believed that there is not a single Muslim State in the world existed and aimed to start a khilafat movement first in Middle East then in the whole world. After 2003 Iraq Invasion, ISIS emerged in the region. In 2011 and in the ongoing period, it managed to establish khilafat after invading a wide area including western regions of Iraq and eastern side of Syria. Besides, ISIS has become a threat that spreads fear not only in the regions it has been ruling, but also in all over the world in terms of manpower, military sufficiency, financial resources and propaganda as a result of its invasions.

This study investigates the period between 2003 to 2017, when ISIS established khilafat which was an important period in Iraq's political history and, it analyses the importance of local conditions for the organization's emergence, its gathering such strength and its expansion. In this context, after the information on the organization's structuring process is given, the following issues are discussed; the suspension of Baathists from state institutions and organizations during the instability after the USA

invasion of Iraq ended Saddam Regime in 2003, Sectarian violence between 2006-2007, suspension of Sunnis from political process, ISIS's rising and spread in Iraq and Syria taking advantage of the absence of power and authority in 2011, and the role of the Baathist officers in the organization's managerial positions.

Keywords: ISIS, Islamic State, Iraq, Syria, Sect, Sectarian Violence, Terror, Terrorism.

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sırasında ve yüksek lisans eğitimim süresince değerli bilgileri ve tecrübesi ile bana yol gösteren ve desteğini benden esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç.Dr. Aslı ILGIT’a teşekkürlerimi sunarım.

Tüm eğitim hayatım boyunca her türlü desteği benden esirgemeyen değerli aileme teşekkür ederim.

Ayrıca Sallahaddin Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesindeki bütün hocalarıma teşekkürlerimi en içten duygularıyla arz ederim.

Bu çalışmayı Irak ve Suriye’de IŞİD kara bulutunun dağıtılmasında canını ortaya koyan tüm şehit ve gazilere ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi ve Soruları.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	3
1.5. Araştırmanın Yöntem ve Planı	3

BÖLÜM II

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE : TERÖRİZM

2.1. Terör ve Terörizmin Tanımı	5
2.2. Terörizmin Özellikleri	13
2.3. Terörizmin Unsurları	14
2.3.1. İdeoloji Unsuru	15
2.3.2. Örgüt Unsuru	16
2.3.3. Eylem (Şiddet) Unsuru	17
2.4. Terörizmin Tarihsel Gelişimi	18

2.5. Terörizmin Türleri.....	24
2.5.1. Ulusal (Ülke İçi) Terörizm.....	24
2.5.2. Uluslararası Terörizm	25
2.5.3. Ulusötesi Terörizm	26
2.5.4. Devlet Terörizmi	26
2.5.5. Devlet Destekli Terörizm.....	27
2.5.6. Etnik Terörizm	28
2.5.7. Siber Terörizm.....	29
2.6. Terörizmin Nedenleri	29
2.6.1. Sosyo- Kültürel Nedenler.....	31
2.6.2. Ekonomik Nedenler	32
2.6.3. Siyasi Nedenler.....	33
2.6.4. İdeolojik Nedenler	34

BÖLÜM III

İSLAM DEVLETİ TERÖR ÖRGÜTÜ (İŞİD)

3.1. Kuruluştan Bugüne İŞİD'in İsimleri	38
3.2. İŞİD'in Düşünsel Temelleri	40
3.3. İŞİD'in Yol Haritası: "Vahşetin İdaresi"	55
3.4. İŞİD'in (İslam Devleti) Yönetim Yapısı	59
3.5. İŞİD'in İletişim Gücü	65
3.6. İŞİD'in Ekonomik Gücü.....	67
3.6.1. Petrol.....	67
3.6.2. Gasp ve Yağma.....	69
3.6.3. Fidyeye ve İnsan Ticareti.....	70
3.6.4. Fosfat, Çimento, Sülfür	71
3.6.5. Tarım Ürünleri.....	71
3.6.6. Destekçilerin Bağışları.....	72
3.7. İŞİD'in Tarihsel Dönüşüm Süreci.....	73
3.7.1. Ebu Musab el-Zerkavi ve "Tevhid ve Cihad Örgütü" (1999-2003)	74
3.7.2. "İki Nehir Topraklarındaki el-Kaide" (Irak El-Kaidesi) (2004-2006).....	77

3.7.3. Irak el-Kaidesi'nden Mücahitler Şura Konseyi'ne	80
3.7.4. Irak İslam Devleti (2006-2013)	82
3.7.5. Irak İslam Devleti'nin Yeniden Canlanması	84
3.7.6. Duvarları Yıkma Harekâtı.....	85
3.7.7. Suriye İç Savaşı ve Irak Şam İslam Devleti'nin El Kaide ile Yol Ayrımı (2013-2014).....	86
3.7.8. Rakka'dan Musul'a İslam Devleti (2014 Yılıının Fenomeni)	90

BÖLÜM IV

IRAK'TA İSLAM DEVLETİ ÖRGÜTÜ'NÜN (İŞİD) ÇIKIŞI VE YAYILMASININ SEBEPLERİ (2003-2017)

4.1.1. Irak'ın Coğrafi Yapısı	94
4.1.2. Irak Demografisi: Etnik ve Mezhepsel Yapı.....	97
4.1.3. Irak'ın Tarihçesi	100
4.2.1. ABD'nin Irak İşgali ve Sünnilerin Direnişi	105
4.2.2. Mezhepsel Savaş: İŞİD'in Sünni Bölgelerde Etkinliğini Arttırması	110
4.2.3. 2010 Yılı Seçimleri: Sünnilerin Siyasi Süreçten Ümitlerini Kesmesi.....	117
4.2.4. Maliki'nin Mezhepsel Siyaseti: İŞİD'in Yükselişi.....	119
4.2.5. Suriye İç Savaşı: İŞİD'in Güç Kazanması	124
4.2.6. İŞİD'in Yayılışında Baasçıların Rolü	128
4.2.7. İŞİD: Sünni Kimliğinin Koruyucusu	135
4.2.8. Devletlerin İŞİD ile Mücadele Stratejisi: Örgütün Hilafet'ten Terör Teşkilatlanmasına Dönüşümü.....	139

BÖLÜM V

SONUÇ

SONUÇ.....	145
KAYNAKÇA.....	150

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ASALA: Armenian Secret Army for Liberation of Armenia (Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Gizli Ermeni Ordusu)

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

CENTCOM: United States Central Command (ABD Merkez Komutanlığı)

CIA: Central Intelligence Agency (Merkezi Haberalma Örgütü)

FKÖ: Filistin Kurtuluş Örgütü

GID: The General Intelligence Directorate (Ürdün İstihbaratı)

IEK: Irak El Kaidesi

IGHK: Irak Geçici Hükümet Konseyi

IGYK: Irak Geçici Yönetim Koalisyonu

İİD: Irak İslam Devleti

IKBY: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi

IRA: Irish Republican Army (İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu)

ISW: Institute for Study of War (Savaş Çalışmaları Enstitüsü)

İŞİD: Irak ve Şam İslam Devleti

İD: İslam Devleti

KDP: Kürdistan Demokrat Partisi

MAK: Maktab al-Khidamat (Mekteb el Hidamat)

OHCHR: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi)

ÖSO: Özgür Suriye Ordusu

PAK: Partiya Azadiya Kurdistan (Kürdistan Özgürlük Partisi)

PKK: Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)

PYD: Partiya Yekitiya Kurdistan (Kürdistan Birlik Partisi)

SOFA: Status of Forces Agreement (Güçlerin Statüsü Anlaşması)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TCÖ: Tevhid ve Cihat Örgütü

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

UNAMI: United Nations Assistance Mission for Iraq (Birleşmiş Milletler Irak Yardım Misyonu)

UNDP: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

UNSCOM: United Nations Special Commission (Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu)

YPG: Yekîneyên Parastina Gel (Halkçı Koruma Birlikleri)

TABLÖLAR LİSTESİ**Sayfa**

Tablo 1. Terörizm Tanımında En Çok Tekrarlanan Unsurlar	10
Tablo 2. Unsurlar ve Faaliyetin Niteliği	18
Tablo 3. IŞİD İsminin Değiştiği ve Faaliyette Bulunduğu Yıllar	40

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. IŞİD'in 2004 Yılında Irak ve Suriye'de Etkili Olduğu Bölgeler	91
Şekil 2. Ortadoğu Haritası	95
Şekil 3. Irak'taki Etnik Yapının Bölgelere Göre Dağılımı.....	98
Şekil 4. 2006-2013 Yılları Arasında Irak'ta Yaşanan Sivil Ölümleri.....	115

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi ve Soruları

Siyasi hedeflere ulaşmak için gerek insanlarda, gerek ulusal sınırlar içinde ve gerekse küresel boyutta korku salarak tehdit unsuru ve güvenlik sorunu haline gelen terörizm; günümüzde toplumların huzurunu kaçıran ve tedirginliğe sebep olan meşru olmayan aktörlerin başvurduğu en temel yöntemdir. Bu aktörlerin zamanla elde ettikleri imkânlarını, kabiliyetlerini ve güçlerini geliştirerek uluslararası alanda en güçlü güvenlik donanımına sahip ülkeleri bile etkisiz duruma getirdikleri hatta bu ülkelerin kendilerini savunmada yetersiz bıraktıkları görülmektedir. Bu da terörizmi sınırlar ötesi, evrensel bir problem boyutuna taşımıştır.

İŞİD olarak bilinen İslam Devleti terör örgütünün temel amacı, kendi çağrılarını incelendiğinde, İslam hilafetini yeniden canlandırmak, Ortadoğu bölgelerinde ve daha sonra da bütün dünyada İslam şariatını ilan etmektir. Örgüt 2011'den sonra Irak ve Suriye'de geniş çapta kontrolü ele alarak 2014 yılında her iki ülkede de İslam Devleti'ni ilan etmiştir. Böylelikle örgüt bölgesel güç konumundan dünyayı tehdit eden bir unsur konumuna gelmiştir.

Genel olarak, her grubun ya da terör örgütünün ortaya çıkmasının altında bazı sebepler vardır ve en nihayetinde bu sebepler bazı belirtilerin gün yüzüne çıkmasını ve yayılmasını da beraberinde getirir. Bundan dolayı hem ulusal hem de uluslararası güvenliğe karşı tehdit ve tehlike arz eden radikal bir terör örgütü olan İŞİD'in, Irak'ta ve Suriye'de ortaya çıkma sebepleri ve daha sonrasında da farklı bölgelerde gelişme ve yayılmaya yönelik stratejileri dahi başlı başına önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı İŞİD'in Irak'ta nasıl ortaya çıktığı, genişleme ve güçlenmesinin sebepleri araştırmamızın ana konularını oluşturmaktadır.

Araştırmamız, "İslam Devleti örgütünün (İŞİD) Irak'ta ortaya çıkmasının ve genişlemesinin sebepleri nelerdir?" temel sorusuna cevap ararken bu çerçevede birkaç önemli ve ilgili soruyu da içermektedir:

- a. İŞİD Irak'ta nasıl oluştu?
- b. İŞİD'in ideolojisi ve stratejisi nedir? Örgütün yönetim yapısı ve oluşumu nasıldır? Bu terör örgütünün temel amacı nedir?

- c. IŞİD'in Irak'ta ortaya çıkmasında 'yerel koşulların' rolü nedir?
- d. IŞİD'te Iraklı eski Baasçıların konumu nedir ve örgütün yayılmasında nasıl bir rol oynamışlardır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma konusunun seçilmesindeki ilk amaç, IŞİD'in Irak'ta ortaya çıkışı ve gelişmesinin sebeplerini incelemektir.

Bu amaç doğrultusunda çalışma, 2003 yılında Irak'ta Baas rejiminin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından yıkılmasından sonra meydana gelen siyasi ve askeri boşluk, Irak valisi olarak atanan ilk sivil yöneticisi Paul Bremer siyaseti, Irak ordusu içindeki subayların kökünün kazınması ve daha sonraki süreçte bu subayların IŞİD örgütüyle nasıl bağlantı kurdukları üzerinde durmuştur. Aynı zamanda, Şiilerin iktidarı ele geçirdikten sonra 2005-2007 yılları arasında yaşanan mezhepsel savaşın, Irak siyaseti üzerinde oluşturduğu etki ve yarattığı ortam ve 2010'dan sonra başbakan olan Şii lider Nuri Maliki'nin siyaseti incelenmiştir. Bu siyasetin Sünni'leri nasıl marjinalleştirdiğinin tahlili yapılmıştır. Bununla birlikte, IŞİD'in Irak'taki siyasi karışıklık içinde nasıl bir kapasite ve gücü elinde bulundurduğu ve bölgedeki istikrarı sağlama üzerindeki etkisinin analiz edilmesi araştırmamızın bir diğer konusunu oluşturmaktadır.

Bundan dolayı Irak'ta IŞİD'in ortaya çıkması ve yayılması ile ilgisi olan, Irak'ın 2003 sonrası yerel koşullarının analizi ve araştırılması amaçlanmıştır. Bazı yerlerde olayların tahlil ve yorumlanmasında özellikle 2011'de başlayan Arap Baharı'ndan sonra Suriye'deki duruma değinilmesi gerekmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Terörizm hem bireyler hem de devletler için en önemli güvenlik sorunlardan biri olarak görülmektedir. Ortaya çıkışı çok eski yıllara dayanmakla beraber zamanla uluslararası düzeyde çok daha etkin bir hal almıştır.

Günümüzde de IŞİD olarak bilinen İslam Devleti, kendisinden önceki örgütlerden farklı olarak terör eylemlerinin yanında devletlerin topraklarına el koyma, devletlerarası sınırları yok etme ve hilafeti yeniden canlandırma gibi amaçları olduğunu ilan etmiştir. IŞİD bu amaçlar doğrultusunda Irak ve Suriye'de çok sayıda büyük kenti

ele geçirmeyi başarmıştır. Bununla birlikte bütün gücüyle hem ayakta kalmak için savunma hem de diğer bölgelerde yayılma çabası ile başka ülkelere de sıçrama girişimi içinde bulunmuştur.

Bu araştırma özellikle iki açıdan önemli bir çalışmadır. İlk olarak, bu çalışma terörizm literatürünün bir resmini çekerek IŞİD terör örgütünün bu çerçevede nereye oturtulabileceğini göstermektedir. İkinci olarak, IŞİD'in kısa bir zaman dilimi içinde güçlenerek hem bölgesel hem de uluslararası arenada en büyük ve en tehlikeli terör örgütü konumuna gelmesinin sebeplerini ortaya çıkarmaktadır. Bunu yaparken özellikle Irak'ın içsel şartlarının rolü üzerine odaklanmıştır. Dolayısıyla, bu çalışmanın sonuçları terör örgütlerinin çıkmasında yerel ve içsel dinamiklerin rolüne ışık tutarak hem terörizm literatürüne hem de terör ile mücadele politikalarına bir katkı sağlamaktadır.

1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

IŞİD'in Irak ve Suriye'de ortaya çıkmasında ve yayılmasında dâhili, bölgesel ve uluslararası birçok sebebi vardır. Fakat bu tez araştırmasında bütün bu faktörleri incelemek mümkün olmayacağından ve de Irak'ın iç faktörlerinin IŞİD'in ortaya çıkışı ve yayılmasındaki süreçte daha etkili olduğu düşünüldüğünden, bu araştırmada özellikle Irak Devleti'nin yerel ve siyasi durumu, tarihi olayların yorumu ve daha ayrıntılı incelenmesi çerçevesinde sadece iç sebepler üzerine yoğunlaşmıştır.

Daha öncede belirtildiği gibi bu araştırmanın amacı, örgütün Irak'ta ortaya çıkmasının ve yayılmasının sebeplerini ortaya koymaktır. Bu da Baas rejimin 2003 yılında ABD tarafından yıkılışının sonrasının incelenmesini gerektirmiştir. Çünkü bu süreç bazı sebeplerin kaynağını oluşturmuştur. Bu sebeplerden dolayı araştırma 2003-2017 yılları arasındaki zaman dilimiyle ve yalnızca Irak devleti ile sınırlı kalmıştır.

1.5. Araştırmanın Yöntem ve Planı

Bu tez çalışmasında, IŞİD'in oluşum ve gelişim sürecinden, Irak'a yayılışı ve günümüzdeki konumuna kadar uzanan aşamaları detaylı incelemek ve etki eden sebeplere de değinerek araştırma yapmak adına nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Bu konu hakkında elde edilen verileri toplarken; daha önce kaleme alınmış kitap, makale, akademik tez ve araştırmalar gibi ikincil kaynaklar ile kanunlar (*Irak Terörle Mücadele Kanunu*), kurumsal raporlar (*Irak Savunma Bakanlığının yayınladığı*

raporlar), ve IŞİD'in kendi yayını olan *Dabiq* dergisi gibi birincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Ayrıca medya (*The New York Times*, *The Washington Post*, *BBC*, *CNN*, *vb.*) uluslararası yayınlar ve haber ajanslarının ilgili bölümlerinden de faydalanılmıştır.

Irak'ta 2003-2017 yılları arasında IŞİD'in ortaya çıkış ve yayılmasının sebeplerini anlattığımız bu çalışmanın giriş bölümünden sonra yer alan kavramsal ve kuramsal çerçevede terörizm ele alınmıştır. Kısaca terörizmin tanımı, özellikleri, unsurları, tarihsel gelişimi, türleri ve nedenleri üzerinde durularak konu detaylandırılmıştır. Bir sonraki bölümde asıl konumuzun örneği olan IŞİD ele alınarak tarihsel süreçte aldığı isimler, temel düşünce yapıları, düşüncelerine rehberlik eden kitap ve insanlardan bahsedilmiştir. Konu daha derinden ele alınarak yönetim yapısı, ideolojileri, ekonomik ve iletişim güçleri aktarılmış ayrıca tarihsel geçmişiyle diğer bağlantılı olduğu örgütlere, yayıldığı coğrafyaya, bağlarını kopardığı grup ve oluşumlara yer vererek konu detaylandırılmıştır. Bu bölümde son olarak 2014 yılının gündemine oturan IŞİD'in yayıldığı en geniş sınırlar aktarılmaya çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde ise Irak'ta ortaya çıkan ve yayılan IŞİD'in ortaya çıkış sebepleri; bölgenin tarihi, coğrafik, etnik ve mezhepsel faktörlerle kısaca Irak'ın iç yapısına odaklanılarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, araştırmayı sistematik bir halde yapmak için, içsel faktörler şu şekilde ele alınmıştır: siyasi-mezhepsel, askeri-idari ve ekonomik. Konuyu detaylandırmak amacıyla Irak'ın işgali ve Sünniler ile onların siyasi alandan uzaklaştırılma süreçleri incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde mezhepsel siyasetten beslenerek güçlenen ve yayılan IŞİD'e, dışlanarak marjinalleştirilen siyasi kesimin sağladığı avantaj aktarılmıştır. Son olarak bu bölümde uluslararası alanda pek çok devletin bu örgütle mücadele yöntem ve stratejilerinden söz edilmiştir.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE : TERÖRİZM

2.1. Terör ve Terörizmin Tanımı

Etimolojik olarak terör kelimesinin kökeni Latince korkutmak, yıldırım, ürkütmek veya sindirmek anlamına gelen "terrere" kelimesidir (Başeren, 2008, s. 2). Fransızca'da "terreur" , İngilizce'de ise "terror" olarak yer alarak bütün dünya dillerine okunuşuyla girmiştir (Çakmak, 2008, s. 29). Terörün Türkçe karşılığı "tedhiş", "yıldırma" ve "korkutma" dır. Ancak Türkiye’de yıllarca teröre karşılık olarak "anarşi" kelimesi kullanılmış olup, halk dilinde de teröristlere verilen ad "anarşist" olmuştur. Fakat son zamanlarda bu kelime terk edilerek diğer dillerde olduğu gibi terör sözcüğü kullanılmaktadır (Yayla, 1990, s. 335). Sözcük anlamı açısından terör, “bir grubun güç kazanmak için sistemli bir şekilde yarattığı büyük korku durumu olarak tanımlanabilmektedir” (Gül, 2012, s. 9).

Terör kelimesinin Fransız Devrimi’nden sonra kullanıldığından herkes hemfikirdir (Golder ve Williams, 2004, s. 270). Fransız devrimi sırasında, devrimcilerin iç düşmanlara karşı yürüttükleri eylem ve hükümetin yaptığı baskı ve doğrudan yürüttüğü infazlara işaret eden bir kavram olarak girmiştir. Bu dönem binlerce kişinin hayatını kaybettiği “terör dönemi” olarak anılmaktadır (Aktaran Küçükcan, 2010, s. 35). Bu şekilde, terörizm aslında bir siyasi araç olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bugünkü anlamıyla devrimden sonra ilk defa 1793-1794 yılları arası “terör rejimi (reign of terror-regime de la terreur)” dönemi olarak adlandırılmaktadır (Laqueur, 2001, s. 15).¹ Fransız devriminden bu yana terör kavramının kapsamı giderek genişlemiştir. Ancak genelde üzerinde uzlaşılan bazı unsurlar bulunmakla beraber ortak bir tanımla yapılamamıştır (Küçükcan, 2010, s. 35).

Terör-terörizm kavramları hem gündelik, hem siyasal, hem de akademik çerçevede her zaman, her yerde, herkese aynı anlamı çağrıştıran sözcükler olmaktan çıkmıştır. Çünkü terörizmin ilk ortaya çıktığı günden bu güne kadar zaman ve şartlara göre değişen bir kavram olma özelliğine sahiptir. Tarih boyunca terörizmin tanımı,

¹ Terör kavramının tanımına ilk defa Dictionaire de l’ Academic Francaise’nin 1789’da yayınlanan ekinde rastlanmaktadır. Bu tanım Fransız İhtilali bağlamında kullanılmakta ve dönemin tarihçileri tarafından "terör rejimi" olarak nitelendirilmektedir. Bakınız: Hoffman, B. (1998). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press, s.15.

amacı, yöntemleri ve aktörleri de değişmiştir (Aktel ve Gürkaynak, 2015, s. 79). Terörizm kavramını açıklayan bazı ansiklopedilerin tanımlamaları şu şekildedir:

Büyük Larousse sözlük (1986, s.1144) ansiklopedisi terörü: “Bir gücü, bir iktidarı zorla kabul ettirmek amacıyla sistemli bir biçimde şiddet kullanma, yıldırma, tedhiş olarak tanımlamaktadır”. Fransızca Le Petit Robert sözlüğünde, “Bir toplumda bir grubun halkın direnişini kırmak için yarattığı ortak korku”, Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde ise “Yıldırma, cana kıyma ve malı yakıp yıkmak, korkutma, tedhiş” anlamlarıyla verilmiştir (Şahin, 2015, s. 146). İngilizce Oxford sözlüğünde², “Genellikle siyasal nedenlerle, halkın gözünü korkutmak ve halkı yıldırma için dehşet ögesini kullanmak” şeklinde tanımlanmıştır. Siyasi Terimler ve Örgütler Sözlüğünde (1992,s.124) “kamu otoritesini veya toplum yapısını yıkmak için girişilen korku ve yalğınlık saçan şiddet hareketleri olarak” yer almaktadır.

Bu sözlük tanımlarının dışında, terör kavramı araştırmacılar tarafından genelde üzerinde ortak bir kanıyla varılan “şiddet” faktörüne vurgu yapılarak tanımlanmaktadır diyebiliriz. Örneğin, Sulhi Dönmezer terörü “şiddetin sosyal, ulusal, ırksal, dinsel, fesat çıkarıcı ve benzer diğer maksatlarla ve diğer sosyal sınıflar arasında çatışma, savaşa tahrik etmek üzere planlı ve hukuk dışı olarak kullanılması” şeklinde tanımlamaktadır (Çağlar, 1997, s. 120). W.T. Mallison ile S.V. Mallison (1975, s.1) ise terörü şöyle tanımlamaktadır: sosyal veya siyasal amaçları elde etmek için aşırı ölçülere varan şiddet kullanma veya şiddet tehdidi. Terör belli sonuca ulaşmak için kullanılan yöntemidir. Terör bir şiddet hareketi veya tehdididir.

Aslında yukarıdaki tanımların ortak itibarıyla terör bir şiddet türü olmasına rağmen her şiddet olayı, terör veya terörizm değildir. Genel anlamda şiddet, siyasal amaç taşımayan, buna karşılık yok etmeye kadar uzanan zarar verici saldırıların tümünü kapsamaktadır. Terör ve terörizm kavramsal olarak farklı bir anlam ve öneme sahiptir; şiddet terörizmin hem amacı hem de ön şartı olmakla birlikte, terörizmdeki şiddet unsurunun "siyasal amaçlı" olmasıdır. Wilkinson (2002, s.150) terörü “siyasal bir şiddetin özel bir türü” olarak nitelendirmekte ve terörizmin “genellikle siyasal davranışı belirli bir doğrultuda etkileme amaçlı” kullanıldığından bahsetmektedir. Terör, hem şiddet yoluyla oluşturulan korku ortamını, hem de bu ortamı yaratan şiddet eylemlerini ifade etmektedir (Akça, 2014, s. 17). Terörizm ise, uzun ve sürekli korku- dehşet

² Oxford Dictionary of English.(2003). <https://en.oxforddictionaries.com/definition/terrorism> (Erişim tarihi: 12.08.2017).

durumunu tanımlayan terörden farklı olarak, siyasi amaçlar için örgütlü, sistemli ve sürekli terör kullanmayı yöntem olarak benimseyen bir strateji anlayışıdır (Başeren, 2008, s. 7). Hoffman (1998, s.14) 'a göre de terörizm tanımlamalarında ön plana çıkması gereken nokta terörizmin siyasi yönüdür. Hoffman bu noktayı “terörizm siyasi amaçlı, planlı, hesaplı ve sistematik şiddet kullanımıdır” şeklinde ifade etmektedir. Ganor (2010)'a göre ise terörizmi diğer şiddet eylemlerinden ayıran üç ana faktör vardır; ilki, şiddet kullanma veya şiddet kullanma tehdidi.³ İkincisi, eylemin amacının siyasi özellik taşıyor olması. Ganor'a göre siyasi amaç terörizmin en belirleyici unsurlardan birisidir. Bazı yazarlar terörizm kapsamında siyasi amacın yanında ideolojik ve dini hedeflerden de bahsetmektedir.⁴ Örneğin Noam Chomsky (2001) terörizmi şöyle tanımlar “şiddet ya da şiddet tehdidinin, politik, dini ya da ideolojik hedeflere ulaşmak için kullanılmasıdır. Bu ise; gözdağı verme, zorlama ya da korkutma yoluyla yapılır (Ündücü, 2011, s. 3). Ganor'un bahsettiği üçüncü faktör de, terörizmin hedefinin siviller olmasıdır. Stern (1988)'e göre üçüncü faktör aynı zamanda terörizmi savaş ve gerilla⁵ terimlerinden de ayıran bir unsurdur (Acar, 2012, s. 111).

Bu durumda çok sık birbirinin yerine kullanılan terör ve terörizm kavramları arasındaki farkın belirlenmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Terörizm⁶, siyasi amaçlar için örgütlü, sistemli ve sürekli terör içeren bir strateji olarak terör kavramını da

³Birçok yazar terörizmin birinci özelliğinin şiddet içermesi olduğunu belirtmektedir (Deutch,1997;Hoffman,1998;Jenkins,1999;Tavlaş,1995). Bu bilgi ve daha fazlası için bakınız: Karacasulu, N. & Ovalı, Ş. (2004). Terör; Kavramsal Çeşitlilik. *Mülkiye*, 27 (243). 44-55.

⁴Bakınız: Ganor, B. (2010, January). Defining Terrorism - Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?. *International Institute For Counter- Terrorism*. <https://www.ict.org.il/Article/1123/Defining-Terrorism-Is-One-Mans-Terrorist-Another-Mans-Freedom-Fighter#gsc.tab=0> (Erişim tarihi: 19.09.2017).

⁵ Burada terörün gerilla ile ilişkisi ve ikisi arasındaki farklılığın anlaşılabilmesi için gerilla ile ilgili bazı bilgiler verilmesi uygun olacaktır. Gerilla kavramı, Fransızca "la guerre" (savaş) kelimesinden türemiş olup, "savaş küçük" anlamında kullanılmaktadır. Bu kelime ilk kez, İber Yarımadası'nın Napolyon istilasına karşı savunmasını üslenen hareketi tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Gerilla ve terörist kavramları arasında önemli bir nitelik farkı söz konusudur. Gerillalar teröristlerden farklı olarak, düzenli ordulara karşı vur-kaç taktiği ile savaştan düzensiz askeri birliklerdir. Bu anlamda halkın desteğine ihtiyaçları vardır (İkinci Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya ve Çin'de görüldüğü üzere, müfrezelerden bölük ve alaylara, sonucunda da tümen ve ordulara ulaşan bir büyüme) hükümet birliklerine karşı mücadele etmeyi amaçlarlar. Oysa teröristler askerlerin haricinde kadın, çocuk ve yaşlı demeden masum insanlara saldırırlar. Terörist ile gerilla arasındaki bu fark sadece hedef ile ilgili olmayıp bu iki kavram arasında amaca yönelik de önemli farklılıklar vardır. Gerillalar, işgal edilen ya da haksız elde edilen toprakların kurtuluşu için mücadele verirler ve kurtarılmış bölgelerde kendi kurumlarını kurar ve diğer siyasi faaliyetleri açıktan yürütürler. Bu özelliklerin hiçbiri teröristlerde rastlanılmaz. Buna karşılık teröristlerde ise halka yönelik bir tedhiş hareketi vardır (Laqueur, 2002, s.103; Üdücü, 2011, s. 4).

⁶ Sonu "izm" ile biten bütün sözcükler, realizm, komünizm, anarşizm vb. bir öğretiyi tarif ederken, terörizmin çoğu zaman terör eyleminin stratejisini ve söylemini içerir. Yer yer de terör eylemlerinin toplamına terörizm denir, bir başka ifade ile terör sözcüğünün çoğulu olarak kullanılır veya böyle algılanır. Aslında terörizm eylemi değil eylemin felsefi, politik, sosyolojik ve hukuki yönünü içerir (Çakmak, 2008, s. 29).

içeren geniş bir kavramdır. Yani terörün, terörizm anlamı kazanabilmesi için bir siyasi amaç uğrunda bilinçli ve planlı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekir. Kavram olarak terör ve terörizm, aynı kökten üretilmiş olsa da anlam olarak farklılık göstermektedir. Terör terimi, dehşet ve korkuyu belirtirken terörizm, bu kavrama süreklilik ve siyasal içerik katmaktadır (Gül, 2012, s. 9). Ayrıca Terör çoğu kez irade dışı olarak ortaya çıkabilir. Prof. Dr. Yılmaz Altuğu (1995)'a göre birçok savaş, terör ve kitle terörün veya ihtilal amacıyla ayaklanmanın kontrol edilme olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan terörizm ise, siyasi amaçlarla iradi olarak terör yaratmaktadır (Türkiye Barolar Birliği, 2006, s. 3). Özetle siyasi bir amaca yönelmemiş toplumda korku oluşturan bir eylem "terörizm" değil "terör" dür.

Türk hukukunda terör tanımı, 12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 1.maddesinde yapılmıştır (Terörle Mücadele Kanunu, 1991):

Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.

Burada yapılan tanımlama, her ne kadar terör tanımı olarak verilmiş olsa da asıl anlatılan terörizmdir. Çünkü terörizm kavramına bakıldığında özellikle şiddet ve dehşet olgularının birleştiği siyasal içerikli ve kurulu bir sisteme yönelik amaçlı eyleme verilen ad olarak karşımıza çıkmaktadır (Çağlar, 1997, s. 120). Bizim çalışmamızda da her ne kadar terör kavramı kullanılmış olsa da kast edilen terörizmdir.

Literatürdeki terörizm üzerine yapılan tanımlamalara baktığımızda, terörizmin sıkça kullanılan bir terim olmasına rağmen ortak kabul görmüş ya da genel geçer bir tanımı olmadığına rastlanılmaktadır (Hoffman, 1998, s. 37). Konu ile ilgili yapılan araştırmalar arttıkça, birbirinden farklı tanımlarla karşılaşılacaktır. Hollandalı siyaset bilimci Alex Schmid (2004a, s.395) bu zorluğun nedenlerini şöyle ifade etmektedir:

1. Terörizm tartışmalı bir anlayıştır. Farklı alanlarda değişik anlayışlarla karşılaşılacaktır.

2. Kavrama sorusu meşrulaştırma ile alakalı olması, kimine göre "terörist" kimine göre de "özgürlük savaşçısı".
3. Farklı terörizm çeşitleri mevcuttur.
4. Bu kavramda anlam farklılaşması iki asrı geçen bir süredir meydana geldiği için.

Terörizm konusunda çalışmaları olanlar kendilerine özgü ifadelerle terörizmi açıklamışlardır. Bu alanda önemli çalışmalar yapmış olan Paul Wilkinson (2002,s.150)'a göre; "terörizm, siyasal istekleri kabul ettirmek üzere kişileri, grupları, toplumu ve hükümeti öldürmek için sistematik olarak öldürme, tahrip etme ya da öldürme, tahrip etme tehdidinin kullanılmasıdır". M.Winock'a göre terörizm "genellikle kanundışı siyasi guruplar tarafından güvensiz bir ortam yaratma, bir rejimi zayıflatma, bir baskı sistemini başarısızlığa uğratma amacıyla gerçekleştirilen şiddet eylemidir" (Çağırın, 2008, s. 46). Yonah Alexander (1999, s.65)'a göre terörizm "bireyler, ulus altı guruplar veya devletler tarafından politik, sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla hedef toplumda saldırılan veya tehdit edilen kurbanlardan daha geniş bir etki alanı içinde bunaltıcı, karşı konulmaz bir korku yaratmak niyetiyle gerçekleştirilen şiddet eylemidir". Türkiye'deki araştırmacılardan Doğu Ergil (1992, s.140)'e göre "terörizm, saldırılan veya korkutulan sivil ve masum kurbanlar aracılığı ile hedeflenen daha büyük bir kitleyi yıldırap korkutarak yasadışı stratejik ve siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için bir gurubun veya devletin, bilinçli ve planlı bir biçimde şiddet kullanılması veya şiddet kullanma tehdidinde bulunmasıdır".

Tanımlanmasında, herkes tarafından kabul edilmiş net bir tanımı olmamakla birlikte, görüldüğü üzere, büyük çoğunluk kavramın siyasi amaçlara sivillere yönelik şiddet kullanımı, bir mücadele metodu olarak kabul edildiği, amacının hedef kitlede korku ortamı yaratmak olduğunda hemfikirdir.

Terörizm konusunda 1988 yılında yazılan *Politik Terörizm* adlı kitaplarında 109 farklı tanımlama yapan Alex Schmid ve Albert Jongman, bu tanımlar sonucunda terörün 22 ortak nitelik ve 20 ortak amaç veya işleve sahip olduğunu açıklamaktadır. Bu tanımlarda üzerinde durulan ortak unsurlar "Tablo-1"'de görülmektedir (Bruce, 2013, s. 27). En çok söz edilen amaç veya işlevler ise şunlardır: hedef bir topluluğu korkutmak, dehşete düşürmek; hükümet kuvvetlerini ve kurumlarını etkisizleştirmek; otoriteye veya düzene karşı olan güçleri harekete geçirmek; kamuoyunu olumlu veya olumsuz yönde etkilemek, siyasi bir anlaşmaya veya bir davaya dikkat çekmek, kendi siyasi ve

ekonomik arzularını yasadışı yollarla ulaşmak ve siyasal güç odaklarını ele geçirmek veya var olan yönetimi devirmek (Ergil, 1992, s. 140).

Tablo 1

Terörizm Tanımında En Çok Tekrarlanan Unsurlar

UNSUR	SIKLIK (%)
Şiddet, güç (zor kullanma)	83,75
Politik/Siyaset (politik amaçlı hareket etme)	65
Korku, terör (halka korku ve tedirginlik yaratma)	51
Tehdit içerme	47
Psikolojik etkiler ve beklenen tepkiler	41,5
Hedef ile kurban arasında ilişkisiz	37,5
Amaçlı, planlanmış, organize hareket	32
Savaş metodu, stratejik, taktik	30,5

Kaynak : (Bruce, 2013, s. 30).⁷

Bugün terörizmin insanlığın karşı karşıya geldiği en önemli ve en tehlikeli sorunlardan biri olduğu kabul edilmekle birlikte, bu kavramların üzerinde evrensel bir tanımın yapılmamış olması ciddi bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Başka bir ifadeyle, bu kadar farklı terörizm tanımının bulunması, terörizmle mücadeleyi de zorlaştırmaktadır. Çünkü herkesin üzerinde anlaşabildiği bir terörizm tanımı yapılmadan, ortak bir mücadele zemini bulma konusunda sorunlara yol açmaktadır. Bu durumda terörizmin engellenebilmesi için alınacak önlemlerin saptanması zorlaşmaktadır (Acar, 2012, s. 97). Bunun nedeni, kendi politik gereği bir tarafın terörist ilan ettiğini, diğer tarafın özgürlük savaşçısı ya da kahraman olarak nitelendirilmesidir (Hoffman, 1998, ss. 27-29). Yani "Zalim"e uygulanıyorsa terör "iyidir", değilse "kötüdür". Şöyle ki, birinin "zalim" i diğerinin "kurtarıcısı" olabilmektedir ya da tam tersi (Güzel, 2002, s. 13). Bu durumun geçmişteki en yaygın örneklerden biri olarak Yaser Arafat'ı gösterebiliriz. Filistinliler için kahraman olan Arafat, İsrail için terörist, ABD içinse meşru bir muhataptır. Bugünse IŞİD ve destekçileri eylemler ve ideolojiler bütünü "cihat" olarak tanımlarken, bu grubun dışında kalanlar terör eylemi, Batı

⁷ Tablo Alex Schmid ve Albert Jongman tarafından oluşturulmuştur.

toplumları ise "İslami terör" ⁸ olarak nitelemektedir (Keskin, 2015, s. 12). Başka bir örnek ise: Türkiye, PYD'yi⁹ , PKK terör örgütünün Suriye uzantısı olarak kabul ederken, ABD silah ve mühimmat desteği sağlayarak işbirliği içerisinde bulunmaktadır.¹⁰

Anlatıldığı gibi terörizm sadece akademik olarak farklı tanımlara sahip değildir. Aynı devletin farklı kurum ve kuruluşlarında dahi farklı dönemlerde değişen çıkarlarına göre terörizm ile ilgili tanımların ve mücadele stratejilerinin değiştiği görülmektedir (Hoffman, 1998, s. 38). Örneğin ABD'nin üç farklı birimi, terörizmi şu şekilde açıklamıştır:

ABD Savunma Bakanlığı Terörizmi "genellikle politik, dini veya ideolojik amaçlara ulaşmak için; hükümeti ve/veya toplumu korkutma ve vaksı yapma niyetiyle kasıtlı şekilde yasadışı şiddet kullanımı ya da şiddet tehdidi olarak tanımlamıştır" (Hoffman, 1998, s. 38). ABD'nin bir devlet kurumu olan FBI, terörü: "siyasal yahut toplumsal bir takım amaçlar uğruna, bir hükümeti, sivil nüfusun tamamını ya da bir bölümünü, sindirmek yahut zorlamak için, bir kişi ya da mülke karşı gücün ve şiddetin kanun dışı kullanımıdır" (Taslaman, 2016, s. 20). ABD Dışişleri Bakanlığı ise, "ulus altı guruplar veya gizli ajanlar tarafından sivillere karşı gerçekleştirilen önceden tasarlanmış, politik amaçlı şiddet tanımı yapmıştır" (Akça, 2014, s. 34).

⁸ Paul Wilkinson, Walter Laqueur, Yonah Alexander gibi yazarlara göre, terörizm temel olarak batı demokrasilerini hedef almakta ve özellikle üçüncü dünya ülkelerinden, Ortadoğu'dan ve Sovyet temelli (günümüzdeki değerlendirmelerde Sovyetler yerini köktenci İslamcılara bakmış gibi görünmektedir) bir "terör ağı"ndan kaynaklanmaktadır. Anılan yazarlar aynı zamanda Küba, İran, Kuzey Kore, Libya, Sudan gibi ülkeleri terörizmin başlıca destekçileri ve uygulayıcıları olarak değerlendirmektedir. Çözümleme böyle yapılırken da batılı devletler, kendilerine yönelik terörist saldırılara karşılık veren veya misillemede bulunan ve bunu da bir meşruiyet çerçevesine oturtan taraf olmaktadır. Buna karşılık Noam Chomsky, Alexander George, Michael McClintock, Richard Falk gibi yazarlar ise terörün asıl devletler tarafından uygulandığını, terörizmde ABD başta olmak üzere batılı devletlerin ve İsrail'in sorumluluğunun çok fazla olduğunu savunmaktadır (Güzel, 2002, s.13-14; Acar, 2012, s.109-110).

⁹ PYD'nin açılımı Demokratik Birlik Partisi'dir. 2003 yılında Kürtler tarafından Suriye'nin kuzeyinde kurulmuş bir örgütlenmedir.

¹⁰ Yerel kaynaklara göre 2016 yılının sonuna kadar, ABD'nin YPG'ye 120 ton silah ve mühimmat desteği yaptığı belirtilmektedir. Ayrıca daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Acun, C & Keskin, B. (2016).PKK'nin Kuzey Suriye Örgütlenmesi PYD-YPG, *Siyaset, Ekonomi, Toplum Araştırmaları Vakfı*, Sayı 61, s.31.

- Haziran 2017 haberlerine göre, ABD Savunma Bakanlığının YPG'ye yapacağı silah yardımı listesi; 12 bin kalaşnikof marka tüfek, 6 bin makineli tüfek, 3.500 ağır makineli tüfek, 3 bin Amerikan yapımı RPG-7, bin Amerikan yapımı AT-4 veya Rus yapımı SPG-9 tanksavarın yer aldığı ifade edilmişti. Listede 235 havan topu, 100 keskin nişancı tüfeği, 450 PV-7 tipi gece görüş dürbünü ve 150 kızılötesi lazer aydınlatıcı dürbün bulunmaktadır. Ayrıca tır bazındaki teslimatlar 5 Haziran'da 60, 12 Haziran'da 20, 16 Haziran'da 50 ve 21 ile 26 Haziran'da toplam 120, 5 Temmuz'da 82, 9 Temmuz'da 102, 13 Temmuz'da 95, 17 Temmuz'da 100, 22 Temmuz'da 100, 27 Temmuz'da 80 olmak üzere 809 TIR, PYD/YPG bölgesine teslimat yapmıştı. Bu bilgi ve daha fazlası için bakınız:

Aslan, F. (1.2.2017). ABD'nin PYD'ye gönderdiği zırhlı araçların belgesi yayınlandı. *CNN*. <https://www.cnnturk.com/dunya/abdnin-pydye-gonderdigi-zirhli-araclarin-belgesi-yayinlandi?page=1> (Erişim tarihi: 12.10.2017). Yedier, F. (26.11.2017). Dağıttığını topladı. *Milli Gazete*. <http://www.milligazete.com.tr/haber/1426849/dagitigini-topla> (Erişim tarihi: 29.11.2017).

Bu çalışmanın odaklandığı ülke olan Irak hukukunda da terör tanımı, 7.11.2005 tarih ve 13 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 1.maddesinde yapılmıştır (Terörle Mücadele Kanunu, 2005):

Birey ve bireyleri, resmi ya da resmi olmayan devlet kurumlarını hedef alan; güvenlik durumunu, istikrarı ve ulusal birliği bozmak veya insanlar arasında terör, korku ve panik uyandırmak veya terörist amaçlarla kargaşa neden olmak için kamu ve özel mülklere zarar veren; birey veya organize guruplar tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.

Bu tanımda görüldüğü üzere, diğer tanımlardan farklı olarak terör örgütünün amacı bu maddede oldukça geniş bir biçimde ele alınmıştır. Terör adına yapılan eylemler sınırlandırılmamış olup, diğer gerekli şartları taşıyan her türlü suç eylemi olarak tanımlanmıştır.

Devletlerin kendi iç ve anayasa hukuklarında yaptıkları tanımların yanında, farklı uluslararası örgütlerin hukuki metinlerinde tanımlanan terörizm kavramı da bize devletlerin terörizm hakkında ne düşündükleri konusunda bir fikir verebilir. Örneğin, Birleşmiş Milletler’in (BM) 1985 yılındaki 40/61 Sayılı Kararı’nda, terörizm “masum insanların hayatına son veren, temel hak ve özgürlükleri tehlikeye atan, kişinin şeref ve haysiyetini ciddi şekilde ihlal eden radikal değişiklikler yapmak için yapılan bir girişim” olarak tanımlanmıştır (Kazan, 2012, ss. 114-115).

Uluslararası Hukuk Komisyonu ise terörizmi, “Hedef toplumda söz konusu toplumu saldırganların politik amaçlarını karşılamaya zorlamak için korku ve endişe yaratmaya yönelik şiddet kullanma veya kullanma tehdidinde bulunma” şeklinde tanımlamıştır (Topal, 2004, s. 50).

Ayrıca en kapsamlı terörizm tanımlarından birinin İslam Konferansı Örgütü tarafından benimsediği görülmektedir. Örgütün tanımına göre (Şahin, 2015, s. 161):

Terörizm, saik ve kastına bakılmaksızın halkı terörize etmek veya ona zarar verme tehdidinde bulunmak veya lakın yaşamları, onurları, özgürlükleri, güvenlikleri veya haklarını tehlikeye atmak veya çevreyi, bir kamu hizmetini veya kamu veya özel mülkü zarara maruz bırakma veya onları işgal etme veya onlara el koyma veya bir ulusal kaynağı veya uluslararası hizmetleri tehlikeye atma, ya da bağımsız devletlerin istikrar, ülke bütünlüğü, siyasal birliği veya egemenliklerini tehdit etme amacıyla bir bireysel veya toplu suç planını gerçekleştirmek için işlenen her türlü şiddet eylemi ile bu tür eylem tehdidine bulunmadır.

Daha önce yapılmış olan tanımların yanı sıra, bugün terörün uluslararası boyuta ulaşmış olması ve yeni özellikler kazanarak gücünü her geçen gün daha etkili bir hale getirmesi, ortak bir tanımın yapılmasının önemini arttırmıştır.

2.2. Terörizmin Özellikleri

Görüldüğü gibi yapılan tanımlar, terörizmi bütün özellikleri ile tanımlama iddiasında değildir. Her tanımda terörizm farklı bir bakış açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda, her ne kadar terörü sistematığe bağlamanın imkânsızlığından söz etmişsek de tüm terör türlerinde ortak bir takım özellikler bulmak mümkündür.

Terörizmin özellikleri, dünyada faaliyetlerini sürdüren terör örgütleri ve onların eylem şekilleri çerçevesinde aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Terörizm bir ideoloji, bir doktrin, hatta sistematik bir fikir değil, stratejidir.
2. Terörizm bilinçli, örgütlü ve genellikle siyasal amaçlı bir stratejidir.
3. Yapacağı eyleme meşru zemin hazırlar. Terörün bir senaryosu vardır.
4. Mali destek terörün vazgeçilmez gereksinimidir.
5. Terörizmin, yeni bir düzen ve gelecekte zafer vaat eder.
6. Terörizm, devlet otoritesine alternatif getiren örgütlü bir harekettir.
7. Terör, kendi dilini yaratır ve kullanır.
8. Terörizm, uluslararası siyasetin bir parçasıdır. Mutlaka bir dış unsur tarafından desteklenmelidir. Bu özelliği ile terörizm, bir dış politika ve istihbarat stratejisidir.
9. Terörizm, propaganda ile doğar, propaganda ile gelişir ve propaganda ile ölür. Kendisi propaganda aracıdır.
10. Terörizm, dehşet ve korku salarak yılgınlık yaratır. Zorba, acımasız, istismarcı ve kurnaksıdır.
11. Terör, bazen başka güç veya güçlerin taşeronudur.
12. Terör eylemleri, örgütlü bir çabayı gerektirir. Bütün bu eylemler bireysel olmaktan daha çok, bir gurubun katılımıyla gerçekleştirilmektedir.
13. Terörizm, dünyayı “iyi” ve “kötü” biçiminde iki kategoriye ayırdıktan sonra kendisini iyi kategorisine yerleştirir (Gül, 2012, s.16 ; Çakmak, 2008, s.81-82).

James M. Lutz ve Brenda J. Lutz'a göre politik şiddetin terörizm olması için terörizm çerçevesinde altı önemli husus yer almaktadır (Ekici , 2002, s. 17) :

1. Terörizm politik amaç ve motifleri kapsar.
2. Terörizm şiddet ya da şiddet tehdididir.
3. Terörizm hedef kitle üzerinde korku yaratmayı hedefler.
4. Şiddet devlet dışı aktörleri kapsayabilir.
5. Şiddet fiilleri güç artırımı için düzenlenebilir.
6. Şiddet teşhis edilebilir örgütlerce yürütülür.

Günümüzde terörizm, artan ölçüde sivillere yönelmekte, daha öldürücü ve acımasız hale gelmiştir. Saldırılarda dinî motifler kullanılmaya başlanmıştır. İntihar saldırılarında artış yaşanmıştır. Dikey otoriter yapı yerine, belli bir hedef doğrultusunda daha gevşek yatay örgütlenme modeli tercih edilmiştir.¹¹ Sınırı aşan örgütlü suç grupları ile terör örgütlerinin ilişkileri daha da yoğunlaşmıştır. Terörün finansmanı için daha önce görülmeyen yasal, yarı-yasal yöntemler ve araçlar kullanılmaya başlanmıştır. Mümkün olan en fazla kayba yol açmak için kitle imha silahlarını ele geçirmek bir amaç haline gelmiştir.¹²

Bu yaklaşımlar, terörle mücadelenin gittikçe zorlaşacağını, uluslararası işbirliğine daha çok ihtiyaç duyulacağını ispatlar niteliktedir. Bu şekilde, terörle mücadelede hem devletler kendi içinde hem de uluslararası açıdan işbirliği yapılması başarılı sonuçlar elde etmek için kaçınılmaz bir yol olacaktır.

2.3. Terörizmin Unsurları

Terörizmin ortak bir tanımı yapılmasa da yapılan tanımlar ve çalışmalar doğrultusunda terörün üç temel unsurunun varlığına bakmak gerekmektedir. Bunlar ideoloji unsuru, örgütlenme unsuru ve şiddet/eylem unsurudur.

¹¹ Arık, U. (2010). Türkiye'nin Terörizmle Mücadele Konusundaki Tutumu. <http://umutarik.blogspot.com.tr/search/label/Türkiyenin%20terörizmle%20mücadeledeki%20tutumu> adresinden alındı (Erişim tarihi: 19.10.2017).

¹² Selen, O. (2016, Mart). Terörizmin geçmişi ve geleceği. *Anayurt Gazetesi*. <http://www.anayurtgazetesi.com/yazar/Terörizmin-gecmisi-ve-gelecegi-3-/27810/> (Erişim tarihi: 21.10.2017).

2.3.1. İdeoloji Unsuru

Terörün ilk olarak bir ideolojik temellerinin olması gerekir. İdeolojik unsur, örgütün siyasi hareket noktasını oluşturmaktadır. Örgüt, ideolojisi çerçevesinde hareket eder, stratejisini ve meydana getirecekleri şiddet eylemlerini veya uygulanacak programlarını kabul edilen ideolojiye göre belirlemektedir (Erdem, 2016, s. 28). Bu bağlamda, İdeoloji terör hadisesinin rehberi gibidir.

Kullanma yerine ve şekillerine göre ideolojinin tanımı değişiklikler gösterebilmektedir.¹³ Her çeşit yapının bir ideolojisi olabilir, fakat terörizm içerisinde ele alacağımız ideoloji, var olan sistemi ortadan kaldırmak üzere siyasi bir fikir etrafında, belirli bir hedefe yönelik hareket eden bir düşünceyi ifade eder (Çağlar, 1997, s. 123).

İdeoloji, terörist yapılanmaların dayanak ve hareket noktasını oluşturduğundan "olmazsa olmaz" bir unsur olarak kabul edilmektedir (Kuyaksıl, 2014, s.84). Şiddet içeren bir eylem bünyesinde ideolojiyi barındırmadığı takdirde terör olarak nitelendirmez. Ayrıca bünyesinde şiddet bulundurmayan ideoloji de terörizm olarak nitelendirilmez (Öztürk ve Çelik, 2015, s. 88). Çünkü ideolojisiz herhangi bir örgütsel faaliyet, terörden ziyade organize suç olarak algılanmaktadır.

Terör örgütleri, şiddeti ise ideolojileri doğrultusunda belirledikleri hedeflere erişmede bir araç olarak kullanmaktadır (Şen, 2015, s. 26). Örgütlerinin siyasi eğitim adını verdikleri faaliyetlerin amacı, örgütün benimsediği temel ideolojiyi örgüt mensuplarına kabullendirmek ve onları örgütün amaçları doğrultusunda bilinçlendirmektedir. Bu süreç aynı zamanda örgüt üyelerinin örgüte itaatlerini de sağlamaktadır.¹⁴

Günümüzde terör örgütlerinin dayandığı temel ideolojiler arasında, dini motifli, milliyetçi-etnik kaynaklı ve Marksist-Leninist ideoloji gibi farklı kaynakları temel alan, ancak hedef olarak mevcut siyasi sistem değişikliğini amaçlayan ideolojiler yer almaktadır.

¹³ İdeoloji kelimesi ilk kez, Fransız düşünür Antoine Louis Claud Destutt Tracy tarafından kullanılmıştır. Terim, Grekçe "eidos" ve "logos" kelimelerinin birleşiminden oluşmakta ve "düşünceler bilimi" anlamına gelmektedir. Türkçe sözlükte "ideoloji" ; "siyasal ve toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dini, moral estetik düşünceler bütünü" olarak tanımlanmaktadır (Erdem, 2016a, s. 28).

¹⁴ Bakınız: Yelaldı, E. (2014). Türkiye’de terör, Terörizm ve Terör Örgütleri. <http://akademikperspektif.com/2014/05/18/turkiyede-teror-terorizm-ve-teror-orgutleri/> (Erişim tarihi: 9.10.2017).

2.3.2. Örgüt Unsuru

Örgüt kavramından, ortak bir hedef ya da faaliyeti gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurum veya kişilerin oluşturduğu bir bütün anlaşılmaktadır (Çağlar, 1997, s. 122). Örgüt ile ideoloji birbirinden ayrılmayan iki halka gibidir. Terör olayında ideoloji beyin gibi ise, örgüt vücut gibidir. İkisi birbirini tamamlamaktadır.

Örgüt, organize bir yapı bünyesinde, aynı ideolojiyi benimseyen ve aynı amaca yönelmiş kişiler topluluğudur. Terör örgütleri ise belli bir örgütsel yapılanma içerisinde, bir ideoloji çevresinde toplanmış ve siyasi bir hedefe yönelmiş kişilerin düzenli bir şekilde eylem ve şiddet faaliyetlerini gerçekleştirmeleri sonucu ortaya çıkmaktadır (Şen, 2015, s. 27). Bu şekilde, terörizmin meydana gelebilmesi için mutlaka bir örgütle ilişkili olması ve örgüt birliğinde bir eylemin gerçekleştirilmesi gerekir. Böylelikle, kişi veya kişilerin kendi başına hiç bir örgütle ilişki kurmadan gerçekleştirdiği şiddet eylemi terörizm değil anarşizm olarak nitelendirilir.¹⁵

Terör örgütünü oluşturulan unsurları *ana* ve *destek* unsur olmak üzere ikiye ayırabiliriz. *Ana unsurlar* da kendi içinde üç bölüme ayrılmaktadır: *a) Kuvvetli ve Çekirdek Lider Kadro:* Her terörist girişimin merkezi, sahip olduğu lider kadrosudur. Bu kadro çoğunlukla eğitilmiş insanlardan oluşmaktadır. Bu kadro, saklanmak ve girişimleri daha yakından idare etmek için ülkelerin büyük kentlerinde konuşlanır ve eylem gösterirler. Şiddet olaylarına başvuramazlar, her zaman gizliliği ön planda tutarlar. *b) Yeraltı Örgütü:* Örgütün alt yapısıdır. Bu yapı örgütten örgüte farklılık göstermektedir. Lider kadronun idaresi ve direktifi altındadır. Liderlerin emirleriyle ordu ve devletin içine sızarlar. Bu kadrodaki kişiler gizli hücrelerde görev yaparlar. Ayrıca çekirdek lider kadroya nazaran kimlikleri de pek bilinmemektedir. *c) Vurucu-Militan Güç:* olayları gerçekleştiren, daha doğrusu "tetikçi" olarak tanımlanan örgüt üyeleridir. Örgütsel zincirin en son halkasını oluştururlar. Genellikle halk arasında örgüt denildiği zaman akla gelen ilk şey bu kişilerdir. Fakat aslında örgütsel teşkilatlanma içerisinde en alt seviyede eylemleri gerçekleştiren kişilerdir (Kuyaksil, 2014, s.86).

¹⁵ Çalışmamızın terörizm tanımı kısmında anlatıldığı üzere, Türkiye’de yıllarca teröre karşılık olarak "anarşi" kelimesi kullanılmıştır. Fakat anarşizm terörizm ile eşanlamı değildir. Öncelikle, Anarşizm kavramı "yönetimsizlik" veya "yönetim yokluğu" anlamlarına gelmektedir. Anarşizm ile Terörizm arasındaki diğer farklılıklar ise; Terörizm tedhiş yoluyla mevcut sistemin yerine alternatif bir sistem getirmeye çalışırken, anarşizm devleti ortadan kaldırmaya çalışır. Anarşizm sadece devlet otoritesine değil, yerel otorite de dâhil olmak üzere otoritenin her çeşidine karşıdır. Anarşizm içerisinde ideoloji barındırır, terörizm ise her ne kadar ideolojik kavramlarda olduğu gibi-izm ile ifade edilen bir sözcük olsa da kendisi bir ideoloji değildir ve kendi ideolojisi yoktur. Başka bir ifadeyle, ideoloji terörizmin kendisi değil yalnızca unsurlardan birisidir (Ündücü, 2011, s. 3-4).

Destek unsurlar da iç ve dış destekten meydana gelmektedir. İç destek; terör örgütlerinin girişimde bulundukları ülke halkından destek almalarıdır. Bu destek maddi olabileceği gibi, basın ve yayın yolu ile örgütün faaliyetlerini destekleme şeklinde de olabilir (Türkiye Barolar Birliği, 2006, s. 207). Dış destek ise; bir ülkenin sistemine karşı yasal olmayan bir eylem içerisinde olan bir örgütün farklı bir ülke tarafından desteklenmesidir.¹⁶

2.3.3. Eylem (Şiddet) Unsuru

Bir terör örgütünün varlığını sürdürmesinin tek şartı şiddet eylemlerinin varlığı ve sürekliliğidir. Şiddet eylemi gerçekleştirilmeksizin, ideolojik ve örgütsel birlikteliğin terör örgütlenmesinden çok, bir siyasi parti veya düşünce kulübü olabileceği yapılan terör tanımlardan anlaşılmaktadır.

Şiddet unsuru terör örgütlerin temel noktalarının başında gelmektedir. Eylemsiz bir terör örgütünün varlığını sürdürebilesi çok güçtür. Çünkü eylemsiz geçen her süre zarfı terör örgütü varlığına tehdit oluşturmaktadır, her örgüt derecesi farklı da olsa eyleme, yeni şiddete eğilim göstermektedir (Erdem, 2016, ss. 30-31). Burada eylemle ifade edilmek istenen şiddet içeren tutum ya da davranıştır. Siyaset bilimci Doğu Ergil (1980) terörizmde şiddet olgusu üzerine: “Amaçlanmış şiddet, terör sürecinin hem mantıki hem de kronolojik bakımından ön koşudur. Terör, şiddet eylemlerinin varlığı ya da olması olasılığına bağlıdır, bunların bir sonucudur, bunlar yoksa terör de yoktur...” diyerek şiddet unsurunun terörizm olayları için önemine dikkat çekmiştir (Türkiye Barolar Birliği, 2006, s. 210).

Terör örgütleri belli amaçlara ulaşmak için şiddet kullanılmasını olumlu gören bir anlayışa sahiptir. Adlarını kamuoyuna duyurmak, savundukları veya inandıkları hedefleri gerçekleştirmek isteğinde olan terör örgütleri, "silahlı mücadele" adı verilen şiddet faaliyetleriyle kendini göstermekte, şiddet arttıkça toplumda oluşan korku ya da dehşet yoğunlaşmaktadır (Şen, 2015, s. 32). Bu bağlamda, terör örgütlerinin, yapmaya çalıştıkları şiddet eylemleriyle topluma korku vererek, halkta bıkkınlık ve yaygınlık duygusunu oluşturup, insanların devlete olan güvenlerini sarsmayı ve kaos ortamı oluşturmayı, dolayısıyla en azından hükümet politikalarını değiştirmeye veya etkilemeyi amaçlamaktadır (Gençtürk, 2012, s. 5) .

¹⁶ Bu konuyu, çalışmamızın "Terörizmin Türleri" başlığı altında daha ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz.

Sonuç olarak; terörizmin unsurları ayrı ayrı incelendiğinde bizleri farklı sonuçlara götürebilmektedir. Burada terörizmden bahsedilebilmesi için yukarda ifade edilen tüm unsurların aktif faaliyet içerisinde olması gerektiğidir. Aksi takdirde aşağıda Tablo-2’de görüldüğü gibi karşımıza çok farklı kavramlar ve sonuçlar çıkabilmektedir.

Tablo 2

Unsurlar ve Faaliyetin Niteliği

İDEOLOJİ	ÖRGÜT	ŞİDDET	FAALİYETİN NİTELİĞİ
VAR (Yasal)	VAR (Yasal)	YOK	Siyasi faaliyet YASAL
VAR (Yasadışı)	VAR (Yasadışı)/GİZLİ	YOK	Siyasi faaliyet YASADİŞİ
VAR	YOK	VAR	Bireysel suç
YOK	VAR	VAR	Organize suç
VAR	VAR	VAR	TERÖRİZM

Kaynak: (Şen, 2015, s. 33).¹⁷

2.4. Terörizmin Tarihsel Gelişimi

Tarihsel açıdan terör ve terörizmin ilk başlangıcı, hedeflerine giden yolda şiddetin kullanılmasına yönelik dini metinlerde yer aldığı gibi Habil ve Kabil arasındaki olaya kadar götürmek mümkündür.¹⁸ Fakat konumuz açısından bir siyasi şiddet türü olan terörizmin ilk uygulayıcıları ile ilgili fikir bütünlüğünün sağlandığı ilk bilinen terör olayları dini amaçlı "Jewish Zealots" adlı bir örgütün Filistin’de M.S.6-135 yılları arasında Roma, Yunan ve Yahudi yönetimlerinin kurallarına karşı giriştikleri eylemler, ilk terör olayı olarak kabul edilmektedir.¹⁹

¹⁷ Tablo Sabri Dilmaç (2011) tarafından oluşturulmuştur.

¹⁸ Habil ve Kabil, Hz. Âdem’in oğullarıdır. Habil de Kabil de Allah’a birer kurban sunmuşlar. Habil’inki kabul edilirken Kabil’inki kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Kabil, kardeşi Habil’i öldürmüştür. Tarihteki ilk cinayet bu şekilde ortaya çıkarken bu olayı terörün ilk örneği olarak kabul eden görüşler mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Güç, A, (2010). İslam Öncesi Dinlerde Kurban. K. Cesur (Ed.) *Din ve Hayat-İstanbul Müftülüğü Dergisi*.(11),5-7.

¹⁹ Zealots örgütü bölge halkının en alt tabakasından, yoksulların aşırı dini mezhebin mensuplarından oluşmakta ve genellikle de din adamları tarafından kontrol edilmekteydiler. Zealots sözcüğünün bu dinin adını taşıdığı düşünülmektedir (Çakmak, 2008, s. 17).

Zealots örgütüne mensup Sicariler grubu, yine Filistin’de MS.66-73 yılları arasında birçok terör eylemi gerçekleştirmişlerdir. Dini kimlikli bu örgütün faaliyetlerini aktaran kaynaklara göre, Sicariler katı kuralları olmayan taktikler kullanarak, düşmanlarına gündüz, kalabalık yerlerde gizlice ve arkadan saldırmışlardır. Amaçları ise, Roma imparatorluğu kurallarının Yahudi topraklarında faaliyetlerini engellemektir (Demirel, 2007, s. 22). Aynı zamanda Kudüs’ü ele geçirmek için ölümün kutsal olduğuna inanıyorlar ve ölümü eğlenceli bir olay olarak görüyorlardı. Bu sebeple eylemlerinde Roma askerlerini ve işbirlikçi Yahudileri öldürmüşler ve Roma mallarına zarar vermişlerdir (Yayla, 1990, s. 343).

Siyasi teröre diğer bir örnek örgütlenme ise, Sicari’lerden yaklaşık bin sene sonra yine Ortadoğu’da oluşan ve yine dini kökenli olan Haşhaşi’lerdir. 1090- 1275 yıllarında yoğun olarak görülen Haşhaşiler’in, kurucusu ve en önemli lideri Hasan bin Sabbah’dır. Bu örgüt, gizli, disiplinli bir terör örgütü olup, üyelerini uyuşturucu ile eğitip, vur-kaç tekniği ile Selçuklu Devleti’ne karşı mücadele vermiştir (İşeri, 2008, s. 14). Hasan Sabbah tarafından kurulan bu örgüt, bağlı oldukları İsmailiye (Şii-Fatimi) mezhebinin Niyazi Kolu’na yapılan saldırılar ve mezheplerini yayma amacıyla çok sayıda devlet adamlarına karşı suikast düzenlemişlerdir (Ündücü, 2011, s. 8). Ayrıca, suikast planlarının uzun süreli olması ve Haşhaş fedailerinin Haçlı Kralı Conrad, Selahattin Eyyubi ve Melik Şah gibi devrin önemli devlet adamlarını hedef alması nedeniyle, terörizmin tarihçileri Haşhaşileri Sicarilerden sonra ikinci en eski terör grubu olarak kabul ederler (Demirel, 2007, s. 22).

Bilinen başka bir terör hareketi Hindistan’da 7-17. yüzyıllar arasında ortaya çıkmış ve birçok büyük çaplı eylemler gerçekleştirmiş olan dini kaynaklı "Thug" adlı gruptur. İngiliz Hintli merciler bir çeşit tarikat olan Thug’ların varlığını Thug yok oluncaya kadar inkâr etmişlerdir. Thug’lar öldürecekleri kişilerin seçiminde fark gözetmiyorlar, kurbanlarını ipekten bir ipe boğuyorlardı. Bu hareketin kaynağının Hint Tanrıçası Kali olduğu ve öldürülen insanların Kali’ye kurban edildiği inancı vardı. Yaşadıkları dönem içerisinde aktif olan Thug’lar bir milyondan fazla kişinin öldürülmesinden sorumlu tutulmuşlardır (Selvi, 2011, ss. 40-41).

Bu terör örgütlerinin ortak noktaları, otoriteye karşı gelmek, mevcut siyasi gücü yıkmak için öldürücü eylemler düzenlemektedir. Şiddet ve şiddet tehdidi taşıyan faaliyetlerden terör örgütü olarak kabul gören bu gurupların amaçları siyasi ve dini nitelikleri barındırıyor olmalarıydı.

Terörizm tarihçesine odaklanan literatürde, Fransız Devrimi'nin bir dönüm noktası olarak yorumlandığı görülmektedir. Araştırmacıların çoğunluğu, modern terörizmin Fransız ihtilali sonrası oluştuğunu kabul etmektedir (Crenshaw, 1981, s. 380). Bu dönemde (1793-1794) terör kavramı formüle edilmiş ve bizzat hükümet tarafından uygulanmıştır.²⁰

Fransız Devrimi'nden önce terör ve terörizm hareketleri araştırıldığında örgütlenme modeli olarak tarikat-mezhep oluşumları ve çoğunlukla hükümetlere yönelik suikast veya vur-kaç tarzı eylemler olarak görülmektedir. Ancak Fransız İhtilali ile birlikte farklı bir boyuta geçilerek devlet terörü olarak ifade edilen farklı bir terör çeşidi ortaya çıkmıştır (Alexander ve Kenneth, 2002, s. 211). Bununla birlikte milliyetçilik kavramının gelişmesi ile azınlıkların kendi ulusal devletlerini kurmak için terörizmi bir araç olarak kullanmaları da etnik terörizmi ortaya çıkarmıştır (Hoffman, 1998, ss. 17-20). Etnik amaçlı hareket eden teröristler hangi yöntemle olursa olsun hedeflerine ulaşmakta en kararlı olanlardır.²¹

19. yüzyılın ikinci yarısında diğer kıtalar kadar olmasa da Amerika da terörden payına düşeni almıştır. Amerikan İç Savaşı'nda 1861-1865 yıllarında beyazlar tarafından, siyahîlerin de kazanmaya başladığı haklara, özgürlüklere ve siyah-beyaz eşitliğine karşı "Ku Klux Klan" adlı bir örgüt kurulmuştur. Örgütün amacı, kölelik sisteminin sürekliliğinin sağlanabilmesiydi. Hedeflerine ulaşmak için şiddet ve terörü seçmişlerdir. Bu terör örgüt eylemlerini devlete karşı değil, farklı etnik guruplara karşı yürütmesi nedeniyle o güne kadar eylemler gerçekleştiren terör örgütlerinden ayrılmıştır (Mızrak, 2017, s. 10).

Aynı yıllarda, Karl Marx'ın "terör, devrimin lokomotifidir" düşüncesiyle terör ideolojiye fazlasıyla hizmet etmiştir.²² Marxçı ve Komünist yaklaşımlarla terörizm

²⁰ Bu dönemde devrim hükümeti çıkardığı bir kararname ile devrim düşmanı saydığı çevreleri sindirmeye yönelik sert önlemler alarak terör uygulamasını başlatmıştır. Robespierre'in önderliğindeki kamu güvenliği komitesinin bütün yetkileri ile şüphelileri yargılanma ve savunma hakkını erteleyerek jüriye yalnızca aklanma ya da ölüm cezası verme seçeneklerini bırakmıştır. Bu süreçte hemen hemen 300 bin kişi tutuklanmış, bunlardan 17 bin kadar insan mahkeme kararı ile idam edilmiş, birçok insan da yargılanmadan, ya da hapishanelerde ölmüştür. Bu bilgi ve daha fazlası için bakınız: Balcı, M. (2002). Savaş ve Terör. <http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerI/85.pdf> (Erişim tarihi: 12.10.2017).

²¹ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Kaynar, A. (t.y.). Fransız Devrimi'nde Terör Dönemi. https://www.academia.edu/2294478/Fransız_Devriminde_Terör_Dönemi adresinden alındı. (Erişim tarihi: 04.10.2017).

²² 19.yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarındaki terör, simgesel hedefler ağırlıklı olarak devlet adamlarını hedef almıştır. Örneğin : "ABD Başkanı James A. Garfield (1881), İrlanda Başbakanı Frederick Cavendish (1882), Fransa Cumhurbaşkanı Sadi Carnot (1894), İspanya Başbakanı Antonio Canovas del Castillo (1897), Avusturya-Macaristan İmparatoriçesi Elisabeth (1898), İtalya Kralı I. Umberto (1900), ABD Başkanı William McKinley (1901), Rusya Başbakanı Peter Stolypin (1911),

devrimci ve devlet karşıtı bir özellik kazanmıştır (Ayhan, 2011, s. 123). Bu süreçteki en önemli terör hareketleri Rusya’da 1878 Ocak ayından 1881 Mart ayına kadar *Narodnaya Volya (Halkın İradesi)* adlı örgüt tarafından yapılmıştır. Otokratik Çarlık yönetimine karşı saldırılar düzenleyen ve Çarlık Rusya güçleri ile girdikleri kısa ama olaylı vahşi mücadelede bu örgüt yüksek rütbeli subaylara ve hükümet görevlilerine suikast gerçekleştirmiştir (Hoffman, 1998, ss. 17-18).

20. Yüzyıldan itibaren terörizm, sadece yerel düzeyde kalmamış, uluslararası düzeyde de sarsıcı bir boyut kazanmış ve hatta uluslararası siyasi gelişmeleri etkilemekte büyük bir rol oynamıştır. Bu yüzyılda dünya haritasında birçok değişikliğe neden olan olay I. Dünya Savaşı’dır. Bu savaşı tetikleyen bireysel bir uluslararası terörizm olayı olduğunun hatırlanması gerekmektedir. I.Dünya Savaşı’nın başlamasına yol açan olay olarak, 1914 yılında, bir Sırp ajanın, Avusturya-Macaristan İmparatoru Veliahtı Arşidük Ferdinand’ı Saraybosna’da öldürmesi, terörizm tarihinin en önemli sonuç doğuran olayı olarak nitelendirilebilir (Göktaş, 2014, s. 283).

I.Dünya Savaşı’ndan sonra, terörizm diktatör rejimler tarafından benimsenen baskıcı faaliyetler ile ilişkili hale geldi (Demirel, 2007, s. 26). Terörizm birbiri ardına Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği’nde iktidara yükselen baskıcı Nazi rejimi, Faşist ve Komünist rejimler tarafından yapılan sindirme politikasını da kapsar. Stalin döneminde Rusya’da binlerce insan düzen karşıtı oldukları gerekçesiyle öldürülmüş. İtalya’da Mussolini döneminde, düzen karşıtı olmaları sebebi ile başta Sosyalist Parti Genel Sekreteri Motteoti olmak üzere pek çok insan öldürülmüştür. Almanya’da, Hitler döneminde sadece mevcut düzeni kabul ettirmek için değil, ayrıca Yahudilere ve Çingenlere de terör gerçekleştirilmiştir (Hoffman, 1998, s. 25). 1930 ve 1940’lı yıllarda Emperyalist karşıtı terörizm, Kıbrıs ve Aden’deki İngiliz İmparatorluğu’na ve Cezayir’deki Fransızlara karşı Ulusal Kurtuluş Cephesi tarafından sürdürülmüştür.

II. Dünya Savaşı’nı takip eden dönemde terörizmin önemi ve yoğunluğu artmaya başlamıştır. Terör devrimsel yan anlamını Soğuk Savaş döneminin ilk yarısında tekrar kazanmıştır. O zamanlar terim aslında Avrupa sistemlerine karşı 1940’ların sonlarında ve 1950’li yıllarda Orta Doğu, Afrika ve Asya’da oluşan çeşitli yerli milliyetçi/sömürge karşıtı gruplarca sürdürülmüş olan şiddetli ayaklanmaları adlandırmada kullanılmıştır. İsrail, Kenya, Kıbrıs ve Cezayir gibi ülkeler hürriyetlerini kısmen de olsa terörizmi kullanan milliyetçi hareketlere ile kazanmışlardır (Hoffman,1998,ss.25-26). Bu

İspanya Başbakanı Jose Canalejas Mendez (1912) ” (Alexander & Kenneth, Avrupa’da Terörizm, 2002, s. 209).

dönemin en şiddetli terör hareketlerinin gerçekleştiği bölge yine geçmişte olduğu gibi Filistin olmuştur. Anti-emperyalist dönemin bir örneği olarak Irgun²³ örgütünün hem Filistinli Araplara hem de Büyük Britanya'ya karşı yürüttüğü, özellikle 1943'ten sonra İngiliz yönetimine karşı eylemlerini arttırdığı, bir siyasettir. Bunların en çarpıcı örnekleri Filistin'deki İngiliz yönetiminin merkezi olan Kudüs'teki King David Otel'i'nin Temmuz 1946'da bombalanması neticesinde 96 kişinin ölmesi ve Arap köyü "Deri Yasin"e karşı düzenlenen saldırılarda 250 kişinin ölümüdür (Acar, 2012, s. 105).

Terörizmin tarihi açısından 1960'lı yıllar önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Özellikle Avrupa'da, terör eylemleri kendini yoğun olarak bu tarihten sonra göstermiştir. Batı Avrupa, 1960'ların sonuna varmadan ve bir sonraki on yılda, dünyadaki tüm diğer bölgelerden daha fazla terörist olaylarının etki alanı içinde yer aldı. Özel siyasi şartlar, 1967 Haziran savaşında Arap devletlerinin İsrail karşısında mağlubiyeti ve bunun ardından başka ülkelerde tırmanan Filistin terörizmi²⁴, Vietnam Savaşı ve buna karşı olan gösteriler ve gelişmelere yol açtı. Bu şartlar modern teknoloji, özellikle ucuz ve rahat ulaşım ve iletişim olanaklarıyla birleşerek, üçüncü dünyada ideolojik hareket eden, Avrupa taklitçisi aşırı uç grupların, Avrupa'da yerli, etnik ve ayrılıkçı grupların güçlenmesine katkı sağladı (Alexander ve Kenneth, 2002, ss. 211-212). Bu şekilde, 1960 ile 1980 arasındaki yirmi yıl boyunca dünyanın çoğu yerinde, "demokratik ve sanayileşmiş" ülkelerden "geri kalmış" ülkelere kadar her yerde, türlü ideolojilerde, değişik amaçları olan –bir kısmı bugün de varlığını koruyan- pek çok "terör örgütü" kurulmuş ve eylemde bulunmuştur.²⁵ Ayrıca bu dönemde (İkinci dünya savaşı sonrası) dünyanın almış olduğu iki kutuplu sistemde Doğu ve Batı blokları birbirlerinin düzenlerini ve menfaatlerini bozmak için terör örgütlerini politikalarının bir

²³ Eylül 1948'de İsrail Devleti'nin ilan edilmesinden sonra Irgun dağıtıldı ve üyeleri İsrail ordusuna katıldı.

²⁴ Arap ülkeleri, 1967 savaşında yenilmiştir. Bu yenilgiyle Filistinli militanlar, Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Sina Yarımada'sını içine alan İsrail işgalini kaldırmanın ve Kudüs'ü geri almanın konvansiyonel bir savaşla ya da diplomasi ile yeniden ele geçirmeye ümitleri sona ermiştir. Arap ülkelerinin ayrılmışlığı ve İsrail'in askeri olarak daha da güçlenmesi İsrail'e ve onun destekçilerine karşı kuralsız bir siyasal şiddetin uygulanmasını gerekli görmüştür. "Devletsiz bir ulus olarak Filistinlilerin çıkmazına dünyanın dikkatini çekmenin tek yolu şiddeti uluslararası hedeflere yöneltmek olmuştur" (Taşdemir, 2006, s. 43-44). Bu bağlamda 5 Eylül 1972'de Münih Olimpiyatlarında Filistinli Kara Eylül Grubu İsrailli sporcuları kaçırmış ve dünya terör tarihinde bir ilk yaşanmıştır (Çakmak, 2008, s. 21).

²⁵ ASALA, Aydınlık Yol Baader-Meinhof, Bask Bağımsızlık Hareketi (ETA), Doğrudan Eylem, Eelam Tamil Kurtuluş Kaplanları, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, İrlanda Cumhuriyet ordusu (IRA) Japon Kızıl ordusu, 17 Kasım, Kara Eylül Kızıl Ordu Fraksiyonu (RAF), Kızıl Tugaylar, Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri (FARC), PKK, Tupamaros bu dönemde kurulmuş belli başlı örgütlerdir. Bu örgütlerin bir kısmı anarşist, bir kısmı emperyalizm karşıtı, bir kısmı Marxçı-Leninci, bir kısmı Maoçu, bir kısmı ulusalcı, bir kısım ayrılıkçı ideoloji ile amaçlar taşımaktadır (Güzel, 2002, ss. 11-12).

aracı haline getirmişlerdir. “Sovyetler Birliği, Batılı kapitalist ülkelerde Marksist-Leninist ve sol örgütleri Batı’ya karşı kışkırtırken, ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerde Sovyet dostu üçüncü Dünya Ülkeleri’nde istikrar bozucu terör örgütlerini desteklemişlerdi” (Çakmak, 2008, s. 20). Böylece siyasi bir mücadele aracı olarak terör bu yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Ancak, bu ağın birleşim noktası olan ideolojik özdeşliğin zamanla etkisi azalırken 1980’li yıllarda terör örgütlerinin temel motivasyonu artık devrimci ideoloji özelliğini yitirmiş ve ya dinsel²⁶ ya da etnik motivasyonlara yönelen gruplar ağırlık kazanmıştır (Taşdemir, 2006, s. 46).

Doksanlı yıllarla birlikte terörizmin pek çok açıdan niteliği farklılaşmıştır. Yeni terörizm eskiye göre içerik, amaç, nitelik, örgütlenme ve eylemsel olarak değişmiştir. İçerik olarak, anlatıldığı gibi, 1960’lar ve 1970’lerde aşırı sağ ve sol ideolojiden gruplara rastlanırken, 1990’larla birlikte din, terörün ideolojik boyutunda fazlasıyla yer almaya başlamıştır. Örnek olarak Japonya’daki Aum tarikatı ve Ortadoğu’daki çeşitli İslamcı hareketleri gösterebiliriz (Ayhan, 2011, s. 125). Günümüzde dünyada bilinen ortalama 50 tane aktif terör grubu mevcuttur (Ekici, 2012, s. 23). En temel örnekleri: IŞİD, El Kaide, El Nusra Cephesi, Boko Haram, Hamas, Hizbullah. Bu terör örgütlerinin hemen hemen yarısı dini duygularla beslenerek hareket etmektedirler.²⁷ Amaç olarak simgesel hedeflerden daha çok, dikkat çekici ve azami zarar verici her eyleme girilmektedir. Nitelik olarak biyolojik, kimyasal ve nükleer saldırı yöntemleri de kullanılmaktadır. Örneğin sârin gazı Japonya’da hem 1994’te Matsumoto’da, hemen bir yıl sonra Tokyo’da kullanıldı. 20 Mart 1995’te *Yüce Gerçek (Aum Şinrikyo)* tarikatı zehirli sinir gazıyla Tokyo metrosun da saldırı gerçekleştirdi ve 12 kişinin ölümüne, 5500’den fazla insanın yaralanmasına sebebiyet verdi. Olay, ilk kimyasal silah kullanımı olmamakla birlikte, tarikat tarafından 40.000 kişinin ölümünün amaçlandığı geniş bir kitlesel eylem olması ve bu tür gazların devlet dışı gruplarca, dolayısıyla terör örgütlerince, kullanılabilir hale gelmesi nedeniyle terörün yeni bir çeşidi olarak nitelendirilmiştir. Örgütlenme olarak, örgütler 1990’lı yıllar öncesinde hücre modelli ve sert yapıda iken Soğuk Savaş sonrasında daha esnek yapıya geçmişlerdir. Eylem açısından, terör örgütleri daha fazla olanaklara sahip olmanın verdiği avantajla hem daha fazla ses getirebilen, hem de sayısal etkisi büyük olan eylemler

²⁶ Deutch (1997), Laquer, (1998) ve Medd ve Goldstein (1996) göre, 1970’lerde teröristlerin amacı politik iken, 1980’lerde politik amaçlı terörizmin yanı sıra dini ve ekonomik amaçlı terör ortaya çıkmıştır, bu durum 1990’larda da devam etmiştir (Karacasulu & Ovalı, 2004, ss. 58-59).

²⁷ Yukarda ismi geçen örgütler ABD Hükümetinin resmi sitesinden yayımlanan "Belirlenmiş Terör Örgütleri" adlı raporda yer almaktadır. Bakınız: <https://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm> (Erişim tarihi: 07.06.2018).

gerçekleştirebilmektedir (Ayhan, 2011, ss. 125-126). Örneğin, 11 Eylül 2001’de El-Kaide örgütünün New York’daki Dünya Ticaret Merkezi ve Washington DC’deki Pentagon’a uçakla düzenlediği iki saldırı sonucunda yaklaşık beş bin kişi hayatını kaybetmiş ve yüzlerce kişi yaralanmıştır. Güncel zamanda oluşan örnek açısından IŞİD’in birçok ülkede gerçekleştirdiği eylemler ve saldırılar sonucunda çok sayıda insan ölmüştür.

Görüldüğü üzere, terör eylemleri tarihin her sürecin de karşımıza çıkarak sürekli bir değişim ve gelişme içindedir. Özellikle teknolojik gelişmeler ve düşünce akımları terör örgütlerinin farklı ve daha etkili yöntemler kullanarak siyasi amaçlarına ulaşmak için eylemlerini arttırıp medyada seslerini duyarak kendilerini diri tutmayı hedeflemişlerdir. Eylemlerini geniş alana yaymak için devamlı faaliyette bulunarak sürekliliğini devam ettirmiştir.

2.5. Terörizmin Türleri

Günümüz dünyasında karşılaştığımız terörizm eylemleri çok farklı amaçları, hedefleri, ideolojileri bünyesinde bulundurmakta ve çok değişik coğrafyalarda ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan terörizmin sınıflandırılması çokça çeşitlilik göstermekte ve genel kabul görmüş bir sınıflandırmanın uygulanmasını mümkün kılmamaktadır (Gül, 2012, s. 27). Buna rağmen, literatür yine de terörizmi bazı başlıklar altında sınıflandırmaktadırlar. Bunlar; ulusal (Ülke İçi) terörizm, uluslararası terörizm, uluslar ötesi terörizm, devlet terörizmi, devlet destekli terörizm, etnik terörizm ve siber terörizmdir.

2.5.1. Ulusal (Ülke İçi) Terörizm

Ulusal terörizm, tek bir devlet içinde sınırlı olan yabancı bir unsur, ilişki veya katılımının mevcut olmadığı sistematik bir şiddettir. Bu yönü ile ulusal terörizm, ulusal ötesi terörizmle çok benzerdir. Bunlar arasındaki en önemli fark, ulusal teröristlerin eylemlerini bir ulusun halkına karşı uygulamalarıdır. Ulusal ötesi terörizm gibi ülke içi terörizm de hiç bir hükümetten doğrudan yardım almamaktadır. Ancak tarihsel süreçte sadece ülke içi terörizmi bulmak çok zordur. Böyle bir durumun varlığı sadece teorik olarak mümkündür (Taşdemir, 2006, s. 38). Çünkü hem terör örgütleri dış destek olmadan (başka devletlerin psikoloji, siyasi, lojistik hatta askeri desteğini almadan) varlığını sürdüremez, hem de başka bir ülkenin o ülkede mutlaka hedef ve çıkarları

vardır (Acar, 2012, s. 124). Bu durum da terör sorununu uluslararası boyuta getirmektedir.

2.5.2. Uluslararası Terörizm

Terörist eylemleri birçok ülkenin topraklarını veya insanlarını hedeflemesi söz konusu olduğunda uluslararası terörizmden bahsedilir (Ergil, 1992, s. 140). Uluslararası terörizm bir yabancı ülke veya kuruluşun desteğiyle yürütülen ve/veya bir yabancı ülke vatandaşlarına, kurumlarına ya da hükümetlerine karşı yöneltilen doğrudan terörist eylemleri kapsayabileceği gibi uluslararası boyutun daha dolaylı bir şekil aldığı terörizmi de içerebilmektedir (Gül, 2012, s. 29).

"Terörizmin, Dünü, Bugünü, Yarını" isimli kitabında Prof. Dr. Yılmaz Altuğ uluslararası terörizmi şu şekilde belirtmiştir (Deşilmek, 2015, s. 4):

- Yabancılar veya yabancılar ait hedeflere yöneltilmesi,
- Hükümetler veya birden fazla devlet tarafından beslenen unsurlarca yapılması,
- Bir yabancı hükümetin veya uluslararası örgütlerin siyasi mekanizmalarını etkilemek için yapılması.

Günümüzde yabancı unsurun bir şekilde ilişkili olmadığı terörden bahsedilemeyeceği açıktır. Terörist eylemin, yabancı kişilere veya bu yabancıların mülkiyet haklarına karşı zarar vermesi, uluslararası alanda korunmaya alınmış kişi ve kurumlara yöneltilmiş olması, uluslararası sivil havacılığın ve deniz taşımacılığının, iletişim sistemlerinin hedeflenmesiyle yabancılık ilişkisinin varlığından söz edilebilir. Ayrıca terörist eylemin farklı bir devletin vatandaşı aracılığıyla uygulanması, terörist eylemi yapan şahsın başka bir devletin ülkesine iltica etmesi, saldırgan ile terör eyleminin mağdurunun farklı devletlerin uyuğunda olması da yabancılıkla ilişkilendirilir. Tüm bunlara ek olarak eylemin tamamen veya kısmen birden fazla devletin ülkesinde gerçekleşmesi, yabancı bir devletin kabulü veya yardımıyla işlenmiş olması durumlarında da terörist eyleme yabancılık unsuru katılmış olur (Topal, 2004, s. 70). Bu durumda terörizm, artık ulusal sınırları aşarak uluslararası bir yapı kazanmakta ve uluslararası terörizm söz konusu olmaktadır.

Uluslararası terörizm modern teknolojinin tüm olanaklarından faydalanarak, faaliyet alanını ulusal sınırları aşarak tüm dünyaya ulaştırmıştır. İnsan hayatını, ekonomik yaşamı, siyasal istikrarı ve uluslararası ilişkileri etki altına alabilme gücü kazanarak; belirli siyasal ve iktisadi menfaat sağlamak için, uluslararası barış ve güvenlik platformunu, devletlerin dostane ilişkilerini, iç işlerini, uyuşmazlıklarını barışçıl yollarla çözümünü, iç hukuku ve uluslararası hukuku hedef almaktadır (Saraçlı, 2007, s. 1057). Uluslararası terörist eylemler, kabul görmüş uluslararası diplomasi ya da savaş kurallarının onaylanan normları haricinde kalan şiddet eylemidir. Dolayısıyla bu tür terörizm ulusal sınırları aştığı için, uluslararası hukuk kaidelerinin ve ortak siyasal, savunma tedbirlerinin konusudur (Ergil, 1992, s. 140). Bu şekilde terörizm artık belli ülkenin sorunu olmaktan çıkmış, tüm insanlığın sorunu haline gelmiştir.

2.5.3. Ulusötesi Terörizm

Devlet dışı aktörlerin uluslararası seviyede şiddet eylemlerine karışması, uluslar ötesi olarak adlandırılmaktadır. Globalleşme süreci ile birlikte devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilere daha fazla etki etmeleriyle birlikte, özellikle 1970’li yıllarda, bu aktörlerin uluslararası düzeydeki şiddet eylemlerine el atmaları gerçeğini de getirmiş ve gerçeklik "uluslar ötesi" terörizm kavramı ile anlatılmıştır (Gül, 2012, s. 33). Buna göre ulusötesi terörizm, herhangi bir şekilde devletin karışmaması, devlet dışı aktörler aracılığıyla ortaya konulan terörist eylemleridir. Bu çerçevede *ulusötesi* terörizm devlet müdahalesi olmaksızın devlet dışı aktörler eliyle oluşturulan terörist eylemleri anlatırken *uluslararası* terörizm, devletin desteğiyle birlikte, fertler veya gruplar tarafından gerçekleştirilen terörist faaliyetlerini ifade etmek için kullanılmıştır (Taşdemir, 2006, ss. 40-41). Bu da ulusötesi terörizmi uluslararası terörizmden ayıran en önemli fark olarak gösterilmektedir.

2.5.4. Devlet Terörizmi

Hükümet terörü olarak meydana gelen devlet terörizmi, en eski terörizm çeşididir. Devlet destekli terörizmin tersine, bir devletin kendi ülke sınırları içinde kendi yurttaşlarına karşı sistematik şekilde tatbik ettiği şiddet eylemleridir. Şiddet kullanımı aracısız bir şekilde devletin kendi nüfusu hakkında kullanılmakta, hükümete zıt olan görüşleri yok etmeyi ve bertaraf etmeyi amaçlamaktadır (Laqueur, 2002, s. 100). Bazı kaynaklarda devlet terörü, yalnızca direkt şiddet ögesini ihtiva etmemekte, hukuki,

siyasi ve kültürel baskı ilkelerinin de bir nevi devlet terörü olduğu iddia edilmektedir (Chomsky, 2002, s. 220).

Devlet teröründe insan hakları ve uluslararası hümanist hukuk kuralları yoğun, yaygın ve sistematik bir şiddet kullanımı ile bozulmasına rağmen, bu suçlar, devlet politikası adı altında gerçekleştirildiğinde hukuki terörizm olarak da nitelendirilmektedir (Şahin, 2015, s. 165). Devlet terörü bünyesindeki siyasi muhaliflere ya da azınlık grup veya etnik bir gruba yöneliktir (Crenshaw, 1981, s. 383). Devlet casusları terör faaliyetlerini uygulamakta ve eylemler çoğunlukla faili meçhul olarak kalmaktadır. Bu tür terörizm genellikle totaliter rejimlerde görülür. Zira yasal süreç içerisinde arzulanan neticeyi devleti yönetenlerin alması güçtür. Buna karşılık, terörle kamu üzerinde baskı, korku, sindirme ve yıldırma yaratılarak istenilen amaç daha kolay elde edilmektedir (Saraçlı, 2007, s. 1058). Totaliter rejimlerin başvurduğu devlet terörizmi olarak adlandırılan bu işin örnekleri Almanya’da Hitler, Sovyet Birliği’nde Stalin, İtalya’da Mossolini, Çin’de Mao Zedong, Irak’ta Saddam Hüseyin sistemi olup bunlar ırk, din ve siyasi görüşü sebebiyle kendi halkları nezdinde kapsamlı devlet terörizmi uygulamışlardır.

2.5.5. Devlet Destekli Terörizm

Devletlerin iç siyasetlerinde kullandığı gibi dış siyasetlerinde de terörizmi bir araç olarak değerlendirmeleri mümkündür. Bölgesel veya uluslararası güçlerin uzun dönemde önemli menfaatlerini gerçekleştirebilmek maksadıyla öne sürdüğü çalışmaların bir parçası olarak terörizme arka çıktıkları, bir mücadele metodu ve dış politika aracı olarak kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir (Topal, 2004, s. 70). Devletler doğrudan bir şekilde ya da genellikle dolaylı olarak dış terörizmi desteklemeyi yeğlemişlerdir. Bunun başında gelen sebep ise belirli bir hedefe daha az riskli yoldan erişme isteğidir. Ayrıca devlet destekli terörizm mali açıdan çok makul bir yöntem olarak görülmektedir (Gül, 2012, s. 37). Devletlerin terörizme arka çıkması, bir devletin terörist operasyonların planlamasına, manipülesine ve kontrolüne doğrudan ya da dolaylı yardımda bulunması gibi durumlar devlet destekli terörizmi ortaya çıkarmaktadır. Devlet, organları aracılığıyla terörist eylemleri gerçekleştirilebilmekte ya da örgütlediği, denetimi altında bulundurduğu gayri resmi devlet casusları, paralı askerleri veya silahlı çeteleri kullanarak terörist eylemlerinin uygulanmasını sağlamaktadır (Şahin, 2015, s. 163). Devletlerin terör örgütlerine silah, barınak, donatı,

ekonomik destek, ulaşım ve iletişim olanakları, istihbarat ve diğer lojistik dayanaklar sunması ile beraber terörist eylemleri yönlendirip yönlendirmediği veya teröristlerin üzerinde edimsel denetime sahip olma gibi konular da devlet destekli terörizmden bahsedilmektedir (Ergil, 1992, s. 141). Geçmiş dönemlerde savaş aracılığıyla ulaşılacak istenilen amaçlar, bir süre sonra yerini diplomasiye bırakmış, ancak savaş ve diplomasi vasıtasıyla elde edilemeyen hedefler için de terör etkinlikleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Devlet destekli uluslararası terörizm, bilhassa soğuk savaş periyodunda yaşanmıştır.²⁸ Arap Baharı sonrası Orta Doğu'da yaşanan arbedeler ve mücadeleler tekrardan gündeme gelmiş ve başka devletlerin, devletler ya da terör örgütleri aracılığıyla güç mücadelesi verdikleri bir kez daha gün yüzüne çıkmıştır.

2.5.6. Etnik Terörizm

Belirli bir etnik kimliğe ehil fertler, yaşadıkları ülkenin siyasi bünyesi dâhilinde tek öge olmamaları durumunda toplum tarafından dışlandıklarını ve haksızlığa uğradıklarını ifade etmişlerdir. Yaşananlar neticesinde uzun dönemde kendi ulus devletlerini (bağımsızlık veya federasyon) oluşturmak amacıyla üzerinde yaşadıkları ülkeden toprak isteminde bulunarak, şiddete başvurmaları sonucunda oluşan terör hareketleri etnik terör olarak ifade edilmektedir (Keçeci, 2012, s. 4). Burada etnik terördeki temel gaye, belirli bir bölgeyi bağlı bulunduğu ülkeden ayırarak yani bir devlet tesis etmek veya başka bir ülkeye katılımını sağlamaktır.

Dünyada devlet olma özelliği ve kapasitesi olmayan, fakat varlığı da gizlenemeyen birçok etnik grup mevcuttur. Bu gruplar farklı nedenlerle teröre yönelmekte, sınırları dâhilinde yaşadıkları devlete karşı bir tür kurtuluş savaşı gerekçesi ile ortaya çıkmaktadırlar. Bu nedenledir ki etnik temele dayalı terörde, diğer terör çeşitlerine göre daha fazla şiddet barındıran metotlar kullanılmaktadır denilebilir. Etnik terörün hedeflediği amaçların gerçekleşmesi oldukça güç olduğu için, amaçlarını elde etmek adına daha fazla şiddet kullanmayı denerler ve çoğu kez şiddeti tesir altına almak istedikleri etnik gruba yöneltirler (Baharççek, 2000, s. 14).

²⁸ Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'nin elinde mevcut olan nükleer cephanelik, sadece birbirlerini değil, tüm gezegeni tehdit edebilecek güçteydi. Dolayısıyla, bu iki süper güç, nükleer savaşa doğru ilerleyebilecek klasik silahlı çatışmalara kalkışmak yerine, vekâlet savaşı ya da terör örgütleri aracılığıyla sorun yaşadıkları devlete zarar verme yoluna gitmişlerdir. Ayrıca onlara askeri dayanak sağlamak, gizli harekâtlar yapmak gibi daha az risk taşıyan dolaylı politikalara başvurmayı tercih etmişlerdi (Saraçlı, 2007, s. 1053).

Dünyanın hemen hemen her yerinde etnik terör örnekleriyle karşılaşmak mümkündür. Sri Lanka'da Tamil, Filistin'de Irgun, Türkiye'de PKK, Kuzey İrlanda'da IRA ve İspanyada ETA, Ermeni terör örgütü ASALA bu ekipleri temsil edebilmektedir. Etnik çatışmalar çağımızın en mühim sorunlarından biri olması ve bunun doğal sonucu olarak da dünyanın her bölgesinde etnik terör vakalarıyla karşılaşmaktadır (Akça, 2014, s. 27).

2.5.7. Siber Terörizm

Siber terörizm, belirli bir siyasal ve sosyal amacı gerçekleştirmek için bilgisayar veya bilgisayar sistemlerinin bireyler ve mallar hakkında bir hükümeti veya toplumu yıldıрма, baskı altına alma maksadıyla kullanılmasıdır (Sağıroğlu, 2017, s. 7). Terör örgütleri internet platformunda propaganda ve eğitim, haberleşme, bilgi toplama ve sanal saldırı etkinlikleri gerçekleştirmektedir. Kısaca, terör eylemlerinin internet vasıtasıyla işlenmesi prosedürüdür. Siber terörizmi diğer internet kanalıyla yürütülen suçlardan ayıran temel fark, suç mağdurunun devlet olması ya da devlet haricindeki bir yapı olduğunda dahi bu mağdurun siyasi bir sebeple mağdur konumunda kalmasıdır (Özkan, 2006, s. 82). Bu tür terörizmi açıklarken temelde terörizm olgusunun kaliteli olması değil, fakat terör olgusunun yaşama nasıl taşındığı önem arz etmektedir. Temel amacı bir kısım siyasi hedeflere ulaşmak olan insanların, elde ettikleri yeni teknolojik tesisatlar ile terör eylemini uygulamak için yola çıkmış olmalarıdır. Dolayısıyla terörizmde felsefi olarak esaslı bir değişimden söz etmek zordur, ancak yöntemler ve araçlarda önemli değişimler meydana gelmiştir denebilir. Bu durumda siber terörizmin, araçları açısından ileri teknolojiyi ve bilgiyi kullanarak klasik terörizm açıklamasının yeni biçimiyle bir parçası olduğu ifade edilebilir (Özcan, 2002, s. 309). Günümüzde, Siber terörist kendi canına tehdit unsuru oluşturmaksızın oturduğu yerden ülkenin toplumsal yaşamına zarar verebilecek eylemler gerçekleştirebilir, bankaların ve finans kurumlarının bilgilerinde ve iletişimde karışıklık yaratabilir. Gerekli olan donanımlar ise mühimmat değil yalnızca bir modem ve bilgisayardır.

2.6. Terörizmin Nedenleri

Terörün tüm türünü kapsayacak nedenler açısından tanımlama yapılmasında da güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bunun en önemli nedeninin terörizm biçimlerinin çeşitliliği ve her birinin altında değişik sebepler yatmasıdır. Terörizme neden olan

faktörleri anlamak terörle mücadele hususundaki en önemli noktadır, fakat terörizmin nedenlerini açıklamak çok da kolay değildir ve çok kapsamlı bir kaynağa sahiptir. Terörizmin tanımında olduğu gibi, terörizmin nedenleri konusunda da bir hayli farklı fikir mevcuttur. Bazı yazarların terörizmin mali nedenleri üzerine yoğunlaştığı, bazısının sosyal kaynaklı, kiminin de siyasi nedenlere ağırlık verdiği, bir kısmının ise kültürel nedenlerin terörizmde en önemli unsur olduğunu savundukları saptanmıştır.²⁹

Grenshaw (1981, s.389)'a göre “terörizm, ne koşullara otomatik bir tepkidir ne de tamamen hesaplanmış bir stratejidir”. Terörizmin birçok farklı nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerin bir kısmı dünyanın her yerindeki terör hareketlerinin ortak paydasını meydana getirirken, bazıları da o ülkeye ayrıca terör örgütlerine veya terör örgütünü kuran şahsa ait özellikler olabilmektedir (Acar, 2012, s. 168). Bununla birlikte terörizm ya da her terörist vakası kendine has olup belli faktörlerin birbirleriyle etkileşmesiyle dokusunu yaratmaktadır. Bu açıdan bakıldığında terörizm “bir polis sorunu olmanın çok ötesinde, toplumsal yapıda, siyasal kültürde; kamu yönetiminde, eğitimde ve ekonomik yapıda derin kökleri bulunan bir toplumsal bunalım durumunun adıdır” (Ozankaya, 1980, s. 52). Terörizm genel olarak, özellikle grupların ideolojik bağlamda aşırı derecede şartlanmalarından, başta kaynakların eşitsiz bir biçimde paylaşımı nedeniyle baş gösteren ağır ekonomik koşulların (Tacar, 1999, ss. 49-50) ve daha da ciddi olarak toplulukların etnik ve dinî farklılıklarının sebep olduğu türlü nedenlerden kaynaklanmaktadır. Adaletsizlik, eşitsizlik ve mahrumiyetin siyasî ve sosyal neticeleri terörizmi besleyen esas unsurlar olarak karşımıza çıkar (Laqueur, 2002,ss.116-122).

Terörün hızının arttığı ya da azaldığı dönemler uluslararası ilişkilerde bölgesel ve global düzeydeki siyasi, toplumsal ve iktisadi sorunlarla paralellik göstermektedir. Uluslararası platformda,³⁰ BM Genel Kurulu'nun 27.09.1972 günü yaptığı 1314 nolu

²⁹ Konuyla ilgilenen araştırmacıların hepsi farklı bir boyuttan terörizmin nedenlerini açıklamaktadır. Örneğin; “siyasal (Laquer,2002:103), örgütsel ve psikolojik (White,2001:139-139, Laquer,2002:122-123) kuramlarla (Caşın,2008:159-163) ya da ekonomi (Jeong,2008;50-51), sosyo-kültürel (Crenshaw:379-399) ve eğitim, kimlik (Jussin,Ashmore ve Wilder,2001:6-7) , (çarpık) kentleşmenin sonuçları(Keleş ve Ünsal,1982) olarak aktarılsa da kimi bazı akademisyenler terörizme başvurma nedenlerini eşitsizlikler ve temel ihtiyaçlarla ya da eklektik biçimde hepsini kapsayan gerekçelerle (Rambotham,2005:109-121, Galtung,1996:62) (Şahin, 2015, s. 159).

³⁰ 2003'te Oslo'da yapılan “Terörizmin Temel Nedenleri” başlıklı konferansta belirtildiği üzere, terörizmin ortaya çıkmasına öncülük ettiği temel sebepler; demokrasi, kişisel özgürlükler ve yasal düzen eksikliği; başarısız ya da zayıf devlet; hızlı modernleşme; uç noktadaki laik veya dini ideolojiler; siyasi şiddetin, iç savaşların, darbelerin, devrimlerin veya diktatörlüklerin tarihsel kalıntıları; güç eşitsizliği veya üstünlük; gayrimeşru veya bozulmuş hükümetler; gayrimeşru hükümetleri destekleyen güçlü dış aktörler; yabancı istilacılar veya sömürgeci güçler tarafından bastırılma; etnik veya dini kökenler nedeniyle ayrımcılık yaşama; devletin, karışık görüşlü grupları veya oluşmakta olan sosyal sınıfları

toplantısında aldığı karar sonucu hazırlanan "Terörizmin Temel Nedenleri ve Uluslararası Terörizm" başlıklı raporda; "Sefalet, hüsrân, dert, keder ve umutsuzluk terörizme götürür. Teröristler ulusal ve uluslararası siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmelerden etkilenirler, kişisel nedenleri de bulunabilir..." görüşlerine yer verilmektedir (Tacar, 1999, s. 50). Terör, geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerin içerisinde sosyal, siyasal, mali, kültürel alanlardaki olumsuzlukların sömürüsüne bağlı olarak var olan ya da yapay olarak oluşturan devrimci düşünce ve fiillerin, belirli bir amaç için harekete geçirilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Crenshaw, 1981, s. 381).

Terörün nedenleri araştırılırken tek bir pencereden değil konunun bütün boyutları ve faktörleriyle incelenmesi gerekmektedir. Terörizmin nedenleri ile ilgili olarak en temel etkenler gruplandırılarak aşağıdaki şekilde açıklanmıştır.

2.6.1. Sosyo- Kültürel Nedenler

Var olan sosyal yapı terörün önemli sebeplerinden biridir. Bir ülkede yaşayan insanların sosyal ve kültürel kökenlerindeki çeşitlilik ve farklılık ve bu yapısal duruma has ilişkiler toplumun değerlerini devamlı değiştirmekte ve yenilemektedir. Bu da en nihayetinde yeni çatışma ortamlarına sebep olmaktadır. Terörizm bu bağlamda sosyo-kültürel etkenlerden de beslenmektedir denilebilir (Albayrak, 2004, s. 296).

Terörizmin sosyal ve toplumsal nedenleri her topluluğa göre değişik özellikler barındırır da yine de bazı ortak özellikler taşımaktadır. Toplumda din/mezhep ayrılıkları, eğitim seviyesinin düşüklüğü³¹, etnik farklılıkların mevcut olması, azınlık unsurlarının bulunması, feodal izlerin varlığı, kişisel hak ve özgürlüklerin kısıtlı olması gibi sebepler mevcuttur. Ayrıca toplumun fikişel sınıflara ayrışması, genel ahlak anlayışının dejenerasyona uğraması, toplumun bölünmezlik zihniyetini yitirmesi gibi nedenler, terör fikri platformunun gelişmesine destek sağlamakta ve terörizmin alt yapısını hazırlamada önemli faktörler olduğu ifade edilmektedir (Türkiye Barolar

entegre etmede başarısız veya isteksiz olması, sosyal adaletsizlik; karizmatik ideolojik liderlerin varlığı; tetikleyici olaylardır (Ekici, 2012, ss. 14-15).

³¹ Eğitim seviyesi gelişmiş toplumların demokratikleşme ve ifade hürriyeti gibi sahalarda da gelişmiş olmaları, bu gibi toplumlarda terör örgütlerinin elverişli sosyal ve siyasal ortam bulmalarını güçleştirmektedir. Genel olarak eğitilmiş fertlerin ve bu bireylerin hayatlarını sürdürdükleri toplumların terör örgütlerine karşı doğal setler yarattığını ifade etmek yerinde olacaktır. Buna karşılık insanların eğitim düzeylerinin düşük olması bu fertlerin yaşadığı toplumlarda şiddet gruplarının doğma ihtimalini arttırmaktadır (Aktaran Özeren, Sözer ve Başbüyük, 2012, s. 65). Zira eğitilmemiş insan kendisine aşılacak fikir ve davranışları reddetme iradesine sahip olmayacaktır. Böylece daha kolay inandırılabilir ve yıkıcı eylemlerde bulunmaktan kaçınmayacaktır.

Birliği, 2006, ss. 142-143). Bunlara ek olarak: Göç, hızlı nüfus artışı³², maneviyat değerlerinin zayıflaması gibi sosyo-kültürel sebepler ve beraberinde getirdiği sorunlar terör örgütlerinin eylem çevrelerini genişletmiş, ezilmişlik, dışlanmışlık³³ ve hizmetin az gelişı gibi gerekçeleri istismar ederek, özellikle gençleri kendi yanlarına çekmeyi başarmaktadır (Gül, 2012, s. 22). Öte yandan, şiddete yönelmeyi bir kültür özelliği olarak algılayan toplumlar, terörizm için elverişli bir ortam yaratmaktadır. Gençliğin problemlerini şiddete başvurarak çözmeye çalışmalarının en mühim nedeni, yetiştiği kültürün tabiatında şiddetin bulunmasıdır. Ülkenin yaşadığı negatif sosyal, ekonomik ve politik şartları değiştirmek için şiddet kullanmasının şart olduğuna olan inanış neticesinde terörist; suçsuz insanları öldürür, kamu huzurunu ve nizamını bozarken kendisine dayatılmış ideolojilerin ve görüşlerin tesiri altında, haklı bir mücadele verdiğini düşünür. Amacına sadece şiddeti kullanarak elde edebileceğine inanır (Acar, 2012, s. 155).

2.6.2. Ekonomik Nedenler

Toplumda gelir düzeyinin düşük olması, gelirin eşit dağıtılmaması, gelirin paylaştırılmasında adaletsizliğin sınıflaşmaya sebebiyet vermesi, fakirlik ve işsizlik oranının artması, mali bakımdan dışa bağımlılık, ekonomik kurumların azlığı, teröre neden olan ekonomik faktörler olarak görölmektedir.

Ekonomik bunalım ve dönüşümlerle eş zamanlı kurumsallaşmanın oluşamaması, sosyal patlama ve şiddet olayları için elverişli bir zemin sağlamaktadır. Miquel, Satyanath ve Sengenti (2004) , Afrika ülkeleri üzerine gerçekleştirdikleri araştırmada ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyen negatif şokların ülkede kaos yaratması ve buna bağılı olarak terör ihtimalini artırdığı sonucuna ulaşmışlardır (Ardor, 2008, ss. 101-102). Bu görüşü savunanlara göre, terörizmi meydana getiren, hatta tırmandıran sefalet, ülkelerin nüfuslarının artması ve büyüme hızları ile küreselleşen tüketim anlayışı gibi

³² Özellikle ülkenin belirli çevrelerinde nüfus yoğunluğu meydana getiren insanlar içinde, etnik, dinsel ve mezhepsel ayrılıkların istismar edilerek şiddet faaliyetlerine çevrilmesi, terör için uygun bir zemin oluşturulmaktadır.

³³ Aslında "ezilmişlik, dışlanmışlık" bunlar daha çok psikolojik nedenler ile ilgili bir durumdur. Örneğin, kendisini toplumdan dışlanmış ve önemsiz hisseden gençlerin büyük çoğunluğu kendilerinin önemli hissettirilmesinden dolayı örgüte girmektedir. Onlar için örgütlerin eylemleri özgüven kazanmak, kimsesizlikten kurtulmak açısından da çekici gelmektedir. Bu şekilde, yaşamlarında ilk kez ait olma gereksinimlerini gidermeye çalışıyor olabilirler. Bununla birlikte terör örgütlerinde başarısız olmak mevzu bahis değildir. Eğitimi ve kabiliyeti ne olursa olsun herkesin terör örgütlerinde yapabileceği bir iş bulunmaktadır. Ayrıca terör örgütleri gerçekleştirdikleri propagandalar ile gençlere kahraman olma şansı verdiklerini iddia etmekte, macera atmosferi de gençleri cezpt etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: (Acar, 2012, ss. 153-167).

etmenlere yeterli kaynaklar bulunamaması durumunun da eklenmesi, ekonomik faktörlerin terörizmin sebeplerindeki yerini dayanaklı bir duruma getirmiştir.

Ayrıca terörizm ile iktisadi nedenler temel olarak ele alındığında kendi içerisinde çelişkilere düşen ve aralarında bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, dünyanın en fakir ülkesi olarak kabul görmüş Etiyopya’da terör eylemleri yaşanmadığı halde, AB bünyesinde bulunan gelişmiş ve zengin bir ülke olan İspanya’da ETA ve İngiltere’de eylemler gerçekleştiren IRA adlı terör örgütleri yukarıda sayılan terör ve nedenleri arasında ilişkiyi tutarsızlaştırmaktadır (Öztürk ve Çelik, 2015, s. 91).

Aslında terörizm esasen iktisadi değil siyasi bir problemdir. Ancak, politika, ekonomik politikaların inşası aracılığıyla ekonomiyi etkilemektedir. Eğer bu politikalar, adaletsizliği, gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu oluşturur ya da arttırırsa, insanlar bu politikalarından etkilenmeleri gerekçesiyle bunların politikacılara karşı sesleri daha yüksek olmaya başlayacaktır. Bundan dolayı, bunlar doğrudan bir etki olmamasına karşın, ekonomik şartlar ile terörizm arasında bir ilişkinin varlığı kabul edilmektedir (Çınar, 2009, s. 106). Örneğin Ortadoğu’daki Müslüman ülkeler ele alınacak olursa, burada genel olarak dini motifli terör örgütlerinin varlıkları daha yoğunluktadır. Özellikle ekonomik durumu iyi olmayan yerlerde ve toplumun bir kısmında daha etkin olmalarıyla üye ve destekçi sayılarının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu terör örgütleri ekonomik şartları iyileştirme ve toplumu refaha ulaştırma iddiasında bulunarak maddi sıkıntılar yaşayan insanları kendi saflarına çekmeye çalışmaktadırlar (Hüseyin, 2006, s. 66). Bunun için nerede işsizlik, yoksulluk ve adaletsizlik mevcutsa orada ya terör örgütlerinin varlığına rastlanılır ya da var olan örgütün devamlılığını koruyup güçlendiği görülmektedir.

2.6.3. Siyasi Nedenler

Terör örgütlerinin en sık kullandıkları iddia muhakkak ki mevcut siyasi akımlara bir seçenek olduklarını savunmaları veya hakkını savundukları halkların siyasi haklarının istismar edildiği ve yapılan savaşın ezilen halkların mücadelesi olduğunun propagandasıdır (Öztürk ve Çelik, 2015, s. 92). Bu gerçeklikle birlikte öne sürülen mevzular arasında; ülke bazında oturmamış bir düzenin olması, otorite yetersizliği, bulunan siyasi partiler arasındaki derin fikir farklılıkları, siyasi kültürün daha çok kavgaya meyilli olması, devlet organları arasında uyumsuzlukların yaşanması,

usulsüzlüklerin artması, gibi nedenler siyasi platformda terörizmi kolaylaştıran nedenler olarak sayılabilir (Türkiye Barolar Birliği, 2006, s.143; Piazza, 2008, s.472). Piazza (2008, ss.470-471)'ya göre, siyasal kararsızlık ve devletin başarısızlığının teröre neden olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, terörist örgütler fertleri kendilerine yöneltmek için siyasi boşluktan faydalanarak örgütün yapılanmasına uygun bir zemin hazırlamaktadır. Piazza, Afganistan'da bu güne değin faaliyetlerini devam ettiren Taliban örgütünü örnek olarak göstermektedir.

Terörizmin oluşumuna zemin hazırlayan diğer siyasal nedenleri ise şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- Hükümete yönelik halk desteğinin azalması,
- Siyasi gücün şahsi çıkarlar için kullanılması,
- İktidar ve muhalefetin sürekli birbirlerini suçlaması,
- Siyasi baskılar neticesi kamu kaynaklarının yanlış kullanıldığı inancı (Acar, 2012, ss. 167-168).

Siyasal etkenler çoğunlukla diğer faktörlerden birinin veya birkaçının desteklemesiyle gün yüzüne çıkmakta ve bu anlamda, teröre neden olan faktörlerin en son basamağını oluşturmaktadır.

2.6.4. İdeolojik Nedenler

Toplumda bir kesim insanlar ön yargılarla dolu katı ideolojik sabit fikirler nedeniyle veya kendilerini ispatlamanın bir yolu olarak terör faaliyetlerine katılabildikleri gibi, uğrunda ölmeyi göze aldıkları bir değer için de teröre başvurabilmektedir. İnsanların yolunda ölmeyi değer gördükleri unsurların temelinde, onların inançları ve manevi duyguları yatmaktadır (Albayrak, 2004, s. 297). Bu açıdan, terörizmin ideolojik boyutuna bakıldığında zaman farklı ideolojiler ile karşılaşılacaktır.³⁴

³⁴ Literatürde çoğunlukla bu ideolojiler dörde ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, Marksist-Leninist ideolojisi baskın örgüt. Bu sınıflandırma içerisinde değerlendirebilecek olan örgütlerin temel hedefi, eylemlerini gerçekleştirdikleri ülkedeki bulunan rejimi yok ederek yerine Marksist-Leninist bir sistem ve yöntem biçimi kurmaktır. İkincisi, etnik kökenli bölücü yönü ağırlıklı olan örgütler. Bu grupta incelenen örgütler ise savaş verdikleri ülkede kendince belirlenmiş olan bölgelerde yarı-bağımsız veya genellikle tam bağımsız bir devlet inşa etmeyi amaçlamaktadırlar. Üçüncüsü ise, Aşırı milliyetçi, faşist düşünce ağırlıklı örgütler. Temelde ırkçı bir yaklaşımı kabullenen bu örgütler, benimsedikleri öğretiyi doğrultusunda alaka devleti sosyal, kültürel, iktisadi, siyasal ve hukuksal sistemlerinin yeniden düzenlenmesini ana hedef edinirler. Çoğunlukla bir lider ve katı merkezîyetçi bir düşünce benimserler ve genel yurttaşlık yaklaşımının yerine ırk prensibine dayalı vatandaşlığı öne plana çıkarırlar. Dördüncüsü ise, dini motifleri baskın olan örgütler. Bakınız: (Çağlar, 1997, ss. 124-125).

Örneğin, büyük kitleleri kolayca etkileyen dini kendine referans alan gruplar bu düşünceler arasında yer almaktadırlar. Benzer şekilde, terörizm olgusunun ortaya çıkmasına neden olan ideolojik temellerinden biri olarak din; insanın mayasına konulmuş bir keyfiyet olup ilk insanla birlikte yaşanmaya başlamış ve kesintisiz olarak günümüze kadar da yaşanmaya devam etmiştir (Kuyaksil, 2014, s.85). Tarihsel süreç içerisinde pek çok toplumda iktidarı elinde bulunduran güçler, iktidarlarını korumak, iktidarlarının devamını sağlamak ve/veya güçlerine meşruiyet kazandırmak için, ilk insandan beri kesintisiz olarak yaşanan bu olguyu kullanmaktan ve istismar etmekten çekinmemişlerdir (Erdem, 2016, s. 31). Bu nedenle de tarihin her döneminde, dini referans alan şiddet ve terör hareketlerine rastlamak mümkündür.

Din, yaşanan her dönemde insanları farklı açılardan etkilemiştir. Aynı dinin değişik zaman ve bölgede farklı algılanması, farklı yorumlanması da söz konusudur (Acar, 2012, s.123). Bu çerçevede, aynı dini gelenek içerisinde yorumlardan biri şiddete yönlendirirken, bir diğeri şiddetin her türlüünü reddedebilir. Her din, insanlığa barış ve huzur getirme iddiasıyla ortaya çıkar. Fakat bu iddiayı farklı yorum ve yöntemler ile uygulamaya çalışıklarından dolayı birbirinden farklı sonuçlar elde edilir ve arzulanan barış-huzur ortamı bir türlü tesis edilemez. Örneğin, kendi yorumları sonucunda ulaştıkları inanışa ters düşen insanlar, dini referans alan terör örgütlerince sapkın ve kötü olarak nitelendirilerek düşman tanımlamasına dâhil edilirler (Erdem, 2016, s. 33).

Öyle ki, bir dini gruba katılan insanlara anlatılan din yorumu, o insanların şiddet içeren hareketlere yönelmesinde son derece etkin bir rol oynamaktadır. Bir diğer ifadeyle, dini bakış açısından beslenen ve dini referanslı terör eylemlerinde adı geçen örgütler, dini unsurları genellikle bağlılıklarını mobilize eden bir hareket ideolojisi durumuna getirmektedir. Mesela grup veya örgüt tarafından çeşitli yollarla sistematik olarak düzenlenen “seminer, kurs, sohbet vs” gibi toplantılarda üyeler sosyal etkileşim alanına yakınlştırılarak yeniden sosyalleştirilir (Kirman,2006,s.327). Bu süre zarfında üyelerin kendilerini bu dünyadan daha çok farklı bir dünyada hissedip düşünmeleri, dünyadan zamanla yabancılaşmaları ve özellikle duygusal sömürüye maruz kalmaları söz konusudur.

Dini duyguları kullanan terör örgütleri kutsal kitaplarındaki şiddet ile ilgili konuları farklı yorumlayarak kendi gayeleri yönünde uygulayıp hayata geçirdikleri

şiddet eylemlerini din ile bağdaştırarak haklılık kazanmaya çalışmaktadırlar.³⁵ Bu tür örgütler, genellikle uhrevi hayat ile ilgili ümit vermektedirler. Dolayısıyla dinin terör örgütlerince istismar edilmesi, diğer seçeneklere nazaran çok daha kolay olmaktadır. Çünkü dini konulardaki vaatler, Şehitlik ve Cennet gibi daha çok öldükten sonraki hayata dair konulardır ve hayattayken gerçekleştirilmesi beklenememektedir.

Söz verilen cennete öldürdükten sonra kavuşulacağına göre örgütün emelleri için ölüm (Acar, 2012, ss. 153-154) kutsal bir olay ve ilahi bir görevdir. Bu bağlamda, Kirman (2006, s. 327)'a göre: günümüzde, özellikle dinin ekonomik modelinde sıkça vurgulanan “dini pazarlarının” yanı sıra, artık “şehit pazarlarından” da bahsedilmektedir. Aslında şehitliğin Hristiyanlık ve İslam gibi dini geleneklerde kutsal sayıldığı kabul edilmekle birlikte dini hareketlerin ve terör örgütlerinin bu kavramı manipüle ettikleri söylenebilir. Ayrıca Kirman: “Bu Pazar (Şehitlik Pazarı) bir kere kurulunca onu kapatmak pek mümkün değildir. Hemen her kültürde ve her coğrafyada değerleri uğruna ölmek isteyen insanların varlığı söz konusudur” demektedir. Bu nedenle intihar girişimleri gibi eylemleri yücelten ve kutsallaştıran dini hareketler ölüme gönderdikleri mensuplarının yerlerini çok kolay doldurabilmektedir. Şiddeti kutsal bir amaçla uyguladıklarına inandıkları için, bu örgütlerin elemanları eylemlerini bir cinayet olarak adlandırmamakta ve dolayısıyla da pişmanlık duymamaktadırlar (Erdem, 2016, ss. 34-35). Burada, olaylarla ilgisi olmayan insanların öldürülmesi, toplumda bu örgütlere karşı bir nefret ve antipati oluşturmaya başlar. Fakat bu örgütlerin nazarında toplumun tepkisinin bir değeri yoktur, onlar için önemli olan husus Allah'ın takdiridir.

Bu çerçevede kendini dini açıdan farklı gören insanlar, terör örgütünün hedefleri doğrultusunda daha kolay yönlendirilebildikleri için manevi duygularla yapılan terörizm, diğer fikirler ile beslenen terörizmden daha kuvvetlidir. Bu sebeple iyi eğitim almış, oldukça zengin kesimlerden gelen, dışarıdan bakıldığında bir sıkıntısı olmayan kimselerin de teröre başvurabilmeleri ya da terör örgütlerine katılmalarının nedeni örgüt düşüncesine inanıştır diyebiliriz.

Özetle, günümüzde terörizm nedenlerini tanımlamak ve belirli kriterler çerçevesinde ülkelerde varlığını tespit etmek oldukça zordur. Çünkü çok faktörlü ve karmaşık yapıya sahip olan terörizm, ülkelerde bulundukları yere ve zamana bağlı

³⁵ Örneğin çokça kişinin terörist bir örgüt olarak gördüğü Hizbullah terör örgütünün kurucusu Muhammed Hüseyin Fadlallah şöyle demektedir: ...“ Biz kendimizi kutsal bir mücadele için savaşan mücahitler olarak tanımlıyoruz” (Hoffman, 1998, s. 31).

olarak gelişen sebeplerin öncelik sırasını değiştirebilmektedir. Bununla birlikte, günümüzde din temelli terör eylemlerine verilebilecek en iyi örnekler; El-Kaide ve 2014'te ortaya çıkan ve El Kaide'den daha köklü eylemlerde bulunan Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)'dir. Çünkü El-Kaide ve İŞİD, dünya kamuoyuna sundukları açıklamalarda ve yayınladıkları bildirilerde, meydana getirdikleri eylemleri İslam adına ve İslam düşmanlarını etkisiz kılma amacıyla gerçekleştirdiklerini ileri sürmektedirler.

Buraya kadar anlattıklarımızı göz önünde bulundurduğumuzda, İslam Devleti Örgütü'nü (İŞİD) bir terör örgütü olarak sınıflandırabiliriz. Çünkü bu örgütü oluşturan kişiler, belirli ve radikal bir ideolojiye sahipler ve ortak bir amaç uğrunda bir araya gelip güçlü bir organize çerçevesinde toplamışlardır. Ayrıca bu örgütün üyeleri, sistematik ve planlı bir şekilde şiddete başvurmaktadırlar. Şiddet, onların inançlarına göre değişim yapılabilmesi ve örgütün asıl amacını gerçekleştirebilmesi açısından tek vesiledir. Bu da, bu çalışmanın dayanağı olarak, Hofman'ın terörizm tanımıyla örtüşmektedir: "terörizm siyasal amaçlı, planlı, hesaplı ve sistematik şiddet kullanımıdır". Buradan da anlaşılacağı gibi, İslam Devleti Terör Örgütü, terörizmin her üç unsurunu (İdeoloji, Şiddet, Eylem) barındırmaktadır. Bu araştırmanın üçüncü bölümü, İŞİD'i bir terör örgütü olarak ele alarak yukarıdaki anlatılan konular çerçevesinde bir analizini yapmaktadır.

BÖLÜM III

İSLAM DEVLETİ TERÖR ÖRGÜTÜ (İŞİD)

3.1. Kuruluştan Bugüne İŞİD'in İsimleri

Arapça adı "Ad-Davla Al-İslāmiyya fi al-'Irāq wa-sh-Shām" olarak adlandırılan ve Türkçe kısaltmasıyla İŞİD (Irak Şam İslam Devleti) olarak bilinen "İslam Devleti" (İD) kurulduğu zamandan bu yana farklı isimlerle anılmıştır.

İlk olarak "Cemaat el-Tevhid vel- Cihat" (Tevhid ve Cihat Örgütü) adıyla Ebu Musab Zerkavi tarafından İran sınırı yakınlarında kurulmuştur. Kısa süre sonra bin Ladin önderliğindeki El Kaide'ye 2004'te bağlılığını ilan eden örgüt "Tanzim Kaidat el-Cihat fi Bilad el-Rafidayn", Türkçe karşılığıyla "İki Nehir Topraklarındaki el Kaide" (kısaca Irak el Kaidesi) (Al Qaeda in Iraq (AQI)) adını aldı (Şenol, S. Erdem, & E. Erdem, 2016a, s. 193). Ocak 2006'da ideolojisine yakın birkaç radikal İslami grup ile birleşerek "Mücahidin Şûra Konseyi" olarak isimlendirildi. Aynı yılın sonunda, Ekim 2006'da bu kez "Irak İslam Devleti" (İİD) adı kullanılmaya başlandı (Oosterveld & Bloem, 2016, s. 8). Ebu Musab Zerkavi'nin 2006'da öldürülmesinden sonra örgütün başına geçen liderlerin de peş peşe öldürülmesi ile, İŞİD'in şimdiki liderlik mevkiine Ebu Bekir el Bağdadi geçmiştir (Varlı & Uğur, 2016, s. 9-10).

Örgüt Suriye'de varlık göstermeye başlayınca, Nisan 2013'te ismini bugün yaygın bilinen haliyle, "Irak ve Şam İslam Devleti" (İŞİD) olarak değiştirdi. Arapça adının kısaltması ise DAESH' tır (Güller, 2014, s. 114). Burada, örgütün isminde "Şam" ifadesinin değişik yorumlarına dayanan ilk farklı kullanımı Arapça'da, Şam'ın Suriye genelini ifade ettiğinden hareketle "Islamic State in Iraq and Syria (ISIS)" şeklindedir (Erdoğan & Deligöz, 2015, s. 24). Ancak ABD ise Şam'ın Suriye'den daha geniş toprakları ifade ettiği değerlendirmesiyle örgütü "Islamic State in Iraq and Levant (ISIL)" olarak adlandırmaktadır.³⁶

İŞİD Irak'ın en büyük ikinci şehri olan Musul'u işgal ettikten sonra da, 29 Haziran 2014'ten günümüze Ebu Bekir el-Bağdadi'nin sözcülüğünü yapan Şeyh Mücahit Ebu Muhammed el Adnani'nin onun adına hutbe okutması ve Hilafeti ilan

³⁶ Birçok cihatçı örgüte isim olarak kullanılan Şam'ın toprakları Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin/İsrail olarak bölündü. Bu bölge tarihsel açıdan Levant, Biladü's Şam ya da "Büyük Suriye" olarak da anılıyor. Biladü's Şam Hulefa-i Raşidin, Abbasi ve Emevi dönemlerinde bir vilayetti (Shamieh & Zoltán, 2015, s. 367).

etmesi ile ismini "İslam Devleti" (Islamic State) olarak belirlemiştir.³⁷ Böylece örgütün adı Irak Şam İslam Devlet'inden tekrar "İslam Devleti" (İD) ismine dönmüştür. Ama Arap dünyasında hep DAESH ya da DEASH ismiyle anılmaktadır (Barrett, 2014, s. 4). Sadece örgütün sempatizanları IŞİD için "İslam Devleti" (Arapçada Devlet-ül İslam) adını kullanıp, kendisinden "devlet" diye söz etmektedirler. Yani "IŞİD'i devlet olarak kabul etme ya da etmeme" yaklaşımına bağlı olarak farklı isimlendirmeler söz konusudur.³⁸ Dolayısıyla IŞİD terör örgütünün ismi, kurulduğu günden itibaren elde ettiği güç ile orantılı olarak Tablo-3'de görüldüğü gibi sürekli değişmiştir.

Batı ve Türkiye'de de zaman içerisinde bu örgüte farklı isimler verilmiştir. Yabancı kaynaklarda AQI (Al-Qaeda of Iraq), ISIL (Islamic State of Iraq and Levant) Irak ve Levant İslam Devleti (ILİD), ISIS (Islamic State of Iraq and Al-Sham), IS (Islamic State), DAESH (Dawlat Al-Islamiyah f'al-Iraq Wa Belaad Al-Sham) isimleri kullanılmaktadır (Blanchard & Humud, 2017, s. 1). Ancak özellikle Türkiye hükümeti (Ekim 2014'ten itibaren), örgütün bir terör örgütü olduğunu, İslam ve devletle bağdaştırılamayacağını ifade ederek örgütün Arapça isminin "Ad-Davla Al-Islāmiyya fi al-'Irāq wa-sh-Shām" kısaltması olan "DAESH" terimini kullanmaktadır.³⁹ Fakat Türkiye'de IŞİD adı yaygın olarak kullanıldığından dolayı çalışmamızda bu ismi kullanmayı tercih ettik.

³⁷ Bakınız: Irshaid, F. (2015, December). "Isis, Isil, IS or Daesh? One group, many names". BBC. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27994277> (Erişim tarihi: 9.02.2018).

³⁸ IŞİD, örgüt isminin ya bütünü ya da "Devlet" veya "İslam Devleti" olarak ifade edilmesini şart koştu. DAESH'in Arapçada bir kelime karşılığı bulunmamasıyla birlikte bu söyleyişteki ufak bazı değişiklikler anlam kaymasına sebep olmaktadır. Örneğin Arapçada "dehis" kelimesi "ayakları altında ezen, tepeleyen" anlamına gelmektedir. "Dahis" ise ayak tırnaklarındaki iltihaplanma için kullanılmaktadır. "Dağis" de bir şeyi büyük bir arzuyla istemek ya da biriyle amansız rekabet etmek anlamı taşımaktadır. Ayrıca IŞİD karşılaştıkları küçültücü bir anlam katan çoğul kipiyle "devais" (Daişler ya da Daiş sürüsü) kelimesini de kullanılmaktadır. IŞİD hem "İslam Devletini reddetmek hem de bu tür kelime oyunları ile hakarete bulunmak isteyenleri önlemek amacıyla Daiş kısaltmasını men etmiştir. DAESH diyenlerin kırbaç cezasını göze alması gerekmektedir. Şubat 2015'te yayımlanan bir videoda El Enbar Vilayeti'nde bir çocuğun "İslam Devleti" için DAESH kısaltmasını kullandığı için 60 kırbaç cezasına çarptırıldığı görüldü. Başka bir yerde bu ceza 75 kırbaç olarak uygulandı. Bakınız: Taştekin, F. (2016). *Karanlık Çöktüğünde IŞİD: Din adına şiddetin dün ve bugün*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, s.208.

³⁹ DEAS ismi, dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan tarafından ilk kez, Ekim 2014'teki resmi Fransa ziyaretinden sonra kullanılmıştır. "Hemen ardından da AKP'ye yakın duran medya kuruluşları, bu isim adeta bir kampanya şeklinde kullanmaya başladılar. Bu ani dönüş merak konusu olmuşken, Recep Tayyip Erdoğan'ın bu dil değişikliğine ilişkin "Yeni Akit" ve benzeri gazetelerinde "Erdoğan IŞİD'e neden DEAS dediğini açıkladı" başlıklı haberiyle merakımız giderilmiş oldu! Erdoğan, meğerse "Örgütün İslam ile hiçbir ilgisi olmadığını, IŞİD'i İslam adıyla yan yana getirmek istemediğini, bu yüzden açılımında açıkça "İslam Devleti" geçen IŞİD yerine Arapça kısaltması olan DEAS'ı (ya da DAESH) tercih ettiğini ifade etti. Erdoğan'ın sözleri: "DEAS'ı İslami terör örgütü olarak göstermek isteyenler var. Anlamı "barış" olan din, asla teröre müsaade etmez. Dikkat edin IŞİD'i de kullanmıyorum. Çünkü bunlar terör örgütüdür" ifadelerini kullanmıştır. Bakınız: Yiğit, H. (2016). *Tekmili Birden IŞİD; El Kaide'den IŞİD'e: Amerika için Cihat*. İstanbul: Tekin Yayınevi, s. 166.

Tablo 3

Örgütün İsmi Değiştiği ve Faaliyette Bulunduğu Yıllar

ÖRGÜTÜN İSİMLERİ	FAALİYET YILLARI
Tevhit ve Cihat Örgütü	1999-2003
"İki Nehir Topraklarındaki el-Kaide" (Irak el-Kaidesi)	2004-2006
Mücahitler Şura Konseyi	2006
Irak İslam Devleti (İİD)	2006-2013
Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD)	2013-2014
İslam Devleti (İD)	2014- Günümüz

3.2. İŞİD'in Düşünsel Temelleri

İŞİD eylemlerini İslam'a dayandırarak meşrulaştırmaya çalıştığını anlayabilmek için, ideolojisinin temellerini oluşturan ve dinin farklı bir yorumu olan Selefilik veya Vehhabilik⁴⁰ olarak adlandırılan Sünni kökenli mezhebin inanç sistemini ve yorumunu bilmek gerekmektedir. Bu nedenle bu bölümde Selefilik'in tarihinden yola çıkarak İŞİD'in düşünce yapısı üzerine odaklanacağız.

Öncelikle selef, kelime anlamı olarak "Bir görevde, bir makamda kendinden önce bulunmuş olan kimse, öncel" anlamına gelmektedir (Ateş, 2007, s. 615). İslami literatürde ise; "En hayırlı nesil; benim dönemimde yaşayanlardır. Sonra onları izleyenler, sonra onların ardından gelenlerdir" mealindeki Hadisi Şerifte; "en hayırlı nesiller" oldukları haber verilen, İslam tarihindeki ilk üç kuşağa (Sahabeler, Tabiin ve Tebe-i Tabiin) *Selef-i Salihin* denir (Erdem, 2016, ss. 57-58). Hazreti Muhammed'in arkadaşları (sahabeler) ve sahabeleri gören nesle (tabiin) ve tabiini görenlerin (Tebe-i Tabiin) davranışlarını ölçü kabul edenlere "Selef-i" denmektedir.⁴¹ Selefilik ise; İslam'ı, Selef-i Salihin'in anlayıp yaşadığı gibi yaşama arzusunun sonucu olarak ortaya çıkmıştır. "Din ve dinin anlaşılması açısından ne varsa bütün bunların Hz. Muhammed

⁴⁰ Özünde Vehhabilik Selefilik'in bir koludur. Ancak günümüzde özellikle Batı literatüründe birbirlerinin anlamlarını karşılayabilen kelimeler olarak kullanılmaya başlanmıştır (Friedland, 2015, s. 14).

⁴¹ Özsoy, A. (2017). İŞİD'in Dini Görüşü, Yapısı ve Yenilikçi Yöntemleri.

<https://www.stratejikortak.com/2017/08/isid-dini-ve-yontemleri.html> (Erişim tarihi: 11.01.2018).

ve selefler tarafından ortaya konulduğu, bunların yorumlanmaması gerektiği ve aksi bir durumun dinde "bid'at" ⁴² çıkarmak olacağı" ilkesine dayanmaktadır (Erdem, 2016, s. 58).

Temellerini İslam'ın ilk temsilcilerinin yaşam tarzlarına dayandıran bu mezhep, anlaşılacağı gibi öze dönmeyi kabullenmekte ve bunun haricindeki yorumları reddetmektedir. Dar anlamda⁴³, Kuran ve peygambere geri dönüş yapmak anlamında kullanılsa da, geniş anlamda "tevil"⁴⁴ ve yorumu reddederek İslami birikimleri kabul etmeyen bu anlayış, insan faktörünü yok saymaktadır. Mantık ve akıl yöntemlerinin İslam'a sonradan dâhil edildiğini iddia eden mezhep düşünürleri, sahabe ve tabiinin bu yöntemleri kullanmadığını öne sürmekte, bu sebeple düşünce ve aklın kabul ettiği her şeyi reddetmektedirler (Türkoğlu, 2017, s. 166). Dolayısıyla kendilerini Selef olarak tanımlayanlar, Selefiliği; "İslam dinini sahabe dönemindeki gibi saf haliyle kabul etmek (Schmid, 2014b, s. 15), bidat ve tahrifatlardan (Demir, 2016, s. 3), eski medeniyetlerin kalıntılarından ve sonrada ortaya çıkan fırkaların görüşlerinden uzak kalmak" diye tarif ederler.⁴⁵ Böylelikle Selefilik, değiştirmeyi, dönüştürmeyi vaat ederken İslam'ın ilk zamanlardaki "saflığına" ve özüne mutlaka geri dönülmesi gerektiğini ifade eder. Öze geri dönülürken gerekirse zor kullanılabileceğine de savunmaktadırlar. Selefiliğin bu özelliği nedeniyle dışlamaya ve radikalleşmeye yatkın bir yorum olduğu değerlendirilmeleri yapılmaktadır (Bilgi Adamlar Kurulu Raporu, 2015, s. 31). Bu çizginin geçmişten bugüne taşınmasında öncü kabul edilen isimler şunlardır: Kuran'da yazılanlar dışında hiçbir yorumu kabul etmeyen, Selef ve Vehhabi düşüncesinin çıkış noktası olarak kabul edilen Hanbel mezhebinin kurucusu Ahmed bin Hanbel (780-855), tekfirci düşünceyi temel alan Selefiliğin lideri Takiyeddün Ahmed İbn Teymiyye (1263-1328) ile Vehhabiliğin fikir babası ve Suudi Krallığının iki kurucusundan biri olan

⁴² Bidat, sonradan çıkarılan şey demektir. Bunlar ya âdette olur veya ibadette olur. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde bidat Arapça "bid'at" ;"İslam dininde Hz. Muhammed zamanından sonra ortaya çıkan değişik yargılar ve ilkeler, Sonradan türeyen şey" anlamına gelmektedir. Bakınız: Türk Dil Kurumu. (t.y.). Bidat "bid'at". http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=BİDAT (Erişim tarihi: 11.02.2018).

⁴³ Selefilik, İslam'ın dört ana kaynağı olan Kuran, Sünnet, İcra (İslam âlimlerinin aynı hükümde birleşmesi) ve Kıyas'tan (hükmi hakkında ayet ya da sünnet bulunmayan konuları sebep sonuç ilişkisiyle bağlama) sadece Kuran ve Sünnet'i esas alır (Güller, 2014, s. 121)

⁴⁴ Tevil kelimesinin aslının "idare etmek, yönetmek" (es-siyase) anlamında (el-iyale) kökünden geldiği de söylenmiştir. "Bu durumda, kelimayı tevil eden kişi, sanki onu yönetti, idare etti ve ondaki manayı yerine koydu" anlamındadır. İbn Rüşd (ö. 595) tevilî şöyle tarif ve izah etmiştir: "Tevil'in manası, bir sözü hakiki delaletinden ve manasından çıkarak mecazi delalet ve manaya götürmektir". Bakınız: Erten, M. (2013). Kuran ve Yorum. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (3), ss.9-10.

⁴⁵ Hakyemez, C. (26.6.2017). "İŞİD'in beslendiği Selefî düşünce nedir?" .Röportaj: Dinç, Engin. <http://www.on5yirmi5.com/roportaj/guncel/olaylar/160479/isidin-beslendigi-selefi-dusunce-nedir.html> (Erişim tarihi: 13.02.2018).

Muhammed bin Abdulvehhâb'dır (1703-1792) (Bodur, 2003, s.19; Güller,2014, s.122; Özdağ, 2014, s.19; Yiğit, 2016, s. 212).

İlk olarak, İmam Ahmed bin Hanbel'e göre; dini ilimler içinde Kitap ve sünnet haricinde başka hiçbir ilim, yazılarak sonraki nesillere aktarılmamalıdır. Çünkü ilim adamlarının kendi devirlerine ait problemlere sundukları çözümler, yaşadıkları çağdaki ihtiyaçları karşılamaktadır. Bu nedenle de verilen fetvaların, yazılarak sonraki nesillere aktarılmasına ihtiyaç yoktur. Sonraki nesillere nakledilmesi gereken temel noktalar Kuran bilgisi, Hz. Peygamber'in ilmi, Onun ashabının ve onlara güzellikle katılanların ilimleridir. Bu ilimler de, o kadar yalın ve net bir dille aktarılmalıdır ki, âlimler ve kişiler adları ile taklit edilmemelidir (Ebu Zehra, 2006, ss. 476-478).

İmam Ahmed bin Hanbel, Selefin yani ilk Müslümanların ilgilenmediği hiçbir şeyle uğraşmamıştır. Müslümanlar, sadece kitap (Kuran) ve sünnetle ilgilendikleri için Hanbel de bunlara yönelmiştir. Ona göre akide ve diğer tüm İslami ilimlerin temeli yalnızca Kuran ve sünnettir. Akide konusunda, sadece nakil kullanılır ve onun haricindeki hiç bir yola itibar edilmemelidir (Ebu Zehra, 2006, s. 479).

Prof. Dr. Adem Apak (2013)'a göre, Selefilik doğuşu, 9. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. Beşinci Abbasi Halifesi Harun Reşid'in ölümünden (Miladi 809) sonra, hilafeti kardeşlerden hangisinin elde edeceğine dair yaşanan sorunlar, iki farklı anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuş ve taraflarından birisi, problemleri çözmekte Müslümanların oyuna başvurmayı yeterli bulurken (*Ehl-i Rey*); taraflarından diğeri, Müslümanların oylarına değil, hadislerle başvurmak gerektiğini savunmuştur (*Ehl-i Hadis*). Bu durum günümüzde Selefilik olarak nitelendirilen hareketin başlamasını da beraberine getirmiştir. Selefiler, kendilerinin *Ehl-i Hadis* olarak adlandırdıkları hareketin ardılı olarak nitelendirmektedirler. Selefilerin kendi düşüncelerinin dayanağı olarak ileri sürdükleri ve Ehl-i Hadis olarak isimlendirilen hareketin en önemli âlimi İmam Hanbel de, bu çağda (780-855) yaşamıştır.⁴⁶

Selefi hareket için İmam Hanbel'den sonra gelen en önemli isim; 1263-1328 yılları arasında hayatının sürdüren Takiyeddün Ahmed İbn Teymiyye'dir (Ebu Zehra, 2006,197). İbn-i Teymiyye'ye kadar bir akım olarak varlığını devam ettiren ancak kurumsallaşmayan Selefilik, İbn Teymiyye ile kurumsallaşma yollunda önemli bir mesafe kat etmiştir. Bu âlim, Abbasi İmparatorluğu'nun Moğollar tarafından yıkıldığı,

⁴⁶ Apak, A. (2013). Selefilik ve Selef Kavramı. Bildiren Ahmet Serin.

<http://www.dunyabizim.com/etkinlik/15301/adem-apak-selefilik-ve-selef-kavramini-anlatti> (Erişim tarihi: 15.02.2018).

Bağdat'ın düştüğü ve İslam dünyasında ayrışmaların ve fikri ekoller arasında çekişmelerin süre geldiği, İslam tarihinin en buhranlı döneminde yaşamıştır (Erdem, 2016, s. 63) .

13. yüzyılda dünyaya gelen İbn Teymiyye de, Hanbel gibi, akla ve mantığa dayalı dinsel yorumu yok sayarken, Kuran'ı ve Hz. Muhammed'in sünnetini, yani pratiklerini esas alıyordu. Sahabe ve tabiinin uygulamadığı tevilden kaçınıyordu. Onun düşüncesinde kelam, mantık, felsefe ve reye yer verilmediği gibi tasavvuf⁴⁷ gibi Bâtını⁴⁸ akımlar da İslam dışı kabul ediliyordu (Saymaz, 2017, s. 24). Yörükân (1953, s.52)'a göre "İbn Teymiyye'nin yetiştiği devirde kelimciler mantık ve felsefeyi, dini esasları müdafaada esas tutmuşlar ve akliyeciliğe önem vermişlerdi. Bâtıniler her tarafta davetlerini arttırmış, Şiiler Moğollara dayanarak kuvvetlenmişler, eserler yazarak nüfuz kazanmışlardı. Durumdan faydalanan sufiler tarikatlar kuruyor ve halkı istismar ediyorlardı".

İbn Teymiyye'ye göre; Kuran'ın getirdiği ve sünnetin açıkladığı kurallar kabul edilmelidir, şüpheleri yok etmek için dahi olsa, bunları yok saymak insanı dinden çıkarır. Akıl, Kuran'ın tevilinde tefsirinde ve ondan yargı çıkarma hususunda yalnızca hakkında haberlerin çok yoğun olduğu konularda başvurulabilir. Aklın bunun ilerisinde bir gücü varsa o da: onaylamak, kabul etmek, aktarılmanın tespit ettiği noktaları akli olana yakınlaştırmak ve aralarında uyumsuzluk olmadığını açıklamak içindir. Huzur ve mutluluk kavramları pek düşünülmez çünkü kurtuluşun yalnızca Kuran ve sünnette olduğuna inanılır. Bu sebeple Kuran'da ve sünnette yer almayan her şey bidattir ve reddedilmelidir (Berk, 2010, s. 42). Örneğin, İbn Teymiyye'ye göre, Moğollar karşında alınan büyük mağlubiyetin nedeni, Müslümanların Kuran ve Sünnet ile tebliğ edilen emirleri yeterince yerine getirmemesidir.

İbn Teymiyye'nin günümüze ulaşan görüşlerinden biri; sonradan Müslüman olsalar bile, şariat yerine kendi kurallarını hayata geçiren Moğolları kâfir ilan etmesi

⁴⁷ Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde tasavvuf kelimesi: "Tanrı'nın varlığını, birliğini, niteliğini ve evrenin oluşumunu varlık birliğiyle, yaratılanla yaratanın bir oluşu, aynı kaynaktan gelişi anlayışıyla açıklayan dinsel ve felsefi akım, İslam gizemciliği" anlamına gelmektedir. Bakınız: . Bakınız: Türk Dil Kurumu. (t.y.).Tasavvuf. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TASAVVUF (Erişim tarihi: 17.02.2018).

⁴⁸ Bâtınilik kaynaklarda "Allah ile ilişki kurabilen "Ma'sûm İmam"ın bilebileceği temel görüşünü savunan aşırı fırkaların ortak adı olarak geçmektedir. "Gizli olmak; bir şeyin iç yüzünü bilmek" anlamındaki "batn" veya "butun" kökünden türeyen "bâtın" kelimesine nispet ekinin eklenmesiyle oluşmuş bir terimdir. Bâtıniler'in ortaya çıkışı ve düşünce yapıları ile ilgili bilgiye ulaşmak için bakınız: Kaya, P. (2014). Bâtıniler'in Ortaya Çıkışı, Temel Düşünce Yapıları ve Büyük Selçuklu Devleti'nin Kuruluş Yıllarında ve Sultan Alıp Arslan Zamanındaki İlk Faaliyetleri. *Tarih Okulu Dergisi*, (19), ss.289-305.

(tekfir etmesi) ve onları cihadın⁴⁹ açık hedefi olarak ilan etmesidir. Moğollara karşı ayaklanmanın ve ömrünün sonuna kadar onlara karşı cihat yapmanın farz olduğu yönünde fetva veren İbn Teymiyye'nin günümüz takipçileri, hem Müslüman yöneticilere ve seçkinlere, hem de Batı'ya karşı cihada çağıran fetvalar yayınlarak İbn Teymiyye'yi izlemişlerdir (Erdem, 2016, ss. 63-64). Bugün IŞİD terör örgütü gibi ortaya çıkan oluşum, bazılarına göre, İbn Teymiyye'nin Moğol baskınına karşı o günün koşullarının getirdiği bir yaklaşımın el-Kaide tarafından güncellendikten sonra değişmiş bir hâli ve türevidir. İbn Teymiyye'nin Moğol istilası zamanında verdiği bölgesel bir fetvanın, Afganistan'ın Rusya tarafından işgali ile el-Kaide tarafından evrenselleştirilerek yenilenmesi, daha sonra Irak'ın ABD ve müttefikleri tarafından işgalinden sonra daha da radikalleştirilerek yorumlanması ve Müslüman halkı bu fetva ile kendi cihatlarına dahil edilmesi bilinçli olarak yapılmaktadır (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2015,s.9).

İbn Teymiyye'nin itikat konusunda temel unsurlardan biri Tevhit⁵⁰-i ulûhiyet (Tevhit-i ibadet)⁵¹ tır. Buna göre asıl tevhit, ibadette Allah'ı birlemedir. "Allah'ın ibadette bir olması, kulluğun yalnızca O'na yapılması, O'na hiçbir şeyin ortak koşulmaması" demektir (Sarıkaya,2013, s.74). Fakat İbn Teymiyye'ye göre tevhit, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaktan ibaret değildir. Mekke müşrikleri de yeri göğü var eden bir Allah'ın varlığını doğrularlardı, ancak bir takım bahaneler sunarlar ve ibadetlerini araçlarla gerçekleştirirlerdi. Müslümanlığın tevhidi, ibadetleri direkt olarak Allah'a yapmak, Rabbin birliğini kabul etmektir. Dolayısıyla, Peygamber'in ilettiği ve uyguladığı şekilde ameller ve ibadetlerle Allah'ı tevhit etmek gerekmektedir. Bu nedenle duayı Allah'a yapmak, şefaati ondan dilemek olur. Ayrıca doğru yol Allah'tandır, Peygamber şahit ve iletici konumundadır. Allah'a özgü olan şeyleri Peygambere, Peygamber'in mezarına ya da Allah'tan bir başkasına dua eden, onlara yalvaran, onlardan medet uman kişi, dinden çıkıp Allah'a şirk koşmuş ve Müslümanların izinde gitmemiş olur (Yörükân, 1953, s. 54). İbn Teymiyye'nin temellerini oluşturduğu daha sonra Selefilik olarak nitelendirilecek olan bu mezhep, genel İslam düşüncesi ve yaşantısında karşılaşılan birçok davranışı din dışı saymaktadır.

⁴⁹ Kuran'da "cihat" kavramı, "çabalamak, uğraşmak" anlamlarında kullanılmaktadır. Allah adına yapılan savaşlar da "cihat" olarak adlandırılır; çünkü bu savaşlar düşmana karşı gösterilen çabayı içermektedir. Bakınız: Taslamam, C. (2016). *Terör'ün ve Cihat'ın Retoriği*. İstanbul: İstanbul Yayınevi. s.33.

⁵⁰ Tevhit kelimesi sözlükte, "birlemek, bir şeyin tek olduğu hakkında hüküm vermek, bir olduğuna inanmak, tek olan ortağı olmayan bir Allah'a inanmak" anlamlarına gelmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Sarıkaya, B. (2013). *İslam Düşüncesinde Tevhit; İbn Teymiyye Örneği*. İstanbul. Gümüşhane Üniversitesi Yayınları .

⁵¹ Ayrıca bu Tevhit'e "Tevhit-i İradî", "Tevhit-i Amelî", "Tevhit-i Ma'bûdiyyet" de denir. Bakınız: a.e.

İmam Hanbel ve İbn Teymiyye'den sonra Selefilik tarihinde üçüncü önemli şahıs; 1703-1792 yıllarında yaşayan Muhammed bin Abdulvehhâb'tır (Friedland, 2015, s.14). Vehhabilik olarak adlandırılan ancak özünde Selefilik'in daha radikal bir şekilde hayata geçirilmesine kapsayan bir anlayışın kurucusu Muhammed bin Abdulvehhâb, Selefilik'e ve Teymiyye'ye ait görüşleri teoriden uygulamaya geçirerek Selefilik'in üçüncü kez oluşmasını ve günümüze kadar etkilerinin hissedilmesini sağlamıştır (Ebu Zehra, 2006, s. 220).

Bu hareketin kurucu lideri olan Muhammed bin Abdulvehhâb, Necid'in merkezî bölgelerinden Uyeyne'de Hanbelî mezhebine üye birçok bilginin yetiştiği bir aileden gelmektedir. Dedesi Süleyman b. Muhammed Necid'de müftü, babası Abdulvehhâb ise emir, Uyeyne de Abdullah b. Muhammed b. Muammer döneminde ise kadı idi.⁵² Muhammed b. Abdulvehhâb döneminde yaşadığı bölgenin ekonomisine çapulculuk, dinî hayatına da değişik hurafeler etkili olmaktaydı. Sarıkaya (2013, s.142)'ya göre "Muhtemelen, bu yanlış inançlarla mücadele edebilmek için yeterli donanıma sahip olmak arzusu ile uzun sürecek bir ilim yolculuğuna çıkan genç Muhammed önce Mekke ve Medine'ye gitmiştir". İbn Teymiyye'nin eserleriyle de ilk olarak Medine'de öğrenciliği esnasında tanışmıştır.

Abdulvehhâb, doktrininin esaslarını belirlerken İbn Teymiyye'den etkilenmiş ve Allah'ın zat, sıfat ve fiilleri açısından birleşmesinin tevhit için yeterli gelmeyip kulların da kendi amelleriyle Allah'ı birlemeleri gerektiği prensibini oluşturmuştur (*amelî tevhid*). Abdulvehhâb'a göre amelî tevhidî uygulamayanlar kâfir sayılır.⁵³ Müteşâbih⁵⁴ ayetlerden benzerleri kastedilmiş olup bunların tevil ve tefsiri uygun değildir. Ayrıca şefaât sadece Allah'a aittir. Kuran ve Sünnette yer almayan her şey bidat ve her bidat ise sapkınlıktır (Sarıkaya, 2013, ss. 143-144).

Başlangıçta olmamakla birlikte sonradan dinin içerisine yerleşen inanç ve uygulamaları ifade etmek için kullanılan bidat sözcüğü, Vehhabiler için temel bir kavramdır. Öyle ki, Vehhabilerin inançlarına göre, bidat, kişinin Müslümanlıkla ilişkisi

⁵² Ayrıntılı bilgi için bakınız: Bodur, H. (2003). Vehhabi Hareketi ve Küresel Terör. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), ss.7-20.

⁵³ İŞİD 2014'te Irak ve Suriye'de ele geçirdiği yerlerde rehber olarak Abdulvehhab'ın "Kitab-ül Tevhid"ini dağıtıyordu. Bakınız: Ertuna, C. (2014). Küresel Cihadın Yeni Adresi: "İslam Devleti". *Ayrıntı Dergi*, (5), s. 10.

⁵⁴ Müteşâbih: Mana yönünden birden fazla ihtimal taşıdığı için anlaşılmasında güçlük bulunan lafız veya ifade. Sözlükte ise; "Şe-be-he" kökünün bir türevi olan "müteşâbih", benzetmek, dengi olmak manasına gelir. Arapça'da: Bir şey başka bir şeye benzedi, onunla aynı hale geldi demek için "İştebehe's-şey'u eş-şey'e" denilir. Detaylar için Bakınız: Arpa, E. (2002). "Müteşâbih Ayetler" Kavramı Hakkında Tarihî ve Semantik Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.43(2), ss.151-168.

olup olmadığını gösterir. Bu açıdan, bidatler ile mücadeleyi esas alan Abdulvehhâb; şefaath anlayışıyla Allah ile kul arasına aracı koymayı, peygamberlerden medet ummayı, mezarda dua etmeyi (M,Özcan & L,Özcan, 2015, s. 42), mezara bırakılan şeylerle ölümlerden istekte bulunmayı, Allah'tan başkası adına kurban kesmeyi, şeyhle bağlantı kurmayı, tasavvufî anlayışında mürşide bağlanmayı şirk kabul ediyordu (Taştekin, 2016, s. 30). Bunlara ek olarak Abdulvehhâb'a göre; ağaç ve taş gibi metallerin kutsallaştırılması, muska takılması, nazar değmesini önlediği gerekçesiyle nazar boncuğu taşınması, bir hastalığın, belanın uzaklaştırılması veya güzel görünmek gibi maksatlarla boncuk, ip ve benzeri şeylerin takılması, sihir, büyü, yıldız falına inanılması ve baktırılması şirkittir. Ayrıca tütün, sigara ve kahve içmek, resim yapmak, müzik çalıp dinlemek haramdır (Yörükân, 1953, s. 61). Benzer şekilde, Camilere yapılan ek yapılardan kubbe ve minareler, kandil kutlamaları, Şiilerin Eh-i Beyt'i anma törenleri de bidattir (Peskes, 2003, s. 419).

Tüm bu söylediklerimizle bağlantılı olarak Vehhabiliğin belli başlı vasıflarını kısaca ifade etmek istersek şunları söyleyebiliriz:

1. Aklın kanıt olması mevzuu bahis değildir.
2. Kitap kati delildir, icma⁵⁵ ve içtihat⁵⁶ Kuran ve sahih sünnete dayanması şartıyla kabul edilebilir.
3. Müteşabih ayetler delildir ve bunlar zahir manalarına göre anlamlandırılırlar; bunları tevil yolu ile tefsir küfre sebebiyet verebilir.
4. Amel imanının içindedir ve tevhit-i ameli olarak adlandırılmıştır.
5. Tevhit'ten amaç tevhit-i ameldir. Tevhit yalnız iman ve amelin bir bütün olarak kabul ettiği ve sadece Allah'a dua ve ibadet edildiği zaman gerçek anlamını kazanabilir.
6. Allah'ın sıfatları gerçek sıfatlardır ve Allah'ın zat ve sıfatları hakkında tüm ayetler olduğu gibi kabul edilir.

⁵⁵ İcma: "İslâm âlimlerinin dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmelerini ve bütün Müslümanların ortaklaşa benimsedikleri dinî hükümleri ifade eden şer'î delil, İslâm fikhının Kuran ve Sünnet'ten sonra üçüncü kaynağı" olarak tanımlamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Dönmez, I. (1993). "İCMA". *Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Ansiklopedisi*, cilt (8), ss.417-431.

⁵⁶ İctihat kelimesi; Sözlükte "çaba göstermek, bütün gücünü kullanmak, ısrarlı olmak, zahmet çekmek" anlamındaki cehd kökünden türeyen içtihat "bir konuda elden gelen çabayı sarf etmek, bir şeyi elde edebilmek için olanca gücü harcamak" demektir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Apaydın, Y. (1993). "İCTİHAT". *Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Ansiklopedisi*, cilt (21), ss.432-445.

7. Allah'tan başkasından; şeyhlerden, meleklerden, peygamberlerden yardım dilemek ve onlarla dua etmek küfürdür.
8. Kuran ve sahih sünnet haricinde dine giren ve dindenmiş gibi kabul edilen şeyler bidattir. Mezarlar üzerine kubbe yapmak ve onları kutsallaştırmak bidatin bir türüdür.
9. Amelde dört mezhebi kabul etmekle birlikte itikatta mezhepler yasaktır ve buna bağlı olarak tarikatlara girmek ve onlara hizmet etmek men edilmiştir (Yörükân, 1953, s. 60).

Abdulvehhâb'a göre, Vehabbi kıstaslarını kabul etmeyenler müşriktir; bunların canları ve malları helaldir. İnsanları bidatlerden uzak tutmak için güç kullanmak caizdir. İmansızlara düşmanlık sergilemek Vehhabilerin en ayırt edici noktasıdır. Özellikle Kuran'da yer alan "El-Vela (Müminleri sevmek, dost edinmek ve onlara yardım etmek) Ve'l-Bera (Kâfirlere buğz etmek, onlardan uzak durmak)" kavramı, Vehhabiler açısından hem iletinin, hem de cihadın anahtarı olmuştur (Yörükân, 1953, s. 60). Bu nedenle, Vehhabilerin tarih boyunca Osmanlılar, Şiiler ve Hicazlılar gibi birçok Müslüman kitlelerle savaş halinde bulunmalarının arkasındaki ana nokta da Vehhabiliğin "müşriklere karşı cihat" olarak kabul ettikleri bu prensiptir (Berk, 2010, s. 48).

İŞİD ve ideolojisi üzerine çalışan Dr. Deniz Çiftçi (2017)'ye göre "El-Vela vel-Bera doktrini Kuran'da çokça yer alan bir doktrindir. Pek çok hadiste de yer almaktadır. Bu doktrin özellikle İŞİD ve Vehhabiliğin yorumlama şekli ile açıklarsak şunu ifade etmektedir: 'Allah'ın yolundan gidenler ile (Gerçek Müslümanlar) sonuna kadar dost olun ve dayanışma içinde olun. Ama bunların dışında kalan her kim olursa olsun onları dışlayın, onlar ile bağlarınızı kesin, kendinizden uzak tutun ve onları tekfir ederek kâfir ilan edip onlara karşı cihat ilan edin'. İŞİD bu doktrini çok iyi kullanmaktadır; 'Benim yolum tek gerçek yoldur' diyerek kendisi dışındaki tüm dini yorumları dışlamaktadır".⁵⁷ İŞİD bu mekanizmayı (tekfir etmek) daha çok "Rafiziler" olarak damgalayıp lanetlediği Şii ve Aleviler için kullanmaktadır (Ertuna, 2014, s. 8). Ayrıca İŞİD tarafından dinden çıkmakla suçlanan Şiiler, Nusayriler, Aleviler, Dürziler ve Yezidiler; kâfir kabul edilen Hristiyanlık ve Yahudilik gibi tek tanrılı dinlerden aşağı görülmekteydiler (Saymaz, 2017, s. 42).

⁵⁷ Bakınız: Çiftçi, D. (21.6.2017). İŞİD'in ömrü 5, ideolojisi yüzlerce yıllık. Röportaj: Altaş, Gülbahar. <http://www.rudaw.net/mobile/turkish/interview/21062017> (Erişim tarihi: 9.02.2018).

İŞİD, özellikle Şiilere olan nefretini eyleme dönüştürmektedir. Örgütün anlayışına göre; Şii mezhebinden olanlar Allah ile Müslüman arasında aracı yerleştirmekte, 12 imama ve Hz Ali'ye de dua etmektedirler. Dolayısıyla örgüte göre Şii mezhebine bağlı olanlar Allah'a karşı çıkmaktadır ve kâfirlerle aynıdır, öldürülmeleri şarttır.⁵⁸ Ayrıca İŞİD aynı sebepten ötürü, yani Müslümanların Allah'a ibadet ederken, ölmüş kişileri aracı tutarak dua etmelerinden ve bunun şirk olduğuna inanmalarından dolayı Irak ve Suriye'de işgal ettiği yerlerdeki bütün türbeleri yıkmakta idi.⁵⁹ İŞİD'in hayata geçirdiği bu eylemler ve Şiilerin öldürülmesi, düşünceleriyle kendi zamanında ilgi odağı olan Abdulvehhâb döneminde de gerçekleştirilmiştir.

Abdulvehhâb, Uyeyne'de kadı olan babasının vefatının ardından memleketine dönüp Uyeyne Emiri Osman b.Hamad'ın korumasına girmiştir. Hamad ile akrabalık ilişkisi kuran Abdulvehhâb, sağladığı ittifakı hem fikirleri hem de emirin kılıcı sayesinde ilk yıkıcı etkilerini bu bölgede göstermeye başlamıştır. Uyeyne ve etrafındaki bütün türbeleri, yüksek kabirleri, kutsallaştırılan ağaçlar ve mağaralar yok edilmiştir. Yok edilen yapılar arasından sahabelerden Zeyd bin Hattab'ın türbesi de mevcuttur. Gerçekleştirilen bu eylemler neticesinde, Abdulvehhab'ın kuvvetini Muhammed bin Suud fark etmiştir (Taştekin, 2016, s. 31). Abdulvehhâb'ın kılıca, Suud Ailesi'nin ideolojiye gereksinimi vardı. Kısa bir süre içerisinde birçok kabile Abdulvehhâb'ın düşüncelerine biat ettirildi. Etmeyenler kılıçtan geçirilerek öldürüldü. 1802'de Kerbela'yı derdest eden Vehhabiler iki bin Şii'yi öldürüp Hazreti Hüseyin'in Türbesini talan ettiler. Bir sene sonra Mekke'de Hazreti Hatice'nin evini yok ettiler (Yiğit, 2016, s. 215).

1907-1912'de Osmanlı ve İngiltere savaşından faydalanarak, egemenliğini güçlendiren Suud Ailesi, Vehhabiliği çöl aşiretlerini yerleşik düzene geçirmede kullanmaktaydı. Müminlerin emirine bağlılık, kâfirlere karşı cihat ve İslam bölgelerine

⁵⁸ Örneğin, Haziran 2014'te, Tikrit civarındaki eski Amerikan Üssü "Speicher" Kampı'ndaki katliamda İŞİD'in lideri el-Bağdadi'nin savaşçıları, Irak ordusundan teslim olmuş bin yedi yüz Şii askerini katlettiklerini söyleyerek övündüler. Başka bir örnek ise, İŞİD Musul'u ele geçirdiği gün, Baduş Hapishanesine saldırarak hemen hemen bin beş yüz esiri dışarı çıkardı. Bütün herkesi en yakındaki çöle götürerek Sünni ve Hristiyanları Şiilerden ayırdı. İlk iki grubun mensupları farklı yerlere götürüldüler. "Şiiler ilk başta tartaklandı ve yağma edildi, sonra sıraya dizildi ve her biri sıra numaralarını söyledikten sonra koyuldukları çukurun içinde infaz edildi". Bakınız: Weiss, M & Hassan, H. (2016). *İŞİD Ordusunun İçyüzü*. (E. Kayhan, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları, s.32.

⁵⁹Bakınız: Cülük, A. (2015). İŞİD'in Düünden Bugüne Gelişimi ve Geçirdiği Dönüşüm. <http://akademikperspektif.com/2015/01/21/isidin-dunden-bugune-gelisimi-ve-gecirdigi-donusum/> (Erişim tarihi: 12.02.2018).

hicret çağrısı yapıldı.⁶⁰ Yerleşik düzeni kabul edenlere "İhvan", yani kardeş denilmiştir (Demir, 2014, s. 9). İhvanlar omuzlarına dökülen saçları, dudak altına inmeyen bıyıkları, dağınık sakalları, uzun entarileri ve sarıklarıyla meşhurdur. Kadınların sokağa çıkması yasaktır. Camilerde namaz yoklaması alınmaktaydı.

Hicaz ve Taif'i soyarak işgal eden İhvan'ın yarattığı korku, Mekke'nin terk edilmesi ile sonuçlandı. İhvan'ın radikalizmi tasfiye edilirken, Vehhabilik 1932'de kurulan Suudi Arabistan'ın bünyesinde kurumsallaştı (Saymaz, 2017, s. 25). Bu ittifak bayrağa da yansdı; "Palmiye ağacı mülkü, çapraz iki kılıç ise Suud ile Abdulvehhab'ı temsil etmekteydi". Böylelikle Vehabilik ilk defa Suudi devletinin ideolojisi olmuştur (Yiğit, 2016, s. 215).

İhvan ile beliren Abdulvehhâb - Suudi ittifakının diğer cihatçı örgütlere yol gösterici olan mirası şuydu:

- Din için kadın, çocuk, yaşlı ayırt etmeksizin öldürmek
- Yağmalamak
- Ganimet düşüncesiyle cihat seferberliği
- Kuralları çiğneyenlerin kolaylıkla mürtet (dinden çıkan ya da ayrılan) sayılıp öldürülmesi
- Keyfi cezalar
- Korku salarak kentleri işgal etmek
- Bidat merkezi kabul edilen yapıları yok etmek
- Kendinden olmayanı mürtet, yani kâfir ilan etmek
- Belirgin bir Şii karşıtlığı (Taştekin, 2016, s. 35):

Günümüz literatüründe, özellikle El Kaide ve IŞİD gibi terör örgütlerinin ideolojileri "cihatçı" sıfatını almaktadır. Hatta batılı kaynaklar "cihadistler" olarak damgaladığı IŞİD'in ideolojisini ise "Cihadi Selefilik" (Friedland, 2015, s. 13) olarak değerlendirmektedirler. Selefilik ile Cihadi Selefilik her ne kadar dinin kaynakları konusunda aynı paydada yer alsalar da, yorumlama ve pratikte bir ayrım içerisine girmişlerdir. Bu sebeple IŞİD'in ideolojisini daha iyi anlayabilmemiz için, iki grup arasındaki farklılıkları açıklamamız gerekmektedir:

⁶⁰ IŞİD'in lideri Ebu Bekir el-Bağdadi, örgütün 28 Haziran 2014'te hilafet ilan etmesinin ardından, Suudi Arabistan'ın temelini atan Vehhabiler gibi hicret, cihat, devlet parolasını etkili bir şekilde kullanarak Müslümanları halifenin ülkesine bir çağrıyla davet etti. Ebu Bekir el Bağdadi'nin çağrısı için IŞİD'in El Kitabı "Vahşetin İdaresi" başlığına bakınız.

Selefiler, eylemden çok inanç ve inancın saflığını önemserken; *Cihadi Selefiler* ise eylemi ön planda tutmaktadır. Selefilerin ilgi odağında saç, sakal, bıyık, peçe gibi şekle taalluk eden konular ya da bidatler varken; Cihadi Selefiler devlet, cihat, şahadet gibi unsurlara önem vermektedir (Taştekin, 2016, s. 40). Apak da (2013) Cihadi Selefilik'in İslam'ın cihat ile egemen olacağını düşünen kişilerden meydana geldiğini belirtmektedir.⁶¹ Selefiler yönetime karşı savaş ve mücadeleyi uygun bulmaz, haricilik olarak tasvir eder. Örneğin; "Ahmet b. Hanbel'in işkence görmesine rağmen Abbasi imamlarının arkasında namaz kılması". Cihadi Selefilik ise iktidarların kişilikten öte eylemlerine bakmaktadır. Örneğin "İbn Teymiyye'nin Moğol idaresine karşı mücadele fetvası" (Saymaz, 2017, s. 31). Başka bir ifade ile, Selefiler namaz kıldığı sürece iktidara bağlılığını korurken; Cihadi Selefiler ise başkanın karar ve icraatlarının İslami olup olmadığını ön planda tutmaktadırlar.⁶² Selefiler gayrimeşru bir lider tarafından yönetildiğinden sıcak cihada mesafeli dururlar, İslam âleminin selef akidesi üzerine buluşmasına çalışırlar. Cihadi selefilik ise "Usame b.Ladin ve Eymen ez-Zevahiri ile büyük bir sapma yaşamıştır, bu yüzden de cihadi şeyhler tarafından tenkit edilmiştir; yeterli delil olmadığından yöneticileri ve âlimleri küfürle suçlamıştır; halkı Müslüman olan ülkeleri çatışma alanına dönüştürmüştür" (Aktaran Erdem, 2016, s. 70). Selefiler Filistin, Keşmir ve Çeçenya cephesinde savaşmayı meşru liderin izni olmadığı gerekçesiyle reddederken; Cihadi Selefiler bu bölgelerde cihadın dışlanamaz olduğuna inanmaktadırlar (Taştekin, 2016, s. 40).

Cihadi Selefilik'in başlangıcı, 1906-1966 yıllarında yaşayan Mısırlı Seyyid Kutub'a dayandırılabilir. Batı'da Seyyid Kutub, İslami radikalizmin ideolojik temelini oluşturan kişi olarak nitelendirilmektedir. Graham E. Fuller'a göre; "İslam'ın modern radikal vizyonunun tesisinde Kutup çok önemli bir rol üstlenmiştir. Kendisinden yedi asır önce yaşayan İbn Teymiyye'den etkilenerek aldığı bakış açısı ile günümüzü yorumlamış ve tüm İslam coğrafyasında adeta bir şok etkisi yaratmıştır" (Berk, 2010, s. 61). Whealan (2005), Kutub için "El-Kaideciliğin İslam ve dünya için en tehlikeli ideolojik özelliklerine doğrudan yol açmıştır. Kutub'un birçok kavram (özellikle cihat,

⁶¹ Bakınız: Apak, a.g.e. <http://www.dunyabizim.com/etkinlik/15301/adem-apak-selefilik-ve-selef-kavramini-anlatti> (Erişim tarihi: 12.02.2018).

⁶² Konuyla ilgili detaylı bilgiler için bakınız: Büyükkara, M. (2004). 11 Eylül'le Derinleşen Ayrılık: Suudi Selefiye ve Cihadi Selefiye. *Dini Araştırmalar Dergisi*, (7),ss.205-234.

şahadet ve öncü kavramları) üzerindeki mirası oldukça olumsuzdur ve hem teoride hem de uygulandığı haliyle, açık bir şekilde totaliterdir” ifadesini kullanmaktadır.⁶³

Seyyid Kutub’un düşüncesine göre, sadece inanç ve ibadet bütünlüğü kişinin yetkinlik noktasında Müslüman sayılması için kâfi değildir. Devam ettirilebilir bir inanç ve ibadet bütününe ek ve katma bir değer olarak, Müslüman olmanın vazgeçilmez esasları arasında; Allah’ın hâkimiyetine teslimiyet, kulların egemenliğini reddetmek ve cahiliye toplumuna karşı tepkide bulunmak gibi hususlar da vardır. Bunlar olmadan gerçek ve mütekâmil anlamda Müslümanlıktan söz edilemez (Altıntaş, 2009, s. 80-81).

Kutub’a göre, bir cemiyette hâkimiyet yalnız Allah’a ait olur ve bu hâkimiyet ilahi kuralların kutsallığı temeline dayanırsa, böyle bir toplum yapısında insan gerçek özgürlüğünü elde eder, kula kulluk etmekten kurtulur (Aksakal, 2015, s. 71). Kutub; İslam çerçevesinde en büyük köleliğin, insanların şeriata değil de beşeri rejimlere boyun eğip benimsediklerini iddia etmektedir. Beşeri sistemlere boyun eğerek Allah’tan başkasına yönelen birinin, Müslüman olduğunu iddia etse dahi, Allah’a ait dinin dışına çıkacağı, yani kâfir olacağını savunmaktadır (Erdem, 2016, s. 66-67).

Seyyid Kutub’a göre, İslam sadece iki tip toplum tanıır: “İslam Toplumu” ve “Cahiliye Toplumu”. İslam toplumu; inanç ve ibadet, hukuk ve düzen, ahlak ve hareket açısından İslam’ın bir bütünlük çerçevesinde yaşandığı toplum biçimidir. Cahiliye toplumu ise, İslam’ın uygulanmadığı ve İslam’ın inanç sisteminin, düşünce yapısının, değerlerinin, ölçülerinin, sosyal ve siyasal sisteminin, ahlak ve yaşama biçiminin yürürlükte olmadığı bir toplumdur (Altıntaş, 2009, s. 75-78). Kutub’a göre, “Müslüman olarak adlandırılan toplumlar da cahildir”; “onların burada Allahtan başka ilaha inanıp taptıkları için değil, yaşam biçimlerini Allaha teslimiyet üzerine kurmadıkları için cahil olarak sınıflandırmaktayız”. Dolayısıyla, dünyanın dört bir yanında sistemlere başkaldırılmalı, yeryüzünde Allah’ın hâkimiyetini etkin hale getirmek için insan egemenliğine son verilmesi hedeflenmelidir (Aksakal, 2015, s. 71).

Kutub’un görüşlerine göre, İslam dünyasını tehdit eden birbiriyle alakalı iki şey mevcuttur: ABD ve genel olarak Batı kültürünün dejenere edici ve yıpratıcı etkisi olan dış düşman ve dış düşmanın yarattığı iç düşman. Müslüman toplumları ve onların yeni yöneticilerini etkisi altına almış ahlaksızlık ve İslami yaşam tarzına duyarsızlaşan iç düşmanları Kutub, "yeni cahiliye" olarak isimlendirmiştir (Clarke, 2006,s. 550). Burada,

⁶³ Aktaran Erdem, S. (2014). El Kaide’nin ideolojisi Cihadi Selefilik.

<http://www.gazete2023.com/dusunce-analiz/el-kaidenin-ideolojisi-cihadi-selefilik-h12038.html> (Erişim tarihi: 18.02.2018).

Kuran'da bahsedilen "Tağut" kavramını "Hakka, hakikate ve imana karşı gelen; Allah'ın kulları için çizdiği nizamı ve hududu çiğneyen her şeyi ifade eder" biçiminde güncelleyerek, devletin yöneticilerini tağut ilan etmiştir (Saymaz, 2017, s. 26). Kutub'a göre; kâfirlerle yönetilen ve Müslümanlığı koruduğunu iddia eden bu devletlere karşı savaş dâhil eldeki var olan tüm olanaklarla "cihat" yapmak gerekmektedir (Berk, 2010, s. 61). Dolayısıyla Kutub'un cihadı yalnızca kâfirlere değil aynı zamanda Müslüman rejimlere de karşıdır. Bu kapsamda Taşdemir (2015, s.58)'e göre "Selefi-cihatçı ayaklanmaların tümü İslami bir devlet kurma amacını barındırmakta ve din değiştirdiği kabul edilen hükümeti yıkmak, ABD ve diğer Batılı güçleri ve bunların yerel selefi-olmayan ortaklarını ülke ve bölgelerinden def etmek amacındadırlar".

Seyyid Kutub'un Hâkimiyet, Cahiliyet ve Cihat gibi unsurlara ilişkin ifadeleri, El-Kaide ve IŞİD gibi terör örgütleri için bir referans kaynağı oluşturmıştır. Bu bağlamda Yemenli gazeteci Abdulilah Haydar Şayı'nın ifadesi aradaki ilişkiye ışık tutmaktadır: "İslam Devleti, Abdullah Azzam'dan eğitim almış olan Seyyid Kutub tarafından tasarlandı, Usame bin Ladin tarafından dünyaya yayıldı, Ebu Musab Ez-Zerkavi tarafından gerçeğe dönüştürüldü ve el- Bağdadiciler tarafından uygulandı" (Weiss & Hassan, 2016, s. 227).

Günümüzde dini referans alan terör örgütlerinin "Batı bizi eziyor, onun maşası olan tağut, yani yalancı İslamcılar da onlara işbirliğine gidiyor" yorumu ve "Dar-ül Harp"⁶⁴ olarak isimlendirilen bu ülkelerde sivillerin dahi katledilebileceğinin değerlendirilmesi, çok sayıda Müslüman'ın öldürülmesine sebep olmaktadır (Bilge Adamlar Kurulu Raporu, 2015, s. 31). IŞİD örneğinde, Irak ve Suriye'de hâkimiyetleri altına almış olduğu bölge dışında, her hangi bir Müslüman devlet yoktur ve dolayısıyla nüfusunun çoğunluğu Müslüman olmakla beraber onlara göre kâfir olan devletlerde de pekâlâ eylem yapılabilmektedir. Böylece kâfir olarak varsaydıkları nüfusun çoğunluğu Müslüman ülke halklarını da meşru bir hedef haline getirmektedir.⁶⁵

⁶⁴ İslam hukukunda "Dar-ül Harp"; "İslami veya İslam dışı bir yönetimin hâkimiyeti altındaki ülke" anlamında kullanılır. Buna göre bir ülkenin İslam veya küfre nispet bakımından niteliğinin tayin ve tespiti temel ölçü yönetim ve hâkimiyettir. Dar-ül harp, klasik İslam hukuku kaynaklarında "küfür yönetiminin hâkim olduğu ülke", "kâfir liderin emir ve idaresinin yürürlükte olduğu ülke" şeklinde tarif edilmiştir. Buna göre dar-ül harp, İslam harici devlet ve yönetimlerin egemenlik alanını, faaliyet ve hukuk sistemlerinin pratiğini ifade eder. Başka bir deyişle İslam siyasi egemenliğin sınırları haricinde kalan, yönetim ve hukuk sistemi İslam kıstaslarına uymayan her ülke dar-ül harptir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Özel, A. (1993). "DARÜLHARP". *Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Ansiklopedisi*, cilt (8), s.536.

⁶⁵ Erdem, S. (2015). Fransa'daki Saldırının Nedeni ve Sonrasına İlişkin Öngörüler. <http://sahipkiran.org/2015/01/09/charlie-hebdo/> (Erişim tarihi:22.02.2018).

Dinî düşünce ile hareket eden terör örgütlerince "cihat" kavramı ve bu kavramı tanımlayan semboller de çokça kullanılmaktadır. Örneğin, Hz. Muhammed döneminde kullanılan "râye" isimli bayrağın siyah olması sebebiyle, Abbasilerden bugüne cihat bayrakları siyah olmuştur. Gerçekten de bugün cihat iddiasını ortaya atan el Kaide'den IŞİD'e kadar her ne kadar örgüt varsa, hepsi aynı geleneğe bağlı kalarak siyah bayrak kullanmışlardır.⁶⁶

IŞİD'e benzer bazı terör örgütleri, siyah bayrağa ek olarak Hz. Muhammed'in mührü olarak gösterilen işareti de kullanmaktadırlar. Hz. Muhammed yabancı devlet liderlerine mektup yazacağında, onların mühürsüz mektupları dikkate almadıkları hatırlatıldığı ve bu sebeple bir mühür hazırlandığı belirtilmektedir. Literatürdeki bilgilere ve mektuplardaki baskılar incelendiğinde, mührün alt kısmında "Muhammed", orta kısmında "Resul" en üst kısmında "Allah" sözcükleri yazıldığı görülmektedir (Kesinkaya, 2015,s.43). IŞİD'in bayrağının üst tarafındaki satırında kelime-i tevhidin "Lâ İlâhe İllallah" şeklindeki ilk bölümü, alttaki halkada da ikinci kısmı, yani "Muhammedun Resulullah" ifadesi yer almaktadır. Bu halka, Hazreti Muhammed'in mührünün oraya kopya edilmiş halidir.⁶⁷

IŞİD terör örgütünün temel düşünce yapısı ve itikadı görüşlerini, el Bağdadi tarafından yazılan örgütün ilkeleriyle şöyle özetlenebilir (Biçer, 2015, s. 9-10):

1. *Şirkin her türlü ve şirke ileten yol ve araçların hepsi ortadan kaldırılacaktır.*
2. *Şiiler/Rafiziler, şirk ve ridde⁶⁸ taifesindendir.*
3. *Aşırılığa giden Haricilik ile dine lakayt Mürcie⁶⁹, bizim hedefimizdir.*
4. *Kelime-i Şehadetî söyleyen ve İslam'ın nevakızlarından birisini işlemeyene karşı duruşta değiliz. (Nevakız: İslam'ı bozan şeyler, Bidat)*
5. *Küfür; söz, eylem ve itikat olarak, büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrılır.*
6. *Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler, kâfirlerin ta kendileridir.*

⁶⁶ Bardakçı, M. (2014). "Bu bayrak maalesef bir tasarım şaheseridir" . <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/959177-bu-bayrak-maalesef-bir-tasarim-saheseridir> (Erişim tarihi:24.02.2018).

⁶⁷ A.e.

⁶⁸ Ridde: "Bir Müslüman'ın İslâm dininden çıkması anlamında fıkıh terimi". İnce, I. (2008). "RİDDE". *Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Ansiklopedisi*, cilt (35), ss.88-91.

⁶⁹ Mürcie: "İslâm'ın ilk dönemlerinde ortaya çıkıp ılımlı ve uzlaşmacı fikirleriyle tanınan itikadî ve siyasi fırka". Kutlu, S. (2006). "MÜRCİE". *Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Ansiklopedisi*, cilt (32), ss.41-45.

7. *Hizb-i İslami, Hizbü'l-Mutlak, Düleyimi, Haşimi, Allavi, Caferi ve diğerleri gibi Siyasi faaliyet içerisinde bulunanlar, mürtet ve kâfirdirler.*
8. *Rafiziler, ridde küfrüne girmişlerdir.*
9. *Batı ile işbirliğine girenler, müşriktirler.*
10. *Hükümette görev alan yetkili ile şube müdürü arasında fark yoktur.*
11. *Endülü's'ün yıkılmasından itibaren, İslam ülkelerinin kurtarılması için cihada, farz-ı ayndır.*
12. *Mevcut İslam ülkelerinin yönetim ve ordusu mürtet ve kâfirdir.*
13. *Mevcut İslam ülkelerinin yönetim ve ordusuyla savaşmak, Haçlılarla savaşmaktan 'daha vacip'tir.*
14. *İslam Devleti'nde bulunan Kitap Ehli ve Sabii gibi zimmîler, zimmetleri olmayan harp ehlidirler. Çünkü onlar el-Umeyriyye'deki sözlerini tutmamışlardır.*
15. *Diğer İslam gruplar, tek bayrak altında toplanmadıkları için, isyancıdırlar.*
16. *Faal ve sadık âlimlere saygı gösterilir. Tağut yolunda giden ve ona yalakalık edenler ise tecrit edilir.*
17. *Ahlaksızlığa davet eden ve buna yardımcı olan uydu alıcıları gibi aletler haramdır.*
18. *Kadının, yüzünü kapatması farz, sosyal hayatta erkeklerle karışması haramdır.*

Özetlemek gerekirse, İŞİD Selefi düşüncüyü kendisine temel referans noktası olarak benimsemiş bir terör örgütüdür. Örgüt'ün Selefi düşüncesinde Muhammed bin Abdulvehhâb ve İbn Teymiyye gibi kişiler tarafından geliştirilen düşünceler, İslam'ın sınırları sayılmıştır. İŞİD'in örgütsel düşünce birliğinde eskiye yani saf hale geri dönüşün mutlak bir yeri bulunmaktadır. Ayrıca kendi İslami anlayışlarından sapanları, uymayanları; kâfir ya da münafık olarak tasvir eden bu örgüt, ceza olarak ölümü meşru görmektedir. İŞİD, üyeleri şiddeti kullanarak, dünyayı kendi etrafında yeniden biçimlendirmenin peşindedirler. Örgütün son amacı ise ülke sınırlarını kaldırıp İslam Devleti adında bir yapıyı kurmaktır.

3.3. İŞİD'in Yol Haritası: "Vahşetin İdaresi"

“Ey Müslümanlar, topraklarınıza dönünüz. Evet, burası sizin toprağınız. Dönün, çünkü Suriye Suriyelilerin değil, Irak Iraklıların değildir. Yeryüzü Allah’a aittir. Tüm Müslümanların buralara gelerek Allah’ın emrine itaat etmeleri zorunludur. Devlet Müslümanların devletidir, toprak da Müslümanların toprağıdır. Her kim İslam devletine hicret etmeye gücü yetiyorsa, hicret etsin. İslam yurduna hicret etmek vaciptir”⁷⁰ diyen Ebu Bekir el Bağdadi, 28 Haziran 2014’te Ramazan ayının ilk günü Irak ve Suriye’de halifelliğini ilan ederek İslam Devletinin doğuşunu bu çağrısıyla duyurmuştu.

Bağdadi’nin hedeflediği İslam Devleti’nin kuruluşu kendiliğinden gelişen bir süreç olmamıştır. Bu hedefi doğrultusunda Bağdadi, kendisine bir yol haritası çizmiş ve en önemli yol göstericisi "Vahşetin İdaresi: Ümmetin Önündeki En Kritik Aşama" (İdaretu’t Tevahhuş: Ekhtar Merhale Setemurrubila el Ummeh " adlı kitap olmuştur.⁷¹

El Kaide âleminden Ebu Bekir Naci lakabı ile yazılan ve hilafetin kuruluşuna giden yolda İŞİD’e yol haritası olan *Vahşetin İdaresi*, cihatçı grupların gerçekleştirdiği saldırıların mantığına ilişkin birtakım fikirler vermektedir (Lafon, 2017: s. 50; Taştekin, 2016: s. 246). Bu kapsamda, İŞİD’in siyasal ve askeri stratejisini anlayabilmek için bu kitaba yakından bakmamız gerekmektedir.

Öncelikle kitapta, vahşet “rejimin çöktüğü ve hiçbir kurumsal otoritenin hükmünün geçmediği bir durum” olarak nitelendirilirken; amacını ise, kâfirlerin bütün bölgeleri ele geçirmiş olması sebebiyle İslami hilafeti inşa etmenin tek yolu savaştır diyerek ifade etmiştir (Kekilli, 2016, ss. 9-10). Saldırıların kaynağındaki siyasi amaç, yönetimi ve toplumsal düzeni beşeri rejimler yerine şariat ile sağlayıp devam ettirebilir İslami hilafeti oluşturmaktır. Bu amaçla, Ebubakir Naci’nin öncelik sırasına göre eylem yapacakları yerlerin seçiminden başlayarak yöntemli bir yaklaşımı tavsiye etmektedir. Öncelikleri ise aşağıdaki pragmatik esaslara göre belirlenmektedir:

⁷⁰ Bağdadi’den Hicret Çağrısı. (1.7.2017). *Al Jazeera*. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bagdadiden-hicret-cagrisi> (Erişim tarihi: 19.02.2018).

⁷¹ İŞİD’in şiddet üzerinden planladığı stratejinin, Ebu Bekir Naci’nin 2004 yılında Arapça olarak kaleme aldığı *Vahşetin İdaresi: Ümmetin Önündeki En Kritik Aşama* isimli kitaba dayandığı uzmanlar tarafından ifade edilmektedir. Kitabın orijinali için bakınız: Naci, E.(2004). *İdaretu’t- Tevahhüş: Ahtar Merhaletu Setestemirru Bihe el-Ummeh*. (y.y): İslami Çalışmalar ve Araştırmalar Merkezi. https://www.cia.gov/library/abbottabadcompound/20/207DE0C1094BC68A7061C96629DD5C1A_adar_a_twahsh.pdf. Kitabın İngilizcesi için bakınız: Naji, E. (2006). *The Management of Savagery: The Most Critical Stage Through Which the Umma Will Pass*. (W. McCants. Çev.). Boston: Funding for this translation was provided by the John M. Olin Institute for Strategic Studies at Harvard University. <https://azelin.files.wordpress.com/2010/08/abu-bakr-naji-the-management-of-savagery-the-most-critical-stage-through-which-the-umma-will-pass.pdf>.

- *Arazi coğrafi derinlik bulundurmali, izlenecek yol ve yonteme uygun bir topografyaya sahip olmalı.*
- *Devlet otoritesi, çevrede ve kentlerin varoşlarında azalmış olmalı.*
- *Cihada katılım için bir altyapı olmalı.*
- *Ahali kültürel ve dinî bakımlardan tebliğ'e açık olmalı*
- *Silah temini ve sevkiyatına uygun yer olmalı* (Lafon, 2017, s. 53).

Ebubekir Naci, ilk başta açıklanan siyasî hedefe erişmek maksadıyla harekât planında uygulanacak üç temel stratejiyi aşağıdaki şekilde önermektedir:

İlk strateji olan, "moral bozma ve bitkin düşürme" de bazı fiilî durumlardan faydalanılacaktır:

1. Kâfir devletlerin ilk olarak yönetici sınıflarını, yabancıları ve ekonomik açıdan stratejik olan yerleri ve tesisleri (özellikle petrolle alâkalı) koruma altına alınır. Devlet en donanımlı kuvvetlerini bu tesislere korumak için görevlendirir.
2. Bundan dolayı devlet için önemi az olan bölgelere gönderilen güvenlik kuvvetleri güç açısından pek de güvenilir değildir, iyi savaşımlar ve sıkı kontrol altında değillerdir.
3. Gizli servislerde ve poliste kadro sorunu mevcuttur; ayrıca kâfir devletler, içlerine girilebilme riski taşıyan pek çok memur yerine az sayıda güvenilir ajan almayı tercih etmektedirler.
4. Kuvvetlerini bir yere toplayanın kontrolü azalır; bu kuvvetleri değişik yerlere dağıtmanın ise etkisi azalır (Lafon, 2017, s. 54-55).

Bu sebeple cihatçılara ilk olarak kâfir devleti için pek önem arz etmeyen, gösterişsiz, korumalı sektörleri zayıf girişimlerle vurmaları tembih edilmelidir. Daha sonra saldırıların şiddeti artırılmalıdır. Bu tedricilik, düşmana tehdidin giderek büyüdüğü sinyallerini verirken, savaşçıların el alıştırma ve eğitimlerini sağlamış olacaktır.

Naci, imkânlar el verdiğinde, az stratejik yerlere gönderilmiş olan ikinci sınıf güvenlik kuvvetlerine saldırılmasını önermektedir. Bu kuvvetleri yenmenin kolay olması sebebiyle, bozgunları merkezî devleti itibarını zedelemeye ve moralini bozmaya katkı sağlayacaktır; cihatçılar daha sonra gerçekleştirecekleri eylemlerde faydalı olacak materyalleri onlardan elde edecek, böylelikle de kâfir devletin gücünün her şeye yetebileceği algısını sarsmış olacaklardır (Taştekin, 2016, s. 248).

Şiddetteki tedricilik, toplu hareketten ziyade, tercihen eş zamanlı birçok yerde ve çok sayıda ayrı eylem gerçekleştirmeyi olanaklı hale getirmektedir. Her yerde hüküm süren ve gittikçe emniyetsizliği daha da belirgin bir hale gelen kâfir devleti, büyük kent merkezlerinin, yabancıların ve hayatî öneme sahip olan iktisadi alanların korunmasını güçlendirirken, kırları ve büyük kent varoşlarını göz ardı etmektedir. Bu hareketler neticesinde, ne kamu hizmetini ne de hukuk devletin güvenliğini hisseden ve bundan dolayı büyük sorunlar yaşayan halkın belirli kesimlerini yüzüstü bırakmış olacaktır. Dolayısıyla cihada katılım sağlayabilmek için elverişli bir ortam meydana gelecektir. İşte hilafetin inşasına zemin hazırlayan "vahşet ortamı" budur (Lafon, 2017, s. 55).

Naci'ye göre "eziyetin ve tükenmişliğin gücü"nün dört hedefi vardır (Weiss & Hassan, 2016, s. 44-45):

- *Düşmanla ya da bu rejimlerle işbirliği yaparak onları bıkırtmak (yormak) nefes alamaz hale getirmektir.*
- *Genç cihatçıları 11Eylül seviyesine çıkarabilecek, küçük çaplı ve sıkça düzenlenen operasyonlarla tavlama.*
- *Hedef bölgeleri "mürted rejimin" elinden kurtarıp yönetmek.*
- *Vahşetin yönetimine hazırlamak.*

İkinci strateji, bu ortamın esas hedefe yönelik olarak hayata geçirilmesi yani "vahşetin idaresi" dir. Kaosa sürüklenmiş bir toplumu kurtuluşa götüren yol hilafettir. Hilafetin askeri ve toplumsal tabanı oluşturulurken; topluma şeriatın bakış açısı verilmektedir. Bunlarla birlikte vahşet bölgesi dışında kalan alanlara saldırılmaktadır. Ayrıca cihadı oluşuma yöneltilen her saldırıya, tekrarını gerçekleştirmeyecek sertlikle cevap verilmelidir, yani caydırıcı bir şiddet uygulanmalıdır (Saymaz, 2017, s. 41).

Üçüncü stratejide ise hilafet devleti kurulur. Bu aşamada da şiddet caydırıcı bir araç olarak gerektiğinde kullanılacaktır. Naci'ye göre şiddet, cihatta ya zafer kazanmak için ya da moral bozma ve bitkin düşürme harekâtı içinde düşmanı çarpışmaktan

vazgeçirmek için kullanılan bir araçtır. Ona göre, amaç ne kadar "İslam devleti" kurmak olsa da, araç İslami olmak mecburiyetinde değildir. Örneğin "terör eylemi", savaşta bir tüfek atışından farksızdır (Ay, 2016, s. 2-3). Klasik Makyavelist bir anlayış olarak da yorumlayabileceğimiz bu, "amaçlar araçları meşrulaştırır" görüşü vahşet dönemindeki cihatta her türlü şiddet meşrudur sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

İŞİD için, *Vahşetin İdaresi'nin* en büyük katkısı cihad ile diğer dini konular arasında yaptığı ayrıştırma. Naci, Cihadın "kâğıt üstünde" verebileceklerinin, genç bir mücahit için bu kavramın gerçek manasını algılayabilmesini zorlaştırdığı iddiasıyla okuruna; "Daha önce cihada katılanlar bunun şiddet, acımasızlık, terörizm, savaş ve katliamdan başka bir şey olmadığını biliyor. Ben cihattan bahsediyorum, İslam'dan değil, kimse ikisini birbirine karıştırmassın" diye nasihatlerde bulunmuştur (Weiss & Hassan, 2016, s. 46). Ayrıca; Cihadi etmenleri zarar verenleri ya da mücahitleri esir alanları yaptıklarına pişman etmek amacıyla adam kaçırma gibi taktikler Naci tarafından tavsiye edilirken bu husustaki kararlılığın gerekliliği vurgulanıyor: "şiddet politikası izlenmeli, öyle bir politika ki, eğer talepler karşılanmazsa rehinler dehşet verici bir şekilde infaz edilerek düşman ve destekçilerinin kalplerine korku salsın" sözleriyle vurgulamıştır.

Vahşetin İdaresi'nde kâfirlerin kalplerine korkuyu salmanın bir yolu olarak insanların canlı canlı yakılabileceği de savunulmaktaydı.

Naci'nin yazdıklarını (üç aşamalı strateji, cihat anlayışı) kendisine rehber edinen İŞİD; otorite zayıflığının olduğu Irak ve Suriye'de gruplaşma, halkı devletten uzaklaştırma ve şiddetli sistemsizliği sağlayarak insanları barışa hasret bırakma, şeriatı çıkış olarak sunma, kendilerine karşı çıkanları infazlarla cezalandırma, yapılanlarla kalplere korku salma ve güvenlik güçlerini bertaraf etme, Amerikalı gazetecilerin kellesini keserek ABD'yi savaşın içine çekme, Ürdünlü pilot Muaz Kesebe'yi yakarak karşı operasyonları caydırma gibi eylemlerle planlanan stratejileri kendi cihat anlayışlarıyla hayata geçirmişlerdir.

Şiddeti yücelten İŞİD, özellikle; kolluk kuvvetleri, kamu görevlileri, hükümetle ortaklık kuran Sünni aşiret önderleri, azınlıkları ve Şii'leri hedef olarak seçmişlerdir. Stratejinin ilk aşaması halkı terörize ederek mevcut sistemi yok etmek; ikinci aşaması ise sindirilen toplum coğrafyasında şeriat modeli düzen oluşturmaktır (Taştekin, 2016, s. 247).

Ayrıca İŞİD'in hayata geçirmiş olduğu tüm korkunç eylemler; kalplerde ürküntü uyandırmanın yanı sıra halka adaletin sağlandığı duygusunu hissettirmek, kendi

düzenlerine karşı çıkıp bozmaya çalışanlara sonucunun ağır olduğunu gösterip caydırıcı olmak ve tebaanın bağlılığını sağlamak gibi amaçlarla asıl hedefi olan İslam Devleti kurma yolunda ilerlemeye çalışmışlardır.

3.4. İŞİD'in (İslam Devleti) Yönetim Yapısı

İŞİD piramitsel bir yapıya sahiptir. Tepede liderlik vasfıyla halife vardır ve aşağıya doğru komutanlar ile meclisler yer alarak hiyerarşik sistemin temellerini oluştururlar (Hatami, 2015, s. 9). Bu yapının tepesi, halifelik makamıyla, Ebu Bekir el Bağdadi'ye aittir. Tüm komutanlar ve kilit pozisyonundaki meclis üyeleri halife tarafından atanır ve denetlenir. Ebu Bekir el Bağdadi halife olduktan sonra, kurulan vilayetlerdeki valileri de seçip atamaya başlamıştır. Böylelikle kararlarına karşı çıkılmamasını sağlamış ve karşı çıkanlar olursa da şiddetli bir şekilde cezalandırmıştır.⁷² Bürokrasi olarak tarif edilen bu örgütsel yapının piramidini en üstten başlayarak şöyle sıralayabiliriz: *Hilafet makamı, Askeri Meclisi, Şura Meclisi, Şeriat Meclisi, Şeriat Komisyonları, Güvenlik ve İstihbarat Meclisi, Vilayetler ve Medya Meclisi.*

Hilafet Makamı: İslam Devleti'nin en üst düzey makamı halifeliktir. Halife müminlerin amiri, peygamberin vekili ve devletin başı olarak sayılmaktaydı. Değişik görüşler olmakla beraber Ehl-i Sünnet anlayışına göre halifenin Kureyş kabilesinden gelmesi gerekiyor. Bu koşul peygambere atfedilen "Halife Kureyş'tendir" hadisine dayandırılmaktadır (Taştekin, 2016, s. 223). İslam Devleti Şura Meclisi, Ebu Bekir el Bağdadi'nin halifeliğini onaylayarak onun Kureyş'ten olduğuna teyit etmiştir.⁷³ Bu yapı dâhilinde Bağdadi, halife sıfatıyla İslam Devleti'nde son sözü söyleyen otoritedir.

"Yeni Usame bin Ladin" olarak nitelendirilen Bağdadi hakkında çokça bilgi bulunmamaktadır. Kendisi hakkında bilgilere erişilmesine istememektedir. Savaş ortamında bile grup liderlerine buyruklarını emrederken suratındaki maskeyi çıkartmamakta ve bu sebeple "gizli şeyh" olarak tanımlandığı iddia edilmektedir. Sınırlı

⁷² Hackensberger, A. (2014, September). Das Organigramm des Terrorkalifats. *Welt*. <https://www.welt.de/politik/ausland/article132433112/Das-Organigramm-des-Terrorkalifats.html> (Erişim tarihi: 14.3.2018).

⁷³ Wood, G. (2015, March). What ISIS Really Wants. *The Atlantic*. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/> (Erişim tarihi: 12.3.2018).

sayıdaki kaynaklara dayanan bilgiye göre Ebu Bekir Bağdadi hakkında oluşan profil şudur:

1971’de Samarra’nın El Calam Köyü’nde doğan Ebu Bekir el Bağdadi’nin⁷⁴ gerçek ismi Avvad bin İbrahim el Bedir es-Samarrai’dır. Etrafında zamanına göre *Dr. İbrahim, Şeyh İbrahim* ve *Ebu Dua* gibi adlarla tanınmaktaydı (Yiğit, 2016, s.130; M,Özcan & L,Özcan, 2015, ss. 25-26). Bağdadi dindar, Selefi bir ailede büyümüştür. Ailesi Abbas Aşireti’nin Bedri kolundadır. IŞİD bu bilgiden yola çıkarak Bedri kolunun Hz. Muhammed’in mensup olduğu aşiret olan Kureyş aşiretine kadar gittiğini, bu sebeple Bağdadi’nin de Hz. Muhammed’in soyundan geldiğini söylemektedir (Erdoğan & Deligöz, 2015, s. 11). Dolayısıyla "Halife" ilan edildiği zamandan bu yana da destekçileri tarafından Halife İbrahim olarak anılmaktadır.⁷⁵

Bağdadi lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini Bağdat’ta İslami Üniversite’inde İslami İlimler bölümünde bitirmiştir.⁷⁶ Üniversite hayatında öncelikle İhvan’a (Müslüman Kardeşler)⁷⁷ üye oldu, ancak İhvan’ın "ameli-itikadı" hususunda eksik olduğunu gerekçe göstererek Müslüman Kardeşler’den ayrılmıştır (Taştekin, 2016, ss. 98-99). Üniversite eğitimini bitirirken artık nafiz bir selefiydi. Şeyh İbrahim takma adını da camide imamlık yaptığı için kazanmıştır.

Filistinli gazeteci Vali İssam’a göre “Bağdadi, İhvan liderliğinden Muhammed Hardan’a yakındı. Hardan Afganistan’da cihada katıldıktan sonra Selefi düşüncelerle Irak’a döndü. Bağdadi de Hardan’ın yeni grubuna girdi. Bağdadi bir süreliğine Mücahitler Ordusu’na (Ceyşu’l Mücahidin) da katıldı. İhvandan ayrıldıktan sonra eski dava arkadaşlarını mürtet (dinden dönmüş) olmakla itham etti.” Sonunda Bağdadi kendi örgütünü oluşturmaya adım atmıştır (Weiss & Hassan, 2016, s. 133).

ABD’nin Irak’a müdahale etmesi ile birlikte Bağdadi de El Kaim’de kendi örgütü olan *Ehl-i Sünnet ve Cemaat* (Cayş Ehlü’s Sünne ve’l Cemaat) örgütünü oluşturdu. Camide imamlık yaparken Şeyh İbrahim kod adını alan Bağdadi, örgütte *Ebu Dua* lakabını almıştır. Şubat 2004’te Felluce’ye bir arkadaşını ziyarete gittiği esnada

⁷⁴ El Bağdadi sözcüğü; Arapçada "Bağdatlı, Bağdat’tan gelen" anlamlarında kullanılır. Ebu Bekir el Bağdadi’nin, kullandığı soy isimden Bağdatlı olduğunu zannediliyor, ancak kendisi Bağdatlı değildir. Irak’ın Samarra kentinde doğmuştur.

⁷⁵ Zelin, A. (2014, July). “Abu Bakr al-Baghdadi: Islamic State’s driving force” . *BBC*. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28560449> (Erişim tarihi: 14.3.2018).

⁷⁶ A.e.

⁷⁷ Müslüman Kardeşler (İhvan), “Hasan el Benna tarafından 1928 yılında kurulan ve İslam-Arap dünyasının çoğunda örgütlü olan siyasi toplumsal hareketidir. Çoğu İslamcı hareket ve liderlerini etkilemiştir”. Bakınız: Ebrari, M. (2014). IŞİD Çerçeve Metni. *Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, s. 7.

Amerikan kuvvetleri tarafından yakalanan Bağdadi, Ebu Gureyb Hapishanesi'nde ifadesi alındıktan sonra, önce Adder ardından Bucca⁷⁸ Kampı'na gönderilmiştir.⁷⁹

İŞİD'in eski üst rütbeli mensuplarından ve el Bağdadi'yi Bucca Kampından tanıyan Ebu Ahmet, Guardian gazetesine verdiği röportajda, hapishane yönetiminin önceleri Bağdadi'yi sorun çözücü olarak nitelediklerini, bu sebeple Bağdadi'nin hücrelerde tutuklulara Kuran dersi vermesine izin verildiğini belirtmiştir. "Amerikalılar statü olarak "askeri nitelikli bir tutsak" saymadıkları Bağdadi'nin dini bilgisi sayesinde esirleri olumlu yönde etkileyeceğini düşünüyorlardı. Bağdadi ise bu müsamahayı kendine yandaş edinmek için kullandı" (Weiss & Hassan, 2016, s. 134).

Aralık 2004'te Bağdadi serbest bırakıldıktan sonra, İŞİD'in kurumları arasında yer alacak olan birçok Baas subayı ile dostluk kurmuştur. 2007'de Zerkavi'nin direnişi millileştirmek amacıyla oluşturduğu "Mücahit'in Şura Konseyi"'ne üye olmuş, daha sonra oluşturulan Irak İslam Devleti'nin El Enbar Vilayetinde şer'i sorunlar yetkilisi olarak görev yapmıştır. 2010'da Irak İslam Devleti'nin bütün vilayetlerde şeriat meclislerinin başkanı olmuştur (Barrett, 2014, s. 27). O zamanlarda adı Irak Şam Devleti olan İŞİD'in lideri Ebu Ömer Bağdadi'nin Amerika'nın gerçekleştirdiği bir operasyonla öldürülmesi sonucunda örgütün başına günümüzde de hala liderliğini yapmakta olan Ebu Bekir el Bağdadi geçti.

Irak Hükümeti'nde İŞİD hususunda danışmanlık yapan uzman Dr. Hişam el Haşimi'ye göre, Bağdadi'nin Irak İslam Devleti emirliğine yükselişi, Şura Konseyi'nde on bir üyenin dokuzu tarafından onaylanmıştır⁸⁰; Haşimi; Bağdadi'nin seçilmesinin ardında üç neden olduğunu belirtmektedir:

- Hz. Muhammed ile olan bağı sebebiyle Ortadoğu'nun en prestijli aşiretlerinden olan Kureys'ten gelmekteydi. "Ebu Ömer el Bağdadi'nin de tüm İslam halifelerinin kaynağı olan bu aşiret tarafından takdir gördüğü söyleniyordu".

⁷⁸ ABD ordusu tarafından Irak'ın Umm Kasr bölgesinin yakınlarında kurulmuş cezaevidir.

⁷⁹ Atwan, A. (2014, Jun). A Portrait of Caliph Ibrahim. *The Cairo Review of Global Affairs*. <https://www.thecaireview.com/essays/a-portrait-of-caliph-ibrahim/> (Erişim tarihi: 12.3.2018).

⁸⁰ Bazı iddiaya göre Bağdadi, Saddam döneminde albay olan Hacı Bekir'in yaptığı hile ile lider olmuştur. Daha sonra örgütün iki numaralı ismi konumuna gelen Hacı Bekir, Şura üyelerine mektup yazarak diğer tüm üyelerin Bağdadi için oy verileceğini iddia ederek seçimi manipüle etti. Bağdadi bu sayede kendisinden daha güçlü isimler olmasına rağmen Şura'daki on bir üyeden dokuzunun oyunu almıştır. Bağdadi'ye oy kullanmayanlardan biri, bir süre sonra şüpheli bir olayda ölmüştür. Bakınız, Weiss & Hassan, 2016, s. 136-137.

- Bağdadi'nin kendisi de Irak İslam Devleti Şura Konseyi'nin bir üyesiydi ve bu nedenle Ebu Ömer'e yakınlığı bilinirdi.
- Diğer adaylara göre genç ve karizmatikti (Weiss & Hassan, 2016, s. 135).

Ebu Bekir el Bağdadi IŞİD'in lideri olduktan sonra örgütün yapısında değişiklik yaparak bakanlık ibaresi yerine konsey/meclis isimlerini tercih etmiştir. Örneğin Savaş Bakanlığı'nı Askeri Meclis olarak değiştirirken başına atadığı insanların da Iraklı olmasına özen gösterdi.

Bağdadi, IŞİD'in kontrolü altında olan bölgelere askeri ve dini emir atama yetkisine sahiptir. Ayrıca savaşın gidişatı, maliye, güvenlik, istihbarat ve medya dâhil tüm birimlerin günlük işleyişini yakından takip etmektedir (Haşimi, 2015, s. 179).

Askeri Meclisi: IŞİD'in ikinci önemli kurumu olan askeri meclis; mevcut toprakların genişlemesi ve korunması, patlayıcı üretimi, silah ve mühimmatın temini, sevki, idaresi ve dağıtımından sorumludur. Meclis üyelerinin sayısı 8-13 arasında değişmektedir. İlk başkanlık görevini Hacı Bekir yapmıştır (Barrett, 2014, s. 31). Daha sonra ardı ardına ölen başkanlarla bu görevi yerine getiren isimler değişmiştir. Sırasıyla; Ebu Abdurrahman el Bilavi, Ebu Eymen el Iraki, Ebu Muhaned es-Süvrydavi, Abu Ahmad al-Alwani, Ebu Müslim et-Türükmani ve Ebu Ali el Enbari gelmiştir. Askeri meclisin alt yapısında: komisyon, genelkurmay, komando güçleri, lojistik destek birimleri, intihar saldırı birlikleri, pusu güçleri ve nişancı güçler yer almaktadır. Ayrıca her mıntıka, her biri 300-400 askeri bünyesinde barındıran üç ayrı birlikten oluşmaktadır (Taştekin, 2016, ss. 223-224).

Şura Meclisi: Şura Meclisinin asıl işlevi halifeye danışmanlık yapmak ve sistemin şeriata uygunluğunu sağlamaktır. Ayrıca bu meclis halifeyi atama ve görevden alma yetkisine sahiptir (Salama, 2016, s. 29). Meclisin başkanlığını 2015'te öldürülen Ebu Erkan el Amiri yapmış daha sonra yerine Ebu Bekir el Hatuni geçmiştir. Meclis üye sayısı 9-11 arasında değişirken; üyeler Bağdadi tarafından, vilayetlerdeki askeri ve dini emirlerin tavsiyeleri üzerine atama işlemlerini yapmaktadır. Ancak bu meclisin tavsiyeleri bağlayıcı nitelikte değildir (Haşimi, 2015, s. 180).

Şeriat Meclisi: IŞİD'in dini meşruiyetiyle ilgili endişelerini gidermek için çalışmalar yapan şeriat meclisinin başkanlığını Bağdadi yapmaktadır. Altı üyeden oluşan bu meclis, bakanlıkların faaliyetlerini şeriatta uygunluk açısından denetler ve

halifenin vazifesini yerine getiremez duruma gelmesi veya ölmesi halinde halife adayını belirleyerek Şura Meclisinin onayına sunar. Yani Şeriat Meclisi sistemin dini karakterini tayin etmektedir (Barrett, 2014, s. 30).

Şeriat Komisyonları: Şeriat mahkemeleriyle gibi faaliyet gösteren komisyonlar. Polisin ya da bireylerin yaptığı başvurular üzerine her türlü dini ve medeni şikâyetle ilgilenmektedir. Cezaların belirlenmesi, kurumlar arası hukuki ihtilafların çözülmesi, medya-yayıncılığın kontrol edilmesi ve şeriat polisinin denetlenmesi bu meclisin görevleri arasındadır. Irak'ta IŞİD'in kurduğu mahkemelerde Saddam döneminin bazı Sünni hâkimleri de görev almaktadır (Barrett, 2014, s.30). 2014'te şeriat komisyonlarının başına Ebu Muhammed el A'ani getirildi.⁸¹

Güvenlik ve istihbarat meclisi: IŞİD'in emniyet adı verilen güvenlik ve istihbarat meclisine damga vuran eski Baasçılar, Saddam Hüseyin döneminde de muhalifleri susturan güvenlik ve istihbarat birimlerinde çalışmışlardı. Meclisin temel görevi halifenin güvenliğini sağlamaktır. Ayrıca birimler arasında iletişim sağlamak ve adam kaçırma ile fidye pazarlıkları da bu birimden yürütülüyordu.⁸² Bunlara ek olarak valilik ve belediyelerin performanslarını takip ediyor, mahkeme kararlarını infazları denetliyorlardı. Meclis, sadece IŞİD'in etkili olduğu yerlerde değil, özellikle Ürdün ve Türkiye⁸³ gibi Suriye ve Irak'taki gelişmeleri etkileyen süreçlerin tayin edildiği bölgelerde istihbarat ve karşı istihbarat faaliyetlerini yürütüyordu (Haşimi, 2015, s. 181).

Medya Meclisi: Yapılan resmi açıklamaları ve ilanları yayınlayan ve sosyal medya hesaplarını kontrol eden meclistir (Haşimi, 2015, s. 25). Meclisin ilk başkanı Ebu Meysara el Iraki idi. 2006'da Irak İslam Devleti ilan edildiğinde ise Medya Bakanlığında Ebu Muhammed el Meşadani bulunmaktaydı. O dönemde örgütün sözcüsü Ebu Abdullah el Muharip'ti. 2009 yılında Medya Bakanlığı koltuğuna Ahmet et Tari oturtuldu. IŞİD'in ilanının ardından meclis ismini alan bu bakanlık Suriyeli Ebu

⁸¹ Anjarini, S. (2014, July). The Islamic State: from Baghdadi the founder to Baghdadi the "caliph". *Alakhbar*. <https://english.al-akhbar.com/node/20599> (Erişim tarihi: 13.3.2018).

⁸² Neriah, J. (2014, September). The Structure of the Islamic State (ISIS). *Jerusalem Center of Public Affairs*. <http://jcpa.org/structure-of-the-islamic-state/> (Erişim tarihi: 15.3.2018).

⁸³ Konuyla ilgili bilgiye ulaşmak için bakınız: Saymaz, İ. (2017). *Türkiye'de IŞİD; Örgütlenmesi ve Eylemleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

el Esir'e emanet edildi. Medya Bakanlığı görevini daha sonra örgütün sözcüsü olan Ebu Muhammed el Adnani (Taha Suphi Felaha) yapmıştır (Taştekin, 2016, s. 275).

Vilayetler: IŞİD, hüküm sürdüğü toprakların idari yönetimini vilayet sistemi ile sağlıyordu (Erdoğan & Deligöz, 2015, s. 280). Vilayetler valiler tarafından idare ediliyordu. Valilerin yardımcısı olarak "askeri emir", "dini emir", "güvenlik emiri" gibi emirlikler bulunuyordu.⁸⁴ IŞİD'in işgalindeki topraklarda başlangıçtaki sistem Irak'ta Diyala, Selahaddin, El Enbar, Kerkük, Musul ve Bağdat; Suriye'de ise Beyda, Halep, Deyrizor, Haseke, Hama ve Şam vilayetlerinden oluşuyordu. Bunların bazıları IŞİD'in kontrolünde bulunmadığı için hayalet vilayetler olarak sayılmaktaydı.⁸⁵

IŞİD, hilafet ilanının ardından değişik bölgelerdeki cihadi selefi örgütlerden biat yeminleri gelmeye başlayınca⁸⁶ 13 Kasım 2014'te yeni vilayetler ilan etti: Berka, Trablus ve Fizan vilayetleri (Libya), El Cezayir Vilayeti, Sina Vilayeti (Mısır), Sana Vilayeti (Yemen), Necd ve Haremeyn vilayetleri (Suudi Arabistan). 2015'te bunlara Horasan Vilayeti (Afganistan-Pakistan), Batı Afrika Vilayeti (Nijerya) ve Kafkas Vilayeti (Kuzey Kafkasya/Rusya Federasyonu) eklenmiş oldu.⁸⁷

Pierre Jean Luizard (2015, ss.21-22)'a göre IŞİD'in El Kaide'den farkı, savaşılarının siyasi savaşçı olarak kabul edilmesi, halifesi ve ordusunun bulunması, ideolojisini hayata geçirebileceği bir toprak parçasının bulunmasıdır. Yerel iktidarı yerel aşiretlere devrederken; Şura Meclisi ile toprakları yönetmiştir. Mahkemeler kurarak, şeriat uygulamıştır.

IŞİD, etkisi altına aldığı bölgelerde ilk olarak şeriatın hayatın her alanına girmesini sağlayıp halkın bu kurallara uyup uymadıkları kontrol etmekteydi. "Hisbah" olarak adlandırılan ahlak polisi vasıtasıyla alkolden, ticarete, kumardan, uyuşturucuya ve kadınların kılık kıyafetlerine (kadınların burka giymesi zorunludur) kadar birçok konuda kontroller gerçekleştiriliyor, kural ihlali yapanlar ağır şekillerde

⁸⁴ Haniyeh, H. (2018, Şubat). "İslam Devleti" nin Yönetim Yapısı. *Aljazeera*.

<http://studies.aljazeera.net/ar/files/isi/2014/11/2014112363816513973.html> (Erişim tarihi: 14.3.2018).

⁸⁵ A.e.

⁸⁶ Halife ilan edilen el Bağdadi'ye biatlerini açıklayan ve IŞİD'i destekleyen başlıca örgütler:

Ensar el Şeriat (Libya), Hilafetin askerleri (Cezayir), Ensar Beytül Makdis (Mısır), Arap Yarımadası'ndaki El Kaide (Yemen), Horasan Tevhid Tugayı (Afganistan), Tahrik e Hilafet (Pakistan), Boko Haram (Nijerya), Kafkasya emirliği (Rusya), Özgür Baalbek Sünniler Tugayı (Lübnan), Ebu Seyyah (Filipin), Şeriat'ın Yardımcıları (Tunus), Şeh Ömer Hadid Tugayı (Filistin), Özbekistan İslami Hareketi (Özbekistan), Meclis Mücahidin (Endonezya). Ayrıntılı bilgi için bakınız:

Rahmani, B & Tanco, A. (2016). ISIS's Growing Caliphate: Profiles of Affiliates. *Wilson Center*. <https://www.wilsoncenter.org/article/isiss-growing-caliphate-profiles-affiliates>(Erişimtarihi: 16.3.2018).

⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Pellegrino, Ch. (2015). A Brief History of ISIS "Provinces". *OASIS Center*. <https://www.oasiscenter.eu/en/brief-history-isis-provinces> (Erişim tarihi: 16.3.2018).

cezalandırılıyordu. Cezalandırmaların arasında cezanın türüne göre kırbaç, el ve kol keserek sakat bırakma ve idam (çarmıha germe, kurşuna dizme, yüksek binalardan atma, yakma, boğma, dinamitleme, kafa kesme vs.) bulunmaktaydı. Ayrıca bu tür cezalar gibi ürkütücü infaz görüntülerini internette yayınlıyorlardı. Ayrıca IŞİD, 24 Ocak 2014'te gayrimüslimlerin yargılandığı mahkemeler kurmuştur (Erdoğan & Deligöz, 2015, s. 10).

3.5. IŞİD'in İletişim Gücü

IŞİD, küreselleşen dünyanın iletişim olanaklarını aktif bir şekilde kullanmayı başaran terör örgütlerinin ilk sırasında yer almaktadır. İnternet aracılığıyla propaganda videoları yayınlamak pek çok örgütün başvurduğu yöntemlerden biridir. Ancak IŞİD, sosyal medyayı propagandalarına aracılık etmesi amacı ile etkin bir biçimde kullanması yönüyle diğer terör örgütlerinden ayrılmaktadır.

İnfaz videolarını profesyonel bir şekilde filmlere çeviren IŞİD, şiddet ve vahşet içeren görüntülerle insanlarda korku yarattı ve örgütüne birçok militan kazandırmış oldu (Saymaz, 2017, s. 52). IŞİD bünyesine eleman kazandırılmasında internet ve sosyal medyanın özellikle yabancı militanlar üzerinde çok büyük bir rol oynadığı kabul edilmektedir (Vatandaş, 2015, s. 9). Örgüt gerçekleştirdiği operasyonları ve işgal ettiği yerleri internet üzerinden görüntüler yayınlarak yabancı savaşçıların katılımına hız katmaktaydı.

Bu çerçevede IŞİD, 2006'da "Al-Furkan Vakfı Medya Prodüksiyonu" nu kurmuştur. Örgütün medya kolu açısından çatı pozisyonunda yer alan bu kurum örgüte ait doküman, CD, web sayfalarının düzeni, dergi, broşür gibi basın ve yayın faaliyetlerine yürütmekteydi. Daha sonra 2013'te medya alanını genişletmek maksadıyla "Al-I'tisaam Medya Vakfı" nı kurmuştur.

Ayrıca El-Nusra ve El-Kaide gibi örgütlerden farklı olarak IŞİD medyayı yalnızca Ortadoğu Müslümanlarına yönelik değil, ideolojisini yaymak amacıyla tüm dünyaya seslenecek şekilde kullanmaktadır. Dini kendine referans edinen diğer terör örgütleri internet dili olarak Arapça'yı kullanırken IŞİD birçok farklı dili kullanmaktaydı. Ayrıca IŞİD internet sohbet odaları, yüksek çözünürlükte oluşturulmuş şiddet içerikli videolar, sosyal medya, sözde şehitlik görüntüleri ile bilişim alanında geniş bir yelpazeyi kullanıcılara sunmaktaydı (Şenol,S. Erdem, & E. Erdem, 2016a, s. 195).

İŞİD 2014'te batılı hedef kitlelere İngilizce, Almanca, Rusça ve Fransızca yayınlar yapan malzemeler üretmek için "Al-Hayat Medya Merkezi"ni⁸⁸ kurmuştur (Erdoğan & Deligöz, 2015, s.16). Al Hayat Medya vasıtasıyla online olarak basılan "Dabiq" isimli dergi propagandanın yanı sıra eleman kazandırma amacıyla da yayınlanmaktadır. Dergi ismini Hz. Muhammed tarafından kıyamete yakın bir zamanda büyük bir savaşın geçeceği yer olarak bilinen Dabiq'ten almıştır. Bu savaşa göre kâfirlerle Müslümanlar mutlaka Dabiq'te karşı karşıya gelecek ve kâfirlerin bozguna uğramasının ardından kıyamet kopacaktır. Başta İngilizce olmak üzere birçok farklı dilde yayınlanan bu dergi ilk olarak 2014 Temmuzunda "Halifenin Dönüşü" adıyla yayınlanmıştır (Luizard, 2015,ss.106-107). Dabiq, tevhit konusunda tartışmalar, gerçeği bulma, hicret, cihat, topluluk vb. konulara yoğunlaşan ve düzenli olarak yayınlanan bir dergiydi.

Bunun haricinde, 2015 Haziranda Türkçe olarak sanal âlemde yayına başlayan "Konstantiniyye" isimli dergi aylık olarak basılmakta ve Dabiq ile benzer konuları işlemekteydi. Kapsam açısından ise bu dergi Dabiq'e göre daha sınırlıdır (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, 2016, s.3).

İŞİD, örgüte bölge dışından katılmak isteyenlere yol haritası sunmak amacıyla "Insight into the Islamic State" adlı raporlar yayınlamaktaydı. Ayrıca mobil uygulamalar ve değişik dillerde yayın yapan "El Beyan" adlı radyoyu da kullanıyorlardı (Şenol, E.Erdem, & E.Erdem, İŞİD, 2016b, s. 287).

İŞİD'i farklılaştıran unsurlardan biri de elemanları bilgisayar ve internetle büyüyen bir örgüt olmasıdır. Profesyonellerin çıkardığı yayın araçları için kullandıkları adlar hem düşünce yapısını, hem de hedeflerini açıklamada yardımcı oluyordu (Keskinkaya, 2015, s.46).

İŞİD gençlerle iletişim kurabilmek amacıyla propagandasını Twitter ve Facebook gibi platformlarda gerçekleştirmektedir. Sosyal medyada "hashtag#" uygulamaları ile devamlı organize olmakta ve takipçilerine düzenli olarak propaganda amaçlı görüntüler paylaşmaktadır. Özellikle İslam dinine yeni adım atan, bilgi seviyesi düşük ve kimlik kargaşaları yaşayan kişiler üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır (Bilge Adamlar Kurulu Raporu, 2015, s. 32).

İŞİD, sosyal medya ve yazılım alanındaki teknolojik gücünü kullanarak insan kaynağı sağlamanın yanı sıra örgüte hem uluslararası hem de yerel alandaki desteği

⁸⁸ İŞİD'in sözcüsü Ebu Muhammed El Adnani'nin bir konuşması yedi farklı dile çevrilmiştir (İngilizce, Türkçe, Almanca, Fransızca, Hollandaca, Endonezya ve Rusça) (Keskinkaya,2015, s.45).

finansal desteğe de çevirebilmekteydi. Ayrıca sağladığı finansal desteği satış, pazarlama ve dağıtım alanında da sosyal medyayı kullanarak gerçekleştirmektedir.

3.6. IŞİD'in Ekonomik Gücü

IŞİD geçmiş yıllarda mali kaynaklarını çeşitlendirme ve devamlılık açısından diğer terör örgütlerine nazaran en başarılı terör örgütü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun gerçekleşmesindeki en önemli sebeplerden biri de oluşturduğu toprak egemenliği sayesinde yönetim mekanizmaları kurarak farklı kaynaklardan ekonomik gücünü arttırabilmesidir (Güney, 2017, ss. 3-4). Günümüze kadar geçen süreçte değişik kaynaklardan sağlanan ancak idaresini toprak hâkimiyetini sağladığı yerlerde devlet olma işlevini yerine getirmek amacıyla kullanılan bir finansal düzen kurmuştur. Finansal sistem dâhilindeki gelir çeşitliliğini oluşturan kaynakları şöyle sıralayabiliriz: petrol, gasp ve yağma, Fidyeye ve İnsan Ticareti, Fosfat, Çimento, Sülfür, tarım ürünleri ve Destekçilerin bağışları.

3.6.1. Petrol

IŞİD'in en önemli mali kalemlerinden biri kaçak ve illegal yollarla yaptığı petrol ticareti oluşturmaktaydı.⁸⁹ Örgüt, hâkimiyeti altına aldığı petrol rafinerilerinden kazandığı petrolü, kaçak yollarla sınır ötesi satışta bulunmakta ve bu yöntem üzerinden ciddi boyutta gelirler sağlamaktaydı.

IŞİD, 2014 yılında Suriye'de (Ömer, Tanak, Tabka, Kharata, Şula, Deiro, Taim ve Raşid) çok sayıda petrol alanlarını zapt ederek önemli bir ekonomik kaynağı ele geçirmiş oldu. Irak'ta ise kısa bir süre zarfında Kayyara, Acil ve Hamrin ile birlikte 13 petrol kaynağını ve Beyci rafinerisinin bir kısmını hâkimiyeti altına almıştır (Taştekin, 2016, s. 216). IŞİD'in işgal edip ele geçirdiği kaynaklar, Irak'taki petrol yataklarının yüzde 10'una, Suriye'deki kaynakların yaklaşık yüzde 60'ına denk geliyordu (Yiğit, 2016, s. 197).

Yapılan hesaplamalara göre, IŞİD, 2014 yılında günde 70 bin varil petrol üretecek konumuna ulaşmış, petrolün çıkarıldığı alana göre varilini 20 ile 45 dolar

⁸⁹ Bakınız: Swanson, A.(2015, November). How the Islamic State makes its Money. *The Washington Post*.https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/11/18/how-isis-makes-its-money/?utm_term=.d1b63783ae80 (Erişim tarihi: 22.3.2018).

arasında satışa sunmuştur. Bu ürünlerin satışından günde 2-3 milyon dolar gelir kazanıldığı tahmin edilmekteydi.

Örgüt, ele geçirdiği petrol yataklarından çıkardığı petrolü, kendi gereksinimleri için kullanmanın yanı sıra, Suriye ve Irak'taki yerel kaçakçı ve simsarlara da satarak Türkiye, Ürdün, İran ve Suriye'de Esed Rejimi'ne da satmaktaydı (Swanson, 2015⁹⁰; Faulconbridge & Saul, 2015⁹¹; Dalby, 2014⁹²; Clarke ve diğerleri, 2017, s.8). İlâveten şehir merkezlerindeki pazarlara giden tankerlerin zekât ya da öşür vergisini verip vermediklerini de kontrol ediyordu (Boz & Kuru, 2015, s. 8).

Fehim Taştekin "Karanlık Çöktüğünde IŞİD" adlı eserinde bu durumu şöyle açıklamaktadır: *“Türkiye’ye hem Irak hem Suriye üzerinden gelen petrolün nasıl geçirildiğine bizzat ben tanık oldum. Mesela Suriye’nin Ezmerin köyünden Ası Nehri üzerine oradan da Hatay’ın Altınözü ilçesi Hacıpaşa gibi başka köyler de kaçakçılığı sistematikle bağlamıştı. Cilvegözü ya da Öncüpınar’dan Suriye’ye insani yardım ya da ticari mal taşıyan araçlar ara bölgede IŞİD’in hâkimiyeti altında bulunan yerlerden gelen mazotla depolarını dolduruyorlardı”* (Taştekin, 2016, s. 217). Gerçekleştirilen bu ticaret illegal olmasından dolayı petrol normal değerinin daha altında satılabiliyordu.⁹³ Ayrıca kaçakçılar, bu ürünlerin satış ve pazarını düzenlemek amacıyla Whatsapp gibi mobil haberleşme uygulamalarını kullandıklarını bildiriyordu.⁹⁴

IŞİD’in petrol koordinesinin nasıl işlediği hususunda Iraklı ve Suriyeli kaynaklardan bilgi aktaran Taştekin şöyle ifade etmektedir: *“IŞİD’in Suriye’nin Haseke ve Deyrizor vilayetinde çıkardığı petrol, tankerciler tarafından Zaho ve Duhok’taki dolum tesislerine getiriliyordu. Buralarda Suriye petrolü Kürt petrolüne karıştırılıyordu. Oradan da Türk tankerciler tarafından Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi’nin gözetiminde yasal yollarla Türkiye’ye sokuluyordu”* (Taştekin, 2016, s. 217).

⁹⁰ Bakınız: Swanson, a.g.e. https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/11/18/how-isis-makes-its-money/?utm_term=.d1b63783ae80 (Erişim tarihi: 22.3.2018).

⁹¹ Faulconbridge G & Saul, J. (2015, December). Islamic State oil is going to Assad, some to Turkey, U.S. official says. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-usa-oil/islamic-state-oil-is-going-to-assad-some-to-turkey-u-s-official-says-idUSKBN0TT2O120151210> (Erişim tarihi: 20.3.2018).

⁹² Dalby, Ch. (2014, September). Who Is Buying The Islamic State’s Illegal Oil?. *Oil Price*. <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/Who-Is-Buying-The-Islamic-States-Illegal-Oil.html> (Erişim tarihi: 20.3.2018).

⁹³ Lister, Ch. (2014, October). Cutting off ISIS’ Cash Flow . *Brookings*. <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2014/10/24/cutting-off-isis-cash-flow/> (Erişim tarihi: 19.3.2018).

⁹⁴ Swanson, a.g.e. https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/11/18/how-isis-makes-its-money/?utm_term=.d1b63783ae80 (Erişim tarihi: 22.3.2018).

2015-2016 yılları arasında pek çok petrol kuyusu, Rus ve Amerikan güçleri tarafından bombalansa da IŞİD'in gelir kaynaklarında petrol hala ilk sıradaki yerini korumaktaydı. Patrick Johnston'a göre; bu yıllar arasında petrol kazançları IŞİD için hala ciddi bir gelir kaynağı konumundaydı. Johnston (2017)'a göre; her ne kadar petrol kazançları 2015'te aylık 40 milyon dolar olan petrol geliri 2017 Ekim'inde 4 milyon dolara kadar düşmüş olsa da, toprak kayıpları neticesinde IŞİD'in hâkimiyeti altındaki nüfusun ve bünyesinde barındırdığı savaşçıların alımlarında ve harcamalarında tasarrufa gitmesiyle bir yılda 48 milyon dolarlık önemli bir kazanç sağlamış oldu.⁹⁵

Irak'ta kontrol altındaki petrol yataklarının hemen hemen tümü kaybedilirken son zamanlarda Amerika destekli savaşçılar ve Irak güçleri tarafından IŞİD'in işgalindeki tüm petrol alanlarının kurtarıldığı bilinmektedir (Güney, 2017, s. 4). Ancak IŞİD'in petrolden sağlayacağı kazancı petrol tüketim alanlarında ve örgüt üyelerinin denetimi altındaki yerlerden geçen araçlardan temin edilen ücretlerle elde etmeye devam edeceği gözlemlenmektedir.

3.6.2. Gasp ve Yağma

Benzer örgütlerde görüldüğü gibi gasp, yağma, haraç ve soygun ile faaliyetlerine ekonomik gelir kazandıran IŞİD'in bu sayede aylık birkaç milyon dolar kazanç sağladığı bilinmektedir.⁹⁶

Köylerden şehirlere kadar, halkın mallarına müsadere uygulayıp sonra tekrar malları sahiplerine bağışlama karşılığında haraç toplama, örgütün işgal ettiği bölgelerde en sık başvurulmuş bir yöntemdi. Halkın kamu hizmeti almaya devam edebilmesi amacıyla örgüte büyük tutarlarda vergi ödemek mecburiyetinde kalındığı da bilinmektedir (Yiğit, 2016, s. 194). Bilhassa bölgedeki gayrimüslim halktan, onların korunması karşılığında cizye adında bir vergi alınmaktaydı. Bu kazancı İslam'ın bir zorunluluğu olarak aktaran IŞİD yetkilisi, 23 Ocak 2014'te gayrimüslimler ile gerçekleştirilen ve El-Bağdadi tarafından da tasdik edilen anlaşmaya göre cizye vermeyi kabul eden Hristiyan halka zarar vermediklerini söylemekteydi (Erdoğan & Deligöz, 2015, s. 17; Clarke ve diğerleri, 2017, s.8). IŞİD'in vahşi girişimlerinin yarattığı korku ve tehdit neticesinde, bu haraç düzeni etkili bir şekilde yürümekteydi.

⁹⁵ Johnston, P. (2017). Oil, Extortion Still Paying Off for ISIS. *THE CIPHER BRIEF*.

<https://www.thecipherbrief.com/oil-extortion-still-paying-off-isis> (Erişim tarihi: 14.10.2017).

⁹⁶ İddialara göre örgütün bu kategoride aylık geliri 8 milyon dolar civarındaydı (Boz & Kuru, 2015,10). Ayrıca bu sayılara IŞİD'in denetimi altındaki bankaların yağmalanması ile sağlanan gelirler dâhil edilmemiştir.

IŞİD'in Suriye'de işgal ettiği bölgelerin tüm üretim tesislerini yağmaladığı gibi yerel bankaların da kasalarını boşaltıyordu. IŞİD, Musul Merkez Bankası öncelikli olmakla birlikte yerel bankaların kasalarını boşaltmış ve sağlanan servetin büyüklüğü açısından da, “artık kendi finansmanını kuran bağımsız bir organizasyon” ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Çünkü yalnızca Musul Merkez Bankası'ndan 492 milyon dolar çalındığı açıklanmıştır (Yiğit, 2016, s. 195). Bununla birlikte 2015 itibarıyla IŞİD'in hüküm sürdüğü bölgelerde 62 banka faaliyet halindeydi. Bu bankalar IŞİD'in kazanç kapısıydı. Musul'da özellikle para aktarımlarında gereksinim duyulan bankaların normal işlemlerini sürdürdükleri bilinmektedir. Örneğin Rakka'da Halk Kredi Bankası, IŞİD'in elektrik ve su ücretlerinin toplanmasında kullanılmıştır (Taştekin, 2016, s. 219).

IŞİD İslamiyet Öncesi tarihi eserleri yok etmesinin yanında bu eserleri kaçak yollarla satan cihatçı bir terör örgütü olarak da bilinmektedir. IŞİD, Irak ve Suriye'de bulunan ve tarihleri bugünden 6 bin yıl geride olan değeri ölçülemeyen birçok eser arasından taşınabilir ve satılabilir olanları seçtikten sonra arta kalanları "putları yıkma" gerekçesiyle yok etmiştir.⁹⁷ Örneğin Musul Müzesi'nde meydana gelen şiddetli eylemde M.Ö. 2500 yılında bölgeye hüküm eden Asurlulara ait tarihi eserlere balyozlarla zarar veren IŞİD, tarihi eser kaçakçılığıyla birlikte, medyaya yansıyan bu gibi olayları bir propaganda vasıtası olarak kullanarak güç gösterisi yapmaktaydı (Boz & Kuru, 2015, s. 10).⁹⁸

3.6.3. Fidyeye ve İnsan Ticareti

Tahminlere göre yabancı ve Arap gazetecilerinden, zengin işadamlarından, siyasetçilerden IŞİD'in fidye olarak elde ettiği kazançlar da yıllık 120 milyon dolara ulaşıyordu. Kaçırdığı insanların bazılarını fidye elde etmek, bir kısmını da siyasi mesajlar vermek amacıyla öldürmüştür. Ayrıca bu gelir kalemlerinde silah ve uyuşturucu kaçakçılığı da mevcuttur.⁹⁹

Çocuk ve kadın kaçakçılığı ile seks köleliği de IŞİD'in gelir sağlama noktasında sınırı olmadığını açık bir göstergesiydi. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi

⁹⁷ Kayır, S. (2016, Ağustos). İnsan Ticaretinden Uyuşturucuya IŞİD'in Finansal Kaynakları. *İleri Haber*. <http://ilerihaber.org/icerik/serhan-kayir-yazdi-insan-ticaretinden-uyusturucuya-isisin-finansal-kaynaklari-59119.html> (Erişim tarihi: 23.3.2018).

⁹⁸ Konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Seçkin, A. (2015). IŞİD ve Tarihi Eser Kaçakçılığı. *Artıful Living*. <http://www.artfulliving.com.tr/sanat/isis-ve-tarihi-eser-kaçakçılığı-i-3881> (Erişim tarihi: 26.3.2018).

⁹⁹ Swanson, a.g.e. https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/11/18/how-isis-makes-its-money/?utm_term=.d1b63783ae80 (Erişim tarihi: 22.3.2018).

(OHCHR) ve BM Irak Yardım Misyonu (UNAMI) tarafından ortaklaşa olarak hazırlanan "Irak'taki Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına Dair Rapor" bu durumu ortaya çıkarmaktadır. Bu raporda: Şii, Yezidi ve Hristiyan kadın ve çocukların inançlarını değiştirmeye mecbur bırakıldıkları, aksi bir durumda savaş ganimeti kabul edilip seks ticaretine ve alışverişe konu oldukları bilinmektedir (Erdoğan & Deligöz, 2015, ss. 17-18). IŞİD'in resmi olarak yayınladığı *Dabiq* dergisinin 4. sayısında köle yapılan Ezidi kadınların cariyeleştirilmesinden söz ediyordu. Yani bu kadınların her türlü işin yanı sıra cinsellik amaçlı da kullanıldığı net bir dille ifade edilmiş ve pek çok kanıtlayıcı unsurla savunulmuştur. Hatta bu cariyeleştirme olayını dini görev olarak adlandırıp unutulmaya yüz tutmuş olmasından dolayı eleştirilmiş ve IŞİD'nin bu mühim ameli tekrardan hayata geçirmesi kutsal çaba olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca dergide kadınların IŞİD militanlarına İslam'a ve şeriata uygun olarak pay edildiği ve cariyelerin devlet tarafından değil, sahipleri olarak nitelendirilen IŞİD savaşçıları tarafından satma ve hediye etme hakkı olduğundan söz etmiş ve çocuklu kadınların da çocuklarıyla birlikte yeni bir sahibe verilebileceğini anlatılmıştır (Ebrari, 2014, ss.30-31). Bu kadın ticaretinin Musul'un el-Kuds bölgesinde kurulan bir satış bürosunda açık artırma usulüyle gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.

3.6.4. Fosfat, Çimento, Sülfür

Suriye ve Irak'ta oldukça büyük bir bölgeye hüküm eden IŞİD, ele geçirdiği kaynaklar neticesinde tekel gücü sağlamak ve mali kaynaklarını kuvvetlendirmektedir. IŞİD'in Rutba civarında işgal ettiği Akaşat fosfat madeninin yıllık üretimi 1 milyon ton olduğu tahmin edilmekte, bunun da IŞİD için yılda 50 milyon dolarlık bir kazanç olduğu belirtilmekteydi. Ayrıca ele geçirilen El-Kaim İmalat Fabrikası'ndaki sülfürik ve fosforik asit üretim tesislerinin yıllık geliri de 620 milyon dolar civarında olduğu bilinmektedir. Biri Suriye'de dördü Irak'ta toplam beş büyük çimento tesisi de örgütün bir diğer önemli mali kaynağı arasında yer almaktaydı (Charles & Martinez, 2014, s. 8).

3.6.5. Tarım Ürünleri

Irak tahıl üretiminin %40'ının, arpa üretiminin %53'ünün gerçekleştirildiği Neyneva, Selahaddin ve El Enbar şehirlerindeki bereketli topraklar IŞİD'in işgaline uğramıştı. Ayrıca 2014 yılında IŞİD'in ele geçirdiği ambarlarda 1 milyon ton buğday

mevcuttu. Örgütün Irak ve Suriye’de karaborsaya sunduğu tahıldan yılda 200 milyon dolar gelir elde ettiği tahmin edilmektedir (Charles & Martinez, 2014, s. 9).

3.6.6. Destekçilerin Bağışları

IŞİD’in Suriye ve Irak haricindeki ülkelerden sağladığı bağış tutarının yıllık 50 milyon dolar dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir. ABD Hazine Bakanlığı’nın belgelerinde bölgedeki zengin şahıslardan mali destek alan örgüte Eylül 2014’te 2 milyon dolar bağış gerçekleştirildiği bilinmektedir (Boz & Kuru, 2015, s. 12).

IŞİD uluslararası gelir kaynağı olan bağışlarını, hem güvendiği şahısları görevlendirip ülkeleri dolaşarak hem de sosyal medya aracılığıyla toplamıştır. ABD Hazine Dairesi’nin yaptığı araştırmalarda, örgütün dış ülkelere ciddi oranda ekonomik destek aldığı bilgilerine ulaşılmış ancak bu yardımların resmi olarak devlet tarafından gerçekleştirildiğine dair hiç bir delil bulunamamıştır.¹⁰⁰

ABD Dışişleri Bakanlığı, 2014’ün Haziran ayında Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Irak’tan çokça zengin kişilerin IŞİD’i bağışlarıyla destek verdiklerini raporlamışlardır. Özellikle 2011-2012 yılları arasında Körfez ülkelerde yayın yapan İslamcı medya kuruluşları, Müslümanlara zekât ve fitrelerini Suriye’de cihat gerçekleştirenlere gönderilmesi çağrısında bulunuyorlardı (Taştekin, 2016,s. 219;Okumuş, 2014, s. 128).

New York Times’tan Ben Hubbard’ın ifadelerine göre, Kuveyt’te “Paranızı Suriye’deki cihat için yatırın” sloganıyla gerçekleştirilen propagandaların birinde 12.000 cihatçı için başlatılan kampanya, kişi başına 2.500 dolardan başlatılmıştır.¹⁰¹ IŞİD böylelikle milyonlarca dolar gelir sağlamaktaydı.

IŞİD’in dış desteklerinin ekonomik kaynaklar içindeki oranı 2014’ten itibaren düşüş yaşamaya başlamıştır. Bu düşüş örgütün Irak ve Suriye’de geniş bölgeleri ele geçirmiş olması ve isminin dünyada sıkça duyulmaya başlamasıyla örgüte ekonomik yardımda bulunan dış kaynakların ilgi odağı haline gelmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Ebu Bekir el Bağdadi, el Kaide’nin eski lideri Usame bin

¹⁰⁰ Boghardt, L. (2014, August). Qatar and ISIS Funding: The U.S. Approach. *The Washington Institute*. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/qatar-and-isis-funding-the-u.s.-approach> (Erişim tarihi: 18.3.2018).

¹⁰¹ Hubbard, B. (2013, November). Private Donors’ Funds Add Wild Card to War in Syria. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2013/11/13/world/middleeast/private-donors-funds-add-wild-card-to-war-in-syria.html> (Erişim tarihi: 24.3.2018).

Ladin'den farklı olarak¹⁰², örgütün kendi yerel kaynaklarını oluşturması gerektiğine inanıyordu ve stratejisini de bu doğrultuda kullanmıştır.

3.7. IŞİD'in Tarihsel Dönüşüm Süreci

Terörizm unsurlarını fazlasıyla içinde barındıran IŞİD'in örgütsel manada tarihsel geçmişi, ABD'nin Irak işgali hatta daha da gerisine, Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesine kadar uzanmaktadır (Kırdar, 2011, s. 2). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni oluşan milliyetçi Arap devletlerini mürtet (din dışı) saymakta ve İslam kurallarına uygun hareket etmemekle itham eden Selefiler, İslam'ın eski öz haline dönmesini ve gerek duyulursa bunun için cihat yapılmasını savunmuşlardır. Sovyetler Birliği'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgal etmesi üzerine "cihat" kavramı artık "silahlı direniş" olarak ifade edilmeye başlanmış ve işgalden sonra işgale karşı çıkanlar Afganlara destek olmak maksadıyla farklı ülkelerden pek çok Müslüman gönüllü olarak Afganistan'a gitmişlerdir (E. Çiftçi, 2017, s. 47).

1980 Mayıs-Haziran aylarında Usame bin Ladin, Filistin Müslüman Kardeşler Örgütü önderi Abdullah Azzam ile beraber Afgan direnişine gönüllüler toplamak ve bu gönüllülere hem mali hem de lojistik yardım sağlamak amacıyla "Mekteb el Hidamat (MAK)" (Hizmet Bürosu) olarak isimlendirilen bir yapı kurdu (Cinoğlu, 2009, s. 287). MAK kısa bir süre zarfı içerisinde, ABD, Suudi Arabistan ve Mısır başta olmak üzere 50 ülkede pek çok şube açmıştır. Bu dönemde ABD ve Avrupa ülkeleri bu girişimleri olumlu bir şekilde karşılayıp desteklemişlerdir.

MAK isimli yapılanmaya katılan gönüllüler için bin Ladin tarafından bilgisayar ortamında "El-Kaide" adlı bir veri tabanı oluşturulmuştur.¹⁰³ Bu gönüllüler Sovyetler Birliği'nin 1988 yılında Afganistan'dan çekilmesi üzerine dağılmaya başlamışlardı. Bin Ladin bu gönüllülerden oluşan yeni gücü bir araya getirmek için yeni bir yapı kurarak El Kaide terör örgütünü oluşturdu (Ebrari, 2014, s. 7-8). Bu tarihten sonra El Kaide Amerikan karşıtı bir yapıya dönüştürüldü.

El Kaide zaman ilerledikçe farklı örgütlerle de ortaklık kurup gücünü geliştirmiştir. Bu işbirliğinin en açık kanıtı 23 Şubat 1998 yılında, Londra'da Arapça olarak çıkarılan "El Kudüs El Arabî" gazetesinde yayımlanan fetvadır. Dünya İslam

¹⁰² Usame bin Ladin'in gelir kaynakları kendi mal varlığına ve Körfez'in zenginleriyle kurduğu kişisel bağlantılarla sağlanıyordu.

¹⁰³ Güçyetmez, F. (2017). El Kaide'den DEAŞ'a Ağ Tabanlı Terör Organizasyonları. <https://www.stratejikortak.com/2017/05/el-kaideden-deasa.html> (Erişim tarihi: 2.04.2018).

Cephesi adına verilen bu fetvada Usame bin Ladin, Mısır Cihat Örgütü lideri Ebu Yasir Rifai Ahmed Taha, Pakistan Cemiyet-ül Ulema idarecisi Şeyh Mir Hamza ve Bangladeş Cihat Hareketi lideri Fazlul Rahman'ın imzaları yer almaktaydı (Bozan, 2016, s. 13). Haçlılara ve Yahudilere karşı cihat çağrısında bulunan fetvada kısaca "ABD tarafından İslam'ın mukaddes topraklarının bulunduğu Arap Yarımadası'nın işgal edildiği, zenginliklerinin sömürüldüğü, Yahudilere destek verildiği, Kudüs'ün işgal edilerek oradaki Müslümanların katledildiği" anlatılmaktaydı. Ayrıca "El Aksa Camii ve Mekke'yi işgalden kurtarmak ve ordularını İslam topraklarından söküp atmak için ister sivil, ister asker olsunlar Amerikalıları ve onların müttefiklerini, hangi ülkede mümkünse orda öldürmek, her Müslüman için farz olduğu" belirtilmekteydi (Polat, 2006, s. 36). Nihayet bin Ladin, 1998 yılında Küresel İslami Cephe'yi oluşturarak, ABD, İsrail ve ortaklarına karşı cihat ilan etmişti. 1998 yılından sonra farklı ülkelerde ABD Büyükelçiliklerine, askeri kurum ve gemilerine terör girişimlerinde bulunulmuştu. Ayrıca ilk terör faaliyeti 7 Ağustos 1998 yılında Tanzanya ve Kenya ülkelerinde bulunan ABD elçiliklerine yapılmıştı (Saymaz, 2017, s. 34). Girişimde hedeflenen askerlerin ölmesiyle sivil halkın hayatlarını kaybetmiş olması El Kaide'nin tabanında bir şok yaratmış oldu. Ancak Iraklı Memduh Mahmut Selim'in, İbn Teymiyye'ye atıfta bulunarak vermiş olduğu fetvada, Dar-ül Harpte devam eden cihatta sivil halkın da öldürebileceğini duyurması üzerine, örgüt için meşruiyet problemi çözülmüştür. Fetvaya göre; "ölen masum siviller cennete giderek mükâfat görürken, masum olmayanlar ise hak ettikleri cezayı bulmuş olacaklardır" (Bal & Özeren, 2010, s. 354).

Bin Ladin tarafından küresel bir anlam yüklenilen "cihat", ABD'nin Irak topraklarına girmesinin ardından buraya da sıçramıştır. 2003'teki ABD ve Koalisyon güçlerinin işgalinden sonra baş gösteren Sünni kesimin ayaklanması, Zerkavi liderliğinde El-Kaide unsurlarının ayaklanmanın destekçisi konumuna gelmesine sebebiyet vermiş ve sonra IŞİD'in oluşum sürecini de beraberinde getirmiştir (Acun, 2014, ss. 1-2).

3.7.1. Ebu Musab el-Zerkavi ve "Tevhid ve Cihad Örgütü" (1999-2003)

IŞİD'in oluşturulmasında büyük bir rol oynayan Ebu Musab el-Zerkavi, 1966 yılında Ürdün'de doğmuştur. Zerkavi'nin asıl ismi Ahmet Fadıl el Khalayleh'dir. Belediye çalışanı bir baba ve dindar bir annenin dokuz evladından biriydi. Üyesi olduğu Bani Hasan aşiretinin bütün asillğine rağmen Zerkavi on iki yaşından itibaren suça

bulaştı (Saymaz, 2017, s. 35-36). “Geçmişi oldukça karanlık, liseden terk, öğrenciliği parlak olmayan, alkol ve uyuşturucu bağımlısı olarak polis kayıtlarında yerini alan Zerkavi”, gençlik yıllarında birçok defa hapis cezası alıp hükümlü olarak cezaevinde kalmıştır. Onlu yaşlarının sonlarına doğru vücudunda bulunan dövmeleleri, bıçağı, yumrukları ve içkiciliğiyle ismini duyurmuştu.¹⁰⁴

Çocuğunun bir daha asla kurtulamayacağı yer altı dünyasına doğru yönelmesinden endişelenen annesi, Um Sayal, oğlunu Amman’daki Ali bin Hüseyin Camisi’nde verilen din derslerine kaydını yaptırdı. Zerkavi içkiden kurtulup Cuma günleri Kuran sohbetlerine katılmaya başlamıştı. Bu dönemlerde Afganistan, Bosna ve Çeçenistan’a ait propaganda görüntülerini (mücahitlerin esir edilip ceza ve işkenceye maruz kaldığı ve bu nedenle Allah’tan merhamet dileyip insanlara intikam ve cihat çağrısında bulunuyorlar) sürekli olarak izlemişti (Weiss & Hassan, 2016, s. 2-3). Sonunda Afganistan’a gönüllü arayan bir imamın çağrısını kabul ederek Ebu Musab ez-Zerkavi takma adını almıştır.

Zerkavi, Sovyet-Afgan mücadelesinin gönüllülerine destek olmak için Ürdün’den yola çıkarak Pakistan’a gitmiştir. Hayatında ilk defa yurt dışına giden Zerkavi, Afganistan’ın Khost ve Kardez kentlerindeki çatışmalarda bulunmuştur. İslami yasalarla yeni tanışan ve bu sebeple bir geçiş sürecinde olan Zerkavi, Peşaver’de Selefi düşüncelerinin etkisinde kaldığı Şeyh Ebu Muhammed el-Makdisi ile tanışmıştır. Makdisi¹⁰⁵ bu tarih itibarıyla Zerkavi’nin akıl hocası olarak kabul edilmiştir (Boz, 2014, s. 7).

1993’te Sovyet işgalinin sona ermesi ile Zerkavi, el-Makdisi ile beraber Ürdün’e geri dönmüştür. 1989-1992’de Afganistan’da bulunan Zerkavi, bin Ladin ile tanışmış olmamasına rağmen el-Kaide’nin ideolojisinden çokça etkilenmiştir. Bu sebeple Ürdün’de Müslüman olarak kabul etmediği Ürdün yönetimine ve kraliyet ailesine karşı eylemler gerçekleştirmiştir (Kirdar, 2011, s. 3). Zerkavi, Kral Hüseyin’e karşı gerçekleştirdiği eylemler nedeniyle Ürdün istihbarat görevlileri tarafından takip edilmeye başlanmıştır. 1993’te bir sinema salonuna yaptığı saldırı neticesinde tekrar gözaltına alınmıştır. Hapishane, Selefi ve şiddet yanlı cihat anlayışı açısından, kendisini geliştirmeye elverişli bir ortam olmuştu (Şenol, S. Erdem, & E. Erdem, 2016a, s. 279).

¹⁰⁴ Benjamin, Z. (2017). Zerkavi’nin hayatı.

<http://elaph.com/Web/AkhbarKhasa/2007/4/225265.htm?sectionarchive=AkhbarKhasa> (Erişim tarihi:4.04.2018).

¹⁰⁵ El Makdisi, 2006’da Amerikan bombardımanıya öldürülen Irak El Kaidesi lideri Ebu Musab el Zerkavi’nin ruhani lideri ve cihat kuramcısıdır.

Zerkavi, 2009'a kadar hapiste kalmayı beklerken, Kral Hüseyin'in 1999 yılında ölmesiyle babasının yerine geçen Kral Abdullah aynı yıl ilan etmiş olduğu aftan faydalanarak 1994'te hapisten çıkmıştır. 1999'da ise bir kere daha Afganistan'ın yolunu tutarak Kandahar'da bin Ladin ile görüşmüştür (Saymaz, 2017, s. 37). Fakat bu görüşme olabildiğince kötü geçmiş. Bin Ladin, Zerkavi ile birlikte gelenlerin, Ürdün İstihbaratı (GID) tarafından gönderilen ajan olduklarından şüphe duymuştu (Yiğit, 2016, s. 128). Ayrıca, eski hükümlülerin dövmeleriyle, Zerkavi'nin dinle daha az ilgilendiği günlerde biriktirdiği ancak cezaevinde hidroklorik asitle silmeyi denediği dövmeleri, bin Ladin'de rahatsızlık uyandırmıştı. Fakat bunların tümünden daha önemli olan, Ladin'i rahatsız eden, Zerkavi'nin kibiri ve "katı görüşleri" olmuştu (Weiss & Hassan, 2016, s. 13). Ancak Zerkavi'nin Ürdün'de uyguladığı eylemleri yakından takip edip ve yetenekli olduğu kanaatine varan, El-Kaide'nin güvenlik sorumlusu ve yakın merkez terör savunucusu Had Saif el-Adel, Zerkavi'nin kendisine ait bir eğitim kampı oluşturması amacıyla bin Ladin'i 5.000 dolar verilmesi için ikna etmiştir (Kirdar, 2011, s. 3). Böylelikle 1999'un son aylarında Ebu Musab el Zerkavi, Afganistan'ın batısında yer alan ve İran sınırı civarındaki Herat kampında "Tevhit ve Cihat" (TCÖ) ismi ile örgütün kurulmasında ilk adımı atmıştır. Bu örgüt mensuplarının çoğu Avrupa'ya gönderilen Ürdün, Filistin ve Suriyeli İslamcı militanlardan oluşmaktaydı.¹⁰⁶

2001 yılında ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesi üzerine koşulların ağırlaşması sebebiyle, Zerkavi örgütü ilk başta İran'a sonra Irak'ın kuzeyine taşımıştı. Bu bölgede İslamcıların kurduğu Ensar el-İslam örgütü ile temasa geçmişti. Ensar el-İslam örgütü aynı zamanda el-Kaide ile de işbirliği içerisindeydi (Okumuş, 2014, s. 115).

TCÖ, 2003'de ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ile dağılan Irak ordusundan geriye kalan silah, teçhizat ve cephane ile güçlenerek işgale karşı direnişini arttırdı. Ayrıca uluslararası ağ bağlantısı aracılığıyla direnişe destek vermeleri için diğer yabancı ülkedeki savaşçılara çağrıda bulunmuştu (Bilgi Adamlar Kurulu Raporu, 2015, s. 16-18). Bu çağrıdan kısa bir süre sonra işgalci güçlere karşı direnişe destek vermek için Irak'a çok sayıda yabancı savaşçı gelerek ve Zerkavi'nin kurduğu TCÖ'ye katılmışlardır. Bu savaşçıların bazıları Afganistan, Çeçenistan, Keşmir, Bosna gibi cephelerde daha önce deneyim sahibi olan savaşçılardandır. Bir kısmı ise Arap ve İslam dünyasının çeşitli yerlerinden gelen gençlerden oluşmaktaydı. Ayrıca bu savaşçılar

¹⁰⁶ Hashim, A. (2014). The Islamic State: From al Qaeda Affiliate to Caliphate. *Middle East Policy Council*. <http://www.mepc.org/islamic-state-al-qaeda-affiliate-caliphate> (Erişim tarihi: 8.04.2018).

Irak'ın Sünni yoğunluğa sahip bölgelerinde de bulunuyorlardı (Acun, 2014, s. 1-2). Bu şekilde Irak el-Kaidesi'nin temelleri de bu aşamada atılmıştır.

Zerkavi'nin Irak'a geçiş nedeni, ABD'nin Irak'ı işgal edeceğini önceden tahmin etmiş olmasıdır. ABD'nin Irak'ı işgal etmesindeki sebepleri arasında, Zerkavi'nin Irak'ta etkili bir oluşum göstermesi bir çeşit paradoksa neden olmuştur (Gürler & Özdemir, 2014a, s. 117). Bu süre zarfında, El Kaide lideri bin Ladin, birçok kez Zerkavi'nin Kandahar'a geri dönmesini ve tam anlamıyla El Kaide askeri olabilmesi için bağlılık yemini etmesini istemişti. Zerkavi, bin Ladin'in bu teklifini her seferinde reddetmişti (Weiss & Hassan, 2016, s. 15). Böylece, Zerkavi 2004'e kadar el-Kaide'ye dâhil olmayarak kendi bağımsız savaşını yürütmüştür.

3.7.2. "İki Nehir Topraklarındaki el-Kaide" (Irak El-Kaidesi) (2004-2006)

2003'ün Mart ayında ABD'nin, Irak'ta saldırıyı başlattığı gün Sargat Köyü bombalanmaya başlanmıştı. Fakat Zerkavi, ABD'den önce hareket ederek cihadın merkezi olarak kabul ettiği başkent Bağdat'a varmıştır. 7 Ağustos 2003'te Zerkavi, Bağdat'ta bulunan Ürdün büyükelçiliği önünde bomba yüklü araç patlatarak Ürdün ile yarım kalan hesabını kapatmıştı (Taştekin, 2016, s. 89). Çok sayıda sivil halkın hayatını kaybettiği bu saldırı, sivillere yönelik gerçekleştirilen ilk saldırıydı. Bu olaydan iki hafta sonra Şiilerin yoğunlukta olduğu Necef'te bulunan İmam Ali Camisi'nde iki ayrı bombalı araç patlamıştı. Bu patlamada hemen hemen 85 insan hayatını kaybederken, 500'e yakın kişi de ağır yaralanmıştı (Weiss & Hassan, 2016, s. 30-31). Zerkavi'nin bir sonraki eylemi, ABD'ye karşı gerçekleştirilecekti.

Philadelphia'dan, Bağdat'ta iletişim cihazları tamiratı işi kurmak için gelen Nicholas Berg, 10 Nisan 2004 yılında kaybolmuştu. Berg'in kaybolmasından iki gün sonra görüntüleri internette görünmeye başlanmıştı. Turuncu geniş kesim bir tulum giymiş ve bağlanmış bir pozisyonda yerde oturuyordu. Berg'in giymiş olduğu bu tulum, Irak'ta ABD'li askerlerin işkence ettiği Ebu Gureyb Cezaevi'nde bulunan mahkûmların tulumlarına benziyordu. Görüntülerde başları kapalı beş cihatçı Berg'in arkasında ayakta dururlarken ortalarında bildiri okuyan ise Zerkavi'ydi. Bu bildiri: "Bizlerden ceset üstüne ceset, tabut üstüne tabuttan başka bir şey göremeyeceksiniz" tehditlerini içeriyordu (Saymaz, 2017, ss. 38-39). Zerkavi bildiriye okuyup bitince kılıcını çekip Berg'in kafasını gövdesinden ayırdı.

El Kaide'nin Suudi şubesi tarafından yayınlanan *Cihadın Sesi* dergisinin Ağustos-Eylül 2004 sayısında, Abdurrahman bin Salim eş-Şemmeri, özellikle Zerkavicilerin bir Mısırlının başını kesmesine referansla yazdığı övgü yazısına yer verdi: "Ey katillerin şeyhi Ebu Musab Zerkavi, Allah'ın yardımıyla ve onun izinde yürüdüğü yolda devam et, putperestlere karşı savaşılan mücahitlerle, münafık, isyancı ve işbirlikçilere karşı cihadın askerleriyle birlikte, ona (Suudi krallığın birliklerinden hiçbir askere) acımayın." Zerkavi'nin markası, ona yeni bir isim kazandırmıştı: "Katillerin Şeyhi" (Weiss & Hassan, 2016, ss. 32-33).

Tevhit ve Cihat Örgütü, Irak'ta ABD'ye karşı gerçekleştirdiği saldırılarla birlikte adını daha da güçlendirdi. Burada örgütün yayılma ve gücünü artırma yönünde bazı temel stratejileri vardı: ABD ile silahlı mücadelede bulunmak; Iraklı güvenlik kuvvetlerinin birlik olup güçlenmesinin önüne geçmek ve insanları bunlarla işbirliğinden alı koymak; ülkede uygulanan ekonomiyi yeniden yapılandırma sürecine zarar vermek ve ülkede yaşayan Sünni-Şii mezhepleri arasında bir arbede çıkartmak. Bu stratejiler örgütün güçlenmesine katkı sağladı.¹⁰⁷ Bunlarla birlikte TCO'yü Irak'ta bulunan diğer isyancı gruplardan farklılaştıran en önemli özelliği uyguladığı taktiklerdi. Çünkü bu örgüt, ABD ve müttefiklerine karşı alışılmış silahlarla ve gerilla taktikleriyle savaşmak yerine daha çok bombalı araçlar kullanılarak uygulanan intihar bombası saldırıları gerçekleştirmiştir (Okumuş, 2014, s. 117).

2004 yılının Nisan ayında ABD ve Iraklı direnişçiler arasında yaşanan ve *Birinci Felluce Savaşı* olarak isimlendirilen bu çarpışmalardan sonra, El Kaide için Zerkavi ve örgütünün direnişteki rolü ve önemi artmıştı. Irak'ta yaşananlarda direnişçilere önderlik yapan Zerkavi, savaş sonrasında kendisine Felluce İslami Halifeliği'nin Emiri olarak bağlılık yemini eden mücadeleçilerle gücüne güç katmıştı (Todenhöfer, 2015, s. 14). Örgüt etkinliğinin artması ile birlikte Iraklılar arasında daha da yaygın bir hale gelmişti. El Kaide'nin daha önceleri birleşme tekliflerini defalarca reddeden Zerkavi, 2004 Ekim ayında El Kaide'nin lideri bin Ladin'in yaptığı son birleşme çağrısını kabul etmiştir (Kirdar, 2011, s. 3).

Zerkavi'nin Irak'a cihadı örgütlemek için bin Ladin tarafından gönderilen bir mücahit olduğu zannediliyordu. Aksine, bin Ladin ve çevresindekiler arasında en başından beri stratejik ve ideolojik farklılıklar mevcuttu. İki lider arasındaki en önemli

¹⁰⁷ Erkmen, S. (2014). Irak'ta El Kaide'nin Doğuşu, Gelişimi ve Bugünü .

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2014/01/07/7368/irakta-el-kaidenin-dogusu-gelisimi-ve-bugunu> (Erişim tarihi: 8.04.2018).

görüş ayrılığı, Bin Ladin cihadın başarılı olabilmesi için önceliklerinin yerel güçlere yardım sağlayan "uzak düşman" yani ABD olması gerektiğini ileri sürerken, Zerkavi ise asıl baş edilmesi gerekenin "yakındaki düşman" olduğunu dolayısıyla Ortadoğu'daki rejimlerle savaşılmaması gerektiğini savunuyordu.¹⁰⁸ Zerkavi için "uzak düşman" Amerika, açık ve anlaşılırdı; yabancı bir güç olması sebebiyle elbet bir gün çekip gidecekti. Ancak "yakın düşman", yani Rafizîler "Şiiler", sinsî ve pusuda bekliyorlardı; yılan gibi yaklaşp akrep gibi sokacaklardı. Burada Zerkavi yanlıları tarafından özellikle, onüçüncü yüzyıl İslam düşünürü İbn Teymiyye'nin "Şiilere karşı uyanık olun, onlarla savaşın, onlar yalancıdır" emiri hatırlatılıyordu. Zerkavi Şiiler için, "İran'dan beslenen Rafizîlerin gün geçtikçe Irak'tan Suriye ve Lübnan'a kadar Rafizî devleti kurma ve Körfez ülkelerine yayılma umutları büyüyor" ifadelerini kullanmaktaydı (Weiss & Hassan, 2016, s. 14).

Ocak 2004'te Zerkavi, bin Ladin'e göndermiş olduğu mektupta Şiiler hakkında: "... Şiiliğin putperestlikten farksız olduğunu, Sünniliği yok etmek için ABD ile ahlaksız ortaklık kurduklarını savunuyordu; onlar çağlar boyunca ihanetin mezhebi oldular" diyerek Şiiler'in katledilmesi için El Kaide liderine işbirliği teklifinde bulunuyordu. Fakat bin Ladin, kendisini "Müslümanların birleştiricisi" olarak gördüğü için Zerkavi'nin bu teklifini reddediyordu (Saymaz, 2017, s. 43). Burada Zerkavi yandaşları, El Kaide'nin Şiilere ılımlı tutumlarının arkasında farklı sebepler arıyorlardı. Bunlardan biri, Tahran yönetiminin, 11 Eylül 2001 sonrası, Amerikan bombardımanı başladığında 500'e yakın militan ve ailelerinin Afganistan'dan İran'a geçişine ses çıkartmamış olmasıydı. İkincisi ise, Usame bin Ladin'in annesi Hamide İbrahim'in (Aliye Ganem) Suriyeli bir Alevi aileden gelmiş olduğu iddiasıydı (Taştekin, 2016, s. 91). Ancak bütün bunlar, asla El Kaide'nin Şiileri mürtet olarak kabul eden Selefililiğin bu bakış açısından vazgeçtiği anlamına gelmiyordu. Sadece iki lider arasındaki öncelik sıralaması farklıydı. Zerkavi ve bin Ladin arasında ideolojik ve stratejik farklılıkların olmasına rağmen, Zerkavi, Bin Ladin'e biat etmiştir (Haşimi, 2015, s. 24). Bin Ladin Aralık 2004'te, Zerkavi'nin bağlılık yeminini kabul ederek; kendisine "asil kardeşim" olarak hitap ediyor ve "tüm cihatçı gurupları, Zerkavi'yi Irak'taki El Kaide'nin Emiri olarak kabul eden tek bir standart altında birleşmeye" çağrıda bulunuyordu (Weiss & Hassan, 2016, s. 38).

¹⁰⁸Erkmen, S. (2014). Irak'ta El Kaide'nin Doğuşu, Gelişimi ve Bugünü.

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2014/01/07/7368/irakta-el-kaidenin-dogusu-gelisimi-ve-bugunu> (Erişim tarihi: 8.04.2018).

Usame bin Ladin ve Zerkavi'nin o süreçte Irak'ta işbirliği kurmalarını stratejik ve jeopolitik menfaatlara bağlamak olasıdır. 2000'li yılların başlarında Afganistan'da kendisine bağlılık yemini etmesini isteyen Usame bin Ladin'in teklifini geri çeviren ve yalnız başına hareket etmeyi tercih eden Zerkavi, Irak'ta direniş ciddi bir boyut kazanmaya başlayınca, kendisine finansal olarak destek çıkabilecek güçlü bir kişiye gereksinim duymuştur ve bin Ladin'e bağlılık yemini etmiştir. Öte yandan Şiilere olan aşırı düşmanca davranışlarından ve İslamiyet ile örtüşmediğini varsaydığı tutumlarından dolayı eleştirdiği Zerkavi'nin bağlılığını kabul eden bin Ladin ise, Irak'ta eylemde bulunacak El-Kaide direnişçilerinin burada güçlenmiş ve adını duyurmuş bir yönetici tarafından idare edilmesi kendi örgütü için daha yararlı olacağını düşünmüştür (Gürler & Özdemir, 2014a, s. 117). Dolayısıyla Zerkavi'nin Usame bin Ladin'e bağlılık yemini ettiğini açıklaması tek taraflı değil, karşılıklı bir adım olmuştur.

Zerkavi'nin bin Ladin'e bağlılığını açıklamasından sonra örgütün adı "İki Nehir Topraklarındaki El Kaide Örgütü" (Mezopotamya'da El Kaide Örgütü) kısa adıyla "Irak El Kaidesi" (IEK) olarak değişti (Friedland, 2015, s. 15).

Irak el-Kaidesi, disiplini ve kullandığı profesyonel saldırı taktikleri ile kısa bir zaman içinde Irak'ta güçlü bir silahlı örgüt haline geldi. El-Anbar şehri başta olmak üzere Sünni kesimin yoğunlaştığı bölgelerde ABD ve Irak güvenlik kuvvetlerini çıkararak kendi adına büyük bir zafer elde etmişti (Bilgi Adamlar Kurulu Raporu, 2015, s. 17). Bu dönemde başkent Bağdat'ın Azamiye, Nazımiye, Ebu Garib bölgelerini içine alarak hükmettiği alanları genişletmiş oldu.

3.7.3. Irak el-Kaidesi'nden Mücahitler Şura Konseyi'ne

Irak El-Kaidesi (IEK) oluşmaya başladığı ilk zamanlardan beri Şiilere karşı acımasız bir şiddet politikası izlemiştir. İslam'ın Selefilik mezhebini özümseyen ve bu mezhep anlayış ile radikalleşen Zerkavi'nin, Şiilere yoğun şiddet içerikli davranış ve düşüncelerinden de tahmin edilebileceği gibi Irak El-Kaidesi'nin işgal güçlerinden sonra en büyük düşmanı Şiiler olmuştur (E. Çiftçi, 2017, s. 41).

Irak'taki 2005 seçimleri öncesi Zerkavi, Şii adayları ve seçmenlerini demokrasi ve seçim yanlısı olmaları nedeniyle İslam'a aykırı davrandıkları gerekçesiyle eleştirip kâfir olarak nitelendirmiştir. Bunun üzerine Zerkavi 2005 seçimlerini boykot ederek demokrasiye karşı savaş ilan etmiştir. Ayrıca Sünni kesimden gelen Zerkavi yanlıları da, demokrasiyi destekleyen diğer Sünnileri eleştirip seçimleri boykot etmiştir.

Böylelikle iktidar olmaları kolaylaşan Şiiler ile yönetimden ve demokrasiden uzaklaşan Sünniler arasında mezhepsel anlaşmazlıklar artmaya başlamıştır (Gürler & Özdemir, 2014a, s. 120-121).

Siyaset hayatından dışlanan Sünniler, direnişin temelini oluşturmalarına rağmen çok az Sünni politikacı kısıtlı da olsa siyasal hayatta çabalarını devam ettiriyorlardı. Ancak IEK, kontrol altına aldığı alanlarda, hükümet ve işgalciler ile ortaklık kuran Sünni kesimin ileri gelenlerine suikastlar gerçekleştirerek ülkeyi iç savaşa doğru sürükledi. Örgütün Şiilere yönelik saldırıları Sünni kesime bir süre sonra büyük bir baskı yaratmaya başladı. Fiziki baskıların yanı sıra siyasetten de dışlanan Sünnilerin, Irak El Kaidesi'nin tabanını oluşturacağı ümit ediliyordu.¹⁰⁹

Zerkavi'nin stratejisinde ilk başta istenilen gelişmeler yaşanmasına rağmen sonraları örgüt için bütün bu gelişmeler, stratejik bir sorun haline geldi. Sorunların nedenleri ise şunlardır:

İlk olarak, IEK'nin Şiilere doğrudan saldırması, El Kaide'nin merkezi liderliğinin kabullendiği bir strateji olmamıştı. Bin Ladin'in¹¹⁰ ve El-Kaide'nin ikinci büyük ismi olan (bugünkü lideri) Eymen El Zevahiri'nin, Şiilere yönelik saldırıları herhangi bir yararı olmadığını hatta El Kaide'nin düşüncesine genel manada zarar verdiğini düşünmekteydi.¹¹¹ Bu kapsamda Zevahiri, bombalı araçların Şii camilerinde infilak ettirilmesine, Şii çocuklarının öldürülmesine, şoförlerin boğazlarının kesilmesine ve bu görüntülere itiraz etmişti (Saymaz, 2017, s. 46). Ayrıca Zevahiri, "Amerikalıların bize saldırdığı bu dönemde, İranlılar ve bizim birbirimize zarar vermememiz gerekiyor" diyerek Zerkavi'ye uyarıda bulunuyordu. Ancak Zerkavi bu uyarıların hiç birini ciddiye almıyordu (Weiss & Hassan, 2016, s. 68). Asıl sorun Irak El Kaidesi'nin doğrudan Şiileri hedef alıp El Kaide tarafından reddedilmiş olması değildir. Sünni Araplar arasında Irak El Kaide destekçileri ile ülkedeki mezhepsel çatışmayı istemeyen Sünniler asıl sorunu teşkil ediyordu. Irak El Kaidesi'nin Şiilere yönelik bu tutumunu, laik milliyetçi Araplar ile büyük Sünni Arap aşiretlerinin bir kısmı hoş karşılamıyorlardı.

¹⁰⁹ Erkmen, S. (2014). Irak'ta El Kaide'nin Doğuşu, Gelişimi ve Bugünü .

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2014/01/07/7368/irakta-el-kaidenin-dogusu-gelisimi-ve-bugunu> (Erişim tarihi: 8.04.2018).

¹¹⁰ Usame bin Ladin, 1 Mayıs 2011'de Amerikan özel güçleri tarafından Pakistan'ın Abbotabad şehrinde öldürüldü. Bin Ladin'den sonra örgütün başına Eymen ez-Zevahiri geçmiştir. Bakınız: "Usame bin Ladin öldürüldü".(02.05.2011). [BBC.https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/05/110502_binladin_update](https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/05/110502_binladin_update) (Erişim tarihi: 12.04.2018).

¹¹¹ Hunt, E. (2015, November). Zarqawi's "Total War" on Iraqi Shiites Exposes a Divide among Sunni Jihadists. *The Washington Institute*. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/zarqawis-total-war-on-iraqi-shiites-exposes-a-divide-among-sunni-jihadists> (Erişim tarihi: 12.04.2018).

Örneğin 2005 seçim ve referandumunda örgütün baskıları sebebiyle siyasetten daha da uzaklaşan Sünni Arap aşiretleri Zerkavi ve örgütüne karşı tepki göstermeye başlamışlardı.¹¹²

İkincisi ise Zerkavi yerel halkın desteğini sağlayabilmek için ılımlı bir politika izleyeceğine tutum ve davranışlarını daha da sertleştirmiştir. Özellikle Sünni Arap kesiminde, Irak El Kaidesi'nin Iraklılardan değil yabancı ülkelere gelenler ile teşkilatlandırıldığını düşünenlerin sayısı her gün daha da artıyordu. Hatta dini referanslı yerel guruplar dahi IEK'ye tepki göstermeye başlamıştı. Bu tepkiler neticesinde iki önemli gelişme baş gösterdi:

Birincisi, 2005 yılı sonlarında ülkede yapılan seçime Sünni Arap kesiminden katılım artmıştır. Yılbaşında gerçekleştirilen seçimde IEK, Sünni Arapların katılımını engellemeyi başarırken, yılsonu seçimlerinde engelleme çabalarında başarıya ulaşamadılar.¹¹³ İkincisi ise, 2006 Ocak ayında örgütün merkezi liderliğinin kararıyla İslamcı ideolojiyi benimseyen beş Sünni direniş gurubu ile birleşerek "Mücahitler Şura Konseyi'ni" ilan etmişlerdir (Lister, 2014, s. 8). Ancak sivillere yönelik sert şiddet içerikli tutumlarından ve radikal İslami doktrinlerden dolayı Iraklı Sünni milliyetçilerin ve seküler grupların bu çatı organizasyona katılımı zayıf kaldı. Bu nedenlerden dolayı örgütün bu çabaları başarısızlıkla neticelenmişti (Okumuş, 2014, s. 117).

3.7.4. Irak İslam Devleti (2006-2013)

2006'da Zerkavi'nin ABD'nin hava saldırısında öldürülmesi ile IŞİD'in o dönemdeki ismiyle Irak İslam Devleti (İİD)'nin başına, Ebu Hamza el-Muhacir lakaplı Ebu Eyyub el-Mısri getirilmiştir (Boz, 2014, s. 9). Mısri, el Kaide'nin ikinci büyük isimlerinden olan Eymen el Zevahiri'nin yakınıydı. Zevahiri ve Mısri, Mısır'da bulunan İslami Cihat Örgütü'nde beraber çalışmışlardı. Afganistan'da patlayıcılar konusunda uzmanlaşıp bir militan olarak yetişen el-Mısri, bomba yüklü araçlarla eylemler planlamıştı (Kirdar, 2011).

Şii kesim son zamanlarda etkilerini iyice hissettirmeye başlayıp ABD kuvvetleri ile ortak hareket ederek Sünnilere karşı eylemler gerçekleştirince örgütün ilk hedefi durumuna gelmişlerdir (Acun, 2014, s. 3). Ebu Hamza el-Muhacir, Mücahidler Şura Konseyi'ne (Meclis Şura el-Mucahidin fi al-Irak), Sahabelerin Askerleri (Cund El-

¹¹² Erkmen, S. (2014). Irak'ta El Kaide'nin Doğuşu, Gelişimi ve Bugünü .

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2014/01/07/7368/irakta-el-kaidenin-dogusu-gelisimi-ve-bugunu> (Erişim tarihi: 8.04.2018).

¹¹³ A.e.

Sahaba), Fatihler Ordusu (Ceyş El-Fatihin), Ebu Ömer El-Ensari liderliğindeki Muzaffer Mezhep Ordusu (Ceyş El-Taife El-Mansura) gibi bir kaç yerel grubu da dahil ederek 2006'ın sonlarında "Irak İslam Devletini" (İİD) ilan etmişti. Örgütün liderlik konumuna Ömer el-Bağdadi, savaş bakanlığına el-Mısri getirilmişti. Bir kabine kurularak devlet teşkilatı yapılandırılmaya başlanmıştı (Demirci, 2017, s. 2) ve Irak'ın Sünni yoğunluklu bölgelerinde (El Enbar, Kerkük, Neyneva, Diyala, Selahaddin, Babil ve Vasi) devletin ilanı ile alakalı duyuru yapılmıştı.

Duyuru yapılan bölgede bulunan direnişçi gruplar ve yerli halkın çoğunluğu İİD'ye kuşkuyla yaklaşıyorlardı. Çünkü güney Şiilerinin ve kuzey Kürtlerinin yaşadıkları yerlerde zengin petrol rezervleri mevcuttu. Kurulan Sünni devletin bulunduğu konum itibarıyla zengin yer altı kaynaklarından mahrum kalması ve halkın ekonomik sıkıntıya düşmesi söz konusuydu. Zaten yaşanan çatışmalar sebebiyle ekonomik yaşam durma konumuna gelmiş, birçok işyeri kapanmıştı (Bilgi Adamlar Kurulu Raporu, 2015, s. 18). Ayrıca İİD, hâkimiyet kurduğu yerlerde İslam'la ilgili kendi anlayış ve yorumlarını hukuk kuralları olarak uygulamaya şart koşmuştu. Bu durumun olumsuz etkilerini yaşayanların başında Sünni kesim gelmekteydi. Erkeklerin sakal bırakması mecbur tutulmuş, kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığı yapılmış, alkolü içecek satışı ve kullanılmasının men edilmesi gibi birçok kurallar yürürlüğe girmiştir. Ayrıca bu kurallara karşı gelen ya da uymayan kişiler ya çok ağır bir biçimde cezalandırılıyor ya da öldürülüyordu. Tüm bunlarla birlikte İİD, 2007'de terör eylemlerinde patlayıcı yüklü araçlar ve canlı bombalar kullanarak faaliyetlerini arttırmıştı (Gürler & Özdemir, 2014a, s. 123-124). Sünni halkta ekonomik buhran, endişe ve bıkkınlık zirve noktalara ulaşmıştı.

Yaşanan bu olumsuz gelişmeler neticesinde, ABD 2007 yılında Irak'a olan tutumunu değiştirerek yeni bir strateji uygulama kararı almıştı. Bu strateji doğrultusunda Irak'a daha fazla askeri güç getirilmiş, sert savaş uygulamalarının yerine halka dönük yumuşak güç kurallarına geçiş yapmıştı. Sünni yerlerde aşiretler vasıtasıyla bir takım direniş grupları kurularak "Sahva" (uyanış) Konseyi kurulmaya ve direnişi zayıflatmaya çalışılmıştır (Demirci, 2017, s. 2). Atılan adım sayesinde hemen hemen Irak İslam Devleti ve Ensar el-İslam dışında diğer gruplar silahlarını bırakıp maaşa bağlanmış ve ABD güçleri ile beraber hareket etmeye başlamıştır (Todenhöfer, 2015, ss. 15-16).

ABD'nin bu "yeni stratejisi" Irak'taki direniş gruplarını çökertmeyi başarmıştı. ABD bu siyaseti ile 100.000 kişilik bir silahlı kuvvet meydana getirdi ve elde edilen bu güç ile askerlerin yanında savaşta yer almaya başlamıştı (Bilgi Adamlar Kurulu Raporu,

2015, s. 18). Bu çatışmalar IİD'nin giderek güç kaybetmesine ve aynı zamanda militan sayısının azalmasına sebep olmuştu. IİD'nin 15.000 kişiye yaklaştığı düşünülen savaşçı sayısının, 2011 yılında 1.000 kişiye kadar düştüğü iddia ediliyordu. Militan sayısının düşüşüyle saldırı sayısında da doğru orantılı olarak azalma yaşanmıştı. Örneğin 2006'da 34.000'den fazla insan ölürken, 2011 yılında bu sayı 2700'e kadar gerileme göstermişti (Gürler & Özdemir, 2014b, s. 2). Fakat 2011'den sonra Irak'ta meydana gelen gelişmeler IEK'nin yeniden canlanmasına imkân sağlamıştır.

3.7.5. Irak İslam Devleti'nin Yeniden Canlanması

2010 yılında Irak güvenlik kuvvetlerinin ABD destekli operasyonu neticesinde el-Mısri ve IİD başı Ebu Ömer el-Bağdadi Selahaddin şehrinde öldürülmüştür. Bu olaydan sonra IİD'nin liderlik ekibinde yeniden bir değişiklik olmuş ve örgütün başına Ebu Bekir el-Bağdadi getirilmiştir (Hashim, 2014, s. 7). Ebu Bekir el-Bağdadi'nin liderliğe getirilmesinin ardından örgütün Irak ve çevresinde etkinliği artmıştır.

Hitabet gücü yüksek olan Bağdadi'nin karizması ve yoğun şiddet içerikli yöntemlere başvurması, cihatçı militanların kendisine ve örgütüne olan ilgilerini ve gücünü arttıran önemli faktörler olmuştur. Bunlarla birlikte bölgede meydana gelen önemli değişiklikler de örgütün gücünün artmasında neden olmuştur. Bu gelişmeler ise Irak'tan ABD'nin çekilmesinden sonra tekrar baş gösteren Sünni direniş ve Suriye'de iç savaşın çıkmasıdır (Lewis, 2013, s. 9-10).

2011 yılında ABD'nin Irak'tan çekilmesiyle ortaya çıkan güç boşluğunu tamamlamaya çalışan Irak başbakanı Maliki, Şii egemenliğini kuvvetlendirdi ve çok sayıda üst düzey Sünni siyasetçiyi hükümetten dışlamaya hatta çeşitli gerekçelerle tutuklamaya başlamıştı. Özellikle ABD'nin Sünni kesimle kurduğu Sahva Konseyinden yardımlarını esirgemeye başlamıştı (Lister, 2014, s. 10-11). Bu durumu fırsata çeviren Ebu Bekir el Bağdadi örgütü geliştirerek eylemlerine ivme kazandırmıştır.

IİD'nin halk kesiminden yardım almaya başlamasıyla Sünni şehirlere daha sağlam yerleşme olanağı bulmuştur. Irak hükümeti bölgeye tam hâkim olamadığı için IİD ikinci doğuşunun öncesindeki zamanda elinde bulundurduğu Selahaddin, Anbar, Ninova ve Diyala gibi Sünni şehirlerde tekrar güç kazanıp taban desteğini almayı başarmıştır (E. Çiftçi, 2017, s. 51).

3.7.6. Duvarları Yıkma Harekâtı

Temmuz 2012'de Bağdadi, "cihadi besleyen" ve "mücahitlere evlerini açan" aşiretlerin önde gelenlerine övgüler yağdırdığı bir konuşmasında, söylediklerinde hiçbir tedirginlik duymadan "Duvarları Yıkma" (Breaking the Walls) olarak adlandırdığı harekâtı açıklamıştı (Lister, 2014, s. 11). Jessica D. Lewis (2013, s. 7)'e göre bu harekât iki temele dayanıyordu. İlki; bombalı araçlarla veya canlı bombalarla eş zamanlı hareket ederek bombaların infilak ettirilmesi, ikincisi ise; cezaevlerine baskınlar gerçekleştirerek hükümlülerin kaçırılmalarına yardımcı olmaktır.

Harekât ilanı ile iki gün gibi kısa bir süre içerisinde 100'den fazla can kaybı ile neticelenen bombalı eylemler uygulanmıştır. Lewis, İİD'nin hayata geçirdiği saldırıları farklı gruplara ayırmıştır. Bu ayrıma göre, hafif silahlarla gerçekleştirilen eylemler, roketatar ve havan topu ile uygulanan saldırılar, el yapımı patlayıcılarla düzenlenen girişimler, intihar eylemcilerinin kendilerini patlatması, bombalı araçların uzaktan infilak ettirilmesi ve yine bomba yüklü araçlarla gerçekleştirilen intihar eylemleri örgütün temel saldırı çeşitlerini oluşturuyordu (Lewis, 2013, s. 11-12). Bu eylemlerden en ölümcül ve en etkili olanı kuşkusuz bomba yüklü araçlarla gerçekleştirilenlerdi. Ayrıca öncelikli olarak Irak güvenlik güçleri ve siyasetçilerini hedef alan bu saldırılar İİD'nin imzası haline gelmişti (Lewis, 2013, s. 7). 2011 ve 2012 yılları arasında ABD hükümetine göre, Irak'ta intihar bombalamaları sayısı ayda beş-on civarındayken, Bağdadi'nin başlatmış olduğu Duvarları Yıkma harekâtı ile son üç ayda yaklaşık otuz bombalamaya ulaşmıştı.

Duvarları Yıkma operasyonunun diğer planı açısından gerçekleştirilen çok sayıda hapisane baskını ile deneyimli savaşçı mahkûmların İİD taraflarına katılmaları sağlanmış ve bu harekâtlar örgütün gücünü arttırmasında temel unsur olmuştur. Örneğin, Eylül 2012'de Tikrit'teki Taşfırat Hapishanesinde gerçekleştirilen saldırıda, yaklaşık yüz mahkûm kaçırılmış (Weiss & Hassan, 2016, ss. 110-111). 21 Temmuz 2013'te gerçekleştirilen en kapsamlı ve sonuncu olan baskın Ebu Garip ve Taci hapishanesine yapılmıştır (Cockburn, 2014, s. 74). Ebu Garib'e yapılan baskın esnasında 10 küsur bombalı araç infilak ettirilmiş, 100'den fazla roketatar ve havan topu ile hapisane kuşatılmış ve intihar bombacıları da devreye girerek acımasız bir saldırı gerçekleştirilmiştir. El-Kaide'ye yakınlığı ile bilinen kaynaklara göre, saldırıda 100'den fazla güvenlik gücünün hayatını kaybettiği iddia edilse de Irak yetkililerine göre can kaybına uğrayan güvenlik mensubu sayısı 25'tir (Gürler & Özdemir, 2014a, s. 129).

Böylelikle baskın neticesinde 500'den fazla tutuklu kaçırılmış ve IİD'ye katılımlarını sağlayarak önemli ölçüde savaşı sayısını artırmıştır (Cockburn, 2014, s. 74).

Jessica Lewis "Duvarları Yıkma" operasyonunun dört aşamalı olduğunu ifade etmiştir: İlk aşama, 2012'nin Temmuz ayında harekâtın ilanı ile başlamış ve 2012 Eylül'de bitmiştir. Bu aşama bombalı araçların eş zamanlı olarak ülke çapında patlatılması ile çeşitli cezaevi baskınları, IİD'nin askeri güç ve yeteneklerini kanıtlama aşamasıdır. İlk seferde dört hapisaneye saldırılmıştı. İkinci aşama, hapisane saldırıları ile kaçırılan tutukluların IİD'ye katılmalarını sağlamak amacıyla stratejik bir ara verme sürecinden sonra Kasım 2012'de saldırılarını tekrar başlatma sürecidir. Bu süreçte de bomba yüklü araç faaliyetleri ve hapisane baskınları sürdürülmüştür. Fakat bu kez, Irak sınırıyla Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin yarı-özerk bölgeleri hedef alınmıştı. Üçüncü aşamada, Irak güvenlik güçlerini hedef alan bombalı araç saldırılarının, Bağdat ve civarında yer alan bölgeye dönüşü yer alıyordu. Dördüncü ve son aşamada ise örgütün etkinliği çitanın son noktasına ulaşmıştı. Bu aşamada bombalı saldırıların sayısında dört kat artış yaşanmış ve çoğunlukla Şiiler hedef alınmıştı. 2013 yılının Mayıs ayı ile beraber Irak'ta şiddet doruğa ulaşmış ve son beş yılın en kanlı ayları yaşanmıştır. Duvarları Yıkma operasyonu 21 Temmuz 2013'te, yukarıda da sözü geçen Ebu Garip Hapishanesindeki baskın ile son bulmuştur (Lewis, 2013, s. 7).

Bağdadi'nin Duvarları Yıkma operasyonu başarılı bir şekilde sonuçlandı. Böylelikle örgüt bütün dünyaya adını duyurarak hapishaneden kaçırdıkları militanları da kendi bünyelerine katarak gücünü zirveye çıkarmıştı. Hızla gelişen ve etkinliğini arttıran IİD, Suriye'deki iç savaşın oluşturduğu kargaşayı iyi bir biçimde değerlendirerek Suriye topraklarına doğru ilerleyerek yayıldı ve IŞİD adını almış oldu.

3.7.7. Suriye İç Savaşı ve Irak Şam İslam Devleti'nin El Kaide ile Yol Ayrımı (2013-2014)

17 Aralık 2010'da Tunus'ta baş gösteren, Mısır'da Tahrir Meydanı'nda devam eden Arap Baharı, kısa bir süre zarfı içerisinde pekçok ülkeye sıçramış ve Mübarek, Kaddafi gibi birçok otoriter liderin görevlerinden uzaklaştırılmasına sebep olmuştur. Arap Baharı'nın Suriye'deki etkileri ise 2011'de hissedilmeye başlamıştı. 15 Mart 2011'de başlayan başkaldırıları, Nisan ayında ülke geneline yayılmıştır (Bozan, 2016, s. 10). Suriye iç savaşı IİD için de büyük bir avantaj sağlamıştır. Örgüt için bu iç savaş,

Irak'ta kurmayı amaçladığı İslam Devleti'nin Suriye'yi de kapsamı açısından büyük bir şans yaratmıştı.¹¹⁴

Suriye'de Beşar el Esad'a karşı isyanlar başlayınca Ebu Bekir el Bağdadi, örgütün Musul yetkilisi Ebu Muhammed el Colani'yle beraber 8 kişiyi 2011'in Temmuz-Ağustos ayları arasında IİD'in cephe kolunu örgütlemeleri maksadıyla Suriye'ye yolladı. Bu kişiler Suriye'ye Haseke civarından giriş yaptıktan sonra Nusra Cephesi'nin (Cephet en-Nusra) kurulmasını organize etmişlerdi (Taştekin, 2016, s. 172). Henüz örgüt resmi olarak kuruluşunu açıklamadan, Colani'nin adamları 2011 yılının sonlarında Şam'da bombalı araçlarla birçok saldırı gerçekleştirdi. 2011 Kasım'dan 2012 Aralık'a kadar geçen sürede Suriye'de 600'den fazla eylem gerçekleştirilirken bunlardan 40'ı intihar saldırısıydı (Saymaz, 2017, s. 51). Cihadi Selefiler Suriye'deki krizin ilk zamanlarında orada bulunmalarına rağmen Nusra Cephesi ancak 24 Ocak 2012'de resmi olarak ilan edilebilmişti.

Nusra Cephesi kısa süre zarfında büyük çaplı eylemler gerçekleştirerek Suriye rejimine karşı ciddi bir direniş göstermiştir (Demirci, 2017, s. 3). Bu örgüt, 4 Mart 2013'te Suriye'nin yer altı rezervleri açısından zengin olan şehri, Rakka'yı, kontrol altına almıştır (Boz, 2014, s. 16). Bir süre sonra muhalif güçlerin en kudretli gruplarından biri konumuna gelmiş, çok sayıda yabancı savaşçıyı bünyesine kazandırmış ve güçlü ekonomik desteği sağlamayı başarmıştır. Saldırılarda Suriye rejiminin bıraktığı pek çok silah ve cephane ile daha da güçlenerek sadece Suriye'de değil dünyaya ismini duyurarak büyük bir üne kavuşmuştur.¹¹⁵

Suriye'ye akın gerçekleştiren yabancı savaşçılarla gelişen Nusra Cephesi ile Irak'taki IİD arasında ideolojik ve taktiksel ayrılıklar yaşanmaya başlanmıştı (Friedland, 2015, s.10). Nusra, yabancı militanları kendi yanlarına çekmeyi başarsa da etkinliğini Suriye ile sınırlayıp bu bölgedeki diğer örgütlerle işbirliği eğilimini koruyordu. IİD ise Sünni kesim üzerinden ideolojik keskinliğini sürdürerek Nusra'nın esnek duruşundan rahatsız olmuştu (Taştekin, 2016, s. 179). Sonunda, Bağdadi Nisan 2013'de vermiş olduğu bir mesajda; IİD'nin, Suriye El-Kaidesi olan Nusra Cephesi ile aynı uğurda savaştığı için bir araya gelerek örgütün ismini "Irak-Şam İslam Devleti" (IŞİD) olarak değiştirildiğini ilan etmiştir (Lister, 2014, s. 13). IŞİD bu ilan ile Nusret Cephesi'nin,

¹¹⁴ Bakınız: Cülük, a.g.e. <http://akademikperspektif.com/2015/01/21/isidin-dunden-bugune-gelisimi-ve-gecirdigi-donusum/> (Erişim tarihi: 12.02.2018).

¹¹⁵ Dursunoğlu, A. (2014). IŞİD'i ilga eden Zevahiri mi el-Cezire mi?.

http://www.ydh.com.tr/YD387_isidi-ilga-eden-zevahiri-mi-el-cezire-mi-.html (Erişim tarihi:20.04.2018).

İŞİD adına Suriye’de İslami bir devlet kurmak adına savaşan uzantıları olduğunu ifade ederek etkin olduğu alanlara Suriye’yi de dâhil etmeyi ve eylemlerini her iki ülkeye de yaymayı amaçlamıştır (Friedland, 2015, s. 11). Ancak El-Kaide’nin merkezi lideri Eymen el- Zevahiri bu karara tepki göstermiş ve bu değişikliği kabul etmemiştir. Bağdadi’nin duyurusundan sonra Nusra Cephesi lideri Colani’ni, Nusret Cephesi’nin Eymen el-Zevahiri’ye bağlılığını açıklayarak Irak İslam Devleti’ne saygı duymanın yanı sıra Bağdadi’nin ilanı ile ilgili kendilerinin haberi olmadığını ifade ettiği bir ses kaydı yayınlamıştır (Todenhöfer, 2015, s. 20).

İŞİD ile el-Nusra Cephesi arasındaki gerginliğe çözüm bulmak için El Kaide’nin merkez teşkilatı ile el-Zevahiri bu konuya el atmıştır (Okumuş, 2014, s. 122). Çıkan kararda “İŞİD’in Irak’ta, el-Nusra Cephesi’nin Suriye’de faaliyetlerine devam etmesi, her iki liderin bir yıl süre ile grupları başında kalmaya devam etmesi, bir yıl sonra Şura’nın tekrar toplanarak durumu değerlendireceği” belirtilmiştir. Ayrıca bu iki örgütün birbirleri arasında desteğin sürdürülmesi istenmiş ve Ahrar eş-Şam’ın kurucularından Ebu Mus’ab es-Suri aralarındaki sorunları çözüme kavuşturmak için arabulucu olarak yetkilendirilmiştir.¹¹⁶ Ancak 14 Haziran 2013’te el Bağdadi, Zevahiri’nin teklifini ve arabuluculuğunu kabul etmeyerek kararından vazgeçmeyeceğini açıklamıştı. Nihayetinde anlaşma ortamını yakalayamayan Zevahiri, 2 Şubat 2014’te İŞİD’le tüm bağlarını kopartmıştı.¹¹⁷ Zevahiri, İŞİD’in artık el-Kaide ile herhangi bir bağlantısı olmadığı açıklamasını yaparak, İŞİD ile tüm bağlarının koparıldığını ve İŞİD’in eylemlerinden sorumlu olmadığını ifade etmiştir (Boz, 2014, s. 5). Açıklamada, “İŞİD’in kuruluşundan El-Kaide’nin haberdar edilmediği ve El-Kaide’ye danışılmadığı, eylemlerinde merkezden emir ya da tavsiye beklemeden hareket ettiği, merkezin bundan hoşnutsuzluğunu da önceden dile getirdiği ve dolayısıyla artık El Kaide ile İŞİD’in hiçbir bağı olmadığı” gibi sert ifadeler yer almaktaydı (Gürler & Özdemir, 2014b, s. 6). İŞİD’in sözcüsü el Adnani’nin 11 Mayıs 2014’te Zevahiri’ye verdiği cevapta, iki örgüt arasındaki farklılığı bir kez daha vurgulayarak: “Devlet, El Kaide’nin bir alt kolu değil, asla da olmadı. İslam Devleti’nin topraklarına ayak bastırdığınızda yapacağınız şey ona biat etmenizdir. Bir emirlik ya da

¹¹⁶Dursunoğlu, a.g.e. http://www.ydh.com.tr/YD387_isidi-ilga-eden-zevahiri-mi-el-cezire-mi-.html (Erişim tarihi:20.04.2018).

¹¹⁷Rumman, M. (2014, Haziran). El Kaide ile İŞİD arasındaki anlaşmazlığın boyutları. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/el-kaide-ile-isid-arasindaki-anlasmazligin-boyutlari>(Erişim tarihi:22.04.2018).

devletin bir örgüte biat etmesi doğru değildir” ifadelerini kullanmıştı (Taştekin, 2016, s. 183).

Bu açıklamaların kopma noktasına kadar gelmesi ise sahada yaşanan çatışmalarda gerçekleşmişti. Kendileri gibi olmayanları kafir kabul eden IŞİD, Nusra ile kopma sonrası Bağdadi’ye biat etmeyen bütün örgütleri tasfiye etmeye başlamıştı. Bağdadi, Nusra’yı feshettiğini ilan ederek militanlarının Nusra’yı terk etmesi ve IŞİD’e tabii olunması yönünde emir vermişti. El Nusra’dan ayrılanlarla birlikte on binlerce savaşıyı barındıran IŞİD, silahını Nusra’nın lideri Colani’ye doğrultmuştu.¹¹⁸ The Soufan Group’un "Suriye’deki Yabancı Savaşçılar" konulu raporuna göre; IŞİD’in ilanından sonra Nusra Cephe’sinin %60 -%70’i ve Ahrar el Şam’ın %30-%40’ına¹¹⁹ denk gelen çok sayıda militanı IŞİD bünyesine katılmıştı (Ebrari, 2014, s. 18).

IŞİD, Rakka’yı El Nusra’nın elinden alıp "Irak Şam İslam Devleti Rakka Vilayeti" tabelasını asmıştı. Hemen ardından Haseke, Deyrizor ve 2014’te kuzeybatıda yer alan Kobani’nin bir kısmını işgal etmişti. Böylelikle Suriye-Irak sınırları ile özellikle petrol yataklarının mevcut olduğu bölgelere hâkim olmuştur (Saymaz, 2017, s. 52). IŞİD, bu bölgelerden sağladığı mali kaynak, silah¹²⁰, mühimmat ve savaşçılarla¹²¹ güçlenmişti (Acun, 2014, s. 5). Örgüt elde ettiği bu güç ile Irak’ta ciddi boyutta operasyonlar gerçekleştirmeye başlamıştı.

¹¹⁸ Cülük, a.g.e. <http://akademikperspektif.com/2015/01/21/isidin-dunden-bugune-gelisimi-ve-gecirdigi-donusum/> (Erişim tarihi: 12.02.2018).

¹¹⁹ CNN’nin 2014’te yayınlanan haberinde, Amerika görevlilerine göre IŞİD’in Irak ve Suriye’de 20.000 ile 31.500 civarında militanı bulunduğu ifade edilmekteydi. Bu bilgi ve daha fazlası için bakınız: Karadsheh, J. Sciutto, J. & Smith, L. (2014, September). How foreign fighters are swelling ISIS ranks in startling numbers. *CNN*.<https://edition.cnn.com/2014/09/12/world/meast/isis-numbers/index.html> (Erişim tarihi: 18.4.2018).

¹²⁰ IŞİD’in o süreçte elinde bulundurduğu silahlar arasında, “tanklar (tahminen 30 adet T-55, 5-10 adet T-72), çekili toplar (yaklaşık 20 km menzilli), BM-21 çok namlulu roketatar sistemleri, omuzdan atılan hava savunma füzeleri (SA-7 ve Stinger), anti-tank silahları (HJ-8 ve Spigot), zırhlı personel taşıyıcılar ve diğer hafif silahlar (M-16 vb.)” yer alıyordu. Örgütün elindeki bu silah ve cephaneyi temin etmekte faydalandı en büyük kaynağı, Irak ve kısmen de olsa Suriye ordusundan elde edilenlerden oluşturmaktaydı. Ayrıca Irak ve Suriye’deki istikrarsız yapının uygun zemini hazırladığı silah kaçakçılığı, örgütün bu bağlamdaki gereksinimlerini karşılayacak düzeydeydi (Aktaran Erdoğan & Deligöz, 2015, s. 14).

¹²¹ BM Güvenlik Konseyi’nin 2014’teki raporuna göre, Irak ve Suriye’de radikal örgütlerin (IŞİD, el Nusra gibi) bünyelerinde 80’den fazla ülkeden 15 bin yabancı militan mevcuttu. Yabancı savaşçıların % 60-70’i Orta Doğu ülkelerinden, %20-25’i ise Batı ülkelerinden gelmişti. Böylelikle IŞİD, 2014’te, aralarında dünyanın 80’den fazla ülkesinden gelen yabancı savaşçıların da dâhil olduğu binlerce savaşçısı ile el Kaide’nin önüne geçerek “dünyanın en tehlikeli cihatçı örgütü” durumuna gelmişti. Bakınız: Kap, D. (2015). AB ve Türkiye’nin IŞİD ve Yabancı Savaşçılara Mücadele Politikası. *İktisadi Kalkınma Vakfı*, (108), s.4.

3.7.8. Rakka'dan Musul'a İslam Devleti (2014 Yılı'nın Fenomeni)

İslam Devleti kurma amacını hayata geçirmek isteyen IŞİD'e, bu süre zarfında bölgede yaşanan iç karışıklıklar çokça fırsat yaratmıştı. Özellikle IŞİD'in Suriye ve Irak'ta saldırı düzenlediği alanlara bakıldığında, Irak'ın Batısı ile Suriye'nin Doğusu arasındaki bölgede bir devlet kurmak amacı net bir biçimde anlaşılmakta idi. Irak ve Suriye'de ortaya çıkan güç boşluklarına ek olarak liderlerin otorite gücünü koruyamaması ve devlet hakimiyetini yıpratması bölgede IŞİD'e otoriteyi ele geçirme imkanı yaratmıştır (Gürler & Özdemir, 2014a, s. 148). Irak İslam Devleti'nin Irak Şam İslam Devleti'ne dönüşmesinden sonra Bağdadi, Irak'taki görülen bu güç boşluğu istismar ederek Irak'ta etkisini daha da hissettirmeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla 2014 yılının ilk aylarıyla beraber saldırılarını arttırmaya başlamıştı.¹²² Anbar bölgesindeki çatışmalarda örgüt, Felluce ve Ramadi'nin bir bölümünü kontrol altına almıştı. Ayrıca IŞİD'in Bağdat'a çok yakın olan Felluce'de de hüküm sürmesi diğer Sünni şehirlere, Selahaddin, Ninova ve Diyala'ya, yönelik eylemlerinin şiddetlendirmesini de beraberinde getirmişti (Gürler & Özdemir, 2014b, s. 7). Böylelikle örgüt, merkezdeki devlet kurumlarından Irak bayraklarını çıkartarak örgütün bayraklarını astırmıştır.

Irak merkezi güçlerinin bölgeyi bombalaması neticesinde Felluce ve civarında yoğun göç dalgası başlamıştı. IŞİD, Haziran ayı başlarında Samarra'ya saldırarak şehrin büyük kısmını işgal etmişti.¹²³ Bu şekilde IŞİD, Haziran 2014'ten itibaren şaşırtıcı bir şekilde sınırlarını genişleterek neredeyse hiç savaş yapmadan Irak'ın Sünni Arap bölgelerinin dörtte üçünü hâkimiyeti altına almıştı.

IŞİD, Suriye'nin Rakka şehrinden eski işbirlikçilerini kovup burada emirliğini sağladıktan sonra en tesirli hareketini 10 Haziran 2014'te Irak'ın ikinci en büyük kenti olan, nüfusu iki milyonu geçen Musul'u ele geçirerek yapmıştı (Luizard, 2015, ss. 19-20). Irak ordusu, federal ve yerel polis dâhil kâğıt üzerinde 60 bin kişi gücündeki bir kuvvete karşı, 500 araçlık bir konvoyla yaklaşık 2 bin militanın Musul'a girerek kenti düşürmesi tüm dünyayı şaşırttı.¹²⁴ Bölgede stratejik geçiş noktaları, ticaret yolları, su ve

¹²² Yavuz, C. (2014). IŞİD Terör Örgütü mü Devlet Modeli mi?. http://devlet.com.tr/makaleler/y61-ISID_TEROR_ORGUTU_MU_DEVLET_MODELI_MI.html (Erişim tarihi: 25.04.2018).

¹²³ Durukan, N. (2014, Ocak). Irak bayrağı indirildi, şeriat bayrağı çekildi. <http://www.milliyet.com.tr/irak-bayragi-indirildi-seriat/dunya/detay/1817963/default.htm> (Erişim tarihi: 28.04.2018).

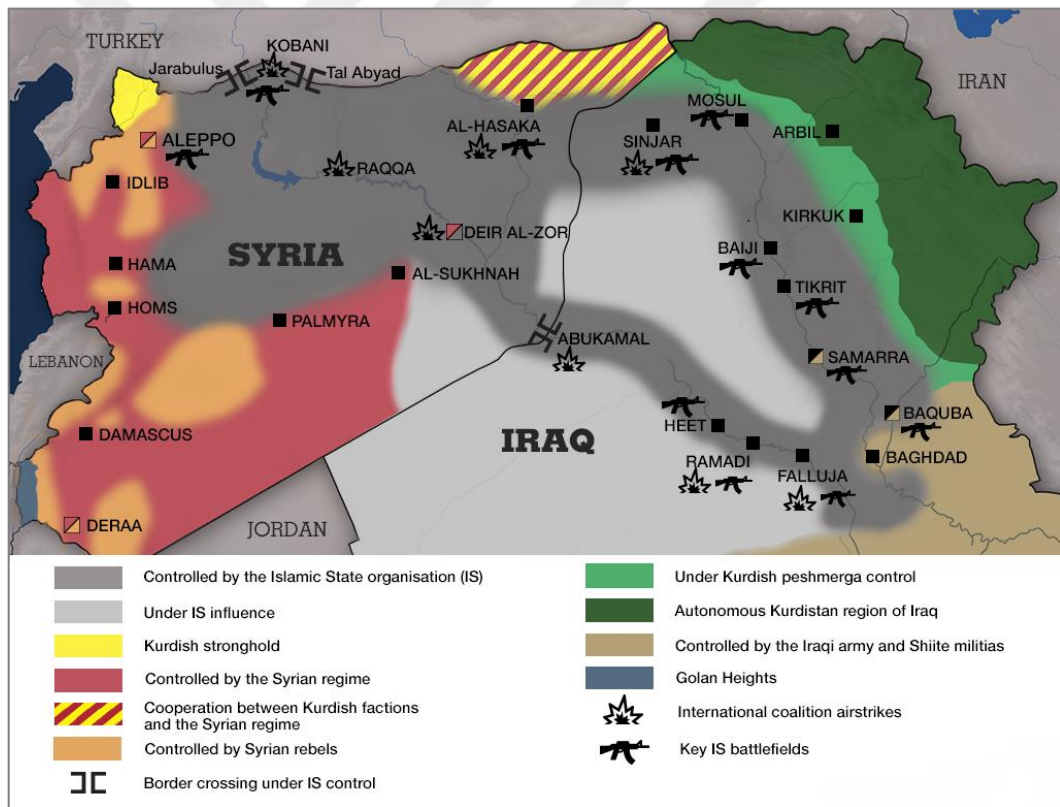
¹²⁴ IŞİD'in Musul'u ele geçirmesi Türkiye Cumhuriyeti Devleti için bir krize neden olmuştu. Musul'un işgali esnasında IŞİD, T.C. Musul Başkonsolosluğu'ndaki başkonsolos ve konsolosluk görevlilerinin aileleri de dâhil olmakla birlikte 49 Türk vatandaşı ile 32 Türk kökenli tır şoförünü de rehin almıştır. Türk rehinelere ancak 20 Eylül 2014'te özgürlüklerine kavuşmuştur. Bakınız: Yeginsu, C. (2014, June). Militants Storm Turkish Consulate in Iraqi City, Taking 49 People as Hostages. *The New York*

petrol kaynakları üzerinde bir kent olması nedeniyle Musul, IŞİD'in gücünü ve etkisini birkaç kat artırdı. IŞİD Haziran 2014'te 1 ay içerisinde Irak'ta geniş bir alana hükmetmeye başlamıştır (Cockburn, 2014, ss. 11-12).

Bu gelişmeler sonrasında, 29 Haziran 2014'te, Irak Şam İslam Devleti ve onun lideri Ebu Bekir el Bağdadi, Musul'da bulunan Nuri Camisinde (Selahaddin Eyyubi ikinci Haçlı Seferine katılmadan önce bu camide vaaz vermişti) bir Cuma hutbesinde hilafeti ve İslam Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir (Weiss & Hassan, 2016, s. 18). Bu yaşananların ardından örgütün adı Irak Şam İslam Devleti'nden İslam Devleti'ne (İİD) dönüştürülmüştür.¹²⁵ Ebu Bekir el Bağdadi halife ve müminlerin emiri ilan edilmiştir.

Şekil 1

IŞİD'in 2014 Yılında Irak ve Suriye'de Etkili Olduğu Bölgeler

Kaynak : (France 24, 2014).¹²⁶

Times.<https://www.nytimes.com/2014/06/12/world/middleeast/militants-seize-turkish-consulate-staff-in-mosul.html> (Erişim tarihi: 29.04.2018).

¹²⁵ Tekrar hatırlatmak gerekirse, örgütün en yaygın kullanılan ismi günümüzde IŞİD olması sebebiyle bu çalışmanın dördüncü bölümünde de İslam Devleti (İD) ifadesi yerine IŞİD ismi kullanılmaya devam edilecektir.

¹²⁶ <http://www.france24.com/en/20141020-focus-turkey-syria-kobane-kurds-border-islamic-state> (Erişim tarihi: 29.04.2018).

Halife Bağdadi İslam Devletinin ilan edilmesinden sonra, IŞİD'in dönemsel hedeflerini üç halkada belirlemiştir: Kısa vadede: IŞİD'in kontrol ettiği bölgelerde varlığını sağlamlaştırarak ve yeni bölgeler ele geçirmek olmuştur. Bunun için Sünni ve Şii arasında çatışma ortamı yaratarak Şii sivilleri nerede ve ne zaman olursa katletmektedir. Şiilere uygulanan bu şiddet ile Sünnilerin desteğini sağlamaya çalışmıştır. Orta vadede: Irak ve Suriye'de varlığını sağlamlaştırmak olmuştur. Uzun vadede: Komşu Sünni devletleri ele geçirerek genişlemeye hedeflemiştir (Friedland, 2015, s.15).

Halifeliğin ilanından bir gün sonra IŞİD, "Sınırları Kaldırmak" adlı yeni operasyonu ile Suriye-Irak sınır kapısını yok etmişti. Irak-Suriye sınırında Yarubiye/Til Koçer kapısının yıkılması, örgüt için Sykes-Picot¹²⁷ anlaşmasının sona ermesi anlamını taşıyordu (Luizard, 2015, s.29). IŞİD, yayınladığı bir videoda Sykes-Picot anlaşması ile sömürü ülkelerinin belirlediği Irak ve Suriye'yi ayıran sınırları "görünmez sınırlar" olarak ifade etmiş ve İslam Devleti'ni ilan ederek bu sınırları yıktığını duyurmuş, akabinde de Ürdün ve Lübnan devletlerini de İslam Devleti'nin sınırlarına katılmasını amaçladığını ilan etmiştir.¹²⁸ Çünkü Bağdadi'ye göre, Halifelik otoritesinin İslam Devleti bölgesine adım atması ile beraber bölgede mevcut olan tüm grup ve devletlerin yasallığı sona ermiştir ve böylelikle Bağdadi'nin hedefinde olan ülkeleri de İslam Devleti'ne dâhil olmaları gerektiğini söylemiştir.

Anlatıldığı üzere IŞİD'in 2011'e değin her ne kadar bölgenin istikrar şartlarına göre gücü ve toprak kazanım koşulları değişmiş olsa da, örgüt 2011-2014 yılları dâhilinde hızlı bir yayılma ve gelişme kat ederek hem Irak hem de Suriye'de paralel olarak önemli bir genişleme kaydetti. IŞİD Irak'ta sadece Sünni kesimin yoğunlaştığı bölgeleri işgal etmekle yetinmiyor, aynı zamanda Irak'ın başkenti Bağdat'ı da işgal edeceği yönünde tehditlerde bulunuyordu. Örgüt 2014'te bölgede İslam Devleti'ni ilan ederek sadece tehdit ettiği Ortadoğu'daki Müslüman olmayan (IŞİD'e göre) devletleri

¹²⁷ Sykes Picot Anlaşması: *I.Dünya Savaşı sırasında, 1916'da Kut'ül Ammare Kuşatması sonrasında, İngiliz kuvvetlerinin Osmanlı'nın 6. Ordusu karşısında bozguna uğramasından 17 gün sonra, İngiltere ve Fransa arasında yapılan ve Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'daki topraklarının paylaşılmasını öngören Rusya'nın onayıyla imzalanan gizli antlaşma. Buna göre, Rusya'ya, Trabzon, Erzurum, Van ve Bitlis ile Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmı; Fransa'ya, Doğu Akdeniz Bölgesi, Adana, Antep, Urfa, Mardin, Diyarbakır, Musul ile Suriye kıyıları; İngiltere'ye Hayfa ve Akka limanları, Bağdat ile Basra ve Güney Mezopotamya verilecektir. Fransa ile İngiltere'nin elde ettiği topraklarda Arap devleti kurulacak, Iskenderun serbest liman olacak, Filistin'de, kutsal yerleşim yeri olması nedeniyle, bir uluslararası yönetim kurulacaktır. 1917'deki Rus devriminden sonra Rusya antlaşmadan vazgeçmiş, Lenin gizli olan bu anlaşmayı dünya kamuoyuna açıklamıştır (Weiss & Hassan, 2016, s. 176). Ayrıca anlaşmayla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Luizard, P.J. (2015). *IŞİD Tuzağı*. (Y.Charles, Çev.) İstanbul: İletişim.*

¹²⁸ Video: Islamic state media branch releases "The end of Sykes-Picot". . (1.7.2014). *Belfast Telegraph*. <https://www.belfasttelegraph.co.uk/video-news/video-islamic-state-media-branch-releases-the-end-of-sykespicot-30397575.html> (Erişim tarihi: 29.04.2018).

değil ayrıca tüm dünyaya da tehlike arz ediyordu. Özellikle 2014'ün sonlarında IŞİD savaşçı sayısı, mali zenginliği ve toprak hâkimiyeti açısından dünyanın en güçlü terör örgütü konumuna yükselmeyi başarmıştı. Bu çalışmanın üçüncü bölümünde IŞİD'in Irak ve Suriye'de nasıl ortaya çıktığı anlatılmıştır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde ise IŞİD'in böyle güçlü bir konuma gelmesini sağlayan sebepler, Irak'ta 2003'ten sonra karışıklıkların sebep olduğu iç koşullar ele alınarak anlatılacaktır. Oradan da bu örgütün bölgede yayılıp genişlemesi ve güçlenmesinin nedenlerini ortaya çıkarmak amaçlanacaktır.

BÖLÜM IV

IRAK'TA İSLAM DEVLETİ ÖRGÜTÜ'NÜN (İŞİD) ÇIKIŞI VE YAYILMASININ SEBEPLERİ (2003-2017)

4.1.1. Irak'ın Coğrafi Yapısı

Irak, kuzeydoğusunda Arap yarımadası, kuzeyinde Türkiye, doğusunda İran, güneydoğusunda Basra Körfezi ve Kuveyt, güneyinde Suudi Arabistan ve batısında Ürdün ve Suriye ile sınırları olan bir ülkedir. İran ile 1.559 km, Ürdün ile 179 km, Kuveyt ile 254 km, Suudi Arabistan ile 811 km, Suriye ile 599 km ve Türkiye ile 367 km olmak üzere toplam 3.650 km kara sınırı uzunluğuna sahiptir.¹²⁹ Bu sınırlar Aşağı Fırat ve Dicle nehirlerinin suladığı arazileri kapsar. Ülkenin yüzölçümü 434924 Km2 olup 2012 verilerine göre nüfusu 38 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir (Doğanay & Hayli, 2004, s. 2).

İngiltere, bölgenin işgalinden sonra, üç Osmanlı vilayetinin birleştirilmesi ile Irak'ı kurdu. Bu vilayetler de Bağdat, Basra ve Musul idi. Bu vilayetler Osmanlı'nın hâkimiyetinde oldukları zaman, her biri kendilerine has özellik ve konumları göz önünde bulundurularak yönetiliyorlardı (Yeşilbursa, 2009, s. 1331). Bu üç vilayet önemli noktalarda farklılıklar göstermekteydi. Örneğin Basra'nın körfez halkı ile olan ilişkileri Bağdat vilayeti ile olan ilişkilerinden çok daha güçlüydü. Musul vilayeti Araplarının Suriye vilayeti Arapları ile olan ilişkileri Bağdat ve Basra vilayetleri Arapları ile olan ilişkilerinden çok daha güçlüydü. Bunun yanı sıra Necef ve Kerbela gibi Şii imamlarının kutsal mezarlarının bulunduğu bölgelerdeki Şii sakinlerinin İran ile olan ilişkileri Irak'taki diğer bölgelere kıyasla çok daha güçlüydü. Kısaca belirtmek gerekirse, Bağdat halkı, Osmanlı'lar döneminde, diğer iki vilayet halkı hakkında az bilgiye sahipti. Aynı şekilde Basra ve Musul halkı da Bağdat halkı hakkında çok daha az bilgiye sahipti. O zamanlar Basra vilayetinde oturan halkın çoğu Şii idi. Ancak Bağdat vilayeti halkının çoğu Sünni idi ve bunun yanında büyük sayıda Şii de burada yerleşikti (Kirmanj, 2017, s. 22). Çünkü Necef ve Kerbela o zaman Bağdat vilayetine bağlı idi. Musul'a bakacak olursak, burada oturanların çoğunun Kürt olduğunu görüyoruz. Kürt'lerin yanı sıra burada Arap, Türkmen ve Keldani-Asurî'ler gözle görülür bir sayıya sahip olup Musul vilayetini oluşturuyorlardı.

¹²⁹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> (Erişim tarihi: 21.06.2018).

Şekil 2

Ortadoğu Haritası

Kaynak : (Mapsland, 2008).¹³⁰

Irak devletinin 1921 yılında kurulmasından ve Musul vilayetinin 1926 yılında Irak'a dâhil edilmesinin ardından, İngiltere Irak'ı idari olarak dört eyalet arasında bölüştürdü. Bu idari bölüşüm Baas rejiminin 1968 yılında yönetime gelmesine kadar devam etti. Baasçılar bazı siyasi nedenlerden dolayı 1968-1976 yılları arasında Irak il sınırlarını defalarca değiştirdiler ve il tabirini değiştirerek vilayet tabirini kullandılar ve daha sonra dört yeni vilayet oluşturdular.

ABD güçleri Irak'ı 2003 yılında işgal ettiği zaman Irak idari olarak 18 vilayete bölünmüştü. Bu valilikler de şunlardır: Basra, Misan (Amara), Zikar (Nasıriye), Musenna (Semava), Kadisiye (Divaniye), Necef, Kerbela, Babil (Hille), Vasit (Kut), Bağdat, Anbar (Rumadi), Selahattin (Tikrit), Diyala (Bakuba), Ninova (Musul), Kerkük,

¹³⁰ <https://www.mapsland.com/asia/middle-east/large-detailed-political-map-of-the-middle-east-with-major-cities-and-capitals-2008> (Erişim tarihi: 12.4.2017).

Erbil (Hevler), Süleymaniye ve Duhok. İdari olarak 18 valiliğe bölünmesinden sonra, Erbil, Süleymaniye ve Duhok valilikleri ile Musul ve Kerkük'e bağlı bazı ilçe ve beldeler birleşerek Irak'ın kuzeyinde Kürdistan Bölgesi adı altında bir bölge oluşturuldu (Kirmanj, 2017, s. 23). Aslında bu bölgenin sınırları Irak hükümetinin askeri güçlerinin ve idari birimlerinin 1991'de çekilmesiyle oluştu. Ancak 2005 Irak anayasasıyla resmi bir şekilde *Kürdistan Bölgesi* olarak tanındı.¹³¹

Irak'ın ekonomisi 1950 yıllarına kadar ağırlıklı olarak ziraata dayanıyordu. 1958 yılı ihtilalından sonra Irak, ekonomik olarak gözle görülür bir ilerleme kaydetti. Petrol üretimi, 1965'ten 1980'e kadar, özellikle petrolün 1972'de millileştirilmesinden sonra, iki kat arttı. 1950'de yaklaşık 6,5 milyon tondan ibaret olan üretim, 1955'te 33,6 milyon tona, 1960'da 49 milyon tona ve 1965'te 64,7 milyon tona çıkmıştı. Bundan sonra üretimde, daha hızlı bir seyir izlendiği göze çarpmaktadır. Nitekim 1975'te 100 milyon tona yaklaşan üretim, 1978'de 125,9 milyon tonu, 1980'de 138 milyon tonu buluyordu (Doğanay & Hayli, 2004, s. 12).

Irak ile İran arasında 1980 yılında başlayan savaşın başına kadar, petrol üretimi Irak ekonomisine tamamıyla hâkim olmuştur. Irak dünyada petrol üreten ülkelerin başında yer alıyordu. 20.yy'ın sonuna kadar petrol Irak'ın toplam gelirinin % 95'ini oluşturuyordu.¹³²

1980-1988 yılları arasında devam eden Irak-İran savaşı ve 1991'deki ikinci körfez savaşının ardından petrol üretimi ve ihracatı geriledi. Bununla beraber ülkede büyük bir ekonomik gerileme yaşandı (Aydın, Özcan & Kaptanoğlu, 2007, s. 7). Savaş maliyetinin büyüklüğü, Baas rejiminin toplumu militarize etmeye çalışmasının verdiği ağır ekonomik yük, ülkenin ekonomik olarak büyük çöküntüye uğramasına ve büyük bir borcun altına girmesine neden oldu. İran ile savaş başladığı zaman, Irak'ın 28 milyar dolar para rezervi varken; savaşın sonunda tahmini 40 milyar dolardan fazla dış borcu vardı. Şimdi ise Irak'ın toplam petrol rezervi 148 milyar varil olarak tahmin edilmektedir. Irak 2012'nin Mart ayında, günlük 3 milyon varil petrol ihraç ediyordu ve petrol fiyatlarının yükselmesiyle dâhili genel üretimin 2012 yılında %9 artması öngörülüyordu (Kirmanj, 2017, ss. 25-26). Ancak 2014 yılında petrol fiyatlarının

¹³¹ Konuyla ilgili geniş bilgi için bakınız: Full Text of Iraqi Constitution (12.10.2005). *The Washington Post*.<http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2005/10/12/AR2005101201450.html> (Erişim tarihi: 19.7.2018).

¹³² https://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/iraq_wmd_2004/chap2_annxD.html (Erişim tarihi: 22.7.2018).

düşmesiyle ve IŞİD'in Irak'ta genişlemesiyle birlikte bütün ekonomik tahminler ve gelişmeler değişikliğe uğradı.

4.1.2. Irak Demografisi: Etnik ve Mezhepsel Yapı

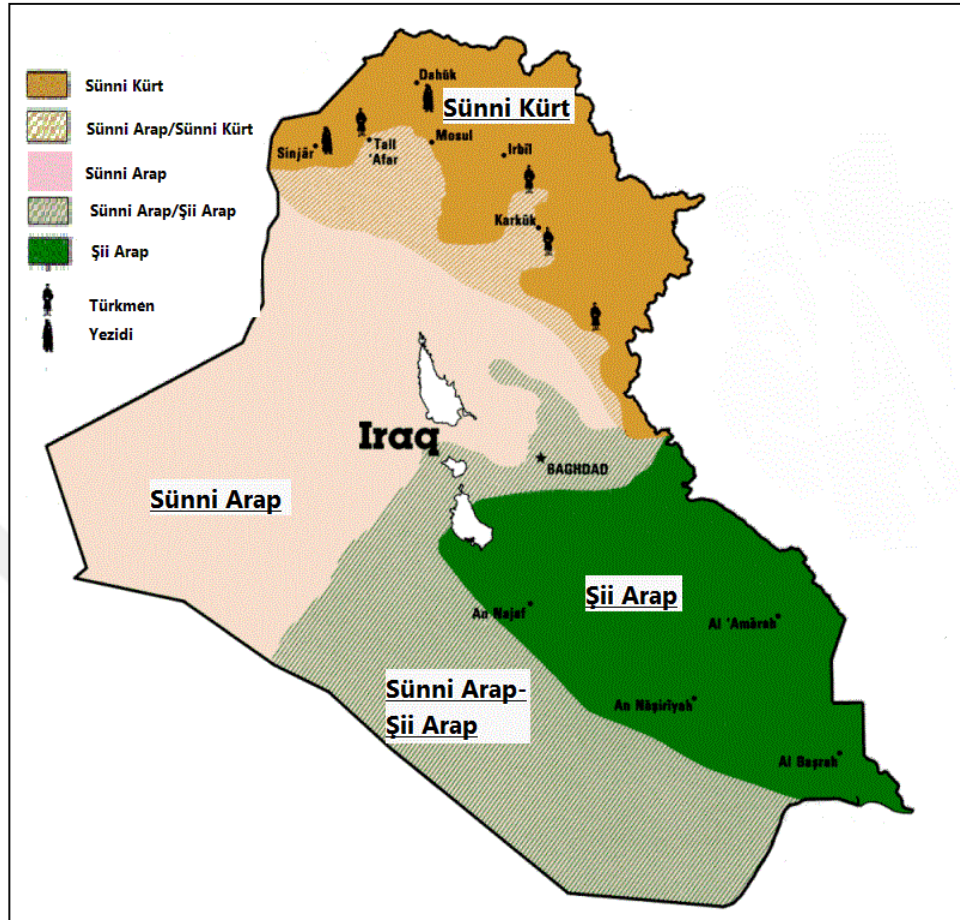
Irak nüfussal yapı itibariyle pek çok etnik ve mezhepsel grupları bünyesinde barındırmaktadır. Nüfus etnik olarak; Arap, Kürt, Türkmen, Asurî, Yezidi, Keldani, Şebek ve diğer azınlık gruplardan oluşmaktadır (Pınartaş, 2011, s.81). İsmi anılan grupların sayıları hakkında net bilgiler yoktur. Çünkü ülkede 1957 yılından itibaren güvenilir bir nüfus sayımı gerçekleştirilmemiştir. 1958 Darbesi'nden öncesi gerçekleştirilen nüfus sayımı siyasi amaçlara yönelik olmaması nedeniyle bu sayım son güvenilir nüfus sayımı olarak kabul edilmektedir. Ancak bu ülkede 1957'den itibaren hiç nüfus sayımı yapılmadığı anlamını taşımamaktadır. Tüm ülke genelinde son sayım 1987'de, Kuzey Irak harici, ülkenin tamamını kapsayan son sayım ise 1997'de yapılmıştır. Fakat yapılan bu sayımlar Araplaştırma politikası doğrultusunda yapıldığı için aktarılan rakamlar ve oranlar gerçekçi olarak kabul görmemektedir (Erkmen, 2010, ss. 110-111). Yine de ülkedeki şehirler ve buralardaki nüfus dağılımı göz önüne alındığında demografik yapı hakkında bir fikir sahibi olmak mümkündür.

Irak'taki nüfus etnik açıdan ele alındığında oransal olarak %75-80'ini Araplar, %17-20'sini Kürtler¹³³, %5'ini de Türkmenler, Keldani, Yezidi, Asurî, gibi diğer zümreler oluşmaktadır.¹³⁴ Resmi olmayan verilerde otuz beş milyondan fazla nüfusun olduğu düşünülen Irak'ta, ezici çoğunluğu Araplar oluşturmaktadır. Irak'ın orta ve güney kentlerinde yoğun olarak yaşayan Araplar Şii ve Sünni olmak üzere iki mezhebe ayrılmıştır. Kürtler ise genel olarak ülkenin kuzey vilayetlerinde yaşamaktadırlar (Köse, 2015, s.58). Kürt nüfusu yoğun olarak Erbil, Süleymaniye ve Dohuk'ta bulunurken Musul, Diyala ve Kerkük'te de yaşamaktadırlar. Türkmenler ise Kerkük, Erbil, Selahattin ve Diyala'da bulunmaktadır. Asurî, Yezidi, Keldani ve Şebek gibi diğer azınlık gruplar da daha çok ülkenin orta ve kuzey kesimlerinde yaşamaktadırlar (Erkmen, 2010, s.111). Araplar ve Kürtler etnik zümre olarak sayısal çoğunluğu oluşturmakla birlikte siyasi açıdan da etkin olan gruplardır.

¹³³ https://www.indexmundi.com/iraq/demographics_profile.html (Erişim tarihi: 19.06.2018).

¹³⁴ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> (Erişim tarihi: 21.06.2018).

Şekil 3

Irak'taki Etnik Yapının Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak : (BBC, t.y.).¹³⁵

Irak'taki mevcut dini yapı aynı etnik yapı gibi önemli değişiklikleri içerisinde barındırmaktadır. Ülke nüfusunun geneli Müslüman olmasına rağmen Irak coğrafyasının tarihte pek çok dini akıma ev sahipliği yapmış olması bu akımların az sayıdaki takipçilerinin hala ülkede var olmasına neden olmaktadır. Çoğunlukla uluslararası araştırmalarda, Irak nüfusunun % 97'sinin Müslüman geri kalanın ise Hristiyan olduğu açıklanmıştır.¹³⁶ Fakat ülkede gerçekleştirilen nüfus sayımlarındaki yetersizlik bu veriyi de kesinlikten uzak bırakmaktadır. Özellikle, işgalden sonra yaşanmaya başlayan şiddet olayları sebebiyle gerçekleştirilen göçler dikkate alınırsa, Hristiyan nüfusunun azaldığı gözlemlenmektedir (Erkmen, 2010, s.112).

¹³⁵ http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/in_depth/post_saddam_iraq/html/3.stm (Erişim tarihi: 27.06.2018).

¹³⁶ <http://worldpopulationreview.com/countries/iraq-population/> (Erişim tarihi: 21.06.2018).

Irak'ta yaşayan Hristiyanlar incelendiğinde de kendi içlerinde çeşitli mezhepsel gruplara ayrıştıkları görülmektedir. Iraklı Hristiyanlar genel itibariyle Asurîler, Keldaniler, Süryani Katolikler, Süryani Ortodokslar, Ermeni Ortodokslar, Ermeni Katolikler ile Protestanlardan oluşmaktadırlar (Lamani, 2009, s.9). Özellikle Hristiyanlar, belli bir bölgede değil Irak'ın farklı 18 kentine dağılmış halde yaşamaktadırlar. Hristiyanların nüfus olarak en yoğun yaşadığı merkezlerden birini başkent Bağdat oluşturmaktadır. Hristiyanların sayıca fazla olduğu diğer bir şehir ise Musul ve çevresidir. Keldaniler, Irak'ta bulunan Hristiyan azınlık arasındaki çoğunluğu elinde bulunduran gruptur. Irak'ın Erbil, Kerkük, Basra ve Duhok gibi yerleşim yerlerinde de Hristiyan nüfus bulunurken özellikle Keldaniler Musul, Zaho, Bağdat, Akra, Duhok ve Alkuş gibi şehirlerde daha fazla yerleşik haldedirler.¹³⁷ Irak'ta yaşayan bir diğer azınlık grup da Yezidilerdir. Fakat Yezidiler, etnik kimlik açısından tartışmalı bir topluluk pozisyonundadır. İnanışları ile etnik yapıları bir bütün haline gelmiş etno-dini bir grup olup, kendilerini bu şekilde etnisite ile ilişkilendirmişlerdir.

Anlatıldığı gibi Irak nüfusunun hemen hemen % 97'si Müslümanlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte Müslümanlar Şii ve Sünni olarak iki farklı mezhebe ayrılmış durumdadır. Bu mezhepsel farklılıkta ise Irak nüfusun % 64-69'unu Şii, % 29-34'ünü ise Sünniler oluşturmaktadırlar.¹³⁸

Tahmini olarak Arapların %75'i, Türkmenlerin %50'si ve Kürtlerin de %15'lik bir kesiminin Şii olduğu düşünülmektedir (Bezirgan, 2012, s.23). Dolayısıyla Şiilik Araplar, Türkmenler ve Feyli (Şii) Kürtler arasında genel kabul görmüş bir mezhep iken (Köse, 2015, s.71), Sünnilik Araplar ve Kürtler arasında yaygın olarak kabul edilmiştir.

Irak'ta sayıca fazla olan Şiilerin yaşadığı yerler; Basra, Necef ve Kerbela dâhil Irak'ın güney kesiminde bulunan şehirlerin çoğu ile Bağdat ve Bağdat'ın kuzeyinde yer alan Diyale'dir (Pınartaş, 2011, s.129). Bağdat'ın doğusundaki Sadr kenti civarında iki milyon, Basra'da ise bir milyon üç yüz bin Şii'nin yerleşik olarak yaşadığı tahmin edilmektedir. Bunlarla birlikte Musul'a bağlı Telafer ve Selahattin'e bağlı Tuzhurmatu ilçelerinde Şii Türkmenler bulunmaktadır. Ayrıca geneli Hanekin ve Mendeli'de olmakla beraber Feyli olarak adlandırılan Iraklı Kürt Şiiler de buralarda yaşamaktadırlar. Tahminlere göre, Irak'ta aşağı yukarı bir milyon Feyli yaşamaktadır. Arap dünyasında mevcut olan Şiilerin %50'si de Irak'ta bulunmaktadır (Bezirgan, 2012,

¹³⁷Hamsivi, M. (14.09.2013). Iraklı Hristiyanların Kürt bölgesine göçü. *BBC*. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/09/130913_irak_hristiyanlar_kurdistan (Erişim tarihi: 12.10.2017).

¹³⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> (Erişim tarihi: 21.06.2018).

s.28). Bu sebeple diğer Arap ülkelere kıyasla Irak, Şiiilerin çoğunlukta olduğu tek ülke konumundadır.

Arap nüfusunun % 30'a yakın kısmı, Türkmenlerin hemen hemen yarısı, Kürtlerin ise % 90'ından fazlası Sünni mezhebındendir. Sünni Türkmen nüfusun geneli Erbil, Kerkük ve Telafer'de yaşarlar. Sünni Arap kesim Basra, Hilla ve Nasiriye gibi güney şehirlerde de bulunsalar da, aslen, Bağdat, Anbar, Musul, Selahaddin, Kerkük ve Diyala'da yaşamaktadırlar (Erkmen, 2010, s.114).

Irak tarihi boyunca Sünni ile Şii Araplar arasında mezhepsel bir sorunun varlığı ve Araplarla Kürtler arasında etnik çekişmelerin olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı bu çalışmanın bir sonraki bölümlerinde mezhepler ve etnik gruplar arasındaki sorunları inceleyeceğimiz için Sünni Arapları (Sünniler) ve Şii Arapların da (Şiiiler) olarak isimlendireceğiz.

4.1.3. Irak'ın Tarihçesi

Tarihin en eski dönemlerinde yerleşime açılan Irak toprakları, Sümerlerin büyük bir imparatorluk kurmalarından sonra, pek çok Sami ve Pers imparatorluklarına da ev sahipliği yapmış, 642'de bölgedeki Sasanilere son veren Araplar tarafından fethedilmiş ve Bağdat'ın kurulmasıyla Abbasilerin merkezi haline gelmiştir. 1258'de ve 1401'de Moğollar tarafından istila edilmesinin ardından Karakoyunlular ve Akkoyunlular devletlerinin kurulmasından sonra, 1509'da Safevi devletinin egemenliği altına girmiştir. 1534'te Osmanlılar tarafından fethedilen ülkenin bazı kesimleri, XVII. yy'da İran'ın egemenliğine geçtiyse de, 1639 Kasr-ı Şirin anlaşmasıyla İran, Osmanlıların Irak'taki egemenliğini kabullenmiştir (Doğanay & Hayli, 2004, s. 2). Irak daha sonra uzun bir süre (1639'dan 1918'e kadar) Osmanlı yönetiminde kalmıştır.

Modern Irak ise, 1920'de Osmanlıların I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılmasının ardından İngilizlerin Osmanlı vilayetleri olan Musul, Bağdat ve Basra'yı yeni bir politik oluşum olarak değiştirmeleri neticesiyle Fırat-Dicle Havzasını kontrolü altına alan ve yakın bir bölge devleti tarafından idare edilmeyen yeni bir oluşumdur (Aydın, Özcan & Kaptanoğlu, 2007, s. 6) .

İngilizler ilk başlarda Irak'ı bizzat kendileri yönetmeyi düşünmüşlerse de halkın sert muhalefetiyle karşılaşmışlardır. Çıkan isyanlarda özellikle Şii kesim olan halk rol almıştır. Şiiilerin yoğunlukta olduğu Necef, bu dönemde isyanın merkezi konumuna gelmiştir. Sonuçta İngilizler 23 Ağustos 1921'de Hz. Muhammed'in soyundan gelen

Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ı Irak kralı sıfatıyla tahta oturtmuşlardır (Yeşilbursa, 2009, s. 1319). Faysal Sünni ve Arap kökenli bir zattır. Bilindiği üzere Irak dini açıdan çoğunluğun Şii olduğu mezhepsel olarak da pek çok çeşitliliği barındıran karma bir yapıdır. İngilizler bu hareketiyle azınlığın çoğunluğa baskı kurmasını sağlamakta ve böylece kendisine karşı oluşabilecek bir hareketi de en başından beri engellemiş olmaktadır (Cansever, 2010, s. 50). Bu yöntemle İngilizler hem Irak'a tamamen egemen olmak hem de Osmanlı'nın bölgeden çıkmasıyla oluşan halife boşluğunu bu şekilde doldurarak diğer İslam ülkelerine de etkisi altına almayı planlamıştır.

İngiltere bir süre yarattığı bu yeni krallığa yardımcı olduktan sonra, kendi menfaatlerini güvence altına alarak manda yönetimini sonlandırmak istiyordu. Fakat Irak Arap milliyetçileri İngilizlerin çıkarlarını reddettikleri için bir türlü bu paralelde bir antlaşma imzalanamıyordu (Kahraman, 2008, s. 6). Yirmi beş yıl süre ile İngiltere'ye askeri kolaylık ve avantaj sağlayan bir antlaşma, Irak'ın 1932'de Milliyetler Cemiyeti'ne üye olmasından sonra imzalanarak yürürlüğe girdi ve Irak bağımsız devletler sınıfı arasında yer aldı (Aydın, Özcan & Kaptanoğlu, 2007, s. 6).

1933'te Kral Faysal'ın vefatından sonra tahta geçen 21 yaşındaki oğlu Gazi'nin (1933-1939) devlet yönetimi konusundaki deneyimsizliği, bazı siyasi gruplar arasındaki iktidar olma mücadelesini tırmandırmış ve askeri darbelerin çok sık yaşandığı istikrarsız bir dönemin yaşanmasına sebep olmuştur. 1938'de İngiliz yanlısı olduğu bilinen Nuri Said Paşa'nın Irak'a başbakan olmasıyla beraber 1939'da Kral Gazi'nin trafik kazasında hayatını kaybetmesi ve tahtına üç yaşındaki oğlu Kral II. Faysal'ın geçmesi üzerine, ülke idaresinin Kral Naibi prens Abdullah ve genellikle Nuri Said'in egemenliğine geçmesine yol açmıştır. İngiltere yanlısı olması ve davranışlarında da bunun fark edilir olması nedeniyle ordu ile anlaşmazlığa düşen Nuri Said, 1940'ta istifa etmiş ve yerine Alman taraftarı olan Raşid Ali yönetime geçmiştir. Raşid Ali iktidara gelişinden kısa bir sonra da İngiltere'ye karşı açtığı savaştan yenilgiyle ayrılması onu 1941'de Irak'ı terk etmek zorunda bırakmıştır (Tamer, 2016, s. 8). İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar İngiliz işgali altında olan Irak'ın başkanlığını Nuri Said (1941-1944) gerçekleştirmiştir. 1945 - 1958 arasında çoğunluğu İngiliz yanlısı ve genellikle aynı kişilerden oluşan, başkanlığını Nuri Said'in yürüttüğü yirmi dört hükümet kurulmuştur.

1958'de Tümgeneral Abdülkerim Kasım önderliğinde gerçekleştirilen darbe ile Irak'ta kraliyet rejimi son bulmuş ve yerine cumhuriyet rejimi ilan edilmiştir. II. Faysal ve Prens Abdullah da dâhil olmak üzere Kraliyet ailesinin hemen hemen tamamı ve

başbakan Nuri Said Paşa gerçekleştirilen bu darbe esnasında öldürülmüştür. 1958 darbesiyle ülkenin 37 senelik İngiltere ile olan bağı da kopartılmıştır. Bu tarihten itibaren Irak da Suriye ve Mısır gibi bağlantısızlık ismi çerçevesiyle her geçen gün biraz daha Sovyet denetimi altına girmiştir. General Kasım, yönetimde Irak Komünist Partisine yer vermesiyle birlikte Sovyetlerle 28 Şubat 1962'de imzaladığı antlaşma ile Sovyet Rusya'dan ekonomik ve askeri destek almaya başlamıştır.

Komünizm ve etnik milliyetçiliğin güçlendiği bu süreçte Kürtlerin isyanları artarken Arap milliyetçiliğini ve Sosyalizmi birlikte savunan Baas Partisi¹³⁹ de önemli bir biçimde siyasi alanda yükselmeye başlamıştır. Nitekim 1963'te General Abdüsselam Arif ve Baas, General Kasım'a karşı gerçekleştirdikleri darbe ile yönetimi ele geçirmişlerdir. Kısa bir süre sonra Baas'ı yönetimden uzaklaştıran General Abdüsselam Arif, 1963-1966 yıllarında, kardeşi General Abdurrahman Arif, 1966-1968 döneminde Irak devlet başkanlığı görevini yerine getirmişlerdir (Yeşilbursa, 2009, ss. 1326-1327). 1968'de Baas Partisi'nce gerçekleştirilen darbeyle Abdurrahman Arif yönetimden uzaklaştırılırken ve Baas Genel Sekreteri Hasan el Bekir (1968-1979) devlet başkanlığına ve 11 yıl sonra iktidara geçecek olan Saddam Hüseyin ise onun yardımcılığına getirilmiştir (Kahraman, 2008, s. 12).

1970'li yıllarda ne kadar iktidar Hasan el Bekir'in elinde olsa da asıl güç Saddam Hüseyin'in çevresinde toplanmaktaydı. 1972'de Irak Petrol Şirketi'nin millileştirilmesi ve takip eden yıllarda artan ekonomik büyüme aynı zamanda Saddam'ın gücünün de pekişmesine neden olmuştu (Dmeral, 2018, s.96). 1976'da Saddam, Hasan el Bekir'in hastalanması sebebiyle birçok yetkiyi eline alarak, iktidarı devirmeye çalışan ve bağımsızlık arayışı içine giren Kürtler ve Şiiler üzerinde büyük bir baskı oluşturdu. 1979'da Hasan el Bekir'in istifa etmesinin ardından Saddam Hüseyin, devlet başkanı ve başbakanlık görevine gelmişti (Tamer, 2016, s.10).

¹³⁹ Arap milletinin ve milliyetçiliğinin "yeniden doğuşu" "dirilişi" gibi anlamlara gelen Baas Partisi (Hizb el-Arabi el-İştiraki), 1943 yılında Şam'da Rum-Ortodoks kökenli Mişel Eflak ve Sünni Arap kökenli Salah al-Bitar tarafından kurulmuş, partinin ilk kongresi 7 Nisan 1947'de İskenderun doğumlu bir Nusayri olan Zeki Arsuzi'nin de katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Hareketinin temel amaçlarına bakıldığında tek bir Arap ulusu yaratmak, sosyalizmi gerçekleştirmek suretiyle Arap dünyasını yabancı boyunduruğundan kurtarmak, bağlantısızlık politikası çerçevesinde emperyalizme ve sömürgecilğe karşı çıkmak gibi ana başlıklardan oluştuğu görülmektedir. Ayrıca bu hareket Irak merkezli bir Arap kimliğini yüceltme yolunda hareket izlemiştir. 1968 tarihinden sonra güçlenerek 2003 yılında Saddam'ın devrilmesine kadar iktidardaki tek parti olmuştur. Baas Partisinin bulunduğu sürede Ahmet Hasan el-Bekir ve Saddam gibi liderler Irak'ın yönetiminde yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Çağ, G & Eker, S. (2016). Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2 (2).

Saddam Hüseyin'in iktidarı zamanında pek çok gelişmelere sahne oldu anca bunlardan en çok hafızalara kazınanı, sekiz yıl süren Irak-İran Savaşı'ı olmuştur. 22 Eylül 1980'de başlayan bu savaş, ülkede yüz binlerce insanın ölümüne, milyarlarca dolarlık kayba, huzurun, barışın ve düzeninin yerle bir olmasına yol açmıştı (Aydın, Özcan & Kaptanoğlu, 2007, s. 6). Ayrıca Irak-İran savaşı sürecinde iken Saddam Hüseyin, kendisinin İran'daki Şii dünyasının varlığına karşı, Irak'ta iktidar yanlı bir Sünni oluşuma geçilmesine karar vermiştir. Bu sebeple de Irak içerisinde var olan tüm kamu kurum ve kuruluşlarında Sünni kesimin rüzgârının estiği bir süreç yaşanmıştır (Dmeral, 2018, s.76).

Sekiz yıl gibi uzun soluklu bir savaş sonunda ateşkes imzalandı.20 Ağustos 1988'de ateşkes ilan edilirken, 17 Ağustos 1990'da Irak'ın ele geçirdiği bütün toprakları İran'a iade etmeyi kabul ettiği bir barış anlaşmasıyla savaş resmen son bulmuştu (Doğanay & Hayli, 2004, s.3).

Irak-İran Savaşı, Irak ekonomisine, alt yapısına ve sosyal dokusuna büyük hasarlara yol açmıştır. Küresel ölçüde petrol fiyatlarının düşüşe geçmesi ve Arap ülkelerinden temin edilen borçların ödeme vadesinin gelmesi Saddam yönetimini zora sokmaya başlamıştı. Tam da böyle bir durumda, Saddam Hüseyin'in tarihi açıdan üzerinde Irak'ın hakkı olduğunu iddia ederek Kuveyt'i işgal etme kararı dikkatleri Irak'ın iç politikasındaki zorluklardan dış politikaya çekmesine sebep olmuştur (Aydın, Özcan & Kaptanoğlu, 2007, s. 7).

Kuveyt'in Irak'ın artan tehdit ve baskıları karşısında Arap Birliği ve BM'ye başvurmasıyla başlayan uluslararası diplomasi arenasındaki arabuluculuk çabaları sonuçsuz kalmış, Irak tutumunu değiştirmekten ziyade daha da sertleştirmiş ve Kuveyt üzerindeki isteklerinden vazgeçmemiştir. Nitekim Irak, 2 Ağustos 1990'da petrol üretim sınırlarını aşmak ve tartışmalı bölgelerden petrol çıkarmak suçuyla komşusu Kuveyt'i ilhak etmiştir (Cansever, 2010, s. 71). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) bu ilhakı geçersiz ilan ederek, Irak'a karşı 6 Ağustos'ta başlatmış olduğu ekonomik ambargoyu 25 Eylül'de daha kapsamlı hale getirdi.

29 Kasım 1990'da BMGK'nin Kuveyt'in işgali ve Körfez Savaşı hakkında 660 ile 678 sayılı kararın gerçekleştirilmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm yöntemlerin kullanılması adına yetki verdi.¹⁴⁰ Bunun üzerine 16-17 Ocak 1991'de ABD

¹⁴⁰ Birleşmiş Milletler 660 sayılı kararı ile işgali kınayarak Irak'ın Kuveyt'ten derhal çekilmesini istedi. Bakınız: Irak'ın yakın tarihi. (2004).

ve müttefiklerinin Irak'ı havadan bombardımana tutmasıyla Körfez Savaşı'nın fitili ateşlenmiş oldu (Yeşilbursa, 2009, s. 1328). ABD'nin kara ve hava harekâtları neticesinde 27 Şubat 1991'de Irak kuvvetleri Kuveyt'ten geri çekilmeye başladı. 3 Mart 1991'de Irak ateşkes şartlarını kabul edip barış görüşmelerine başladıktan sonra 10 Kasım 1994'de Irak Ulusal Meclisi Kuveyt'in sınırlarını ve bağımsızlığını kabul etmiştir.

Körfez Krizi'nin ardından Kürtler ve Şiiler ayaklanma başlattılar. Mart/Nisan 1991'de Irak güvenlik güçleri ülkenin kuzey ve güneyinde meydana gelen Kürt ve Şii ayaklanmalarını şiddetli bir biçimde bastırınca 10 Nisan 1991'de ABD Irak'tan bölgedeki bütün askeri eylemlerini durdurmasını talep etti. Nisan 1991'de ABD ve İngiltere'nin ön ayak olmasıyla Kürtleri korumak amacıyla 36. paralelin kuzeyinde ve 1992 Ağustos'ta Şiileri korumak amacıyla 32. paralelin güneyinde Irak uçaklarının uçuşuna izin verilmeyen yasaklı hava sahaları oluşturuldu (Aydın, Özcan & Kaptanoğlu, 2007, s. 7). Ayrıca Körfez Savaşı'ndan sonra uygulamaya konulan BM'nin ekonomik ambargosu 1996 senesinde başlayan Gıda Karşılığı Petrol (OFFP) programıyla daha ılımlı bir şekilde getirilmiştir.

31 Ekim 1998'de Irak, BM'nin Irak'ın kitle imha silahlarının yok edilmesinden sorumlu komisyonu UNSCOM ile gerçekleştirdiği işbirliğine son verdi. Bunun üzerine İngiltere ve ABD Irak'ın biyolojik, kimyasal ve nükleer silahlarını imha etme amacıyla "Çöl Tilkisi Operasyonu" adlı bir hava saldırısı düzenledi (Yeşilbursa, 2009, s. 1328).

Irak ile B.M. arasındaki bu sürtüşme ve gerginlik uzun yıllarca devam etmiştir. Sonunda ABD ve Birleşik Krallık öncülüğündeki koalisyon güçleri Irak'ı kitle imha silahlarından temizlemek, Saddam Hüseyin'in teröre sağladığı yardımları kesmek ve Irak halkını özgürleştirmek bahanesiyle Irak'taki Baas Rejimi'ne yönelik saldırılara başladı. 20 Mart 2003'te başlayan hava saldırısı ve onu takip eden kara operasyonu sonunda 9 Nisan 2003'te başkent Bağdat'a ayak basan koalisyon kuvvetleri Saddam Hüseyin hükümetini devirdi. 15 Nisan'da Irak tümüyle koalisyon kuvvetlerinin denetimi altına girmiştir.¹⁴¹ Böylece, Saddam'ın Kürtleri ve Şiileri saf dışı bırakmaya yönelik otoriter rejimi 2003 senesinde İkinci Körfez Savaşı ile birlikte sona ermiş, Baas partisi ve ordu dağıtıldıktan sonra 2005 yılında, Irak'ın toplumsal yapısı dikkate alınarak demokratik bir sistem kurulmaya çalışılmıştır (Tamer, 2016, s. 10).

BBC.http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/02/printable/040202_irak_kronoloji.shtml (Erişim tarihi: 08.11.2018).

¹⁴¹ http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/815/modern_irak_tarihi (Erişim tarihi: 20.07.2018).

Saddam'dan sonra Irak'ta Dava partisi lideri Nuri el Maliki başbakanlığa geçmiş, Kürt siyasetçi Celal Talabani ise cumhurbaşkanlığı görevine getirilmiştir. 2003 sonrası Irak iktidarında hissedilen Sünni baskısı son bulmuş, ülke nüfusunun % 60 gibi bir çoğunluğunu oluşturan ve 20. yüzyıl boyunca siyasi alandan dışlanan Şiiler ise siyaset arenasında önemli bir avantaj elde etmişlerdir.¹⁴² Fakat bu durum ABD'nin yönetim kadrolarından el çektirdiği Sünnilerin radikalleşmesine sebep olmuştur. Ayrıca 2005 Anayasası ile birlikte Kuzey Irak'ta Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) oluşturulmuştur.

4.2.1. ABD'nin Irak İşgali ve Sünnilerin Direnişi

New York'ta meydana gelen 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Saddam Hüseyin rejiminin elinde olduğu tahmin edilen kimyasal silahlar konusunda ABD'nin endişeleri daha da arttı. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, 5 Şubat 2003'te BM Güvenlik Konseyi'ndeki konuşmasında, birinci olarak Saddam yönetimini kitle imha silahlarına sahip olmakla suçlamıştır. Bu açıklamada tartışmalı olan ikinci husus ise, Irak'ın kuzeyinde bulunan Zerkavi'nin Tevhit ve Cihat örgütünün El Kaide ile bağlantılı olduğunun ve Saddam rejimi ile işbirliği yaptığının belirtilmesidir (Gürler & Özdemir, 2014a, s. 113).

Kimyasal silahların varlığı konusunda Saddam Hüseyin rejiminin ilk başta bunları tamamen imha ettiğini söylemesine rağmen daha sonra Saddam'ın "İran başta olmak üzere diğer ülkelerin Irak'ın kimyasal silahının kalmadığını bilmelerini istemiyorduk. Bundan dolayı bu oyunu bilerek oynadık" şeklindeki ifadesi durumun karmaşıklığını göz önüne sermektedir (Kirmanj, 2017, s.454). Bununla birlikte, Saddam ile El-Kaide arasındaki yardımlaşma konusunda yaptığı suçlamada bunu belgeleyecek hiçbir delil sunamamasına rağmen, "Irak'ta Kimyasal Silahsızlanma", "Saddam rejiminin teröre yardımını kesmesi", "Irak halkının zulümden kurtarılması" ve "Demokrasi getirilmesi" gibi sebeplerle ABD, İngiltere ve müttefikleri Irak'ı işgal etmişlerdir.

Aslında ABD'nin Saddam rejimini değiştirme siyaseti 1998 yılının Ekim ayında ABD kongresinde onaylanan Irak'ı kurtarma yasasına dayanıyordu. Ancak ABD'li yetkililer bu konuda, 11 Eylül 2001 tarihine kadar hiç bir pratik adım atmadı. Fakat 11 Eylül olayların ardından yasa programa dönüştürüldü ve böylece Irak'ı işgal etmek için

¹⁴² <http://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Iraq.pdf> (Erişim tarihi: 22.07.2018).

uygun bir zemin yaratılmış oldu. 19 Mart 2003 tarihindeki Irak saldırısı Saddam Hüseyin'in Bağdat'taki sarayının hedef alınıp vurulmasıyla başladı. Bunun ertesi günü Amerikan ve müttefiklerinin kara kuvvetleri Irak'ın güneyinden Irak topraklarına girdi ve Irak üç hafta gibi kısa bir sürede tamamıyla işgal edilirken 9 Nisan Saddam rejiminin yıkılış günü olarak tarihe geçti (Kirmanj, 2017, s.454). Bununla da 35 yıllık Saddam ve Baas rejimi sona ermiş oldu. ABD başkanı George Bush, 1 Mayıs'ta operasyonun sona erdiğini ilan etti.¹⁴³ İç savaş, can kayıpları, Iraklı milyonlarca kişinin evlerini terk edip muhacir duruma düşmesi, ülkenin eski tarihi eserlerinin kaçırılması işgalin en kötü sonuçları sayılabilir.

Irak'ın işgali ile beraber ülkede yeni oluşacak düzenin nasıl olacağı ve işleyeceği sorusu akıllara gelmiştir. Bu konuda 16 Nisan 2003 tarihinde Irak'ın her alanda yeniden yapılandırılmasına yönelik Irak Geçici Yönetim Koalisyonu (IGYK) oluşturulmuş ve 6 Mayıs'ta başına da eski bir dışişleri mensubu aynı zamanda anti terör uzmanı Paul Bremer getirilmiştir. Koalisyon Geçici Otoritesi, geçici yönetim süresince Irak'ın etkin bir şekilde yönetilmesi için hükümet yetkilerini üstlenmekteydi ve bu görevi yerine getirmek için de tüm yasama, yürütme ve yargı yetkileriyle donatılmıştı (Pirinççi, 2004, s.4).

Bremer göreve gelir gelmez ilerde sorun oluşturacak iki karar çıkarttı. Paul Bremer'in ilk emri Baas Partisinin kökünün kazınması ve Baas üyelerinin işgal ettiği önemli pozisyonlardan temizlenmesiydi. İkinci kararı da, Irak'ın kara kuvvetleri, hava kuvvetleri, donanma, muhaberat ve Baas milisleri dahi tüm güvenlik birimlerinin lağvedilmesiydi (Taştekin, 2016, s. 135).

Alınan kararların ardından Komisyonun ilk icraatı, Baas Partisi'ni yani Savunma Bakanlığı'nı (Irak'ın Düzenli Ordusunu) ve İçişleri Bakanlığı'nı (polis teşkilatını) dağıtmak olmuştur. Yaklaşık olarak 385.000 ordu görevlisi, polis teşkilatlarından 285.000 kişi, özel kuvvetlerden 50.000 kişi ve Baas partisinden bir milyona yakın insan görevlerinden alınıp işsiz bırakılmış ve bu durum devlet mekanizmasını işlemez hale getirmiştir (Abdullgfor, 2011, s. 75).

13 Temmuz 2003'de Irak halkından oluşan 25 kişilik Irak Geçici Hükümet Konseyi (IGHK) kurulmuştur. Bu Konsey Irak'taki etnik ve mezhepsel ayrımı göz önünde bulundurarak Irak siyasi yapısının yeniden inşa edilmesini sağlamıştır. Bu

¹⁴³ Sanger, D. (2003). President Says Military Phase in Iraq Has Ended. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2003/05/02/international/worldspecial/president-says-military-phase-in-iraq-has-ended.html> (Erişim tarihi: 12.8.2018).

konseyde 12 Şii, 5 Sünni, 5 Kürt, 1 Türkmen, 1 Hristiyan kesimin temsilcileri ve 1 başkan konseyde yerini almıştır. Saddam döneminde nüfusun yaklaşık % 60'ını oluşturan Şiiler, IGHK'nin kurulmasıyla Saddam zamanında siyasi alanda üstün olan Sünnileri azınlık durumuna getirmeyi başarmışlardır (Dmeral, 2018, s.143).

Ayrıca Bakanlıkların dağılımı da Konsey üyelerinin seçiminde etkili olan oranlara göre gerçekleştirilmiştir. Sayılarda gösterilen tutarlılık, bakanlıkların önem bakımından dağılımında dikkate alınmamıştır. Daha da önemlisi güvenlik, savunma, ekonomi ve adalet gibi temel görevleri yerine getirmek işgal güçlerinin sorumluluğuna bırakılmıştı. Stratejik bakanlıklardan Petrol ve İçişleri Bakanlığı Şiilere, Maliye Bakanlığı Sünnilere, Dışişleri ve Sanayi Bakanlıkları ise Kürtlere tesis edilmişti (Cansever,2010, s.88).

Aynı yıl Ağustos ayında Zerkavi'nin örgütü Ürdün'ün Bağdat büyükelçiliği önünde bir bombalı saldırı düzenledi. Bu saldırının ardından BM'nin ana binası bombalı saldırıya uğradı ve başkent Bağdat bu saldırıyla sarsıldı (Lanier & Roshan, 2015, s.9). Bu iki bombalı saldırı büyük bir uyarı idi. Ancak Irak Yüksek Meclis başkanı Muhammet Bakır Hekim'in öldürülmesi ABD geçici iktidarına, Kürt ve Şii yardımcılarına karşı Sünniler tarafından başlatılan kanlı savaşın başlangıcı sayılabilir.¹⁴⁴

Ana örgüt olan El-Kaide ile Tevhit ve Cihat örgütü bu zamanda meydana gelen patlamalarda en önemli rolü üstleniyordu. Bütün bunların dışında, aynı zamanda, çok sayıda yeni kurulan örgüt vardı ki bu örgütler ABD güçleri ve müttefiklerine karşı saldırı düzenliyorlardı. Bu grup ve örgütlerin bazıları Baasçılar ve önceki Irak ordusunun güvenlik ve istihbarat birimlerinin başındaki subaylar tarafından kurulmuştu. Bu grupların en önemlisi ise Saddam Hüseyin'in sağ kolu İzzet Duri tarafından liderliği yapılan Nakşibendî grubu idi. Bazıları da Selefi ve başka İslami gruplar tarafından kurulmuştu. ABD güçleri ve Şiiler genel olarak Baasçılar ve Sünni aşiret liderlerinin bir kısmını eski yönetimin savunucusu; bazı selefiler de cihatçı olarak görüyorlardı.

Gerçekte ise geçici iktidar tarafından çıkarılan “ordunun tasfiye edilmesi ve Baasçıların çıkarılması” şeklindeki iki karar, Sünnilerin direniş başlatmasındaki önemli sebepler olarak sayılabilir. Çünkü ABD'nin Baas rejimini yok etmek için aldığı karar Saddam rejiminin omurgasını oluşturan Sünnileri umutsuz bir konuma düşürmüştür. Yazar ve Siyaset Bilimi uzmanı Dr. Kirmanj bu konuda şunları söylüyor: “Baasçıların devlet kamu kurum ve kuruluşlarından uzaklaştırılması İkinci Dünya Savaşı sonrasında

¹⁴⁴ <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-a-2003-08-29-25-1-87908247/812161.html> (Erişim tarihi: 09.7.2018).

Nazi'lerin Almanya'da ve faşistlerin İtalya'da devlet kamu kurum ve kuruluşlarından uzaklaştırılması gibiydi. Ancak Irak'ta sorun bir başka şeyi daha beraberinde getirdi; o da Baasçıların uzaklaştırılmasıyla Sünnilerin kamu kuruluşlarından çıkarılmasıydı" (Kirmanj, 2017, s.459). Çünkü Baas rejimi zamanında Baasçılaştırma meselesi sivil ve askeri kurum ve kuruluşların Sünnileştirmesi sonucunu beraberinde getirmişti. Bir başka ifadeyle, Baasçıların devlet kamu kurum ve kuruluşlarından istifa ettirilmesi genel olarak Sünnilerin de devlet görevlerinden uzaklaştırılması ile sonuçlandı. Bu aynı zamanda Sünnilerin genel olarak bütün siyasi, askeri ve idari kurumlardan dışlanması ve işsiz bırakılmasına neden oluyordu.

Ancak ordunun tasfiye edilmesi ve Baasçıların devlet kamu kurum ve kuruluşlarından uzaklaştırılması Şii ve Kürt grupların hükümete ve siyasi sürece katılmalarının ön şartını oluşturuyordu. 2007-2008 yılında yapılan bir araştırmaya göre, Baasçıların sürülme kararı Şiiler ve Kürtler tarafından destek görmüştür. Buna karşılık, Sünnilerin yaklaşık % 50'si bu kararın uygulanmasının ülkedeki siyasi gidişatı bozacağı yönünde görüş bildirmiştir. Şiilerin % 18'i ve Kürt'lerin % 22'si bu konuda Sünnilerle aynı görüşte olup alınan karara karşı çıkıyorlardı. Buradan Sünnilerin yaklaşık yarısının, Şiilerin ve Kürt'lerin de büyük bir kısmının Baasçıların kamu kurum ve kuruluşlarından uzaklaştırılmasına karşı çıkmadıkları sonucu çıkarılabilir. Ordunun tasfiyesi konusunda ise Sünnilerin % 7'si ve Şiilerin % 11'i kararı doğru bulduklarını belirtirken, Kürt'lerin % 52'si ordunun tasfiye edilmesini onaylıyordu (Moaddel, Tessler & Inglehart, 2008, s.15).

Genel olarak baktığımızda, Irak halkını oluşturan bu gruplar, Geçici Yönetim Koalisyonunun kararları karşısında aynı görüş ve tepkiye sahip değillerdi. Bu veriler Baasçıların köklerinin kazınmasının genel olarak destek gördüğünü ancak ordunun tasfiye edilmesinin ise daha çok Şii ve Kürt'ler tarafından desteklendiğini göstermektedir. Sünnilerin tarih boyunca iktidara ulaşmak ve iktidarda kalmak için orduyu kullanması, Şii ve Kürt'lerin ordunun tasfiye edilmesi isteklerini ve ısrarını beraberinde getirmiştir.

Koalisyonun aldığı bu kararların, Sünnilerin direniş başlatmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Ancak bu iki karara ek olarak, ABD'nin Irak'ı işgal etmesinden sonra hem Sünnilerin direnişinde hem de Irak'ta meydana gelen istikrarsızlık konusunda rolü olan diğer önemli sebeplerin mevcut olduğunu da söyleyebiliriz. Bu sebeplerin önemli olanlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Irak toplumunun doğal yapısına vakıf olmamak ve bu yapıyı yanlış okumak. Özellikle de işgalden önce var olan siyasi ve mezhebi mücadelenin derinliği konusuna bilgi sahibi olmamak.¹⁴⁵

2. Sünnilerin isyan etmesinin arkasındaki sebeplerden biri de Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasının, başta etnik ve mezhebi olmak üzere siyasi, toplumsal ve iktisadi sorunların ortaya çıkmasına sebep olmasıdır. Bütün bu sorunlar Saddam Hüseyin rejimi döneminde Irak toplumu arasında düşmanlık, kin ve nefret düzeyine ulaşmıştır. Fakat Saddam rejimi uzun yıllar güç ve baskı kullanarak mücadelenin üzerini örtmüştü. Ancak Saddam rejiminin yıkılmasıyla oluşan siyasi, askeri ve idari boşluklarla birlikte bu sorunlar baş göstermeye başlamış ve aralarında doğrudan bir çatışmayı önleyebilecek herhangi bir güç kalmamıştır. Daha sonra ortaya çıkan boşluklar terör örgütleri tarafından doldurulmaya çalışmıştır (Kirmanj, 2017,s.458).

3. Sünnilerin isyan etmesinin arkasındaki bir diğer önemli sebep, Sünni oluşumun Irak'ta Şii ve Kürt'ler gibi diğer oluşumlarla iktidara katılması idi. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, ABD'nin işgaliyle 80 yıllık iktidar gücünü ve statüsünü kaybeden Sünnilerin iktidarı Şiiler, Kürtler ve diğer gruplarla paylaşması onlara zor geliyordu.

Irak'ın ABD ve müttefikleri tarafından işgal edilmesi, sadece istikrarsız bir ortama ve Sünnilerin baş kaldırmasına neden olmadı, aynı zamanda özellikle Afganistan savaşı ardından Taliban rejiminin yıkılması ve El Kaide'nin orada başlıca konumunu kaybetmesi nedeniyle bu kez örgütün Irak'ta yeniden yapılanması için önemli bir fırsat sunmuş oldu. Aslında, Irak, El Kaide için Afganistan'dan daha önemli bir pozisyondaydı çünkü El Kaide ve dünyadaki bütün Cihadi Selefi gruplar, başta Sünniler olmak üzere Arap düşünce yapısı ve kültüründen etkilenmektedir (Ali, 2015, ss.23-24). Diğer bir taraftan ise, üçüncü bölümde de bahsedildiği gibi, El Kaide örgütünün başlıca stratejisi, ABD ve Batı'ya karşı cihat ilan edilmesidir. El Kaide'nin düşman olarak hedef aldığı bu ülkeler, Irak'a saldırarak ve rejimi yıkarak örgüte yaklaşmış oldular. ABD güçleri ve müttefikleri Irak'a gelmeden önce Irak topraklarına ulaşan Zerkavi de Bin Ladin'in yolundan giderek cihat adına mücahit toplama çalışmaları yapmaktaydı. ABD güçlerinin Irak'a gelmesinin ardından Şiiler ile Sünniler arasında yaşanan mezhepsel çatışma ve mücadelelerin baş göstermesiyle Zerkavi çatışmaları cihat adına

¹⁴⁵ Erkmen, S. (2008). İşgalin Beşinci Yılında Irak'ta Temel Gelişmeler.

<https://www.turkishnews.com/tr/content/2008/07/01/isgalin-besinci-yilinda-irakta-temel-gelismeler/> (Erişim tarihi: 21.7.2018).

alevlendirip aynı anda yakın ve uzak hedeflere karşı savaş ilan etti. Bir başka ifadeyle, düşmanları olan ABD ve Şiileri aynı safta bırakarak onlara karşı cihat ilan etti.

4.2.2. Mezhepsel Savaş: IŞİD'in Sünni Bölgelerde Etkinliğini Arttırması

ABD ve müttefikleri Irak'ta Saddam rejimini sona erdirdikten sonra, İyad Allavi liderliğinde ilk geçici hükümet kurulmuş oldu. Daha sonra da Paul Bremer geçici yetkilerini tamamıyla geçici hükümete devretti. Bu şekilde Bremer ve diğer ABD yönetim güçlerinin yetkileri resmen sonra ermiş gözükmemektedir. Fakat bu resmi açıklamaya rağmen, 2010 yılına kadar Irak içerisindeki operasyonlarda ve Irak El Kaidesine karşı daha sonra oluşturacak olan Sahva konseyinde ABD öncü kuvvetlerinin varlığı devam etmiştir (Dmeral,2018, ss.144-145).

Genel seçimleri yapmak için kolaylık sağlamak ve seçimlere uygun bir zemin yaratmak için kurulan Irak geçici Hükümetinin geçiş dönemi için çıkardığı devlet idaresi kanunu 28 Haziran 2004 yılında yürürlüğe girdi. Bu süreçte Şiilerin en önemli lideri olan Ali Sistani başta olmak üzere özellikle Şiilerin seçimlerin yapılmasında ısrar etmeleri önemli bir etkidir (Kirmanj, 2017, s.460). Sistani, "Oy vermek dini vebidir" diyerek Şiileri sandığa yönlendiriyordu (Taştekin, 2016, s. 127). Buna karşılık Sünni güçler taraftarlarını seçimlere katılmaları için teşvik etmemekle birlikte bazı Selefî grup ve güçler her şekilde Sünnilerin seçimlere katılmasına karşı çıkıyorlardı.

Şunu da unutmamak gerekir ki, Selefî grup ve örgütler genel olarak demokrasiyi ve parlamenter sistemi kâfirlerin sistemi olarak kabul etmektedirler. Onların anlayışına göre bu sistem yasama yetkisini insana vermektedir. Hâlbuki sadece Allah'ın yasa koyma yetkisi vardır ve insana düşen ise sadece Allah'ın buyruklarını uygulamak ve bu emirlere itaat etmektedir. Irak'ta Zerkavi'nin örgütü ise, demokrasiye karşı savaş ilan eden Selefî cihatçı örgütlerden biriydi ve her şekilde Sünnilerin demokrasiye katılımına karşı çıkmakta ve seçimlere katılmak isteyen Sünni liderleri bir şekilde suikastlarla öldürmekteydi (Weiss & Hassan, 2016, s. 47). Ayrıca seçim sırasında da Irak içerisindeki çeşitli seçim büroları patlatılarak, halkın seçimlere katılması engellenmeye çalışılıyordu. Tüm bu engellere rağmen, patlama sesleri arasında ilk genel seçimler 2005 yılının Ocak ayında yapıldı. Bu ise aslında yeni ve daimi bir anayasa hazırlamak amacıyla Irak halkının temsilcilerini seçmek içindi.

Bu seçimde, Osmanlı İmparatorluğu dönemi dâhil olmak üzere Irak'ta tek iktidar sahibi olan Sünniler, seçimleri boykot ederken Şiiler ve Kürtler büyük bir coşkuyla seçime katıldılar. Kürt bölgelerinde seçime katılım oranı %80 ile %89 dolaylarında iken, Şii bölgelerinde bu oran %59 ile %73 civarındadır. Sünni Arapların yoğunlukta olduğu Anbar kentinde ise seçimlere katılım oranı %2'dir. Diğer Sünni Arap şehirlerinde ise oran %29 ile %34 arasındadır. Kürtlerin, Arapların ve Türkmenlerin birlikte yaşadığı tartışmalı kentlerden Musul'da (Nineveh) bu oran %17'de kalırken, Kerkük'te %70'dir.¹⁴⁶

Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komisyonu tarafından 30 Ocak 2005 seçimlerinin resmî sonuçları 13 Şubat tarihinde açıklandığında tahmin edildiği gibi en fazla oy alanların Şiiler olduğu görülmüştür. Iraklı Şiilerin dini lideri olan Ali Sistani'nin destek verdiği Birleşik Irak İttifakı (Şii İttifakı) iki yüz yetmiş beş üyeli mecliste yüz kırk sandalye kazanmayı başarmıştı. Kürt ittifakı 75 üye, İyad Allavi'nin çoğunlukla laik ve orta sınıf Şii nüfusuna (ve kısmen de bazı Sünni kesimlere) dayandığı söylenen partisi ise 40 üyeyi meclise gönderebilmiştir (İnat,2005,s.67). Komünist Partisi'nden Mukteda Sadr yanlılarının partisine kadar çeşitli kesimleri temsil eden diğer dokuz ufak parti ise 20 sandalyeyi paylaşmıştır. Bu partiler arasında Arap Sünniler sadece altı sandalye kazanmışlardır.¹⁴⁷

Böylece 2005 başında yapılan ilk genel seçimi Sünniler tamamen boykot ettiğinden Şii Araplar ve Kürtler mecliste çok büyük üstünlük sağlamıştı. Boykot nedeniyle Sünniler sadece parlamento dışında kalmadı, yeni anayasanın hazırlık sürecini etkileme şanslarını da yitirdi (Taştekin, 2016, s. 129). Bu da Sünnilerin Ağustos 2005 yılında yapılan anayasa referandumuna katılmalarının arkasındaki sebeplerden biri olarak bilinmekteydi.

Sünniler referanduma katılmalarına rağmen hayır oyu kullandılar. Ancak yeni anayasa için yapılan referandum, Şii ve Kürt'lerin yoğun katılımı sonucunda %79'luk bir katılım sağlandı ve oylama evet oyu ile sonuçlandı. Sünnilerin hayır oyu oranı ise %21'de kalmış oldu. Özellikle Sünnilerin yoğun olarak bulundukları Selahattin ve Anbar vilayetlerinde yeni anayasaya karşı oy kullanıldı. Sonuç olarak yeni anayasa halk tarafından kabul edilmiş oldu (Kirmanj,2017,s.460). Anayasanın halkın büyük

¹⁴⁶ Çetinsaya, G. (2005). 30 Ocak 2005 Irak Seçimleri Sonrası Irak. <https://www.setav.org/30-ocak-2005-irak-secimleri-sonrasi-irak/> (Erişim tarihi: 25.7.2018).

¹⁴⁷ A.e.

çoğunluğu tarafından kabul edilmesi genel seçimlere uygun bir zemin hazırladı ve 2005 yılının Aralık ayında genel seçimler yapıldı.

15 Aralık seçimlerini önceki seçimden farklı kılan en temel özellik, Sünnî Arapların bu seçimlere büyük oranda katılımında bulunmaları olmuştur. 30 Ocak seçimlerini %21 gibi düşük bir katılım oranıyla boykot eden Sünniler, 15 Aralık'ta %85,3 katılım oranı ile çitayı çok yüksek seviyeye çıkarmışlardır (Cansever, 2010, s. 108). Bu rakam Şii eyaletlerdeki katılım oranının (%70) çok üzerinde, Kürtlerin yoğunlukta olduğu vilayetlerdeki katılım oranının ise (%89) biraz altındaydı (İnat, 2005,s.67).

15 Aralık 2005 tarihindeki seçim sonuçlarına bakıldığında ise¹⁴⁸, 275 sandalyeli parlamentoda dini hassasiyet ile öne çıkan Şii blok Birleşik Irak İttifakı 128, KDP ve KYB liderliğindeki Kürdistan İttifakı 53, hem Sünni Arap hem de İslamcı kimliği ile öne çıkan Adnan Duleymi'nin liderliğindeki Irak Uzlaşma Cephesi 44, Şii ve Sünni laik kesimleri buluşturan İyad Allavi'nin Irak Ulusal Listesi 25, hem Arapçı hem Sünni İslamcı Salih el Mutlak'ın Ulusal Diyalog Cephesi 11 sandalye elde ettiler (Çubukçu & Özhan, 2010.s 14).

Fakat bu seçimde 30 Ocak 2005 seçimlerinde olduğu gibi, insanlar partilerin ideolojik ve siyasi vaatlerine ya da hükümet programlarına değil, etnik ve mezhepsel kimliklerine göre oy kullanmayı tercih etmişlerdir. Şii grupları temsil eden Birleşik Irak İttifakı'nın Bağdat ve güney şehirlerde, Sünni Arapların orta bölgelerde, Kürt grupların ise kuzey alanda yer alan Dohuk, Erbil ve Süleymaniye'de başarı sağladıkları görülmüştür (Pınartaş, 2011, s.57).

Seçimler sonrasında, Irak tarihinde ilk defa bir Kürt kökenli siyasetçi, KYB lideri Celal Talabani, ülkenin cumhurbaşkanı oldu. Başbakanın kim olacağı konusunda yapılan dört aylık bir tartışmanın ardından taraflar Şii kökenli Maliki'nin başbakan yapılması konusunda uzlaşmaya vardılar. Bu süreçten sonra artık iktidar Şii, Sünni ve Kürtler arasında bölüşülerek devletin cumhurbaşkanı Kürt, hükümet başkanı Şii ve meclis başkanı da Sünni Arap olacak şekilde karar alınmıştır. Ayrıca, ilk Irak ordusu ne kadar Sünni ise, yeni Irak ordusu da o kadar Şii hale getirildi (Luizard, 2015, s.60).

Hükümet içinde etkin olan ve özellikle de iç işleri gibi önemli bir bakanlığı ellerinde bulunduran Şiiler, polis ve özel güçlere Sünnilerin yerine binlerce Şii'yi

¹⁴⁸ 15 Aralık seçimlerine katılan siyasi grupların listesi için bakınız: Dursunoğlu, A. (2006). Irak ve 15 Aralık Seçimleri. http://www.ydh.com.tr/YD17_irak-ve-15-aralik-secimleri.html (Erişim tarihi: 26.7.2018).

yerleştirmenin yanı sıra, Şii milis üyeleri ve liderlerini önemli güvenlik kurumlarının başına getirmek için bu yeni düzeni kendi lehlerinde kullandılar. Ayrıca Şiilerin yüksek mercilerinden Muhammet Sadık Sadır'ın oğlu olan Mukteda Sadır'a bağlı milisler, Mehdi ordusu adına içişleri bakanlığına sızdılar. Yeni atanan Şiiler İçişleri bakanlığında sahip oldukları mevkilerini eski hesaplaşmalara girerek özellikle güvenlik ve istihbarat birimlerinde çalışan Sünnilere karşı besledikleri intikam için kullanmaya başladılar. Başka bir ifadeyle, Şiilerin bir kısmı rejimin yıkılmasından sonra oluşan durumu mezhepsel soykırım ve tarihi bazı meselelerin üstesinden gelmek için kullanıyorlar, bu durum da açık bir şekilde Sünniler tarafından hissediliyordu (Kirmanj, 2017, s.462). Şiilerin siyasi ve askeri alanda güçlenerek Sünnileri marjinalleştirmeleri, Sünnilerin daha da öfkelenmesine ve her gün daha radikal terör eylemlerini devam ettirmelerine neden oldu.

Böyle bir durumda, Zerkavi ve arkadaşları için önemli olan mezhepsel sıcak çatışma hattında olmak, Irak'taki arbedenin içine karışmak, ABD ve Şiilerle mücadele etmektir. Bu da Zerkavi ve yandaşlarının inanışları açısından hiç bir engel teşkil etmiyordu. Üçüncü bölümde de belirtildiği gibi, Selefi ve cihatçıların düşünce ve inançlarında, Şiiler, ehli Sünni ve cemaatinin sahiplendiği temiz İslam kimliği üzerinde bir tehdit oluşturuyordu. Bir diğer taraftan da Zerkavi ve Sünnilerin bir kısmına göre Şiilerin vurulması Irak'ta ABD stratejisine darbe vurmanın bir parçası idi. Çünkü ABD durumun idaresi için sırtını Şiilere dayamıştı (Ali,2015,s.35). Bundan dolayı Irak El-Kaidesi örgütü Irak'ta en baştan beri Şiileri hedef aldı. Bu da onların ve cihatçı grupların doğrudan güçlenmesine sebep olacak Irak'ta mezhepsel savaşın kapısını açmıştır. Zerkavi'nin hamlesi zaman geçtikçe Irak'ta mezhepsel savaşları daha arttırdı. Bununla birlikte örgüt halk desteği açısından daha da güçlenerek özellikle Anbar, Diyala, Selahattin, Babil, Vasit ve daha birçok Sünni çoğunluklu vilayet ve bölgelerde daha da etkin hale geldi (Tahir, 2015, s.15).

Irak El Kaidesi, bazı Sünni aşiret ve Baasçı grupların yardımı ile Şiilere saldırıp onları Sünni çoğunluklu bölgelerden çıkartırken bir yandan da Şiilerin kutsal kabul ettiği yerlerde bombalı intihar saldırıları düzenlediler. Örneğin 22 Şubat 2006'da Zerkavi polis üniformalı dört intihar saldırganını Samarra'da bulunan ve geçmiş 944 yılına uzanan İmam El-Askeri camisine yollayarak Şiiler kendi can evinden vurdu.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Ibrahim, K & Knickmeyer, E. (2006). Bombing Shatters Mosque In Iraq. *The Washington Post*. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/02/22/AR2006022200454.html> (Erişim tarihi: 29.7.2018).

Saldırıdan bir gün önce 50'den fazla Sünni'nin katledilmesi nedeniyle saldırının sahibi Sünniler olarak görülmüştür. Askeriye Camii altın kubbesi ve yüz yıllık geçmişi dışında; 10 ve 11 imamlar Ali Elhadi ve oğlu Hasan El-Askeri'nin türbelerinin burada yer alması nedeniyle önemli kabul edilmektedir. Ayrıca daha da önemlisi kayıp olan 12. imamın da burada kaybolduğu düşünülmektedir. Camii mimari açıdan büyük hasar almakla birlikte özellikle altın kubbe neredeyse tamamen yıkılmıştır.¹⁵⁰ Bu saldırıdan sonra Sistani, hükümeti kutsal mekânların korunmaması halinde milis seferberliği başlatacağı konusunda uyardı.

Sünni radikal grupların terörist intikam eylemleri ve özellikle başkent Bağdat'ta mezhepsel soykırım korkusu sonucu olarak Şii milisler, güvenlik güçleri ve polisin hem doğrudan hem de dolaylı yardımı ile intikam amaçlı, başlarda sadece Irak ordusunun eski üst düzey subaylarını hedef alan sınırlı eylemlerini gerçekleştiren ölüm komiteleri kurdular. Ancak Samarra'da İmam El-Askeri camiinin Zerkavi tarafından patlatılmasından sonra Şii-Sünni karşıt grupları arasındaki şiddet daha da artmıştır (Kirmanj, 2017, s.463).

Şiiler her türlü katliamla beraber, Sünnilerin yaptığı gibi onları kendi bölgelerinden zorla çıkartmaya başladılar. Bağdat'ın Sünni bölgeleri Şii milislerce terörize edildi; bundan dolayı Sünnilerin başkentteki oranı %45'ten %25 seviyelerine kadar indi (Taştekin, 2016, s. 93). Şiiler özellikle polis ve güvenlik kuvvetleri başta olmak üzere hükümetin kurum ve kuruluşları içinde otoritelerini Şii milislerin ve radikal grupların korunması için kullanırken, Sünniler de eş zamanlı olarak, hem Irak'ta hem de komşu Sünni ülkelerde, Şiilere ve ABD'ye karşı doğrudan veya dolaylı olarak Irak El-Kaidesi örgütü ve isyancı Sünni gruplara destek veriyorlardı. Bu durum ülkenin tam olarak bir iç savaşa girdiğini gösteriyordu.

Irak'ta yaşananların kontrolden çıktığını gören Bush yönetimi, 2007 yılı başında "hamle" (Surge) stratejisini hayata geçirmiştir. Hamle, Bush yönetiminin Irak'taki sorunların çözülmesine yönelik genel tutumunu değiştirmedini, ancak uygulamadaki politika çerçevesinde başarılı olabilmek adına bir taktik değişimine gittiğini gösteriyordu. Bu değişim dâhilinde ABD, Irak'taki mevcut birliklerine 30.000 asker daha sevk ederek sayılarını arttırdılar. Bu strateji sayesinde, başta Bağdat olmak üzere

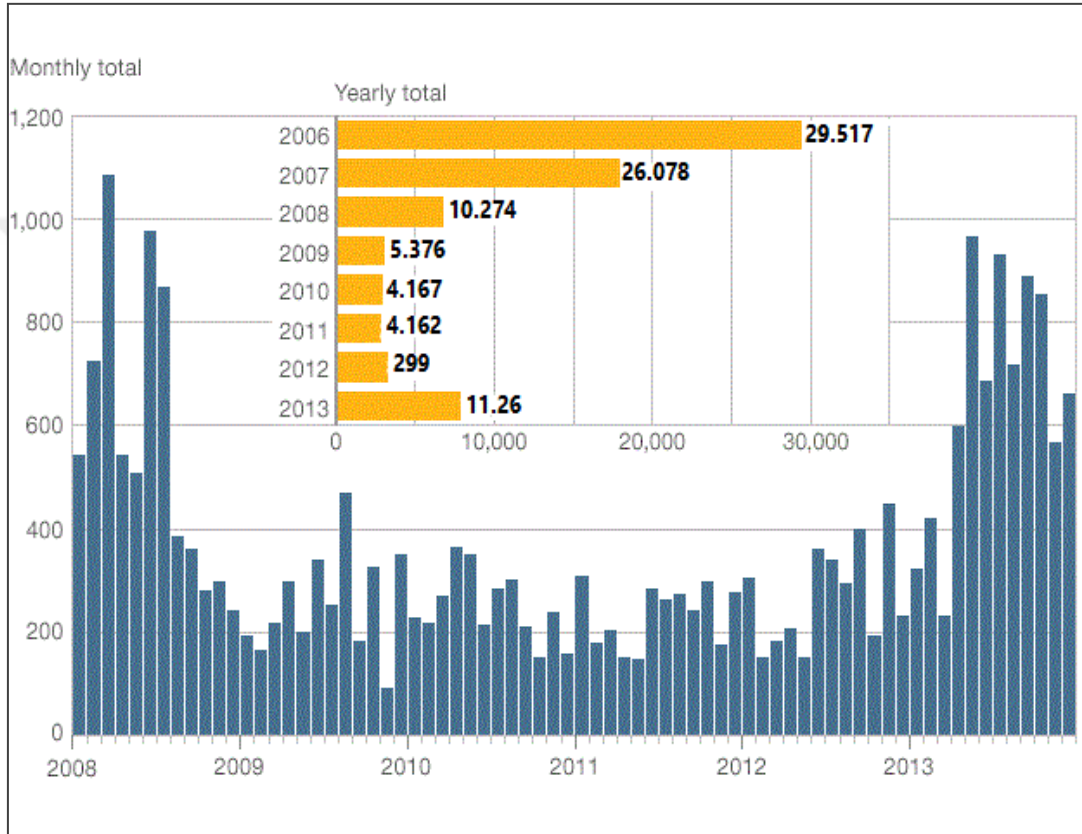
¹⁵⁰ Şiilerin öfkesi dinmiyor.(23.02.2006).

BBC.http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/02/060223_askari_thursday.shtml (Erişim tarihi: 23.7.2018).

tüm Irak'ta şiddet olaylarında gözle görülür bir düşüş kaydedilmiştir.¹⁵¹ Bağımsız akademisyen ve eylemcilerin Irak işgali sırasında ölenleri saymak için geliştirdiği bir proje olan Irak Body Count'a göre 2006'da 29.517, 2007'de 26.078 olan sivil kayıplar 2010'a gelinceye kadar 4.167'e gerilmişti.¹⁵²

Şekil 4

2006-2013 Yılları Arasında Irak'ta Yaşanan Sivil Ölümleri

Kaynak : (İraqbodycount& Occidentalworld).¹⁵³

ABD tarafından Irak'a güç gönderilmesinin yanı sıra, 2008 yılının ortalarından itibaren Irak'ta şiddet oranının azalmasını sağlayan diğer sebepler ise:

¹⁵¹ Erkmen, S. (2008). İşgalin Beşinci Yılında Irak'ta Temel Gelişmeler. <https://www.turkishnews.com/tr/content/2008/07/01/isgalin-besinci-yilinda-irakta-temel-gelismeler/> (Erişim tarihi: 21.7.2018).

¹⁵² <https://www.iraqbodycount.org/database/> (Erişim tarihi: 29.7.2018).

¹⁵³ Tablo'daki veriler için "iraqbodycount" şekil için "occidentalworld" sitesi üzerinden paylaşılan görsellerden faydalanılmıştır. Bakınız: <https://www.iraqbodycount.org/database/> (Erişim tarihi: 29.7.2018). <https://occidentalworld.com/democracy-promotion-in-iraq-why-the-democratisation-hadnt-been-accomplished/civilian-deaths-in-iraq-2008-2013/> (Erişim tarihi: 29.7.2018).

1. Şiiilerin çoğu Sünni halkın büyük bir kesimini başkent Bağdat'tan çıkarması sonucu Bağdat'ta Sünni nüfusun azalmış, bu durum da şiddetin azalmasına neden olmuştur (Kirmanj, 2017, s. 467).

2. Irak'ta özellikle Sünnilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde insanların, fark gözetilmeksizin, İslam Devleti Örgütü tarafından ağır yasa ve kurallarla ezilmesinin yanı sıra katledilmesi. Yasalara ve kurallara uymayanların en ağır şekilde cezalandırılıp öldürülmesi, Sünnilerin bir kısmının IŞİD'e tepkisine ve bu örgüte olan desteğin yavaş yavaş kaybolmasına neden oldu.

3. 2007 yılında ABD ve Irak hükümeti Sünni vilayetlerde Sünni silahlı aşiretlerden Sahva adından silahlı bir yapı oluşturdu. Bu yapı finansal ve silah gücü anlamında ABD tarafından destekleniyordu. Bu da Sünnilerin büyük bir oranda hem işsizlikten kurtulmasına hem de şiddetten uzaklaşmalarına katkıda bulundu. Bu yapının ABD gözetiminde oluşturulması Sünni aşiret reislerinin bir kısmının artık Irak İslam Devleti'ne destek olma yerine ABD'ye destek olmalarını ve silahlarını onlar adına kullanmaya başlamalarını beraberinde getirmiştir (Todenhöfer, 2015, ss. 15-16).

4. 2008 yılının ortalarında, petrol fiyatları artmaya başladı ve bir varil petrol 120 dolara ulaştı. Bu da Irak hükümetinin kapasitesini genişletmiş oldu. Hükümet elde ettiği paranın bir kısmıyla kamu kurum ve kuruluşlarda atamalar yaptı. Bu da işsizlik oranının doğrudan azalmasına katkıda bulundu.

5. İran'ın Irak'a karşı politikasını değiştirmesi ortamın sakinleşmesinde doğrudan etkili olmuştu.¹⁵⁴ İran şiddetin azaltılması amacıyla Şii milislere yardımı azalttı. Çünkü İran şiddet devam ettiği sürece ABD güçlerinin Irak'ta kalmaya devam edeceğine inanıyordu (Kirmanj, 2017, s. 467).

Bütün bu sebepler, 2011 yılının sonuna ve 2012'nin başına kadar bir şekilde şiddetin azalmasına neden olmuştur. IŞİD Bağdadi'nin liderliğinde Irak ve Suriye'nin bir bölümünü egemenliği altına aldığı döneme kadar şiddet eylemlerinde bir azalma görülmüştür.

¹⁵⁴ Erkmen, S. (2008). İşgalin Beşinci Yılında Irak'ta Temel Gelişmeler.
<https://www.turkishnews.com/tr/content/2008/07/01/isgalin-besinci-yilinda-irakta-temel-gelismeler/>
 (Erişim tarihi: 21.7.2018).

4.2.3. 2010 Yılı Seçimleri: Sünnilerin Siyasi Süreçten Ümitlerini Kesmesi

2005 yılının Aralık ayında Irak parlamentosunun birinci dönemi için seçimler yapıldıktan sonra, 2010'un Mart ayında yapılacak olan ikinci dönem seçimlerine katılmak için siyasi taraflar hazırlıklara başlamışlardı. Bu seçimlerde birinci dönem seçimlerine kıyasla bazı önemli değişiklikler gözlemlenmiştir:

1. 2005 yılı seçimlerinde Şiiler tek bir ittifak listesiyle seçimlere katılmalarına rağmen, 2010 yılı seçimlerinde Maliki, "Hukuk Devleti" adı altında yeni bir liste oluşturarak birleşik Şii ittifakından ayrıldı.

2. 2010 yılı seçimlerinde, İyad Allavi ve bazı Sünni tarafların liderliğinde "Irakiye" (Laik Şii-Sünni) listesi adı altında geniş katılımlı bir ittifak kuruldu (Smith, 2010,s.7) .

3. 2005 yılı seçimlerinde, taraflar daha çok mezhepsel çağrılar yapıyorlardı. Başka bir deyişle, örneğin birleşik Şii listesi yalnız Şiileri temsil ediyordu. Bu şekilde sadece Şii çoğunluğun olduğu yerlerde oy alabiliyorlardı. Bu durum Kürtler ve Sünni gruplar için de geçerliydi. Ancak 2010 yılı seçimlerinde genel olarak tarafların çağrılarında sekülerist sesler baskındı (Kirmanj, 2017, s. 474).

4. Seçim yasasının değiştirilmesinden sonra parlamentonun birinci döneminde 275 olan koltuk sayısı ikinci dönemde 325 koltuğa yükseltildi (Çubukçu & Özhan, 2010.s 21).

Seçimlerin sonucunda Allavi liderliğindeki Irakiye listesi 325 koltuğun 91'ini Sünnilerin yoğun katılımı ve desteği sonucunda ve bazı Şii grupların da desteğiyle almayı başardı. Seçimlerde ikinci olan liste, Maliki liderliğindeki Hukuk Devleti listesi seçimlerde 89 koltuk kazanabildi. Irak Ulusal İttifakı üçüncü (70 milletvekili) ve Kürt listesi dördüncü (43 milletvekili) parti olarak seçimi tamamlamıştır. Bu dört partinin hiçbiri tek başına hükümeti kurabilecek çoğunluğu sağlayamamıştır. Taraflar arasında uzun süren görüşmeler ve çetin pazarlıkların ardından seçimlerden dokuz ay sonra yeni Irak Hükümeti kurulabilmiştir (Smith, 2010, s.8).

Burada Anayasadaki boşluklar da yeni hükümetin oluşumunun gecikmesine sebep olmuştur. En fazla tartışılan hususların başında, hükümet kurma görevinin kime verileceği gelmektedir. Bu görevin seçimlerden birinci çıkan partiye mi, yoksa parlamentoda çoğunluğu oluşturan gruba mı verileceği taraflar arasında sorun yaratmıştır. Anayasanın bu konudaki yetmiş altıncı maddesi açık olmadığından, Federal

Yüksek Mahkemenin görüşü esas alınmıştır. Seçim sonuçlarının resmi olarak açıklanmadığı bir ortamda mahkemenin kararı “yeni hükümeti kurma yetkisinin, parlamentoda temsil edilen siyasi partiler arasında oluşturulacak koalisyonlardan en fazla sandalyeye sahip olana verileceği” yönünde olmuştur.

Alınan bu kararın ardından Kanun Devleti İttifakı ve Ammar El Hekim’in liderliğindeki Irak Ulusal İttifakı “Ulusal İttifak” adı altında mecliste işbirliği kararı almış ve böylece parlamentodaki sandalye çoğunluğunu elde etmişlerdir. Seçimlerde birinci olan Irakiye Listesi hükümet kurmanın kendilerinin hakkı olduğunu ifade etmelerine rağmen bu görev Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani tarafından Nuri El Maliki’ye verilmiştir (Pınartaş, 2011, s.66). Böylece Maliki listesi ve Ulusal Şii İttifak’ı siyasi ve kanuni bir hamleyle Allavi’nin listesini desteklerden Sünnileri ümitsizliğe itmişti. Çünkü seçimlerin galibi olmalarına rağmen onlara hükümet kurma şansı verilmemişti.

Şiiler arasında oluşturulan ittifak, Şiilerin 159 koltuğa ulaşmalarını sağladı ve böylelikle parlamento çoğunluğuna ulaştılar. Bu durumda hükümetin kurulması için Kürtler belirleyici güç haline geldi. Sonuç olarak hükümet şu şekilde kuruldu: Maliki’ye ikinci defa başbakan olma şansı verildi. Kürt kökenli Celal Talabani cumhurbaşkanı olarak makamında kalmaya devam etti. Usame Nuceyfi de bir Sünni olarak parlamento başkanlığına seçildi (Kirmanj, 2017, s. 480). Ama en önemlisi de içişleri ve savunma bakanlarının belirlenmesinin Maliki tarafından geciktirilmesi idi. Maliki kendisi bu iki bakanlığı bir yıl boyunca vekâleten yürütmüştür.

Anlatıldığı gibi Sünniler 2010 seçimlerinde büyük bir başarı elde ettikleri halde onlara hükümet kurma şansı verilmemesinden sonra büyük bir ümitsizlik yaşadılar. Bu durum, Sünnilerin Anbar, Ninova, Selahattin ve Diyala gibi bir kaç vilayetten oluşan bir bölge kurma planına sebep olmuştur. Hatta Federal bölgede ısrar eden Sünniler, IŞİD’e karşı savaşmayı tıpkı Kürdistan bölgesi gibi yarı bağımsız Sünni federal bölge ve peşmerge¹⁵⁵ gibi özerk bir ordu oluşturulması şartına bağlıyordu. Ancak Sünnilerin bu talebi de reddedildi. Milislerden ve Maliki taraftarlarından oluşan bazı göstericiler asayiş ve polisin gözü önünde Diyala valisinin çalışma merkezini ve evini bastılar. Bu da bazı valilik meclisi üyelerinin Hanekin’e kaçmalarına ve Kürtler tarafından koruma altına alınmalarına neden oldu. Sünni vilayetlerin bölge yapılması girişimleri, özellikle de Diyala vilayeti, Maliki’nin engeline takıldı. Daha sonra Maliki yaptığı bir

¹⁵⁵ Kürdistan Bölgesinin silahlı gücüne verilen isim Peşmerge. Irak Kürtlerinin resmi ordusudur. Irak Ordusuyla birlikte Musul operasyonunu yürüten iki ana bileşenden birisi (Varlı & Uğur, 2016, s. 9-10).

açıklamayla federal bir bölgenin kurulmasının Irak'ın parçalanması anlamına geleceğini ifade ediyordu.¹⁵⁶ Sünni federal bölge zemininin oluşturulması için 2014 Haziran'da IŞİD'e destek veren Sünniler federal bölge yerine Ebu Bekir el Bağdadi hilafetine kavuştular.

Sünniler, siyasi sürece katılmalarının ve bir kaç vilayetin birleşmesi ile bir bölge kurma isteklerinin de reddedilmesi sonucunda büyük bir ümitsizliğe kapıldılar. Seçimlerden sonra da Maliki'nin mezhepsel ve tekçi siyasetinin sonucunda Sünnilerin bu ümitsizlikleri bir halk direnişinin başlamasına neden oldu.

4.2.4. Maliki'nin Mezhepsel Siyaseti: IŞİD'in Yükselişi

ABD güçlerinin Irak'ta kalması büyük tartışmaların yaşandığı konulardan biriydi. Özellikle de Sünniler en baştan beri ABD'nin Irak'ta kalmasını onaylamayıp ABD'yi Irak'ta işgalci bir güç olarak gördüler. Her ne şekilde olursa olsun İran'ın ABD güçlerinin Irak'tan çıkarılması konusunda Bağdat merkezi hükümeti üzerindeki baskısının yanı sıra bu işgale son verilmesi halkın da sürekli gündeminde olan bir talepti. Bundan dolayı Irak'ta güvenlik ve ekonomik iyileşmelerden sonra Maliki, ABD güçlerinin 2011 yılı sonuna kadar Irak'tan çekilmesi konusunda Amerikalı yetkililer ile temasta bulundu (Kirmanj, 2017, s. 541). 2008 yılının Ocak ayında iki taraf ABD güçlerinin 2011 yılı sonuna kadar Irak'tan çıkması konusunda uzlaştı.¹⁵⁷ Ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa rağmen parlamento da bu çekilmeye onay verince ABD güçleri 2011 yılı Aralık ayında Irak topraklarını tamamen terk etti (Weiss & Hassan, 2016, s. 119).

ABD'nin Irak'tan çekilmesinin ardından Irak güvenlik güçlerinin planladıkları kurumsallaşma süreci tamamlanamamış, Maliki iktidarının merkezi yönetimi güçlendirme söylemi otoriterleşmeyi hızlandırırken iç güvenliğin kolluk kuvvetlerine devrini yavaşlatarak durma noktasına getirmiştir. Başbakan Maliki iç güvenlik tehditleriyle mücadele ve savunmada yerel kolluk kuvvetleri yerine orduyu kullanmayı seçmiş, Silahlı Kuvvetler Başkomutanı vasfıyla Irak'ın güvenlik bürokrasisini adım adım tekeline geçirmeyi başarmıştır. Maliki, askeri danışmanlık adıyla kurduğu

¹⁵⁶ Wing, J. (2010). Iraq's PM Maliki Flexes His Muscles In Diyala Province Again. *E Kurd Daily*.<https://ekurd.net/mismas/articles/misc2012/1/kurdsiniraq149.htm> (Erişim tarihi: 28.7.2018).

¹⁵⁷ Dreazen, Y.(2011). U.S. Troops Are Leaving Because Iraq Doesn't Want Them There. *The Atlantic*. <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2011/10/us-troops-are-leaving-because-iraq-doesnt-want-them-there/247174/> (Erişim tarihi: 19.8.2018).

Başkomutanlık Bürosu aracılığıyla silahlı kuvvetler içinde kendisine itaat eden sadık subayların rütbeleşmesini sağlamış ve resmi olmayan bir emir-komuta zinciri oluşturmuştur (Sandıklı, Semin, & Ünal, 2015, s. 8). Böylelikle Başbakan Maliki, iktidarının ilk döneminde güvenlik bürokrasisinin genelini elde etmişti.

Ayrıca Nuri el- Maliki uyguladığı ayrıştırıcı politikalara ilaveten Sahva "Uyanış" hareketi dâhilinde yer alan Arap milislerin ordu içerisine girip uyum sağlamalarına müsaade etmemiştir (Boz, 2014, s. 14). Sahva, Irak'ta Amerikan işgaline karşı direniş gösteren Sünni aşiretlerinin 2006 sonrasında parayla "ikna edilip", El Kaide'ye karşı mücadele ettirilen bir oluşumdur. Sistemin yolunda gittiği zamanlarda yüz binden fazla kişinin bu biçimde aylık aşağı yukarı 300\$ maaş aldıkları ifade ediliyordu (Ertuna, 2014, s. 12). Ancak 2008 yılının Kasım ayında ABD ile Irak Hükümeti arasında Güçlerin Statüsü Anlaşması (SOFA) imzalandı. Anlaşma diplomatik dönüm noktası olduğundan çok, izleyicilerden birinin dönemin ABD başkanı olan Bush'a ayakkabı fırlatma olayıyla hatırlandı.¹⁵⁸ Bu anlaşma hükümlerince Sahva Konseyi'nin sorumluluğu ABD'den Irak hükümetine geçerek el değiştirdi. Ancak Amerikalılar Irak'tan çekildikten sonra, Maliki yönetimi bu gruplarla çalışma ve birlik olma konusunda çok da istekli bir tavır sergilememiştir (Weiss & Hassan, 2016, s. 100). Maliki tarafından, sayılarının yüz bine yakın olduğu düşünülen Sünni savaşçıların, Irak ordusuna dâhil edilmemesinin sebebi olarak Şii iktidarı için tehlikeli olabilecekleri ihtimali ile sadece Sünni kesimden yirmi bin kişinin orduya alınabileceğinin ilan edilmesi Sünniler arasında hayal kırıklığı yaşatmıştır (Luizard, 2015, s.18). Yaklaşık otuz bine yakın profesyonel askeri ilgilendiren bu karar, kırgın, hoşnutsuz ve işsiz diğer askerleri potansiyel birer militan konumuna düşürmüş ve onları kısmen bu yola sürüklemiştir. Bunun sonucunda Sahva adına mücadele eden askerlerin bir bölümü, 2012'den itibaren IŞİD'in yanında savaşmaya başlamışlardır (E. Çiftçi, 2017, s. 50).

Maliki'nin ikinci döneminde ise Bağdat merkezi yönetimindeki Sünni siyasilerin etkinliğini kırmaya ve zayıflatmaya yönelik hareket ettiği gözlenmiştir. 2011'in Aralık ayında ABD ordusunun Irak'ı boşaltmasının ardından Şii olan Maliki yönetimi, Sünnilere yönelik baskının dozunu daha da arttırmış ve üst düzey Sünni politikacıları terör suçlamasıyla yönetimden uzaklaştırıp tutuklamaya başlamıştı (Şenol,S. Erdem, & E. Erdem, 2016a, s. 280; Bilgi Adamlar Kurulu Raporu, 2015, s.

¹⁵⁸ Landler, M. (2011). U.S. Troops to Leave Iraq by Year's End, Obama Says. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2011/10/22/world/middleeast/president-obama-announces-end-of-war-in-iraq.html> (Erişim tarihi: 21.8.2018).

19). Aralık 2011’de Başbakan Nuri el-Maliki’nin emriyle zamanın Cumhurbaşkanı Yardımcısı (Sünni Arap) Tarık el-Haşimi’ye gizli suikast timleri kurduğu ve teröre destek verdiği iddialarıyla yurtdışına çıkışı yasaklanmış ve hakkında tutuklanılmasına karar verilmiştir. 18 Aralık’ta Bağdat Uluslararası Havaalanında uçuş için beklemekte olan Haşimi, güvenlik güçleri tarafından uçağının pistte durdurulması sonucunda, Irak-Kürdistan yönetimine kaçmıştır. Haşimi’nin bulunduğu yerden derhal kaçmasına müsaade edilirken üç koruması “şüpheli terörist faaliyet” sebebiyle gözaltına alınmıştır. 2012’de genellikle Maliki’nin emirleriyle hareket ettiği tahmin edilen hâkimlerin hakkında da verdiği idam cezası onaylanmıştır (Weiss & Hassan, 2016, ss. 108-109).

Haşimi, Süleymaniye’de gerçekleştirdiği basın toplantısında suçlamaları kabul etmemiştir. Haşimi’ye göre korumalarının ifadeleri işkence altındayken alınmış, hatta ikisi işkence esnasında ölmüştür. Haşimi, Türkiye’ye gelmeden önce Irak’ın kuzeyinde bir süre sürgün hayatı yaşamıştır. Haşimi’yi misafir olarak kabul eden Cumhurbaşkanı Celal Talabani, Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani, eski Şii Başkan İbrahim Caferi ve eski Sünni Meclis Başkanı Mahmud Meşhedeni krizin çözülebilmesi amacıyla aracılık etmeye çalışmışlarsa da sonuç alınamamıştır.

Haşimi, Irak’taki İhvan’ın siyasi ayağı olan Irak İslami Parti’nin lideriydi. Irakiye listesinden seçimlerde aday olan Haşimi, 2009’da Tecdid isimli yeni bir yapı oluşturmaya çalışmıştı. Haşimi, Baas’tan arındırma programını reddediyor ve Sünni direnişçilerin El Kaide’den ayrı tutulmasını talep ediyordu. Ayrıca Haşimi, IŞİD’in Musul’u işgal etmesini "devrim" olarak kabul edip alkışlayan Sünni liderler arasında yer almaktaydı (Taştekin, 2016, ss. 151-152).

Maliki’nin Sünni üst düzey siyasileri yönetimden el çektirme girişimleri Tarık Haşimi ile sona ermemiş ve 2012’nin sonunda Maliye Bakanı Rafi el-İsavi ve korumalarına ilişkin de terör suçu kapsamında tutuklama kararı çıkarılmıştır. 20 Aralık 2012’de yine Başbakan Maliki’nin talimatıyla El-İrakiye koalisyonunun yetkilisi ve Maliye Bakanı Rafi El-İsavi’nin Bağdat Yeşil bölgedeki evine güvenlik güçlerince baskın gerçekleştirilmiştir. Baskında, İsavi’nin korumaları terör örgütü kurmak ve yönetmek sebebi ile tutuklanmıştır. Bu çerçevede Maliye Bakanı İsavi’nin korumaları hakkında alınan tutuklama kararına tepki olarak Irak’ın Anbar şehrinde Sünni Araplar gösteriler düzenleyerek protesto etmişlerdir. Aralık’ta Anbar vilayetinde baş gösteren

gösteriler kısa bir zaman diliminde Musul, Kerkük, Diyale ve Felluce'ye kadar yayılmıştır.¹⁵⁹

Sünni protestoların en yoğun gerçekleştiği şehir olan Anbar vilayeti Irak'ın geneli için mühim bir kent olmakla beraber Sünniler ve IŞİD için de ayrı bir öneme sahiptir. Anbar şehri yüzölçümü bakımından Irak'ın hemen hemen üçte birine denk gelen ve nüfusunun çoğunluğu Sünni Araplardan meydana gelen büyük bir vilayettir. Batısında Ürdün, Suriye ve Suudi Arabistan'a, doğusunda Şiiler için çok önemi olan iki kent, Kərbela ve Necef'e sınırı mevcuttur. Ayrıca başkent Bağdat'a en uzun sınır komşusu olan vilayettir. Eski Arap siyaset tarzı olan, kabilelerin yönetimini elinde tuttuğu bir siyasi yapıya da sahip olan Anbar, işgal yıllarında ABD liderliğindeki Koalisyon kuvvetlerine karşı direnişin en yoğun ve şiddetli gerçekleştiği bölgedir (Aktaran E. Çiftçi, 2017, s. 52). Özellikle Sünni direniş adına tarihi öneme sahip olan Felluce Savaşları'nda büyük çatışmaların yaşandığı Felluce şehri de bu vilayetin sınırları dâhilindedir. Bu nedenle Anbar'da Maliki yönetiminden uzaklaşarak protesto gösterilerinin başını çeken Sünni halkının desteğini almak IŞİD için çok önemli bir noktadır.

Maliki'nin mezhepçi politikalar uygulaması Irak'ta istikrarın sağlanıp korunamaması ve terörün önüne geçilememesinde en büyük neden olarak ifade edilebilir. Sünnilerin gerçekleştirdiği protestoların güç kullanılarak bastırılması, ülke genelindeki Maliki aleyhine olan tutumu daha da tırmandırmış ve IŞİD'e aradığı ve arzuladığı fırsatı sunmuştur.

Protesto gösterilerinin aşırı güç kullanılarak bastırılmasının ardından el-Kaide eylemlerinin çoğaldığına dair en önemli olay 23 Nisan 2013'te Kerkük civarındaki Havice kasabasında iktidar karşıtı protestoculara gerçekleştirilen baskındır. Protestoların Bağdat merkezi rejimine bağlı ordu tarafından sert bir biçimde bastırılması üzerine 50'den fazla insan hayatını kaybetmiştir (Cockburn, 2014, s. 74). 19 Nisan'da Havice'de ordunun kontrol noktasına düzenlenen saldırı nedeniyle, Irak güvenlik kuvvetlerinin intikam alma duygusuyla bu protestoları bastırma olasılıklarını akıllara getirmektedir. Çünkü Başbakan Maliki yaptığı konuşmalarda sıklıkla protestoları el-Kaide ile ilişkili olmakla ve protestolara destek olanları da teröre yardım etmekle suçlamıştır (Gürler & Özdemir, 2014a, s. 132). Maliki'nin gözünde bu protesto

¹⁵⁹ Semin.A. (2013). Maliki'nin İç ve Dış Politikasında Ankara-Tahran Eksenini. <http://www.bilgesam.org/incele/1098/-maliki'nin-ic-ve-dis-politikasinda-ankara-tahran-ekseni/#.W1mGY7FXrIU> (Erişim tarihi: 14.07.2018).

gösterilerinin arkasında El Kaide vardı: “Burası El Kaide’nin üssüsüne dönüştü. Aralarında katiller ve suçlular var. Müzakere olmayacak” (Taştekin, 2016, s. 153).

Felluce kentinde ise savaş deneyimi, özellikle asimetrik savaş deneyimi, olmayan Irak ordusu, silahlı gruplarla mücadele verirken sivil yerleri bombalayarak halkın kendisine cephe almasına yol açmıştır. Bu tür hatalar nedeniyle bir noktadan sonra Sünniler için mücadele ettikleri ordu, Irak’ın askerleri değil Maliki’nin ordusu konumuna gelmişti. Dolayısıyla, Aralık 2012’de barışçı bir çizgide seyreden protestolar, Nisan 2013’ten sonra birden silahlı bir direniş konumuna getirilmiştir (Cockburn, 2014, s. 47).

27 Nisan’a kadar Irak’ın çoğunluğunda çok kanlı hadiseler meydana gelmiş ve üç gün içerisinde 300’den fazla insan yaşamını yitirmiş ve hemen hemen 600 insan da yaralanmıştır. Şiddet ortamının bu boyutlara tırmanması, IŞİD’in saldırı ve faaliyetlerini de aşırı boyutlara taşımıştır. Havice olayından sonra IŞİD, bazı Sünni aşiretler tarafından Şiilerle karşılaştırıldığında ehven-i şer olarak görülmüş ve toplum tabanından desteklenmesiyle örgüt Sünni alanlarda daha sağlam ve köklü yerleşme olanağı bulmuştur (Gürler & Özdemir, 2014a, s. 132).

İsavi’nin tutuklanması, Sünni Araplarla Maliki önderliğindeki Bağdat iktidarı arasında ciddi bir kırılma noktasıdır. Sünni parlamenter Ahmed el Alvani’nin tutuklanması ise bu kırılmayı daha derinleştirerek kopma düzeyine getirmiştir. Anbar’daki protestolarda Ahmed el Alvani kalabalığı kışkırtırken iktidardaki Şiileri aşağılamak maksadıyla "Safevi" yakıştırmaları yapıyor, Maliki’ye parmak sallayarak “Benim mesajım İran yılanıdır, kulak ver buraya, bil ki burada toplananlar Irak’ı kendi halkına geri verecektir” diyordu (Taştekin, 2016, s. 153). 25 Aralık 2013’de terörle mücadele özel kuvvetleri, Alvani’nin terör suçlamasıyla aranan kardeşi Ali’yi ele geçirmek amacıyla ailesinin evine baskın düzenlediler. Silahla karşılık verilmesi çatışma çıkmasına neden olurken çatışmada Alvani’nin kardeşi de dâhil olmak birlikte altı kişi ölmüş ve sonuçta Alvani gözaltına alınmıştır.¹⁶⁰ Sünniler tepkilerini dile getirip seslerini duyurabilmek için yaklaşık bir yıldır devam etmekte olan gösterilerinin şiddet boyutunu artırmışlar ve Ramadi’de stratejik bir yere sahip uluslararası ticaret yolu olan Ürdün otobanı dâhil olmakla beraber pek çok yerde protesto çadırları kurarak Maliki

¹⁶⁰ Irak’ta eski milletvekiline idam cezası. (23.11.2014). CNN.

<https://www.cnnturk.com/haber/dunya/irakta-eski-milletvekiline-idam-cezasi> (Erişim tarihi: 18.07.2018).

rejiminden Alvani'nin serbest bırakılmasını talep etmişlerdir.¹⁶¹ Maliki hükümeti protesto çadırlarının IŞİD'in çalışma alanı haline geldiğini ifade ederek gösterileri askeri kuvvet kullanarak sert bir şekilde bastırmıştır. Müdahale sonucu 10'dan fazla insan yaşamını yitirmiştir. Sivil ölümlerine duyulan öfke politika platformuna taşınmış ve Irak'ta pek çok ittifaklara bağlı 44 Sünni milletvekili istifasını vermiştir (Gürler & Özdemir, 2014a, ss. 132-133). Ayrıca Irak Meclis Başkanı Usame Nuceyfi, gerçekleşen katliam sebebiyle Maliki'nin istifasını istemiştir (Weiss & Hassan, 2016, s.109).

Bu zeminde Sünni aşiretler ve IŞİD ile Irak ordusu arasında çatışmalar başlamış. Bu kargaşadan istifade eden IŞİD zaten etkin olduğu bölgede gücünü arttırmış ve sağlamlaştırmış, Felluce ve Ramadi'de polis karakolları dâhil pek çok kamu binasını kısa bir süreliğine de olsa işgal etmiş ve tutukluları serbest bırakmışlardır.¹⁶²

2014'ün başında IŞİD, Bağdat'ın 40 mil batısındaki, Anbar kadar geniş bir alan ve batı Irak'ın büyük bölümüne egemen bir şehir olan Felluce'yi işgal etti. Felluce'den sonra Ramadi'yi de ele geçirdi. Haziran'ın başında Samarra'ya saldırı gerçekleştirdi ve kentin büyük bölümünde hâkimiyet kurmayı başardı. IŞİD'in silahlı militanları Mart ayında Felluce sokaklarında, Irak ordusundan yeni ele geçirdikleri ABD yapımı zırhlı Humvee'leri göstermek amacıyla bir geçit seremonisi gerçekleştirdiler (Cockburn, 2014, s. 48). Böylelikle 2013'ün ikinci yarısı itibariyle, IŞİD işgal zamanlarındaki gücüne tekrar erişmişti. IŞİD, Maliki'nin istibdatçı tutumundan ve mezhepçi uygulamalarında bunalan Sünni Arap aşiretlerinin de desteğini almayı başararak sahada etkinlik kazanmıştır (Acun, 2014, ss. 4-5). Direniş yıllarında egemenliği altına aldığı Anbar, Selahaddin, Ninova ve Diyala gibi Sünni kesimin yoğun olduğu yerlerde tekrar gücünü arttırmaya başlamıştır. Suriye'de meydana gelen iç savaş IŞİD'in Irak'taki etkinliğini daha da artırmıştır.

4.2.5. Suriye İç Savaşı: IŞİD'in Güç Kazanması

Arap Baharı sadece Tunus'ta Zeynel Abidin ve Mısır'da Hüsnü Mübarek otoritesinin yıkılmasına sebep olmadı, aynı zamanda yayıldığı bölge halklarının üzerinde derin etkiler yarattı. Kısa bir zaman dilimi içinde, Libya, Bahreyn ve Yemen

¹⁶¹ Hükümet Alvani'nin bırakılması çağrılarını direndi ve nihayetinde 23 Kasım 2014'te mahkeme eski vekil hakkında terörist amaçla orduya saldırı ve güvenlik görevlilerini öldürme suçlamasıyla idam kararı verdi. Bakınız: A.e.

¹⁶² Cole, J. (2015). How the United States helped create the Islamic State. *The Washingtonpost*. https://www.washingtonpost.com/posteverything/wp/2015/11/23/how-the-united-states-helped-create-the-islamic-state/?utm_term=.7b446a75ad32 (Erişim tarihi: 3.8.2018).

gibi bazı Arap ülkelerinde halk gösterilerinin meydana gelmesine neden oldu. Suriye de bu ülkelerden biri olup burada da otoriteye karşı ayaklanmalar meydana geldi.

Halk Suriye’de 2011 yılında, Esad rejimine karşı caddelere dökülüp özgürlük talebinde bulundular. Suriye’deki rejim yaklaşık 40 yıldan fazla Hafız Esad ve oğlu Beşar Esad liderliğinde devam etmekteydi.¹⁶³ Ve hala da devam etmektedir. Gösteriler 15 Mart 2011 tarihinde ilk defa Dua şehrinde başladı. Aynı yılın Nisan ayında ise gösteriler tüm ülkeye yayıldı.¹⁶⁴

Başlarda gösteriler sakin ve şiddetten uzak bir şekilde gerçekleşti ancak daha sonra Beşar Esad’ın göstericileri zor kullanarak bastırmaya çalışmasıyla gösterilerin seyri değişip halk ayaklanmasına dönüştü ve halk sonuçta Esad’ın istifa etmesini istedi.¹⁶⁵ Esad güçleri ile muhalif güçler ve çok sayıdaki İslami grup arasındaki çatışmalar ülkeyi kaçınılmaz bir iç savaşa sürükleyerek yüz binlerce insanın hayatını kaybetmesini ve milyonlarca insanın ülkelerini terk etmelerine neden oldu.

Muhalif güçler ülkenin kontrolünü ele geçirmek ve Esad rejiminin yıkılması amacıyla savaşıyorlardı. Esad’ın savaşı ise savunma yaparak kaybedilen ve muhaliflerin işgal ettiği yerlerin yeniden kazanılması içindi. Bu durum ülkeyi tam bir istikrarsız konuma getirdi. Esad rejimi ülkenin batı tarafı hariç diğer birçok bölgede yenilgiye uğramıştı. Ülkenin kamu kuruluşları çalışamaz duruma gelerek ülkeyi büyük bir güvenlik boşluğu içine sokmuştur.¹⁶⁶ Ülkedeki bu durumu Ebubekir Naci’nin "Vahşetin İdaresi" kitabında anlatmış olduğu vahşet durumu gibi tanımlandırabiliriz. IŞİD stratejisi gereği bu kaostan faydalanarak kendisini iç savaşın ortasına attı ve sınırlarını Irak’tan Suriye’ye kadar genişleterek bu iki ülkenin geniş bir alanında kontrolü ele geçirdi.

Suriye’de baş gösteren bu iç savaş, IŞİD’in ülkede aşağıda belirtilen birkaç açıdan genişlemesinde ve güçlenmesinde yardımcı oldu:

1. Yukarıda da belirtildiği gibi, Suriye’de iç savaşın başlamasından sonra, ülke siyasi ve güvenlik açısından büyük bir boşluğun içinde düştü. Ülkedeki siyasi

¹⁶³ Cockburn, P. (2011). Assad hopes Syrian cabinet’s resignation will defuse protests. *Independent*.<https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/assad-hopes-syrian-cabinets-resignation-will-defuse-protests-2256769.html> (Erişim tarihi: 24.7.2018).

¹⁶⁴ <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/2011320113138901721.html> (Erişim tarihi: 21.7.2018).

¹⁶⁵ <https://www.theguardian.com/world/2011/apr/23/syria-troops-open-fire-protesters> (Erişim tarihi: 21.7.2018).

¹⁶⁶ Konuyla ilgili detaylı bilgiler için bakınız: Şen, Y. (2013). Suriye’de Arap Baharı. *Yasama Dergisi*, (23), 56-79

istikrarsızlık ve savaşın varlığı IŞİD'in, Suriye'yi de, kurmayı planladıkları İslami devletin sınırları içine alma düşüncesini beraberinde getirdi. Yaşanan olaylar şunu göstermektedir; terörist örgütler siyasi ve güvenlik açığının olduğu yerlerde daha kolay güçlenip genişlemektedirler (Karaçuka & Çelik, 2017, s.31). Örneğin Irak 2005-2007 yıllarında mezhepsel bir savaşın yaşandığı bir süreçten geçti. Ya da 2010 yılından sonra Irak'ta, Maliki'nin tekçi ve mezhepsel siyasi anlayışı ve gösterilerin güç kullanılarak bastırılması sonucunda güvenlik açısından istikrarsız bir durum baş göstermişti. Her iki örnekte de IŞİD çok sayıda şehri ele geçirmişti. IŞİD sadece Suriye'de değil aynı zamanda Libya, Mısır, Yemen ve Arap Baharının etkisi altına giren ve iç çatışma yaşayan bütün ülkelerde faaliyet yürütebildi ve çok sayıda bölgeyi kontrol altına alabildi. Kısaca ifade etmek gerekirse, iç savaş ve siyasi istikrarsızlık IŞİD'e Irak'ın batısını ve Suriye'nin doğusunu işgal etme ve bu sınırlar içinde hilafeti ilan etme fırsatı tanıdı.

2. Suriye'de halk gösterilerinin bastırılması amacıyla Beşar Esat tarafından şiddet ve askeri güç kullanılması IŞİD'e "Ehl-i Sünni'lere destek" adı altında uygun bir ortam oluşturarak sınırlarını Suriye'ye kadar genişletebilmiştir. Suriye'nin demografik ve siyasi yapısı da IŞİD'in çağrıları için çok uygun bir zemindir. Sünniler Suriye Araplarının % 74'ünü oluşturarak çoğunlukta olmalarına rağmen, nüfusunun % 13'ünü oluşturan ve azınlık konumunda olan Şiileri iktidar sahibiydiler.¹⁶⁷ Bu da IŞİD'e uzun yıllardır yok edilmeye ve marjinalleştirilmeye çalışılan Sünnilerin kurtarıcısı olarak kendisini gösterme imkânı verdi. Bu durum da Irak'ta 2003 öncesinde Şiilerin içinde olduğu durumla benzerlik arz etmektedir. IŞİD bu siyasi hamleyle özellikle silahlı çatışmaların baş gösterdiği zamanlarda Suriye'deki Sünnilerin bir kısmının desteğini elde edebildi. Bunun yanı sıra Beşar Esat rejiminin Şii olması IŞİD'e, rejime saldırma, rejimi kendi düşmanı ve Müslümanların düşmanı olarak görmesi konusunda meşruiyet veriyordu.

3. Arap Baharı ayaklanmaları başlarda İslami güçlerin öne çıkmasına ve bu güçlerin kendi programlarını ve kendi siyasi otoritelerini uygulama girişimine öncelik tanımalarına sebep olmuştur. Bu İslami güçler de 2011 yılındaki gösteriler yaşanırken siyasi alanın dışında yer almaktaydılar. Fakat halk devrimlerinin baş göstermesinden sonra iktidarı ele geçirme ümidine kapıldılar. Ancak bu hayalleri gerçekleştirmedi.

¹⁶⁷ The Syrian Civil War: Regime of Bashar Assad (2014). *Stanford Model United Nations Conference*. <https://web.stanford.edu/group/sias/cgi-bin/smunc/wp-content/uploads/2014/10/Syria-Govt.pdf> (Erişim tarihi: 24.7.2018).

Özellikle İhvan El-Muslimin'nin Mısır'da darbe yemesi ve Suriye'de İslami muhalefet güçlerinin yenilgiye uğraması buna örnek olarak gösterilebilir. Suriye'de İslami muhalif güçlerin iktidara ulaşmak konusunda seçimler yoluyla dahi şanslarını kullanmalarına izin verilmemekle beraber özgürlük ve rejim değişikliği talebinde bulunan bu güçler Beşar Esat rejimi tarafından askeri güç kullanılarak ortadan kaldırılmaya çalışıldı (Ali, 2015, ss.23-24). Bundan dolayı da binlerce genç demokrasi yoluyla iktidara ulaşma konusunda ümitsizliğe düşmüş, cihat ve savaş kültürüne geri dönmenin gerekliliğini düşüncelerine sebep olmuştur. Bu düşünceden yola çıkarak, iktidarı şiddet ve güç kullanarak değiştirme fikrine sahip olan IŞİD de Selefi cihatçı bir güç olarak küskün olan bu gençlerin çoğunu kendi saflarına çekmek amacıyla başlıca merkez oldu.

4. Suriye'de iç savaş ülkeye çok sayıda yabancı savaşçının gelmesine sebep oldu. CIA yetkililerinin 2014 yılındaki açıklamalarına göre 15 binden fazla yabancı savaşçı Suriye'ye geçiş yapmıştır. Bunların yaklaşık 2000'i Avrupa ülkelerindendi. Bu savaşçıların bir kısmı, muhalif güçlere destek için bir kısmı ise cihat için bu ülkeye geçiş yapmıştır. Cihatçılar başlarda El-Nusra örgütü, Ahrar El-Şam ve benzeri birçok grup ve örgütün saflarında savaşıyorlardı. Ancak IŞİD'in bölgede güçlenmesinden sonra, bu savaşçıların büyük bir kısmı Bağdadi'ye biat edip bu örgütün tarafına geçtiler. Bu da IŞİD silahlı savaşçılarının bir o kadar artmasına sebep oldu.¹⁶⁸

5. IŞİD'in Suriye'ye yerleşmesi ve bu ülkede geniş bir alanını işgal etmesi Bağdadi örgütünün ekonomik açıdan dünyanın en zengin terör örgütü konumuna getirdi. IŞİD 2014 yılında Irak-Suriye sınırı arasında kalan alanını, Halep şehrine kadar işgal edip Suriye'de bulunan Ömer, Tanak, Tabka, Kharata, Şula, Deiro, Taim ve Raşid gibi petrol bölgelerini de kendi kontrolü altına alabildi (Taştekin, 2016, s. 216). Petrol ürünleri ticareti, petrol üretim alet ve malzemelerine el koyma, insan ve tarihi eser kaçakçılığı IŞİD'in Suriye'deki önemli gelir kaynakları arasında yer alıyordu. Bunlara ek olarak Beşar Esat rejimine karşı Suriye'de savaşılan cihatçı gruplar için fidye ve zekât adı altında Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn gibi Arap ülkelerindeki zengin kişiler tarafından verilen yardımları da unutmamak gerekir.

¹⁶⁸ Karadsheh, J. Sciutto, J. & Smith, L. (2014, September). How foreign fighters are swelling ISIS ranks in startling numbers. *CNN*.<https://edition.cnn.com/2014/09/12/world/meast/isis-numbers/index.html> (Erişim tarihi: 18.4.2018).

4.2.6. IŞİD'in Yayılışında Baasçıların Rolü

Saddam rejiminin 2003 yılında yıkılması, bütün Baasçıların ülkenin resmi kurumlarından uzaklaştırılması, Paul Bremer tarafından önceki Irak ordusunun tasfiye edilmesi özellikle üst düzey rütbeli subaylar dâhil olmak üzere binlerce Baas üyesinin uzaklaştırılmasına ve marjinalleştirilmesine neden oldu. Şii güçlerin iktidara gelmesinden sonra, Baasçılar Irak ve Irak ordusu adına artık bir şey kalmadığı hissine kapıldılar. Kendilerinin de bireysel ve toplu olarak ciddi bir tehditle karşı karşıya olduklarını düşünüyorlardı. Bu durum Baasçıların ve Irak eski ordusunda bulunan yüzlerce subay ile rütbelisinin ABD, Şii ve müttefiklerine karşı silahlı asi güçlerle birlik olmasına hatta kin nefret ve intikam hislerini ortaya çıkarmalarına sebep olmuştur.

Irak'ın eski ordusunun subayları cihatçı örgütlerle kurduğu işbirliği, Baas rejiminin ABD ve müttefikleri tarafından yıkıldığı zamanın başlarına kadar uzanıyordu.¹⁶⁹ Zerkavi'nin kurduğu Tevhit ve Cihat örgütü henüz yayılma göstermeden Amerika'nın Irak işgali başlamıştı. Bu dönemde halen küçük ve marjinal olarak görülen Zerkavi'nin örgütü, belirli sayıda Iraklı militandan oluşuyordu. Ancak ABD'nin işgaliye beraber görevlerinden atılan pek çok Baas üyesi Zerkavi'nin önderliğini yaptığı grubu "direniş grubu" olarak kabul ettiler (Yiğit, 2016, s. 215). Dolayısıyla Tevhit ve Cihat Örgütü militanları ile temas kuran Baas eski üyeleri kısa sürede örgüt mensupları ile toplanıp yeni örgütün en önemli hareket gücünü kurmuşlardır. Bu birliktelik her iki grup için de çıkar yolu olmuştur. Baasçılar ayakta kalabilmek için yeni hareket amacı ve ideoloji sahibi olurken İslamcılar yeni güç kaynağına kavuşmuşlardır (Demirci, 2017, s. 2).

Bu aşamada, Baasçılar Tevhid ve Cihat örgütü içinde sadece silahlı güç rolü görüyorlardı ve üst düzey hiçbir sorumlulukları yoktu. Yabancı silahlı savaşçılar ise tam tersine örgütte önemli bir konumdaydılar ve örgütün stratejini belirleme ve siyasi karar alma mekanizmasında büyük yetkilere sahiptiler.

Ebu Ömer Bağdadi ve o zamanki IŞİD'in üst düzey sorumluları, yabancı savaşçıların çabalarından en yüksek düzeyde fayda alınmasının yanında Iraklıların örgütün bütün sorumluluk üstlenilen birimlerinde varlıklarının olması gerektiği

¹⁶⁹ Sly, L. (2015). The hidden hand behind the Islamic State militants? Saddam Hussein's. *The Washingtonpost*.https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/the-hidden-hand-behind-the-islamic-state-militants-saddam-husseins/2015/04/04/aa97676c-cc32-11e4-8730-4f473416e759_story.html?utm_term=.c251f6e93690 (Erişim tarihi: 4.8.2018).

kanaatine vardılar.¹⁷⁰ Bu planın uygulanması için de hem hapishanelerde hem de dışarıda ellerinden gelen bütün çabalarını ortaya koydular.¹⁷¹

Bu dönemde Bucca hapishanesi çok sayıda Baasçı'yı ve teröristi içinde barındıran hapishanelerden biriydi ve bu hapishane Irak ordusunun eski subayları ile cihatçıların yakınlaşması açısından önemli bir yer haline geldi.¹⁷² IŞİD'in Ebu Ahmet isimli üst düzey kadro üyesinin vermiş olduğu bir röportajdan da anlaşıldığı gibi 2008 yılında Amerikalıların yönetimindeki Bucca hapishanesinde Baasçılar ile temas kurulmaya başlanmış ve ideolojik çalışma yürütülmüş. Ancak bu temas, daha çok Amerika destekli Şii hükümetine karşı bir örgütlenmeyi esas almıştır. Bu konuda Ebu Ahmet şunlar söylüyor: “Bir İslam devleti kurmak istediğimizi eski rejimin tutuklu Baasçılara söyledik. Onlara dedik ki: İslam devletinin düşmanları Amerikalılar ve onları destekleyen Şiilerdir. Pozisyonumuzu aynı olduğunu gördüler ve böylece temas başladı.” Ceza evinde başlayan temaslar sonucunda ilk somutlaşan ittifak, IŞİD'in kurulması üzerinedir. Irak ve Suriye’de Sünni ayaklanma projeleri konuşuluyordu (Yiğit, 2016, s. 128). Dolayısıyla Saddam’dan sonra her şeylerini kaybeden Baasçıların hepsi “düşmanımın düşmanı dostumdur” prensibine göre hareket etmeye karar verdiler.

2008 yılının başında hapishanede başlayan temas, prensipte anlaşma sağlandıktan sonra sık sık gerçekleşen toplantılarla devam etti. Tümgenerel Doug Stone’a göre “Irak El-Kaidesi ve İslam Devleti “cihatçı üniversiteler” olarak ABD yönetimindeki hapishaneleri sadece kullanmakla kalmıyordu; yeni adamlar bulabilmek için bizzat bu hapishanelere sızmayı deniyorlardı. Stone’a göre; “Eğer bir ordu kurma arayışındaysanız, hapishane bunu yapmak için en ideal yerdir” (Weiss & Hassan, 2016, s. 227).

Sonuçta bütün bu çabalar IŞİD örgütünün Iraklılaştırılması açısından önemli bir başlangıçtı. Ebu Ömer Bağdadi ABD güçleri tarafından öldürülmeden önce, yeni nesil liderler öne çıktı ve bunların büyük bir çoğunluğu Irak’ın eski ordusunun subaylarından arasındandı ve bunların tamamı Baasçı idi. Ayrıca bu subaylar sadece askeri örgütlenme içinde konum ve otorite sahibi olmadılar aynı zamanda bunlardan birçoğu IŞİD yapılanması içinde Şura meclisine de üye oldular (Ali, 2015, s.65).

¹⁷⁰ Hendawi, H & Zahra, A. (2015). ISIS Top Brass Is Iraqi Army's Former Best and Brightest. *Haaretz*. <https://www.haaretz.com/isis-top-brass-is-iraqi-army-s-former-1.5384550> (Erişim tarihi: 24.7.2018).

¹⁷¹ Cole, J. (2015). How the United States helped create the Islamic State. *The Washingtonpost*. https://www.washingtonpost.com/posteverything/wp/2015/11/23/how-the-united-states-helped-create-the-islamic-state/?utm_term=.7b446a75ad32 (Erişim tarihi: 3.8.2018).

¹⁷² Sly, a.g.e. https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/the-hidden-hand-behind-the-islamic-state-militants-saddam-husseins/2015/04/04/aa97676c-cc32-11e4-8730-4f473416e759_story.html?utm_term=.c251f6e93690 (Erişim tarihi: 4.8.2018).

Bu süreçte, Saddam rejimine bağlı olanların çoğu, örgüte üye kazandırma ve halkın desteğini alma konusunda önemli bir rol üstlendiler. Bununla beraber, gelir elde etme açısından da örgüte yardım ediyorlardı. Bu anlamda IŞİD'in hilafet projesi için bütün imkânlarını seferber ediyorlardı.

2010 yılında, IİD başı Ebu Ömer el-Bağdadi Selahaddin şehrinde öldürdükten sonra örgütün başına Ebu Bekir el-Bağdadi getirilmiştir (Todenhöfer, 2015, s. 17). Bağdadi döneminde, IŞİD'i daha fazla "Iraklılaştıran" örgütsel değişikliklere gitti. Yeni dönemde askeri kanatta eski Baas subaylarının ağırlığı arttı (Taştekin, 2016, s. 103). Iraklı güvenlik uzmanı ve IŞİD'den ele geçen belgeleri incelemiş olan Hişam El-Haşimi'ye göre: örgüt lideri Bağdadi'nin başarısının ve gücünün kaynağında kendisine sadık bu yetenekli yönetim kadrosu bulunmaktadır. Yönetim kadrosunun çoğunluğu ise Iraklı ve eski Baas Partisi mensubu subaylardır (Erdoğan & Deligöz, 2015, s. 12).

Bağdadi ailesi ile Baasçı üyeler arasındaki ilişki Irak işgali öncesine kadar uzanıyordu. ABD Savunma İstihbarat Ajansı'nın Irak uzmanı Derk Harvey'e göre "Bağdadi, kendisi ya da en azından ailesi Baas ile ilişkisi olmasaydı üniversiteye giremezdi" (Weiss & Hassan, 2016, s. 122).

Kaynaklara göre Bağdadi 2004, yılında Ebu Gurayb hapisanesinde tutulduğu dönemde, cihatçı kişilerle devamlı iletişim halindeydi. Aynı zamanda, Baas üyelerinin hapisane içinde birlik olmaları konusunda büyük bir çaba sarf etmişti.¹⁷³ Bu da Bağdadi'nin 2003'ten sonra ABD'nin yardımıyla Şiilerin iktidarıyla şekillenen Irak'taki durumu hiçbir şekilde kabullenemeyen kişi ve tarafları birleştirmeye çalışarak büyük bir çaba sergilemiştir.¹⁷⁴ Böylelikle ABD'nin desteğini arkasına alarak hükümet kuran Şiilerin, en büyük düşmanının eski Baasçılar olduğunu bilen El Bağdadi için "en iyi müttefik" elbette ki Baasçılar olmuştu.

Bağdadi'nin IŞİD lideri olduktan sonra uyguladığı en önemli stratejilerinden biri, Irak eski ordusunun içindeki Baasçı subayların deneyimlerinden istifade etmeye odaklanmak olmuştu. Bunu da örgütün askeri stratejisinin onlar tarafından planlanmasını istediği için yapıyordu. Bağdadi en baştan beri yabancı savaşçıların örgüt içindeki önemli konumlarda az da olsa bir role sahip olmaları için çaba harcıyordu. Buna karşılık istihbarat sorumlusu ve savaş yürütme gibi önemli noktalar Irak eski

¹⁷³ Hendawi & Zahra, a.g.e. <https://www.haaretz.com/isis-top-brass-is-iraqi-army-s-former-1.5384550> (Erişim tarihi: 24.7.2018).

¹⁷⁴ Sly, a.g.e. https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/the-hidden-hand-behind-the-islamic-state-militants-saddam-husseins/2015/04/04/aa97676c-cc32-11e4-8730-4f473416e759_story.html?utm_term=.c251f6e93690 (Erişim tarihi: 4.8.2018).

rejiminin istihbarat ve askeri deneyimine sahip üst düzey rütbelilerine verildi. Dr. Haysam Mana, IŞİD hilafeti başlığı altındaki bir raporunda, birden fazla yerde, Irak'ın önceki ordusu içindeki subayların IŞİD içindeki rolüne değinerek bu subayların güvenlik ve askeri açıdan örgütün omurgasını oluşturduğunu belirtiyor. Dr. Haysam, Irak'ın daha önce eski ordusunun içinde görevli olan ve en baştan 2014 yılına kadar IŞİD örgütünde özellikle askeri ve güvenlik konularında çeşitli sorumluluklar almış 200 kişilik bir liste hazırlamıştır (Ali, 2015, s.67).

Patrick Cockburn (2014, s.44) "İslam Devleti'nin Yükselişi" adlı kitabında Baasçıların IŞİD Örgütü'nün askeri stratejisindeki pozisyonlarını şöyle ifade ediyor: "El Bağdadi'nin IEK'nin ve daha sonra IŞİD'in askeri stratejisinden ne kadar doğrudan sorumlu olduğunu belirsizdir; bu stratejiden Saddam devrinden kalma eski Irak ordu ve istihbarat subaylarının da hayati rol oynadıkları söylenmektedir, fakat tabii El-Bağdadi'nin genel liderliği altında". Bu şekilde IŞİD örgütü içinde Saddam'ın eski askerlerinin rolü oldukça fazlaydı ve bunlar, bir zamanlar Saddam'a bağlılıklarını ifade eden yüksek rütbeli subaylardır.¹⁷⁵

IŞİD örgütü içinde bulunan Baasçılarının sayısı açık bir şekilde belli olmamakla beraber, burada Bağdadi'nin sağ kolu pozisyonunda olan üst düzey mevki ve makam sahibi bazı isimler şunlardır:

Hacı Bekir: Ebubekir el-Bağdadi zamanında yapının içinde kritik noktalara gelen Baas eski subayı Albay Hacı Bekir örgütün askeri stratejik aklını belirleyen ve yöneten önemli bir figür konumuna gelmiştir.¹⁷⁶ Ocak 2014'te öldürülünceye kadar Bağdadi'den sonra başa getirilebilecek kişi olarak görülen yardımcısıydı. Asıl adı Samir Abd Muhammed el Khlifavi. 2003'te Irak ordusunun dağıtılıp kendisinin de görevine son verilmesinin ardından Zerkavi'nin Tevhid ve Cihad Örgütüne katılmıştır. 2006-2008 arasında Ebu Gureyb ve Bucca'da Amerikan askerleri tarafından esir edilmiştir. Irak İslam Devleti'nin kimyasal ve konvansiyonel silah üretimi çalışmalarından sorumlu olan isimlerden biriydi (Taştekin, 2016, s. 232). Bağdadi'nin yeni oluşumunda ilk "askeri meclis" başkanı olmuştur. Ocak 2014 yılında Halep'te eski birlikçileri olan

¹⁷⁵ Sly, a.g.e. https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/the-hidden-hand-behind-the-islamic-state-militants-saddam-husseins/2015/04/04/aa97676c-cc32-11e4-8730-4f473416e759_story.html?utm_term=.c251f6e93690 (Erişim tarihi: 4.8.2018).

¹⁷⁶ Breslow, J. (2014). How Saddam's Former Soldiers Are Fueling the Rise of ISIS. Public Broadcasting Service. <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/how-saddams-former-soldiers-are-fueling-the-rise-of-isis/> (Erişim tarihi: 1.8.2018).

Nusra Cephesi'yle gerçekleşen çatışmalar esnasında hayatını kaybetmiştir. Hacı Bekir, Askeri Konsey'e eski Baasçı askerler ile yön vererek yönetiyordu. Eski subaylar arasında planları hazırlayan ve askeri durumları belirleyen kişiydi. Ayrıca IŞİD yönetimi ile eski Baasçı komutanlar arasındaki iletişimi sağlıyordu (Haşimi, 2015, s. 149).

Ebu Abdulrahman el Bilavi: Bilavi'nin asıl adı Adnan İsmail Necm'dir. Irak El Kaidesi'ne Zerkavi döneminde girmiş ve Bağdadi zamanında IŞİD genel askeri konseyinde Irak'ın on sekiz vilayetini de içine alan idarenin başında şeflik görevini yerine getirmiştir. Esasen Anbar'ın el-Halidiye bölgesinden gelen Bilavi, daha önce Saddam'ın ordusunda yüzbaşı konumundaydı. Bağdadi'nin tutuklanmasından bir yıl veya daha sonrasına denk gelmekle beraber o da Bucca Kampı'nda esir tutulmuştu. Iraklı hükümet kaynaklarına göre, Temmuz 2013'te Ebu Gurayb'de gerçekleşen "Duvarları yıkmak" harekâtıyla IŞİD'in serbest bıraktıkları arasındaydı. Hacı Bekir, Nusra Cephesi tarafından katledildiğinde IŞİD Askeri Konseyi'nin yönetim pozisyonuna geçmişti. Irak güçlerince ortaya çıkarılan belgelere göre, Bilavi'nin Askeri Konsey başkanı olarak emirin ölümüyle yerine geçecek veliaht olmasa dahi Bağdadi'nin yetki yönünden en etkili yardımcılarında biri olduğunu gösteriyordu (Weiss & Hassan, 2016, s. 140). Musul'u işgal etme planlarını yapan Bilavi, operasyon başlamadan önce 4 Haziran 2014'te öldürülmüştür.

Ebu Eymen El Iraki: Ebu Abdulrahman el Bilavi'nin öldürülmesinden sonra Askeri meclis başkanlığına Ebu Eymen El Iraki (Ebu Muhammed el Suveydavi) getirilmiştir. Saddam'ın hava kuvvetleri istihbaratında yarbay rütbesinde olan El Iraki de Bağdadi'nin tutulduğu Bucca Amerikan hapisanesinin mahkûmlarındandır.¹⁷⁷Hapisten çıktıktan sonra El Bağdadi ile beraber Irak El Kaidesi'ne katılmıştır. Hatırlanacağı üzere Irak El Kaidesi liderleri El Mısri ile Ebu Ömer el Bağdadi, Amerikan uçaklarının bombardımanı ile öldürülmüş, bu harekatla Ebu Bekir El Bağdadi'nin örgüt liderliğine yükselişinin önünde engel kalmamıştır. Bağdadi ile birlikte örgütte yükseliş yaşayan diğer bir kişi de Ebu Eymen El Iraki'dir. Iraki, IŞİD'in El Enbar eyaletinin valisiydi (Yiğit, 2016, s. 170). 2014'te Askeri Meclis başkanlığına gelmeden önce Suriye'de gerçekleştirilen harekâtlardan sorumlu komutandı. Kaynaklara göre 8 Kasım 2014'te öldürülmüş.

¹⁷⁷ Breslow, a.g.e. <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/how-saddams-former-soldiers-are-fueling-the-rise-of-isis/> (Erişim tarihi: 1.8.2018).

Ebu Ali El Enbari: Gerçek isminin Abdulrahman Mustafa el Gaduli olduğu söylenmekteydi. Ona mal edilerek Ali Kurdaş et Türkmani, Ebu Casim el Iraki ve Ebu Ömer Kurdaş isimleri de telaffuz edilmekteydi. Saddam rejimi döneminde Irak ordusunda tuğgeneral rütbeli bir komutandı.¹⁷⁸ Wall Street Journal'a göre Abu Ali ilk katıldığı Ensar el İslam'dan mali yolsuzluk gerçekleştirdiği suçlamasıyla 2004'te kovulmuştu. Daha sonra Zerkavi'nin liderliğini üstlendiği Irak El Kaidesi'ne katılmıştı. Ebu Ali, 2004'te Irak El Kaidesi'ne girdikten sonra Zerkavi'nin yardımcısı ve Musul emiri olarak görev yapmıştır. 2006'da Irak İslam Devleti'nin kurulmasında yer almıştır. Journal'da yayınlananlara göre "Enbari'nin İslam hukuku konusunda derin bilgisi olmadığını kanıtlayan raporlar mevcuttur. Fakat Saddam'ın eski bir subayı olması, örgütün içinde onun önünü açmıştır" (Weiss & Hassan, 2016, s. 141). El Enbari'nin politik pragmatizmi Bağdadi tarafından Levant'taki yardımcısı konumuna gelmesini sağlamıştır. Bağdadi tarafından güvenlik ve istihbarat meclisi başkanlığı görevine seçilmiştir. Ayrıca Bağdadi'nin şahsi güvenliğinden de sorumlu olan kişiydi. Enbari, IŞİD'in Suriye genel valisi olarak istihbarat ve pusu operasyonlarıyla ölümcül sonuçlar alan biriydi.¹⁷⁹ 2015 yılında IŞİD'in Libya ayağını örgütlemek için bu bölgeye giden Enbari, 25 Mart 2016'da Deyrizor'da Amerikalılar tarafından öldürüldü.

Ebu Müslim Türkmani: Asıl adı Fadıl Hayali olan Türkmani, Telafer'de eski Irak ordusu subaylarındandı. Saddam zamanındaki Irak istihbarat servisinde binbaşı rütbesiyle görev almış ve IŞİD'ten önce ılımlı İslam'a inanıyordu. Türkmani'nin IŞİD kadrosuda el Enbari'nin sahip olduğu pozisyona benzer bir mevkide yer aldığı söylenmekteydi, 2003 savaş sonrasında Irak'ı yöneten ABD'li diplomat Paul Bremer'in Irak ordusunu dağıtmasından Irak özel güçlerinin eski bir subayı olarak en çok etkilenen Baasçı'lardan biri olmuştu. Dr. Hişam el Haşimi, ABD kuvvetlerinin Irak'ı işgal etmesinin ardından Irak ordusundan çıkarılan Hiyali'nin Amerikalı askerlere karşı savaşmak adına Sünni Müslüman isyancılar arasına girdiğini anlatmaktaydı (Weiss & Hassan, 2016, s. 142). Bağdadi'nin Ebu Eymen El Iraki'yi ve Ebu Müslim Türkmani'yi Bucca Kampı'ndaki tutukluluk hayatı esnasında itina ile seçtiği söylenir. Türkmani, IŞİD'in Irak genel valisi konumundaydı. Ebu Eymen El Iraki'den sonra Ağustos 2015'te öldürülünceye kadar Askeri Meclis başkanlığını yürütmüştür (Taştekin, 2016, s. 233).

¹⁷⁸Breslow, a.g.e. <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/how-saddams-former-soldiers-are-fueling-the-rise-of-isis/> (Erişim tarihi: 1.8.2018).

¹⁷⁹ A.e.

Irak İçişleri Bakanlığı'nın yayınladığı raporlarına göre, IŞİD özellikle örgütün askeri ve siyasi stratejisini planlama konusunda Irak eski ordusunun subaylarından istifade etmenin yanı sıra bazı örgütlerden, IŞİD'e destek veren taraflardan ve Sünni isyancı gruplardan söz eder. Tüm bunlar da IŞİD'in yayılmasında önemli bir rol oynamışlardır.

IŞİD'le birlikte hareket eden bu gruplar içinde belki de en çok dikkat çeken Saddam Hüseyin'in sağ kolu olarak bilinen ve ABD işgali sırasında sağ kalmayı başaran ender isimlerden "İzzet İbrahim El Dürî'nin" Nakşibendî Düzen Ordusuydu (Ertuna, 2014, s. 12). Nakşibendî, Irak'taki en güçlü Sünni isyancı gruplarından biriydi. Irak İçişleri Bakanlığı üst düzey yetkilisi Adnan Asadi'nin El Arabiya televizyonuna verdiği bir röportajda, Felluce ve Anbar'da Baasçıların IŞİD saflarında çatıştıklarına işaret eden şu sözleri dikkat çekti: "Felluce ve Anbar'da Irak hükümet'ine karşı kimlerin çatıştığına bakılırsa; aşiretler, IŞİD ve İzzet el Duri'yi refrans alan Nakşibendîler olduğu görülür". 2014'te Bağdadi'nin Musul'u işgal etmesine yardım eden El Duri'nin IŞİD'le ortaklaşan yönlerine dair tespitler de şöyledir: "Birincisi, her ikisi de (IŞİD ve Nakşibendîler) Şii Maliki hükümetinden nefret ediyorlardı. İkincisi, ABD işgalinden önce kaybettikleri etkiyi tekrar kazanmak için IŞİD ile ortaklaşmayı esas alıyordu ve İslam hilafetinin kurulmasında El Bağdadi'yi destekliyorlardı. El Bağdadi'yi de ilk başta "laiklere karşı" Nakşibendîlerin ve İslamcı müttefiklerinin 2003 işgali öncesindeki gücüne kavuşmasına onay veriyordu (Yiğit, 2016, s. 197). Bir başka ifadeyle, Irak Devleti'nde 2003'ten sonra yaşanan olaylar, Selefi cihatçı IŞİD ile Arap ulusçuluğu damarından beslenen Baas ideolojisine yakın bu grubu kısa bir süreliğine de olsa yan yana getirebilmişti.

Genel olarak, IŞİD ile Baasçıları bir araya getiren ve aynı safta yer almalarına neden olan iki sebep vardı. Birincisi: Ortak düşmanlarının varlığı. Baasçıları'a göre Arap ve Sünni kimliğinin bir madalyonun iki yüzü olduğuna inanıyorlar. Ancak Şii Arapların mezhepsel kimliklerini ön planda tuttuklarını inanıyorlar. Bu da Irak'taki Şiiilerin İran'ın bir parçası olarak tanınmalarına neden olmuştur. Sünnilerin iktidardan uzaklaştırılmalarının sorumlusu Şiiiler olarak aktarabilecekleri (Ali, 2015, ss.62-68). IŞİD de cihatçı Selefi bir örgüt olarak Şiiliği küfür ve şirk mezhebi olarak kabul ediyor. Kısaca her iki tarafın da yan yana gelmesi Şii düşmanlığı olarak anlatılmaktadır. İkincisi ise: Baasçıları da cihatçı gruplarla aynı şekilde ABD'nin yardımı ile hükümeti idare eden Şiiilerin iktidarını yıkılma amacıyla güçlü bir ordunun oluşturulması gerektiğine inanıyorlardı. Böylelikle her iki taraf da birbirlerinden istifade etmiş oldu. IŞİD

Baasçılarının deneyimlerinden, Baasçılar da genel olarak IŞİD'in güçlü örgütlenmesinden faydalanmak istiyordu. Bu ortak yan her iki tarafın çalışmalarda da bir birlerinden istifade etmelerini sağladı ve bu ortaklık 2014 yılında, İslam Devleti'nin kuruluşuyla sonuçlandı. Bundan dolayı IŞİD'in bölgeyi iyi tanması ve kısa bir zaman içinde yayılması, IŞİD örgütüne üye olan Irak'ın eski ordusunda üst düzey rütbelere sahip olan subayların deneyimlerine dayanıyordu. Çünkü bu subaylar strateji kurma ve savaş teknikleri konusunda büyük bir tecrübeye sahiptiler. Örgütün önemli üst düzey bütün askeri mevkielelerinin ilk baştan beri bu Baasçı subayların eline bırakılmasının nedeni de buydu.

4.2.7. IŞİD: Sünni Kimliğinin Koruyucusu

Irak'taki siyasi otorite, ülkede bütün etnik oluşumlar ve taraflar arasında güç ve temsil paylaşımında başarılı olamadı. Özellikle bu otorite üzerinde hakim olan mezhepsel tavır, toplumun bir kesiminin devamlı olarak marjinal kalmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Irak Devleti hizmetlerini aksatan ve kanundan uzak bir oluşum konumuna geldiğinden dolayı siyasi otoritenin meşruiyetinin devamı şaibede kalıyordu.

Birçok araştırmacı, Ortadoğu'da başarısız bir devletin varlığının ve aynı zamanda coğrafi sınırları içinde siyasi bir boşluğun olmasının bölgede radikal İslami terör gruplarının baş göstermesinin nedeni olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁸⁰ Eğer Irak Devleti'nin durumunu değerlendirecek, 2003'ten 2014'e kadar Sünnilerin yoğunlukta yaşadıkları şehirlerin çoğunda iktidar ve hükümetin bölgenin güvenlik ve asayişini kontrol altına alamadıkları ve sürekli otorite boşluğunun yaşandığı gözlenmektedir. Bu durumdan istifade eden IŞİD zamanla bölgede güçlenip işgal ettikleri yerlerde İslam Devleti'ni ilan ettikleri ve bir devlet otoritesi oluşturdıkları görülmektedir.

Musul, IŞİD tarafında işgal edilmeden önce devamlı olarak terörist hareket ve faaliyetlerinin içinde olduğu şehirlerden biriydi. Irak El Kaidesi'nin iki milyonluk, Sünni nüfusun ezici çoğunlukta olduğu bu şehirde güçlü olduğu bilinmekteydi. IŞİD daha şehri ele geçirmeden önce, pazarda meyve satanlar dâhil cep telefonu şirketleri ve inşaat firmalarına kadar herkesten vergi toplamaktaydı. Patrick Cockburn (2014, s.49) Musul'da bir kaç yıl büyük bir inşaat ihalesi aldığını söyleyen bir Türk işadamıyla

¹⁸⁰ Konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Karaçuka, M & Çelik, N. (2017). Kırılgan - Başarısız Devlet Olgusu ve Terörizm İlişkisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 20-41.

görüşüp ondan aldığı bilgileri şöyle aktarıyor: IŞİD'in (Irak El Kaidesi) yerel emiri onun şirketinden koruma parası olarak ayda 500 bin dolar talep etmişti. "Bağdat'taki hükümete bu durumu defalarca bildirip şikâyetle bulundum. Fakat örgüte ödeyeceğim parayı kontrat tutarına eklemem gerektiğini söylemek dışında kollarını bile kıpırdatmadılar". Bu şekilde otorite ve hükümet bölgenin güvenlik durumunu kontrol etmede başarısız olmakla kalmayıp, aynı zamanda bazı durumlarda da teröristlerin faaliyetlerine göz yumuyordu.

Irak'ta güvenlik boşluğu, terörist grupların örgütlenerek faaliyetlerde bulunmalarının yanı sıra, yolsuzluğun artıp devletin bütün kademelerine, özellikle emniyet ve askeri birimlere, sıçramasına sebep olarak devletin de başarısız olmasına neden olmuştur.

Ordudaki yolsuzluk her kademede belirgin derecede hissediliyordu. Örneğin, bir general iki milyon dolar harcayarak tümen komutanı mertebesine gelebiliyor ve daha sonra bu masrafını, yoldaki kontrol noktalarından, ticari mal taşıyarak yoldan geçen her araçtan alınan rüşvetten payına düşen meblağ ile fazlasıyla çıkarabiliyordu. Bu duruma bir örnek olarak, Iraklı bir işadamlarını Basra limanı üzerinden mal ithalatından vazgeçtiğini, çünkü malları gemiden Bağdat'taki limana indirilinceye kadar her aşamada görevlilere ve askerlere vermek mecburiyetinde olduğu rüşvet sebebiyle kar etmesinin artık imkânsız olduğunu söylemiştir (Cockburn, 2014, ss. 64-65). Siyaset bilimci Ghassan Attiyah, Irak'taki "inanılmaz boyutlardaki" yolsuzluğu şu örneklerle açıklamıştır: "Orduda para yedirmedikçe iş bulamazsınız, para vermediğiniz takdirde hapishaneden çıkamazsınız. Belki bir yargıç sizin beraatınıza karar verir fakat formaliteleri tamamlamanız için para ödemeniz gerekir, aksi halde olduğunuz yerden çıkmanızın mümkünatı yoktur. Ayrıca; hapishanede yatıp çıkmış birisi, tek bir defa dış alabilmek için gardiyanlara 100 dolar rüşvet vermek mecburiyetinde kaldığını anlatmıştır".¹⁸¹

Rüşvet ve yolsuzluk akıl almaz ölçüde güvenlik birimlerinin işleyişinde etkili olmaya başlamıştı. Bir tabur komutanına 600 askerlik birliği için aylık ücret veriliyordu, fakat silâh altına sadece 200 asker alınıyordu ve aradaki fark tabur komutanının cebine kalıyordu. Bu durumun en iyi örneği, Musul'un düşüşüdür. IŞİD'in Musul'a saldırısı 6

¹⁸¹ Cockburn, P. (2013). "The civil war in Iraq has already begun": Politician claims conflict has started and warns it will be 'worse than Syria'. *INDEPENDENT*.
<https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/the-civil-war-in-iraq-has-already-begun-politician-claims-conflict-has-started-and-warns-it-will-be-8601732.html> (Erişim tarihi: 20.8.2018).

Haziran 2014'te 5 intihar bombacısı ile başladı ve dört gün sürdü. Asker ve polis birimleriyle Musul'u korumakta görevli 70 bin kişilik güvenlik gücü 2.000 kadar IŞİD savaşı karşılarında kayda değer hiçbir direniş göstermediler. Kâğıt üzerinde Musul'da 25 bin asker görevliydi. Lakin Musul'u müdafaa edenlerin sayısı gerçekte 10.000'i aşmıyordu. Askerlerin neredeyse yarısı maaşının bir kısmını komutanına bırakıp kışlaya uğramadan günlerini geçiren sözde askerdi (Luizard, 2015, ss. 19-20). Cockburn (2014, s.65)'a göre "Ordu, kıdemli subaylar açısından para basan bir makineye; kontrol noktalarını tutan sıradan askerler açısından ise haraç toplanan bir kapıya dönüşmüştü". İslam devleti Musul'a saldırdığı anda büyük bir bölümü firar eden, motivasyonu düşük bir Irak ordusunun ötesinde, gırtlığına kadar yolsuzluğa batmış ve Sünni bölgelerde yabancı, zora bir ordu gibi algılanan Irak ordusu vardı.

IŞİD, Irak topraklarının bir kısmını işgal etmeden önce bu bölgelerdeki yolsuzluk en üst düzeye ulaşmıştı. Halk kötü hayat şartlarında yaşamaya çalışıyordu. Günlük yaşamın bir parçası olan gıda ve eşya fiyatlarında ciddi dalgalanmalar yaşanarak fiyatlarla oynanıyordu. Bütün bunların yanında işsizlik oranı da yükseliyordu. IŞİD Musul'u işgal etmeden önce, işsizlik oranı % 70'e ulaşmıştı (Weiss & Hassan, 2016, s. 227).

Genel olarak, güvenlik boşluğunun varlığı, hizmetin verilememesi, ülkenin tamamında yolsuzluk olaylarının baş göstermesi özellikle de Sünnilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdeki halkın otorite ve hükümetten ümidini kesmesinin nedenlerinden biriydi. Bununla birlikte, Sünnileri tam olarak ümitsizliğe sürükleyen, siyasi süreçten uzaklaştırılmaları ve marjinalleştirilmeleri olmuştur. Bu ümitsizlik ülkede büyük bir değişikliğe yol açmıştı. Sünni Arap bölgelerini saran bu ümitsizlik, IŞİD gibi radikal güçlere kucak açıyordu (Ali, 2015, ss.98-99). Çünkü halk artık durumun Bağdat hükümeti tarafından iyileştirilmesi konusunda bir adım atmayacaklarına inanmış ve artık tam olarak ümitsiz bir duruma düşmüştür. Bundan dolayı, Sünniler Şiiler ve yönetiminden intikam almak maksadıyla yeniden siyasi alanda etkin olabilmek için onlarla aynı mezhepten olan ve onların imdadına yetişecek bir güç arıyorlardı. Böylece Sünniler IŞİD gibi radikal bir güçten destek alarak eski saygınlıklarını geri kazanmayı planlıyorlardı. Buna karşılık IŞİD de Sünnilerin ümitsizliğini fırsat bilerek onların siyasi ve idari ihmali edilişinin ve kimliklerinin kurtarıcısı olarak gösterilmesine neden oldu (Haşimi, 2015, s. 120).

Sünniler IŞİD'i bir vasıta olarak kullanmayı düşünüyorlardı ancak onların tahminlerinden daha çok sürpriz ile karşılaşmışlardır. IŞİD artık eskisi gibi çete

savaşları gerçekleştirmiyor ve düzenli bir ordu gibi savaşıyorlardı. Bunun sebebi de IŞİD'in askeri kadrosunda eski Irak ordusunun yüksek rütbeli uzmanın ve Sahva silahlı savaşçıların yer almasıydı.

Musul'daki halk ile güvenlik güçleri arasındaki kopuk ilişkilerden dolayı IŞİD hiçbir güçle karşılaşmadan bu şehri işgal etmiştir. Dr. Hisham Haşimi bu konuda şunları söylüyor: "Hükümet güçlerinin Musul'da başarısızlığa uğramasının bu şehrin halkı üzerinde çok sayıda olumlu etkisi oldu. Dolaşım özgürlüğü, bütün yolların açılması, gece baskınlarının olmaması ve askerler tarafından insanlara karşı tecavüzün ortadan kalkması gibi" (Haşimi, 2015, ss. 116-117).

IŞİD bölgede hâkimiyet kurduktan sonra, cihatçıların ilk hareketi, rüşvet ve yolsuzluğa karşı simgesel tedbirler almak oldu. Musul'da düzenlenen zafer gösterilerinde, iktidarı aşiret liderlerine ve yörelerin ileri gelenlerine teslim etmek için devir teslim töreni yapılmadan önce, yolsuzlukla itham edilen sorumluları halk önünde infaz ettiler. Ayrıca İslam Devleti kuruluşundan itibaren, kamu hizmetlerinin yeniden oluşturulmasına büyük bir önem veriyordu. Örneğin Musul pazarlarında vurgun maksatlı gıda sorunlarına konu olan birtakım temel gıda ürünlerinin, bazen yarı fiyatına tekrardan piyasaya sürüldüklerine tanık olunurdu (Luizard, 2015, ss. 18-19). IŞİD bununla iki amaç gütmektedir. Bir, Bölge halkının daha fazla desteğini almak; iki, IŞİD'in artık sadece bir örgüt olmadığını yeni bir aşmaya geçerek devlet kurma ve yönetmek olduğunu göstermek istiyordu.

Hükümet güçlerinin bölgelerinden çıkarılmasından sonra, Sünniler artık doğru yolda olduklarını, bölgelerinin kendileri tarafından idare edileceğini sanıyorlardı. Bu Sünnilerin temel amaçlarından biriydi (Ali, 2015, s.71). Çünkü daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Sünnilerin temel isteği yaşadıkları yerlerin Kürdistan Bölgesi'ne benzer bir şekilde yapılandırılması ya da Irak'tan ayrılmaktı. Yani bir şekilde kendi idarelerini ellerinde tutmak istiyorlardı. Bu istekleri doğrultusunda IŞİD'i vasıta olarak kullanmak istiyorlardı. Ancak IŞİD bir vasıta olmanın çok ötesinde olan bir örgüttü ve kendisine has bir amaç ve stratejiye sahipti. Bu yolda da kendisini devletlerin sınırlarını yıkmak ve bölgede İslami hilafeti ilan etmekte buldu. Ancak Sünniler kısa bir sürecin ardından tek bir bayrağın altında, IŞİD'in siyah bayrağı, kendilerini buldular (Haşimi, 2015, s. 118).

IŞİD'in kontrol altına aldığı bütün şehirler, şariat kanunlarına göre yönetilmeye başlandı. Yasaları ihlal eden herkes halk karşısında en şiddetli şekilde cezalandırılıyordu. Aynı zamanda IŞİD Musul'u ele geçirdikten sonra Baasçı ve İslamcı

yandaşlarına İslam Devleti'nin bayrağı altında toplanmak ya da yok olmaktan başka bir seçenek sunmadı.

Bu duruma baş kaldıran ve itiraz eden Saddam dönemi subaylarından bazıları gözaltına alınmıştır. Irak ordusunun çekilmesinin ardından tekrardan asılan Saddam'ın resimlerinin kaldırılması buyrulmuştur. Irak bayrakları ile Saddam'ın fotoğraflarının kaldırılması için 48 saat mühlet verilmişti. İslam Devleti'nin egemenliği altında başka hiçbir siyasi görüşün faaliyet ve varlık göstermeyeceğini buna ek olarak yerleşim alanlarında İslam Devleti'nin sembollerinin haricinde hiçbir şeyin kullanılmayacağı bildirilmişti (Taştekin, 2016, s. 197). IŞİD aynı zamanda Bağdadi'ye biat etmeyen grup ve örgütlere karşı da mücadele başlatmıştı. Hatta bu örgütlere Nakşibendî ve El-Nusra Cephesi de dâhildir. Hâlbuki bu iki örgüt IŞİD'e işgallerinde yardımcı olmuş ve ittifak kurmuşlardır.

IŞİD'in hükümet güçlerini mağlup etmesi, askeri birimleri ele geçirmesi, bütün silah depoları, hapishaneler, bankalar ve bölgedeki tüm petrol kuyularını denetimi altına aldıktan sonra örgüt askeri ve iktisadi açıdan gücünü zirveye taşıdı. Böylelikle örgütün karşısında hiçbir güç duramaz oldu. IŞİD bu güce ulaştıktan sonra Ninova'nın güneyinden Bağdat'a ve doğusundan da Kerkük'e doğru yayılmaya çalıştı. IŞİD 2-30 Ağustosta Arap ve Kürt bölgelerinde otoritesini sağlamlaştırma isteği çerçevesinde Kürdistan Bölgesi'ne de yönelmiş ve bu bölge ile Bağdat arasında sorun olan tartışmalı bölgelerin tamamını işgal etmiştir (Haşimi, 2015, s. 172). Özellikle Musul barajı, Şengal, Zummar, Tilkeyf ve Mahmur IŞİD tarafından ele geçirilen bazı yerler idi. IŞİD bu bölgelerde de hükümet güçlerini bozguna uğratmıştır.

IŞİD'in tehlikeleri sadece Irak ve Suriye devletleri ile sınırlı kalmayıp bölgedeki bütün devletlere karşı tehdit oluşturmaktaydı. Bu da uluslararası alanda devletleri bu örgütün yayılmasına karşı önlem alma arayışına itmiştir.

4.2.8. Devletlerin IŞİD ile Mücadele Stratejisi: Örgütün Hilafet'ten Terör Teşkilatlanmasına Dönüşümü

IŞİD'in lideri Ebu Bekir el Bağdadi, 29 Haziran 2014'te Musul'da hilafeti ve İslam Devleti'ni kurulduğunu ilan etmiştir. IŞİD'in hilafeti ilan etmesine kadar geçen sürede işgal ettiği coğrafi bölgeler, Irak'ın 1/3'ü ve Suriye'nin 1/3'ü kapsamaktaydı. IŞİD üyelerinin sayısı da sürekli yabancı savaşçıların hicretinden, aşiretlerin ve diğer

grupların halifeye biat etmelerinden dolayı güç geçtikçe artmaktaydı. Petrol ve diğer kaynakların gelirlerinden dolayı da IŞİD kendi sınırlarını daha da genişletiyordu.

Bu örgütün yayılma politikasının tehlikeleri, 2014 yılında ABD liderliğinde birçok dünya ülkesinin birleşip uluslararası bir ittifak kurmalarını beraberinde getirdi. Bu ittifakın oluşturulmasının amacı da IŞİD'i kırılğan bir hale getirip yok etmek için güçlü bir strateji oluşturmaktır. Bu ittifakta göze çarpan önemli bir nokta da bazı Arap ve İslami devletlerin bu ittifak içinde yer almaları idi. Çünkü onların ittifak içinde yer almaları bu mücadelenin Batı ile İslam dünyası ya da Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında yaşanan bir savaş olmadığını göstermek açısından önem arz ediyordu.

IŞİD tarafından uygulanan şiddet, öldürme, sivil halkın cezalandırılması, kadın ve çocukların köleleştirilmesi gibi birçok suç, BMGK'nin iki önemli karar almasına neden olmuştur. Bunlardan ilki 2170 karardır.¹⁸² Bu karar: insan haklarını ihlal ettiği ve savaşın devam ettiği bölgelere yapılan insani yardımlara engel olmak gibi durumlardan dolayı örgüte karşı serzenişte bulunmak. Aynı zamanda, örgüt elemanlarına seyahat yasağı getirilmesi de bu kararın içinde yer almaktaydı. Ayrıca bu kararla IŞİD için yapılan mühimmat ve silah yardımlarına abluka koyuldu. İkincisi ise 2178 karardır.¹⁸³ Bu kararla Güvenlik Kurulu kendisine üye ülkelerden, genel olarak bölgedeki bütün terör örgütlerine ve özellikle IŞİD'e karşı sıkı tedbir almalarını talep etti. Bu tedbirlerden biri de üye ülkelerden örgüte katılım amacıyla kaçanları engellemektir.

Uluslararası Güvenlik Kurulu tarafından bu iki kararın çıkarılması, ABD için özel bir önem arz ediyordu. Çünkü bu kararlar ABD'nin IŞİD'e karşı çıkmak ve çok sayıda devletin katıldığı geniş çaplı bir ittifakın kurulması için uluslararası bir meşruiyet veriyordu. Bu kararların hemen ardından da ABD'nin o dönemdeki başkanı Obama, ülkesinin IŞİD'e karşı olan stratejisini açıkladı.

11 Eylül 2014'te ABD Başkanı Barack Obama, IŞİD'le mücadeleye yönelik dört boyutlu bir strateji belirtmiş, dört boyutta atılacak adımların tek hedefinin IŞİD'i önce gücünü kırmak, daha sonra tamamen etkisiz duruma getirmek olduğunu açıklamıştır. Obama'nın IŞİD'le mücadele tutumundaki boyutlar:¹⁸⁴

¹⁸² https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2014-11/counter-terrorism_9.php (Erişim tarihi: 29.7.2018).

¹⁸³ A.e.

¹⁸⁴ Miller, Z. (2014). Full Text of Obama's Address on ISIS. *Time*. <http://time.com/3320666/obama-isis-speech-full-text/> (Erişim tarihi: 4.8.2018).

- *Birinci boyut: IŞİD'e karşı sistematik hava saldırıları.*
- *İkinci boyut: Sahada teröristlerle mücadele eden güçlere destek.*
- *Üçüncü boyut: IŞİD'e karşı ekonomik tedbirler, istihbarat paylaşımı ve yabancı savaşçıların katılımının engellenmesi.*
- *Dördüncü boyut: IŞİD'in tehdit ettiği Müslümanlara ve Hristiyan azınlıklara insani yardım sağlanması.*

Obama 11 Eylül 2014'te IŞİD'e yönelik uluslararası birliğin kurulduğunu ilan ederken Aralık 2014'te Brüksel'deki zirvede koalisyona dâhil olan ülke sayısı kâğıt üzerinde 66'ya ulaşmıştı. Askeri harekâtlara katılar ülkeler Fransa, Britanya, Hollanda, Avustralya, Kanada, Ürdün, Fas, Bahreyn, Suudi Arabistan ve BAE ile sınırlı kalmıştır. Çoğunun desteği insani yardım ve IŞİD'e karşı tedbir almaktan ibaretti (Taştekin, 2016, s. 30).

Brüksel şehrinde, aynı toplantıda, müttefik olan ülkeler kendilerini 5 görev hattında organize etme hususunda uzlaşmaya vardılar (Kathleen, 2016, s.1-2):

1. ABD ve Irak tarafından denetlenerek gözetimi yapılacak askeri eğitim ve askeri yapılanma içine girip planlanacak hamlelere destek olmak.
2. Türkiye ve Hollanda gözetiminde gerçekleşen yabancı savaşçıların IŞİD'e katılmalarını engellemek.
3. İtalya, Suudi Arabistan ve ABD sorumluluğunda örgütün gelir kaynaklarının kurutulması.
4. Almanya ve Birleşik Arap Emirlikleri sorumluluğuna giren insani krize yönelik çözümler üretmek ve insani yardımları organize etmek.
5. İngiltere, ABD ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından örgütün kendisi üzerinde araştırma yapmak.

ABD, doğrudan kara kuvvetlerini göndererek örgütle karşılaşmak istemiyordu. 2011 yılında Irak'tan güçlerini geri çeken ABD, aradan geçen beş yılın sonra yeniden bu topraklara ayak basmak istemiyordu (Bingöl ve diğerleri, 2014, s. 14). Bundan dolayı ABD'nin o zamanki başkanı olan Obama, IŞİD'e karşı, Irak kara kuvvetlerine havadan yardım edeceklerini bildirdi. Obama, "IŞİD ile mücadelede Amerikan kara güçlerinin muharip bir görevi olmayacağını ve Irak'ta yeni bir kara savaşına

girmeyeceklerini vurgulamıştır. Bununla beraber Irak ordusu ve peşmerge'ye eğitim, istihbarat ve malzeme desteği vereceklerini ve bunların organize edilmesi amacıyla Amerikalı askeri danışmanların Irak'ta görev yapacaklarını" belirtmiştir. Irak'ın yanı sıra Suriye'deki IŞİD faaliyetleriyle mücadele için Esad rejimini muhatap almayacaklarını belirten Obama, bunun yerine Suriye muhalefetine askeri yardımda bulunacaklarını açıklamış ve Kongre'yi bu karara destek vermeye çağırmıştır (Pirinççi, 2014, s.12).

Örgütün yayılmasını engelleme ve örgütün yok edilmesi amacıyla kara kuvvetlerinin kullanılması gerektiği konusunda sadece ABD değil, aynı zamanda uluslararası ittifakın içindeki bütün ülkeler de aynı düşüncede paylaşarak hava saldırısının tek çözüm olmadığı konusunda fikir birliğine varmışlardır. Kara kuvvetleri de Irak ordusu ile Irak ve Suriye'de ABD'nin müttefiki olan Kürt'lerden ibaretti.

Uluslararası ittifakın dışında olmasına rağmen İran da bu örgüte karşı savaşıyordu (Pirinççi, 2014, s.18). İran güçleri Irak ordusu ve Şii milislerle omuz omuza IŞİD'e karşı mücadelede bulunduğu bilinmektedir.¹⁸⁵ Ayrıca kadar Irak merkezi hükümeti, ABD ve İran arasında birleştirici noktayken Suriye'nin durumu konusunda anlaşmazlığa düşüyorlardı. Çünkü ABD şu ana kadar Esat rejiminin kalmaması konusunda ısrarına devam etmektedir. İran ise tam tersine Esat rejiminin kalması için bütün imkânlarını seferber etmektedir.

ABD tarafından liderliği yapılan bu uluslararası ittifakın dışında Rusya da kendisi de dâhil olmak üzere İran, Irak ve Suriye'den oluşan dörtlü bir ittifak oluşturdu.¹⁸⁶ Rusya'nın Irak'taki mücadeleye katılımı sadece istihbarat ve askeri bilgi alışverişi değil ayrıca Irak ordusunu da eğitiyordu. Fakat Suriye'de Suriye ordusu ile omuz omuza savaşıyordu. Bu da özellikle Suriye hükümetinin idaresi altında bulunan Lazkiye'de askeri üs kurulmasının talebinden sonra başladı.¹⁸⁷ Rusya bu bölgeye güçlerini yerleştirdikten sonra, IŞİD ve El-Nusra karargâhlarını ve merkezlerini bombalamaya başladı.

Genel olarak IŞİD ile mücadele stratejisi baştan itibaren temel bir mantığa dayanıyordu. IŞİD, ülkesi olan bir devlet kurmayı hedeflediği için öncelikle gelir

¹⁸⁵ Erkmen, S.(2017). IŞİD'in 3 yılı: Örgüt şu an hangi noktada?. <http://t24.com.tr/haber/isidin-3-yili-orgut-su-an-hangi-noktada,411745> (Erişim tarihi: 9.8.2018).

¹⁸⁶ Irak, Suriye, İran ve Rusya IŞİD'e karşı Bağdat'ta koordinasyon merkezi kuracak (27.09.2015). *BBC.kuracak*.https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150927_suriye_iran_irak_rusya_isbirligi (Erişim tarihi: 7.8.2018).

¹⁸⁷ Özügürlü, M. (2016). Rusya'nın Suriye'deki bir yılı. <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2016/09/29/rusyanin-suriyedeki-bir-yili/> (Erişim tarihi: 7.8.2018).

kaynaklarının kurutulması, askeri kapasitesinin yok edilmesi, örgütün liderliği hedef alınarak yapısının çökertilmesi gerekiyordu. Böylece örgüt çevresine tehdit oluşturabilecek bir yapı olmaktan çıkarak terörle mücadele yöntemleriyle baş edilebilecek bir hale indirgenmiş olur.¹⁸⁸ Bu mantık doğrultusunda, IŞİD’le mücadele örgütün gelir kaynaklarının kesilmesiyle başladı. Askeri kapasitesi ise 2015’lerin başından itibaren yoğun bir biçimde hedef alındı.

ABD’nin Bağdat, Erbil ve PYD’ ye, İran’ın Bağdat’a, Türkiye’nin ÖSO’ya, Rusya’nın Şam’a sağladığı askeri yardım IŞİD’in aynı anda birçok cephede baskı altına alınmasına sebep olmuştu. Ayrıca ABD taktik ve stratejik hava operasyonlarıyla, Rusya Palmira’daki harekâtlarıyla, Türkiye Fırat Kalkanı’yla¹⁸⁹ IŞİD, 3 yıl öncesinde Ortadoğu’da bir iki istisna haricinde tüm devletlerin ordularını kolaylıkla bertaraf edebilecek nitelik ve niceliğe ulaşmış olmasına rağmen gerçekleştirilen bu harekâtlar neticesinde kaçınılmaz bir askeri mağlubiyet yaşamıştır.

2016 Şubat ayı itibariyle Rus yetkililerine göre, IŞİD’in hâkimiyetindeki 209 petrol tesisi ve 2000 petrol tankı imha edilmiştir. Ayrıca AFP’nin Suriye İnsan Hakları Gözlemevi ve ISW’nin (Institute for Study of War) sayısal verilere dayandırdığı derlemeye göre Rusya’nın 30 Eylül 2016 itibariyle bir yıllık harekâtının bilançosu şuydu: IŞİD’ten 2.746 savaşçı, İslamcı ve diğer muhalif gruplardan 2.814 militan hayatını kaybetmiştir (Taştekin, 2016, s. 338).

ABD Savunma Bakanlığı’nın ise 13 Eylül 2016’da yaptığı açıklamaya göre Koalisyon güçlerinin Irak’ta 9.805, Suriye’de 5.167 saldırı düzenlenmiştir. Toplam 14.972 saldırıdan 11.558’ini ABD, geriye kalanını da diğer koalisyon ortakları gerçekleştirmiştir. CENTCOM’a göre 31 Mayıs 2016 tarihinden beri 1.620’si petrol tesisi olmakla beraber 26.374 hedef vurularak imha edilmiştir. Harekatların ABD hükümetine günlük maliyeti 11.7 milyon dolara ulaşıyordu (Taştekin, 2016, s. 338). Düzenlenen operasyonlar sonucunda IŞİD’in hem iktisadi hem de askeri gücüne önemli darbeler indirilmiştir.

Müttefiklerin hava harekâtları saldırısı sonucunda peşmerge ve Irak ordusu (Şii milis güçlerinin yardımı ile) tarafından gerçekleştirilen operasyonlarla 2017’nin sonuna

¹⁸⁸ Erkmen, S.(2017). IŞİD’in 3 yılı: Örgüt şu an hangi noktada?. <http://t24.com.tr/haber/isidin-3-yili-orgut-su-an-hangi-noktada,411745> (Erişim tarihi: 9.8.2018).

¹⁸⁹ A.e.

kadar Musul ve Fırat¹⁹⁰ vilayetleri IŞİD'ten tamamından temizlendi.¹⁹¹ Daha sonra Irak Devleti'nin sınırları içindeki bütün bölgeler Bağdat hükümeti ve Bölge hükümetinin kontrolüne geri girdi. Tüm bu mücadelelere rağmen şu ana kadar da IŞİD'in eylemlerini tamamen sona erdirilebilmiş değiller. IŞİD günümüzde de uyuyan hücreleriyle gizli bir şekilde Irak'ta terör faaliyetlerini sürdürmektedir. Irak istihbarat kurumunun bilgilerine göre, IŞİD sadece 2018'in 7. ayında Irak'ın batısı ve kuzeyinde 30'dan fazla saldırıda bulunmuştur.¹⁹² Ayrıca örgütün bütün terör faaliyetlerinde güvenlik güçleri, ülkenin alt yapısı ve sivil halk hedef alınmaktadır.

¹⁹⁰ "Fırat Vilayeti", Irak'ın batısında Anbar vilayetindeki sınır kasabaları El Kaym, Rawa ve Anah ile, Suriye'nin doğusunda Deyrizor vilayetini kapsayan bölge için kullanılan bir ifade. Bakınız: IŞİD'in Irak ve Suriye'deki son toprakları: "Fırat Vilayeti". (08.11.2017). *BBC*.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41914181> (Erişim tarihi: 19.8.2018).

¹⁹¹ Flawed Justice Accountability ISIS Crimes in Iraq. (05.12.2017). *Human Rights Watch Report*.
<https://www.hrw.org/report/2017/12/05/flawed-justice/accountability-isis-crimes-iraq> (Erişim tarihi: 12.8.2018).

¹⁹² <http://www.kurdistan24.net/so/news/4c65c514-0418-4807-8ed9-86a28349318a> (Erişim tarihi: 12.8.2018).

BÖLÜM V

SONUÇ

Terör ve terörizm çağımızın en büyük sorunlarından biridir. Bu çalışma terör, terörizm, IŞİD, Irak, Selefilik gibi pek çok farklı konuya odaklanarak son dönemlerde Irak'ta ortaya çıkan önemli bir terör sorununu incelemiştir.

Terör örgütlerinin devlet ya da uluslararası toplum üzerindeki yarattığı tehdit ve tehlike seviyesi, örgütün benimsediği ideolojisine bağlıdır. Bazı örgütler, kendilerini belirli bir yerel sorun ya da etnik ve kimlik sorunları ile sınırlandırmamaktadır. Hatta da tüm dünyayı kendileri açısından terörün faaliyet alanına dönüştürmek istemektedirler. Günümüzde bu örgütlerin en dikkat çeken örnekleri IŞİD ve El Kaide terör örgütleridir.

IŞİD bir terör örgütü olarak terörizmin her üç unsurunu (ideolojik, şiddet, eylem) bünyesinde barındırmaktadır. Selefilik gibi İslam'ın en dar ve uç yorumu ile hareket eden ve hilafeti yeniden canlandırmak için güçlü bir organizasyon çerçevesinde bir araya gelen IŞİD'in mensupları, sistematik ve planlı bir biçimde şiddete başvurumaktadırlar. Şiddet, onlar için değişim yapılabilmesi ve örgütün asıl amacına ulaşılabilmesi açısından tek vesiledir. Ayrıca örgüt amacı doğrultusunda, tehdit ve tehlikelerini sadece belirli bir ülkenin üzerinde değil, uluslararası bir örgüt olarak devletlerarasındaki sınırları tanımayarak dünyanın birçok ülkesinde savaşçıların aracılığıyla faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

IŞİD bugün oluşan ve yeni ortaya çıkmış bir terör örgütü olmayıp kökenlerini 1980'lerdeki Sovyet-Afgan mücadelesine kadar dayandırabileceğimiz ve ilk olarak 1999'da Zerkavi tarafından İran sınırı civarlarında, Tevhid ve Cihad Örgütü olarak kurulan bir örgüttür. 2001 yılında Irak'ın kuzeyine yerleşerek ABD kuvvetlerine karşı savaşan uluslararası bir terör örgüt haline gelmiştir. Örgüt, 2004 yılında El-Kaide ile birleşerek Irak El-Kaidesi adıyla anılmaya başlamıştır. Örgütün kurucusu Zerkavi'nin ölümü ile liderlik konumuna Ebu Hamza el-Muhacir getirilmiş ancak Ekim 2006'da Irak İslam Devleti ilan edildiğinde liderlik Ebu Ömer el- Bağdadi'ye geçmiştir. 2007 yılından itibaren ABD'nin Sünni aşiretlerle beraber kurduğu Sahva Konseylerinin mücadelesi sonucunda gücünü yitirmeye başlayan IŞİD, 2010 yılında yönetim koltuğuna Ebu Bekir el-Bağdadi'yi getirerek örgütü yeniden etkin bir hale getirmiştir. ABD'nin 2011'de Irak topraklarından çekilmesiyle bölgede tekrar gücünü toparlamaya başlayan IŞİD, 8 Nisan 2013'te Irak Şam İslam Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir.

Bu kararın El-Kaide tarafından kabul edilmemesi üzerine IŞİD'in El-Kaide ile olan bağlantıları kopmuştur.

Cihadi Selefi bir terör örgüt olarak IŞİD, diğer grup ve örgütlerden farklı olarak toprak kazanmayı ve devlet kurmayı kendisine hedef olarak belirlemiş ve sadece Batı ile değil özellikle Şii mezhebi ile mücadele etmeyi kendisine ilke edinmiştir. IŞİD 2011-2014 yılları arasında Irak'ın batı bölgelerinde ve Suriye'nin doğusunda geniş bir coğrafi alanı işgal edip 29 Haziran 2014'te tek başına İslam Devleti'ni kurduğunu ve hilafeti ilan etmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda, IŞİD'in Irak'ta ortaya çıkış ve yayılmasında çeşitli sebeplerin varlığına ulaşılmıştır. Bu sebepleri önemlerine göre şöyle sıralayabiliriz:

1. IŞİD'in ortaya çıkış ve yayılmasının en önemli sebeplerinden biri Sünnilerin siyasi süreçten, askeri ve idari alanlardan dışlanmasıydı. Bu durum Sünnilerin bu alanlardan marjinalleştirilmesi ile doğrudan onların IŞİD saflarına kaymalarına neden olmuştur. Bu durumu beş önemli noktayla açıklayabiliriz:

- Irak Devleti'nin siyasi yapısının oluşumu, ülkenin kuruluşundan beri devamlı olarak toplumun bir kısmının marjinal kalmasına sebep olmuştur. Örneğin Sünnilerin iktidarda üstünlüğü yirminci yüzyıl boyunca nasıl sistematik bir şekilde Şiilerin marjinalleştirilmesine neden olmuşsa, aynı şekilde Saddam rejiminin 2003 yılında yıkılmasının ardından iktidara geçen Şiiler, Sünnilerin siyasi alandan uzaklaştırması için tüm çabalarını ortaya koymuşlardır. Şiiler Irak işgalinden sonra, sürekli olarak siyasi güçlerini kullanarak mezhepsel kimliklerini devletin tüm alanlarına nüfuz ettirmek için çalışmışlardır.
- ABD tarafından Irak rejiminin yıkılması doğrudan Sünnilerin kamu kurum ve kuruluşları üzerindeki üstünlüklerini sonlandırmıştır. Özellikle Baas Partisi'nin kökünün kazınması ve Irak ordusunun tasviye edilmesi, Sünnilerin iktidara karşı tutumları üzerinde olumsuz bir etki bırakmıştır. Çünkü Baasçıların devlet kamu kurum ve kuruluşlarından istifa ettirilmesi Sünnilerin de bu kuruluşlardan el çektilmesi ile sonuçlanmıştı. Bu da Sünni kesiminde hem işsizlik oranının yükselmesine, hem de devletin siyasi, askeri ve idari alanlarından uzaklaştırmasına neden olmuştur.
- 2010 yılında gerçekleştirilen seçimlerin, Sünnilerin çok büyük bir coşkuyla katılımı ve başarılarıyla sonuçlanmasına rağmen Sünnilere hükümet kurma şansının verilmemesi onların siyasi süreçten ümitlerinin kesilmesine sebep olmuştur. Ayrıca

Sünnilerin birkaç vilayettin birleştirilerek bölge kurma isteklerinin de reddedilmesi onları daha büyük bir ümitsizliğe sürüklemiştir.

- Sünnilerin marjinalleştirilmesine neden olan bir başka sebep ise, Maliki'nin mezhepsel siyasetiydi. Maliki'ye ikinci döneminde başbakan olma şansı verildikten sonra göreve başladığı andan itibaren teröre yardım suçlamasıyla Haşimi ve Rafiyyi gibi tanınan Sünni politikacıları siyaset sahnesinden uzaklaştırmaya yönelik uygulamalarda bulunmuştur. Ayrıca 2011 yılında Sünni nüfusun yoğun olduğu bölgelerde halk tarafından protestolar başlatıldığında, Maliki halkın isteklerini dinlemek ve karşılamak yerine, onlara karşı askeri güç kullanarak yüzlerce göstericinin kalabalığın gözleri önünde ölmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte Maliki'nin mezhepsel siyaseti, ABD tarafından 2007 yılında Sünnilerden oluşturulan Sahva Konseyi'nin dağılmasına sebep olmuştur. Sünni kesiminden oluşan bu silahlı güç, IŞİD'in yayılmasının önüne engel koyma konusunda başarılı olmasına rağmen ABD güçleri Irak'tan çekildikten sonra konseyin sorumluluğu Irak hükümetine geçince Maliki Sahva'yı ihmal ederek onların maaşlarını ve silah desteğini kesmiştir. Bu durum, Sahva'nın dağılmasına ve birçok üyesinin IŞİD'in saflarında tekrar yer almaya başlamasına sebep olmuştur.
- Devletin hizmet konusunda başarısız olması, işsizlik oranının özellikle Sünnilerin yoğun yaşadığı yerlerde yükselmesi artık Sünnileri hükümet tarafından tamamen ihmal edildiği hissine kaptırmıştır.

Genel olarak yukarda bahsedilen bütün noktalar, Sünnilerin bir şekilde siyasi süreç ve kamu kurum ve kuruluşlarından uzaklaştırılmasına neden olmuştur. Özellikle onların istekleri hükümet tarafından dikkate alınmayınca artık durumlarının iyileşmesinden ümitlerini tamamen kesmişlerdir. Hatta Sünniler, artık protestoların bir sonuç vermeyeceği inancına vardılar. Böyle bir ortamda IŞİD Sünnilerin düştüğü ümitsizlik çıkmazını değerlendirip ve bu durumdan istifade ederek kendilerini Sünni kimliğinin koruyucusu olarak sunmuştur. Dolayısıyla istek ya da baskıyla, kin ya da sempatiyle olsun, Sünniler IŞİD gibi bir radikal terör örgütüne kucak açmış oldular. Böylelikle Sünnilerin desteğini arkasına alan IŞİD, kısa bir zaman içinde onların yoğun yaşadığı bölgeleri işgal edebilmiştir.

2. ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi Sünnilerin iktidar üzerindeki etkinliğini yok etmesiyle birlikte El Kaide gibi küresel bir terör örgütünün bazı uzantılarının Irak'a transfer edilmesine yol açmıştır. ABD'nin Saddam rejimini yıkması

ülkeyi siyasi, askeri ve idari bir boşluğun içine itmiştir. Bu istikrarsızlık El Kaide'ye Irak'ı örgütün merkezi haline getirme şansı vererek orada ABD ve müttefiklerine karşı savaşmak için faaliyetlerini gerçekleştirme fırsatı sunmuştur. IŞİD ise 2004 yılına kadar bağımsız bir örgüt olarak eylemlerini gerçekleştirmiş olsa da örgütün ilk olarak 1999 yılında El Kaide'nin kurucusu Usama bin Ladin'in yardımıyla Zerkavi tarafından kurulduğunu unutmamak gerekir.

3. Siyasi ve askeri istikrarsızlık, Irak Devleti'ni IŞİD'in faaliyet alanının odağı haline getirdi. Irak işgalinden IŞİD'in Musul'u işgal ettiği sürece kadar ülke sürekli istikrarsızlık ve güç boşluğu içinde bulunmuştur. Bu istikrarsızlık öncelikle Sünnilerin, ABD ve müttefiklerine karşı direniş başlatmalarıyla ortaya çıkmıştır. Bu süreçte IŞİD, cihat için Irak Devleti'ne gelen yabancı savaşçıların da yardımıyla pek çok terör faaliyetini hayata geçirmiştir. Ayrıca Irak'ta 2006-2007 yıllarında mezhepsel savaşın yaşanması, IŞİD'in bu mezhepsel sıcak çatışma hattında yer alarak Sünnilerin yoğun yaşadığı bazı yerleri kontrol altına almasında kolaylık sağlamıştır. 2011'de de Sünni bölgelerde istikrarsız bir durum baş göstermişti. Özellikle Sünnilerin gerçekleştirdiği protestoların Maliki tarafından güç kullanılarak bastırılması, ülke genelindeki protestocuların tutumunu daha da sertleştirmiştir. Bu süreçte IŞİD tekrar Sünni şehirleri teker teker işgal ederek Irak ve Suriye'de İslam Devleti'ni ilan etmiştir. Dolayısıyla IŞİD, Irak ve Suriye'de yaşanan istikrarsız ortamda bölgede daha kolay yayılma imkânı bulmuştur.

4. IŞİD'in kısa bir zaman içinde yayılmasının bir diğer sebebi ise eski Irak ordusunda üst düzey Baasçıların, örgütün askeri komuta merkezinin içinde bulunmalarıydı. Özellikle ABD'nin Irak valisi Paul Bremer'in Baasçıların kökünün kazınması ve Irak ordusunun dağıtılması kararları, Baasçı subayların büyük bir kısmının, Irak'ın yeni siyasi haritasına düşmanlık gösterip yıkılmasını istemelerine neden olmuştur. Yüksek rütbeli Baasçı subayların, IŞİD saflarına geçmesi örgütün savaş ve saldırı alanlarında uzman olan birçok kişiye sahip olmasını sağlamıştır. Çünkü örgütün askeri kadrolarında yer alanlar, daha önce Irak ordusunun çeşitli alanlarında eğitim görmüş tecrübe sahibi kişilerden oluşuyordu. Ayrıca IŞİD terör örgütünde görev alan bu subaylar bölge coğrafyasını çok iyi biliyorlardı. Bunun için örgütün hızla gelişip kısa bir zaman diliminde hem Irak hem de Suriye'nin birçok kentini işgal edebilmesi, askeri alanda uzman olan bu Baasçı subayların deneyimlerine dayanmaktadır.

5. IŞİD'in yayılmasında Irak güvenlik güçlerinin ve ordusunun başarısızlığı bir diğer sebebi oluşturmaktadır. Irak Devleti'nin Musul'daki güvenlik güçlerinin sayısı 70

bin olmasına rağmen IŞİD'in 2 bin silahlı savaşçısının kenti işgal etmelerine engel olamadılar. Bu karşı koyamamanın nedenlerinden biri, hem Irak ordusunda hem de güvenlik güçlerinin içindeki yolsuzluktu. Özellikle Irak'ın bir kısmı IŞİD tarafından işgal edildikten sonra Irak askerlerinin büyük bir bölümü maaşlarını almalarına rağmen görev başında olmadıkları ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte güvenlik kuvvetlerinin Sünni bölgelerde yaşayan insanlara olumsuz tutumları, özellikle Maliki'nin göstericileri bastırmak adına orduyu harekete geçirmesi ve bu bölgelerde yaşayanların "Ordu Irak ordusu değil Şiiilerin ordusu" olarak görüp onlara kin ve düşmanlık besleyen gözlerle bakmalarına neden olmuştur. Bu durum IŞİD tarafından Sünni bölgeleri işgal ettiği süreçte Sünnilerin Irak ordusunu desteklemek yerine onların bölgeden çıkmalarını istedikleri şeklinde sert bir dil ile ifade edilmiştir. Bu sebeplerden dolayı Irak ordusu ve güvenlik güçleri IŞİD ile hiçbir mücadelede bulunmadan başka bölgelere kaçarak işgal edilen alanları bir nevi örgütün avuçlarına bırakmış oldular. Ayrıca IŞİD'in hiçbir engelle karşılaşmadan bölgeyi rahatlıkla işgal etmesi manevi güçlerini daha da arttırmalarına yardımcı olmuştur.

6. Suriye'de iç savaşın çıkması, örgütün güçlenip yayılmasının diğer sebeplerinden biriydi. Özellikle Esad'ın protestolarda sivil halk ve muhalif güçlere şiddet uygulaması, ülkeyi istikrarsız bir duruma sürüklemişti. Güvenlik boşluğu ve iç savaşın yaşanması, IŞİD'in Irak'tan Suriye'ye kadar sınırlarını genişletmesini sağlamıştı. IŞİD'in Suriye'nin geniş bir alanını işgal etmesi, örgütün hem askeri hem de mali gücü açısından dünyanın en güçlü terör örgütü konumuna gelmesinde etkili bir rol oynamıştır. IŞİD Suriye'de güçlendikten sonra, birkaç saat içinde Irak'ın en büyük ikinci kenti olan Musul'u işgal edip her iki ülkede de hilafet ilan etmiştir.

Bu çalışma, yukarıda da bahsedildiği gibi IŞİD'in ortaya çıkış ve yayılmasında önemli rol oynayan Irak yerel koşulları göz önüne alınarak incelenmiştir. Fakat bizim araştırmamızın kapsamı dâhilinde olmayıp bölgesel ve uluslararası sebepler olarak da nitelendirebileceğimiz diğer faktörler de IŞİD'in etkili bir terör örgütü olarak ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Bundan sonra yapılabilecek çalışmalarda içsel ve dışsal faktörlerin etkileşimini inceleyen araştırmalar bu konu hakkında daha detaylı sonuçlar sunabilir.

KAYNAKÇA

- Abdullgfor, Z. (2011). 2003 Yılından Sonra Irak'ın Sosyal Politik Sorunları. İstanbul Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Acar, Ü. (2012). *A'dan Z'ye Terörizm*. Ankara: Kripto Yayın Dağıtım.
- Acun, C. (2014). Neo el-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD). *SETA Perspektif*, (53), 1-6.
- Akça, M. (2014). Terörizmin Kendine Özgü (SUI GENERIS) Niteliği. Kavramı Tanımlamada Metodoloji Sorunu. *İstanbul Barosu Dergisi*, 88 (1), 15-63.
- Aksakal, C. (2015). Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 2 (3), 65-81.
- Ali, A. (2015). “داعش” *İŞİD*. Irak-Erbil: Rozhhalat Yayıncılık.
- Aydın, M., Özcan, N.& Kaptanoğlu, N. (2007). *Risklar ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye*. Ankara: Matsa Basımevi.
- Aktel, M. & Gürkaynak, M. (2015). Küreselleşen Terörizm. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/AKTEL-Mehmet-GÜRKAYNAK-Muharrem-KÜRESELLEŞEN-TERÖRİZM-BİR-ETKİLEŞİM-ÇALIŞMASI.pdf> (Erişim tarihi: 14.10.2017).
- "Bağdadi'den hicret çağrısı" . (1.7.2017). *Al Jazeera*. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bagdadiden-hicret-cagrisi> (Erişim tarihi: 19.02.2018).
- Albayrak, A. (2004). Terör-Din ilişkisi(zlığı) üzerine. *Dini Araştırmalar*, 7 (20), 291-301.
- Alexander, Y. & Kenneth, A. (2002). Avrupa'da Teörizm. C. Güzel (Ed.). *Silinen Yüzler Karşısında Terör*. (ss.209-216). Ankara: Araç Yayınevi.
- Alexander, Y. (1999). “Terrorism in the Twenty-First Century: Threats and Responses”. *DePaul Bus. L. J.*, (12), 59-95.
- Altıntaş, R. (2009). Seyyit Kutub'un Cahilye Anlayışı. *Marife* (3), 75-84.
- Anjarini, S. (2014, July). The Islamic State: from Baghdadi the founder to Baghdadi the “caliph”. *Alakhbar*. <https://english.al-akhbar.com/node/20599> (Erişim tarihi: 13.3.2018).
- Ansiklopedik Siyasi Terimler ve Örgütler Sözlüğü. (1992). *"Terör"*. Ankara: Güvenlik ve Yargı Muhabirleri Derneği Yayınları.
- Apak, A. (2013). Selefilik ve Selef kavramı. (Bildiren Ahmet Serin). <http://www.dunyabizim.com/etkinlik/15301/adem-apak-selefilik-ve-selef-kavramini-anlatt> (Erişim tarihi: 15.02.2018).

- Apaydın, Y. (1993). "İCTİHAD". *Türkiye Diyanet Vakfı-İslam ansiklopedisi*, cilt (21), 432-445.
- Ardor, H. (2008). Terör ve Ekonomi. H. Çakmak (Ed.), *Terörizm* (ss.99-122). Ankara:Platin Yayın ve Dağıtım.
- Arık, U. (2010). Türkiye'nin Terörizmle Mücadele Konusundaki Tutumu. <http://umutarik.blogspot.com.tr/search/label/Türkiyenin%20terörizmle%20mücadeledeki%20tutumu> adresinden alındı (Erişim tarihi: 19.10.2017).
- Arpa, E. (2002). "Müteşabih Ayetler" Kavramı Hakkında Tarih ve Semantik Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43(2), 151-168.
- Aslan, F. (2017, Şubat). ABD'nin PYD'ye gönderdiği zırhlı araçların belgesi yayınlandı. *CNN Türk*. <https://www.cnnturk.com/dunya/abdnin-pydye-gonderdigi-zirhli-aracilarin-belgesi-yayinlandi?page=1> (Erişim tarihi: 12.10.2017).
- Ateş, T. (2007). *Temel Okul Sözlüğü*. Ankara: Aydan Yayıncılık.
- Atwan, A. (2014, Jun). "A Portrait of Caliph Ibrahim". *The Cairo Review of Global Affairs*. <https://www.thecairereview.com/essays/a-portrait-of-caliph-ibrahim/> (Erişim tarihi: 12.3.2018).
- Ay, K. (2016, Kasım). Cihatçılar. *TR7-24 Gazetesi*, (62), 2-4.
- Ayhan, H. (2011). Terör Kavramı, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Özelinde Birleşmiş Milletler'in 2001 Sonrası Terör Yaklaşımı. *Güvenlik Stratejileri* (21), 117-146.
- Baharçipek, A. (2000). Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 12-27.
- Balcı, M. (2002). Savaş ve Terör. <http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerI/85.pdf> (Erişim tarihi: 12.10.2017).
- Bardakçı, M. (2014, Haziran). "Bu bayrak maalesef bir tasarım şaheseridir". <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/959177-bu-bayrak-maalesef-bir-tasarim-saheseridir> (Erişim tarihi: 24.02.2018).
- Barrett, R. (2014). *The Islamic State*. New York: The Soufan Group.
- Başeren, S. (2008), Terrorism With Its Differentiating Aspects. *Defence Against Terrorism Review*, 1 (1), 1-11.
- Benjamin, Z. (2017). Zerkavi'nin hayatı. *Elaph*. <http://elaph.com/Web/AkhbarKhasa/2007/4/225265.htm?sectionarchive=AkhbarKhasa> (Erişim tarihi: 4.04.2018).
- Berk, O. (2010). Türkiye'de Dini Motifli Terör. Gazi Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Bezirgan, E. (2012). ABD ve Irak Şiiileri Arasındaki İlişkiler: 2003-2010 Dönemi. Gazi Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Biçer, R. (2015). IŞİD Düşünce Yapısının Teolojik Arkapları. *Kelam Araştırmaları* , 13 (1). 2-11.
- Bilgi Adamlar Kurulu Raporu.* (2015). Teör'ün Geldiği Yeni Boyut: IŞİD Örneği. İstanbul.
- Bingöl, O. ve diğerleri. (2014). Suriye İç Savaşı'nda Askerî Durum. *Merkez Strateji Enstitüsü*, (6), 1-56.
- Blanchard, C. & Humud, C. (2017). The Islamic State and U.S. Policy. *Prepared by Congressional Research Service* , 1-32.
- Bodur, H. (2003). Vehhabi Hareketi ve Küresel Terör. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 7-20.
- Breslow, J. (2014). How Saddam's Former Soldiers Are Fueling the Rise of ISIS. Public Broadcasting Service. <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/how-saddams-former-soldiers-are-fueling-the-rise-of-isis/> (Erişim tarihi: 1.8.2018).
- Boghardt, L. (2014, August). Qatar and ISIS Funding: The U.S. Approach. *The Washington Institute*. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/qatar-and-isis-funding-the-u.s.-approach> (Erişim tarihi: 18.3.2018).
- Boz, G., & Kuru, N. (2015). IŞİD'in Finansmanı. *Ankara Strateji Enstitüsü*, (6), 5-25.
- Bozan, F. (2016). Radikal Örgütlerin Ortaya Çıkmasında Batı Politikalarının Etkisi. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 2 (1), 1-17.
- Bruce, G. (2013). Definition of Terrorism Social and Political Effects. *Journal of Military and Veterans' Health* , 21 (2), 26-30.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi .(1986). "Terör". İstanbul: Milliyet Yayıncılık.
- Büyükkara, Mehmet. (2004). 11 Eylül'le Derinleşen Ayrılık: Suudi Selefiye ve Cihadi Selefiye. *Dini Araştırmalar*, (7), 205-234.
- Cansever, N. (2010). Saddam Sonrası Irak'ın Yeniden Yapılanma Sürecinde Şiiilerin Rolü. Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Charles, J. & Martinez, D. (2014, Ekim). Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding. *Prepared by Thomson Reuters Accelus*, 3-9.
- Chomsky, N. (2002). Uluslararası Terörizm. C. Güzel (Ed.) *Silinen Yüzler Karşısında Terör*. (ss.217-254). Ankara: Araç Yayınevi.
- Clarke, C. & diğerleri. (2017). *Financial Futures of the Islamic State of Iraq and the Levant*. California: RAND Corporation.

- Clarke, P. (2006). *Encyclopedia of New Religious Movements*. New York: Taylor & Francis Group.
- Cockburn, P. (2011). Assad hopes Syrian cabinet's resignation will defuse protests. *Independent*. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/assad-hopes-syrian-cabinets-resignation-will-defuse-protests-2256769.html> (Erişim tarihi: 24.7.2018).
- Cockburn, P. (2013). 'The civil war in Iraq has already begun': Politician claims conflict has started and warns it will be 'worse than Syria'. *INDEPENDENT*. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/the-civil-war-in-iraq-has-already-begun-politician-claims-conflict-has-started-and-warns-it-will-be-8601732.html> (Erişim tarihi: 20.8.2018).
- Cockburn, P. (2014). *İslam Devleti'nin Yükselişi- IşİD ve Yeni Sünni Ayaklanması*. (O. Akınhay, Çev). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Cole, J. (2015). How the United States helped create the Islamic State. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/posteverything/wp/2015/11/23/how-the-united-states-helped-create-the-islamic-state/?utm_term=.7b446a75ad32 (Erişim tarihi: 3.8.2018).
- Crenshaw, M. (1981). The Causes of Terrorism". *Comparative Politics*, 13(4), 379-399.
- Cülük, A. (2015). IşİD'in Dünden Bugüne Gelişimi ve Geçirdiği Dönüşüm. <http://akademikperspektif.com/2015/01/21/isidin-dunden-bugune-gelisimi-ve-gecirdigi-donusum/> (Erişim tarihi: 12.02.2018).
- Çağıran, M. (2008). Terörizm ve Uluslararası Hukuk. H. Çakmak (Ed.), *Terörizm* (ss.41-72). Ankara: Platin Yayın ve Dağıtım.
- Çağ, G & Eker, S. (2016). Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2 (2).
- Çağlar, A. (1997). Terör ve Örgütlenme. *AMME İdaresi Dergisi*, 30 (3),120-133.
- Çakmak, H. (2008). Tarihi Açıdan Terör. H. Çakmak (Ed.), *Terörizm* (ss.17-28). Ankara: Platin Yayın ve Dağıtım.
- Çiftçi, D. (21.6.2017) IşİD'in ömrü 5, ideolojisi yüzlerce yıllık. Röportaj: Altaş, Gülbahar. <http://www.rudaw.net/mobile/turkish/interview/21062017> (Erişim tarihi: 9.02.2018).
- Çiftçi, E. (2017). IşİD: Oluşum, Kuruluş ve Devletleşme Süreçleri. *Lectio Socialis*, (1), 45-57.

- Çetinsaya, G. (2005). 30 Ocak 2005 Irak Seçimleri Sonrası Irak. <https://www.setav.org/30-ocak-2005-irak-secimleri-sonrasi-irak/> (Erişim tarihi: 25.7.2018).
- Çubukçu, M & Özhan, T. (2010). İşgal Altında İstikrar Arayışları 2010 Irak Seçimleri. *SETA Analiz*, (20), 3-35.
- Dalby, Ch. (2014, September). Who Is Buying The Islamic State's Illegal Oil?. *Oil Price*. <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/Who-Is-Buying-The-Islamic-States-Illegal-Oil.html> (Erişim tarihi: 20.3.2018).
- Demir, H. (2014). Selefiler ve Selefi Hareketi IŞİD ne kadar Sünnidir. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Raporu*, (21), 3-22.
- Demir, H. (2016). Radikal Relefi Hareketler ve Terör Örgütleri: Kavram ve Teorik Çerçeve. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, 1-8.
- Demirci, S. (2017). IŞİD'in Genişleyen Afrika Ağı: BOKO HARAM ve EŞ ŞEBAB Uzantısı. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Kongresi*, 1-17.
- Demirel, E. (2007). *Terör*. İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık.
- Deşilmek, E. (2015). Küreselleşme ve Terör -KAİDE ve IŞİD Örnekleri. https://www.academia.edu/28198329/KÜRESELLEŞME_VE_TERÖR_ELKAİDE_ve_IŞİD_ÖRNEKLERİ (Erişim tarihi: 12.09.2017).
- Din İşleri Yüksek Kurulu Raporu*. (2015). DAİŞ'in Temel Felsefesi ve Dini Refransları raporu . Ankara.
- Dmereal, N. (2018). 2003 Sonrası Dönemde Irak'taki Şii-Sünni Çatışması: İç ve Dış Aktörlerin Rolü. Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Doğanay, H & Hayli, S. (2004, s. 2). (2004). Irak'ın Başlıca Goğrafi Özellikleri ve PetrolYatakları.https://www.researchgate.net/publication/321081782_IRAK'TIN_BASLICA_COGRAFI_OZELLIKLERI_VE_PETROL_YATAKLARI_-_Main_Geographical_Characteristics_and_Petroleum_Deposits_in_the_Iraq (Erişim tarihi: 29.06.2018).
- Dönmez, I. (1993). "İCMA". *Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Ansiklopedisi*, cilt (8), 417-431.
- Dreazen. Y.(2011). U.S. Troops Are Leaving Because Iraq Doesn't Want Them There. *The Atlantic*. <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2011/10/us-troops-are-leaving-because-iraq-doesnt-want-them-there/247174/> (Erişim tarihi: 19.8.2018).
- Dursunoğlu, A. (2006). Irak ve 15 Aralık Seçimleri.http://www.ydh.com.tr/YD17_irak-ve-15-aralik-secimleri.html (Erişim tarihi: 26.7.2018).
- Dursunoğlu, A. (2014). "IŞİD'i ilga eden Zevahiri mi el-Cezire mi?" http://www.ydh.com.tr/YD387_isidi-ilga-eden-zevahiri-mi-el-cezire-mi-.html (Erişim tarihi: 20.04.2018).

- Durukan, N. (2014, Ocak). "Irak bayrağı indirildi, şeriat bayrağı çekildi". *Milliyet*. <http://www.milliyet.com.tr/irak-bayragi-indirildi-seriat/dunya/detay/1817963/default.htm> (28.04.2018).
- Ebrari, M. (2014). (İŞİD Çerçeve Metni. *Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 5-38.
- Ebu Zehra, M. (2006). *İslam'da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*. (S. Kaya, Çev.). İstanbul: Harf Yayınları.
- Ekici, K. (2012). Avrupa Birliği'nin Terörizmle Mücadele Yöntemleri. Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Erdem, S. (2014, Şubat). El Kaide'nin ideolojisi Cihadi Selefilik. <http://www.gazete2023.com/dusunce-analiz/el-kaidenin-ideolojisi-cihadi-selefilik-h12038.html> (Erişim tarihi: 18.02.2018).
- Erdem, S. (2015, Ocak). Fransa'daki Saldırının Nedeni ve Sonrasına İlişkin Öngörüler. <http://sahipkiran.org/2015/01/09/charlie-hebdo/> (Erişim tarihi:22.02.2018).
- Erdem, S. (2016). *Cihatçılar: El Kaide ve İŞİD'e katılanların hikayesi*. İstanbul: Yakın Plan .
- Erdoğan, Ş. & Deligöz, E. (2015). Irak Şam İslam Devleti (İŞİD): Gücü ve Geleceği. *Savunma Bilimleri Dergisi* , 14 (1), 5-37.
- Ergil, D. (1992). Uluslararası Terörizm. *Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 47 (3), 140-143.
- Erkmen, S. (2008). İşgalin Beşinci Yılında Irak'ta Temel Gelişmeler. <https://www.turkishnews.com/tr/content/2008/07/01/ishgalin-besinci-yilinda-irakta-temel-gelismeler/> (Erişim tarihi: 21.7.2018).
- Erkmen, S. (2010). Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamanto Seçimleri. *Ortadoğu Etütleri*, 2 (3), 108-145.
- Erkmen, S. (2014). Irak'ta El Kaide'nin Doğuşu, Gelişimi ve Bugünü. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2014/01/07/7368/irakta-el-kaidenin-dogusu-gelisimi-ve-bugunu> (Erişim tarihi: 8.04.2018).
- Erkmen, S.(2017). İŞİD'in 3 yılı: Örgüt şu an hangi noktada?. <http://t24.com.tr/haber/isidin-3-yili-orgut-su-an-hangi-noktada,411745> (Erişim tarihi: 9.8.2018).
- Erol, M. (2008). Uluslararası İlişkiler Aktörü olarak Terör Örgütleri. H. Çakmak (Ed.), *Terörizm* (ss.73-97). Ankara:Platin Yayın ve Dağıtım.
- Erten, M. (2013). Kuran ve Yorum. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (3), 9-10.
- Ertuna, C. (2014). Küresel Cihadın Yeni Adresi: "İslam Devleti". *Ayrıntı Dergi*, (5),1-21.
- Faulconbridge G. & Saul, J. (2015, December). Islamic State oil is going to Assad, some to Turkey, U.S. official says. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us->

- mid-east-crisis-syria-usa-oil/islamic-state-oil-is-going-to-assad-some-to-turkey-u-s-official-says-idUSKBN0TT2O120151210 (Erişim tarihi: 20.3.2018).
- Flawed Justice Accountability ISIS Crimes in İraq. (05.12.2017). *Human Rights Watch Report* .<https://www.hrw.org/report/2017/12/05/flawed-justice/accountability-isis-crimes-iraq> (Erişim tarihi: 26.7.2018).
- Friedland, E. (2015). The Islamic State. *Report prepared by Clarion Project*. 1-23.
- Full Text of Iraqi Constitution. (12.10.2005). *The Washington Post* <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2005/10/12/AR2005101201450.html> (Erişim tarihi: 19.7.2018).
- Ganor, B. (2010, January). Defining Terrorism - Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?. *International Institute For Counter- Terrorism*. <https://www.ict.org.il/Article/1123/Defining-Terrorism-Is-One-Mans-Terrorist-Another-Mans-Freedom-Fighter#gsc.tab=0> (Erişim tarihi: 19.09.2017).
- Gençtürk, T. (2012). Terör Kavramı ve Uluslararası Terörizme Farklı Yaklaşımlar. *Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ankara.
- Golder, B. & Williams, G. (2004). What is 'Terrorism? Problems of Legal Definition. *UNSW Law Journal* , 27(2), 270.
- Güç, A. (2010). İslam Öncesi Dinlerde Kurban. K. Cesur (Ed.). *Din ve Hayat-İstanbul Müftülüğü Dergisi*.(11), 5-7.
- Güçyetmez, F. (2017). El Kaide'den DEAŞ'a Ağ Tabanlı Terör Organizasyonları. *Stratejik*. <https://www.stratejiktak.com/2017/05/el-kaideden-deasa.html> (Erişim tarihi: 2.04.2018).
- Gül, T. (2012). *Terör & Terörizm*. İstanbul: Step Matbaacılık.
- Güller, M. (2014). *İŞİD kara Terör*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Güney, B. (2017). Devlet'ten 'Terör Ağı'na Dönüşen İŞİD: Liderlik, Finansman ve Terörist Diaspora. *Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Derneği* ,(10), 2-11.
- Gürel, M. (2008). Küreselleşen Dünya ve Terörizm. İstanbul. Kadir Has Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gürel, S. (2016). Türkiye'de Terör Örgütlerinin Finans Kaynakları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* , 3 (1), 20-45.
- Gürler, R & Özdemir, Ö. (2014a). El Kaide'den Post-Kaide'ye Dönüşüm: İŞİD. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), 113-154.
- Gürler, R & Özdemir, Ö. (2014b). "Tevhid ve Cihad Örgütü"nden "İslam Devleti"ne. *SETA Perspektif*, (60), 1-8.
- Güzel, C. (2002). Korkunun Korkusu:Terörizm. C. Güzel (Ed.) *Silinen Yüzler Karşısında Terör*. (ss.7-19). Ankara: Araç Yayınevi.

- Hamsivi, M. (14.09.2013). Iraklı Hristiyanların Kürt bölgesine göçü. BBC.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/09/130913_irak_hristiyanlar_kurdistan (Erişim tarihi: 12.10.2017).
- Hackensberger, A. (2014, September). Das Organigramm des Terrorkalifats. *Welt*.
<https://www.welt.de/politik/ausland/article132433112/Das-Organigramm-des-Terrorkalifats.html> (Erişim tarihi: 14.3.2018).
- Hakyemez, C. (26.6.2017). IŞİD'in beslendiği Selefi düşünce nedir? Röportaj: Dinç, Engin.
<http://www.on5yirmi5.com/roportaj/guncel/olaylar/160479/isisdin-beslendigi-selefi-dusunce-nedir.html> (Erişim tarihi: 13.02.2018).
- Haniyeh, H. (2018, Şubat). "İslam Devleti" nin Yönetim Yapısı. *Aljazeera*.
<http://studies.aljazeera.net/ar/files/isi/2014/11/2014112363816513973.html> (Erişim tarihi: 14.3.2018).
- Hashim, A. (2014). The Islamic State: From al-Qaeda Affiliate to Caliphate.
<http://www.mepc.org/islamic-state-al-qaeda-affiliate-caliphate> (Erişim tarihi: 8.04.2018).
- Haşimi, H. (2015). "الدولة الإسلامية في العراق و الشام" *Irak Şam İslam Devleti*. Bağdad: Dar Alhikma.
- Hatami, M. (2015). "شکل گیری داعش در کانون پویش جهانی شدن" Uluslararası Olma Eylemine Odaklanmış IŞİD Şekillenmesi. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları* , 8 (30), 148-169.
- Hendawi, H & Zahra, A. (2015). ISIS Top Brass Is Iraqi Army's Former Best and Brightest. *Haaretz*. <https://www.haaretz.com/isis-top-brass-is-iraqi-army-s-former-1.5384550> (Erişim tarihi: 24.7.2018).
- Hoffman, B. (1998). *Inside Terrorism*. London: Carolina University Press.
http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/in_depth/post_saddam_iraq/html/3.stm (Erişim tarihi: 27.06.2018).
- <http://worldpopulationreview.com/countries/iraq-population/> (Erişim tarihi: 21.06.2018).
- <http://www.kurdistan24.net/so/news/4c65c514-0418-4807-8ed9-86a28349318a> (Erişim tarihi: 12.8.2018).
- <http://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Iraq.pdf> (Erişim tarihi: 22.07.2018).
- http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/815/modern_irak_tarihi (Erişim tarihi: 20.07.2018).
- <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/03/20030319-17.html> (Erişim tarihi: 12.8.2018).
- <https://occidentalworld.com/democracy-promotion-in-iraq-why-the-democratisation-hadnt-been-accomplished/civilian-deaths-in-iraq-2008-2013/> (Erişim tarihi: 29.7.2018).

- <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/2011320113138901721.html> (Erişim tarihi: 21.7.2018).
- <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-a-2003-08-29-25-1-87908247/812161.html> (Erişim tarihi: 09.7.2018).
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> (Erişim tarihi: 21.06.2018).
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> (Erişim tarihi: 21.06.2018).
- https://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/iraq_wmd_2004/chap2_annxD.html (Erişim tarihi: 22.7.2018).
- <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2016/09/29/rusyanin-suriyedeki-bir-yili/> (Erişim tarihi: 7.8.2018).
- https://www.indexmundi.com/iraq/demographics_profile.html (Erişim tarihi: 19.06.2018).
- <https://www.iraqbodycount.org/database/> (Erişim tarihi: 29.7.2018).
- <https://www.mapsland.com/asia/middle-east/large-detailed-political-map-of-the-middle-east-with-major-cities-and-capitals-2008> (Erişim tarihi: 12.4.2017).
- https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2014-11/counter-terrorism_9.php (Erişim tarihi: 29.7.2018).
- <https://www.theguardian.com/world/2011/apr/23/syria-troops-open-fire-protesters> (Erişim tarihi: 21.7.2018).
- Hubbard, B . (2013, November). Private Donors' Funds Add Wild Card to War in Syria. *The New York Times*.
<https://www.nytimes.com/2013/11/13/world/middleeast/private-donors-funds-add-wild-card-to-war-in-syria.html> (Erişim tarihi: 24.3.2018).
- Hunt, E. (2015, November). Zarqawi's "Total War" on Iraqi Shiites Exposes a Divide among Sunni Jihadists. *The Washington Institute*.
<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/zarqawis-total-war-on-iraqi-shiites-exposes-a-divide-among-sunni-jihadists> (Erişim tarihi: 12.04.2018).
- Hüseyin, C. (2006). “دمروازمیهك بو تیروړ” Teröre Giriş: şiddet. *Novin Dergisi*, (9). 52-75.
- Ibrahim, K & Knickmeyer, E. (2006). Bombing Shatters Mosque In Iraq. *The Washington Post*. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/02/22/AR2006022200454.html> (Erişim tarihi: 29.7.2018).
- Irak, Suriye, İran ve Rusya IşİD'e karşı Bağdat'ta koordinasyon merkezi kuracak.(27.09.2015). *BBC*.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150927_suriye_iran_irak_rusya_i_sbirliği (Erişim tarihi: 7.8.2018).

- Irak'ın yakın tarihi. (2004). *BBC*.
http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/02/printable/040202_irak_kronoloji.shtml (Erişim tarihi: 08.11.2018).
- Irak'ta eski milletvekiline idam cezası. (23.11.2014). *CNN*.
<https://www.cnnturk.com/haber/dunya/irakta-eski-milletvekiline-idam-cezasi> (Erişim tarihi: 18.07.2018).
- Irshaid, F. (2015, December). "Isis, Isil, IS or Daesh? One group, many names". *BBC*.
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27994277> (Erişim tarihi: 9.02.2018).
- IŞİD'in Irak ve Suriye'deki son toprakları: "Fırat Vilayeti". (08.11.2017). *BBC*.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41914181> (Erişimtarihi: 19.8.2018).
- İnat. K. (2005). Irak 2005. http://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/02_irak_2005.pdf (Erişim tarihi: 24.7.2018).
- İnce, I. (2008). "RİDDE ". *Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Ansiklopedisi*, cilt (35), 88-91.
- İşeri, R. (2008), Türkiye'de Etnik Terör: ASALA ve PKK Örneği. Atılım Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Johnston, P. (2017). Oil, Extortion Still Paying Off for ISIS. *THE CIPHER BRIEF*.
<https://www.thecipherbrief.com/oil-extortion-still-paying-off-isis> (Erişim tarihi: 14.10.2017).
- Kahraman, A. (2008). Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme. Kadir Has Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kap, D. (2015). AB ve Türkiye'nin IŞİD ve Yabancı Savaşçılara Mücadele Politikası. *İktisadi Kalkınma Vakfı*, (108), s.4.
- Karacasulu, N. & Ovalı, Ş. (2004). Terör; Kavramsal Çeşitlilik. *Mülkiye* , XXVII (243), 50-63.
- Karaçuka, M & Çelik, N. (2017). Kırılgan-Başarısız Devlet Olgusu ve Terörizm İlişkisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 20-41.
- Kathleen J. McInnis. (2016). Coalition Contributions to Countering the Islamic State, *Congressional Research Service*, 1-13.
- Karadsheh, J. Sciutto, J. & Smith, L. (2014, September). How foreign fighters are swelling ISIS ranks in startling numbers. *CNN*.
<https://edition.cnn.com/2014/09/12/world/meast/isis-numbers/index.html> (Erişim tarihi: 18.4.2018).
- Karaşahan, M. (2003). *Terörün Efendileri*. İstanbul: Pinar Yayıncılık.
- Kaya, P. (2014). Bâtıniler'in Ortaya Çıkışı, Temel Düşünce Yapıları ve Büyük Selçuklu Devleti'nin Kuruluş Yıllarında ve Sultan Alıp Arslan zamanındaki İlk Faaliyetleri. *Tarih Okulu Dergisi*, (19), 289-305.

- Kayır, S. (2016, Ağustos). "İnsan ticaretinden uyuşturucuya IŞİD'in finansal kaynakları". *İleri Haber*. <http://ilerihaber.org/icerik/serhan-kayir-yazdi-insan-ticaretinden-uyusturucuya-isisin-finansal-kaynaklari-59119.html> (Erişim tarihi: 23.3.2018).
- Kaynar, A. (t.y.). Fransız Devrimi'nde Terör Dönemi. https://www.academia.edu/2294478/Fransız_Devriminde_Terör_Dönemi (Erişim tarihi: 26.10.2017).
- Kazan, H. (2012). Terör- Medya İlişkisi ve Medyada Terör Haberciliği. *Güvenlik Stratejileri*. (24).
- Keçeci, F. (2012). Etnik Bir Terör Örgütü: İrlanda Cumhuriyet(Çİ) Ordusu. https://www.academia.edu/2333071/Etnik_Bir_Terör_Örgütü_IRA (Erişim tarihi: 12.10.2017).
- Kekilli, E. (2016). Libya'da Daiş. *Siyaset, Ekonomik ve Toplum Araştırmaları Vakfı* (166), 7-20.
- Keskinkaya, E. (2015). Irak ve Şam İslam Devleti'nin Yeni Medya Kullanımı. Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kirmanj, SH. (2017). "شوناسی عراق: مللانی نته موی و مازهبییه کان" *Irak'ın Kimliği: Etnik ve Mezhebi Çekişmeleri*. Irak- Suleymaniye: Serdem Yayınevi .
- Kidar, M. (2011). Al Qaeda in Iraq. *Center for Strategic and International Studies*, 2-15.
- Kirman, M. (2006). Küresel Bir Sorun Olarak Din ve Şiddet. *Dini Araştırmalar*, 7 (20) 315-332.
- Köse, H. (2015). Şii Grupların Irak Siyasetinde Etkisi: 2003-2012 Dönemi. *The Journal Europe- Middle East Social Scince Studies*, 1 (2), 53-89.
- Kutlu, S. (2006). "MÜRCİE ". *Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Ansiklopedisi*, cilt (32), 41-45.
- Kuyaksil, A. (2014). Terör Örgütlerinin İdeoloji unsuru olarak Kullandığı bazı Dini Kavramlar. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*. (1), 79-114.
- Küçükcan, T. (2010). Terörün Sosyolojisi : Toplumsal Kökenleri Anlama İmkanı . *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi* , 6, (24), 34-54.
- Lafon, J. (2017). IŞİD'in uzun Vadeli Hedefleri üzerine bir İnceleme. H. Bayrı (Çev & Ed.). *Cihadçılık Efsaneler Gerçekler*. (ss. 49-60). İstanbul: Mets Yayınları.
- Lamani, M. (2009). Minorities in Iraq: The Other Victims. *The Centre for International Governance Innovation*, 3-14.
- Landler, M. (2011). U.S. Troops to Leave Iraq by Year's End, Obama Says. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2011/10/22/world/middleeast/president-obama-announces-end-of-war-in-iraq.html> (Erişim tarihi: 21.8.2018).

- Lanier.S & Roshan, B. (2015). Low Intensity Conflict and Nation-Building in Iraq: A Chronology. *Center for Strategic and International Studies*, 2-51.
- Laqueur, W. (2001). *History of Terrorism*. New Jersey: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.
- Laqueur, W. (2002). Terörizmin Yorumlanması. C. Güzel (Ed.) *Silinen Yüzler Karşısında Terör*. (ss.95-141). Ankara: Araç Yayınevi.
- Lewis, J. D. (2013). Al-Qaeda in Iraq Resurgent- The Breaking the Walls Campaign. *Middle East Security Report*, (14), 7-32.
- Lister, C. (2015). *The Islamic State: A Brife Introduction*. Washington: Brookings Institution Press.
- Lister, Ch. (2014, October). Cutting off ISIS' Cash Flow. *Brookings*. <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2014/10/24/cutting-off-isis-cash-flow/> (Erişim tarihi: 19.3.2018).
- Luizard, P.J. (2015). *İŞİD Tuzağı*. (Y.Charles, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Mallison, W. & Mallison, S. (1975). The Concept of Public Purpose Terror in International Law. *Journal of Palestine Studies* , 4 (2), 36-51.
- Mızrak, B. (2017). Amerika'da Ayrımcı Politikalar ve Siyahi Mücadele Tarihi. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, (33), 1-25.
- Miller, Z. (2014). Full Text of Obama's Address on ISIS. *Time*. <http://time.com/3320666/obama-isis-speech-full-text/> (Erişim tarihi: 4.8.2018).
- Moaddel, M. Tessler, M. & Inglehart, R. (2008). Foreign Occupation and National Pride: The Case of Iraq. *Population Studies Center Research Report*. (08-638), 2-28.
- Neriah, J. (2014, September). The Structure of the Islamic State (ISIS). *Jerusalem Center of Public Affairs*. <http://jcpa.org/structure-of-the-islamic-state/> (Erişim tarihi: 15.3.2018).
- Okumuş, E. (2014). *Ortadoğu ve İŞİD Gerçeği*. Ankara: Siyah Beyaz Yayınları.
- Okur, M. Göktaş, S. (2014). Birinci Dünya Savaşı Sürecinde Meclis-i Umumi'de Görüşülen Başlıca Askerî Meseleler. Z.Türkmen (Ed.), In *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak* (ss.283-317). İstanbul.
- Oosterveld, W. & Bloem, W. (2016-2017). *The Rise and Fall of ISIS From Evitability to Inevitability*. The Netherlands: The Hague Centre for Strategic Studies.
- Oxford Dictionary of English.(2003). <https://en.oxforddictionaries.com/definition/terrorism> (Erişim tarihi: 12.08.2017).
- Ozankaya, Ö. (1980). Terörün Toplumsal Etkenleri ve Çözüm Yolları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 34 (1), 52-61.

- Özcan, M. & Leyla, Ö. (2015). *IŞİD ve Kökenleri Haricilik ve Selefilik*. İstanbul: Sefa Yayın Dağıtım.
- Özcan, M. (2002). *Siber Terörizm ve Ulusal Güvenliğe Tehdit Oluşturma Boyutu*. İstanbul: İstanbul; Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özel, A. (1993). "DARÜLHARP". *Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Ansiklopedisi*, cilt (8), 536-537.
- Özeren, S. Sözer, M. & Başbüyük, O. (2012). Bireylerin Terör Örgütüne Katılmasına Etki Eden Faktörler Üzerine Bir Alan Çalışması: PKK/KCK Örneği. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi* , 3 (2), 57-83.
- Özkan, T. (2006). Siber Terörizm Bağlamında Türkiye'ye Yönelik Faaliyet Yürüten Terör Örgütlerinin İnternet Sitelerine Yönelik Bir içerik Analizi . Anadolu Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Özsoy, A. (2017). IŞİD'in Dini Görüşü, Yapısı ve Yenilikçi Yöntemleri. <https://www.stratejikortak.com/2017/08/isid-dini-ve-yontemleri.html> (Erişim tarihi: 11.01.2018).
- Öztürk, S. & Çelik, K. (2015). Terörizmin Türkiye Ekonomisi üzerine Etkisi. *DergiPark*, 85-106.
- Özügürlü, M. (2016). Rusya'nın Suriye'deki bir yılı. <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2016/09/29/rusyanin-suriyedeki-bir-yili/> (Erişim tarihi: 7.8.2018).
- Pellegrino, Ch. (2015). A Brief History of ISIS "Provinces". *OASIS Center*. <https://www.oasiscenter.eu/en/brief-history-isis-provinces> (Erişim tarihi: 16.3.2018).
- Peskes, E. (2003). 18. Asırda Tasavvuf ve Vehhâbilik. (M. Çelenk, Çev). *Uludağ Üniversitesi*, 12 (2), 413-429.
- Pınartaş, A. (2011). Irak'ın Geleceği: ABD'nin Çekilmesi ve Muhtemel Senaryolar. Gazi Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Piazza, J. (2008). Incubators of Terror: Do Failed and Failing States Promote. *International Studies Quarterly* , 52.469-488.
- Pirinççi, F. (2004). 2003 Savaş Sonrası Süreçte Irak'ta Siyasal Yapılanma. *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Müdürlüğü İkinci Ortadoğu Semineri: Düünden Bugüne Irak*, (2), 1-21.
- Pirinççi, F. ve diğerleri, (2014). ABD'nin IŞİD Stratejisi ve Irak İle Suriye'ye Olası Yansımaları. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, (191), 1-23.
- Polat, İ. (2006). 11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi. Süleyman Demirel Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

- Rahmani, B & Tanco, A. (2016). ISIS's Growing Caliphate: Profiles of Affiliates. *Wilson Center*. <https://www.wilsoncenter.org/article/isiss-growing-caliphate-profiles-affiliates> (Erişim tarihi: 16.3.2018).
- Rumman, M. (2014, Haziran). "El Kaide ile IşİD arasındaki anlaşmazlığın boyutları". *Aljazeera*. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/el-kaide-ile-isid-arasindaki-anlasmazligin-boyutlari>(Erişim tarihi:22.04.2018).
- Sağıroğlu, ř. (2017). Siber Terör; Tehditler ve Önlemler. <file:///C:/Users/IBM%20Touch/Downloads/SerefSagiroglu.pdf> (Erişim tarihi: 12.10.2017).
- Salama, B. (2016). *The Resilience of the Islamic State*. Oostenrijk: Landesverteidigungsakademie.
- Sanger, D. (2003). President Says Military Phase in Iraq Has Ended. *The New York Times*.<https://www.nytimes.com/2003/05/02/international/worldspecial/presiden-says-military-phase-in-iraq-has-ended.html> (Erişim tarihi: 12.8.2018)
- Sandıklı, A, Semin, A & Ünal, B. (2015). Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkinleri. *Bilgi Adamlar Kurulu Raporu*, (65).
- Saraçlı, M. (2007). Uluslararası Hukukta Terörizm. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , (1) 2, 1049-1078.
- Sarıkaya, B. (2013). *İslam Düşüncesinde Tevhid; İbn Teymiyye Örneğın*. İstanbul: Güşümhane Üniversitesi Yayınları.
- Saymaz, İ. (2017). *Türkiye'de IşİD*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schmid, A. (2004a). Terrorism - The Definitional Problem. *Case Western Reserve Journal of International Law* ,36 (2), 375-419.
- Schmid, A. P. (2014b). Violent and Non-Violent Extremism: Two Sides of the Same Coin?. *ICCT Research Paper* , 1-29.
- Selen, O. (2016,). Terörizmin geçmişi ve geleceğı. <http://www.anayurtgazetesi.com/yazar/Terrorizmin-gecmisi-ve-gelecegi-3-/27810/> (Erişim tarihi: 21.10.2017).
- Selvi, H. (2011). Terör Eylemlerine Tarihsel Bir Yaklaşım:Osmanlı Devleti'nde Ermeni Terör Eylemleri ve Yurtdışı Bağlantıları. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 2 (1), 39-56.
- Semin. A. (2013). Maliki'nin İç ve Dış Politikasında Ankara-Tahran Eksenı. <http://www.bilgesam.org/incele/1098/-maliki-nin-ic-ve-dis-politikasinda-ankara-tahran-ekseni/#.W1mGY7FXrIU> (Erişim tarihi: 18.07.2018).

- Sly, L. (2015). The hidden hand behind the Islamic State militants? Saddam Hussein's. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/the-hidden-hand-behind-the-islamic-state-militants-saddam-husseins/2015/04/04/aa97676c-cc32-11e4-8730-4f473416e759_story.html?utm_term=.c251f6e93690 (Erişim tarihi: 4.8.2018).
- Smith, B. (2010). The parliamentary election in Iraq, March 2010. <file:///C:/Users/IBM%20Touch/Downloads/SN05380.pdf> (Erişim tarihi: 27.7.2018).
- Shamieh, L & Zoltán, S. (2015). The Rise of Islamic State of Iraq and Syria (ISIS). *AARMS*, 1 (4), 363-378.
- Swanson, Ana. (2015, November). How the Islamic State makes its Money. *The Washingtonpost*. https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/11/18/how-isis-makes-its-money/?utm_term=.d1b63783ae80 (Erişim tarihi: 22.3.2018).
- şahin, Y. (2015). "Terörizm: Tanım(lanamaması)ı, Tarihsel Dönüşümü, Uluslararası Hukuktaki Yeri ve Mücadele Yöntemleri". *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 17 (3). 146-176.
- şen, F. (2015). Terörün Toplumlar Üzerindeki Sosyal-Ekonomik Etkilerine Bakış PKK Terörü ve Ağır Gerçeği. *Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*. 18-69.
- şen, Y. (2013). Suriye'de Arap Baharı. *Yasama Dergisi*, (23), 56-79.
- şenol, D., Erdem, S. & Erdem, E. (2016a). IşİD Terör Örgütünün İletişim ve Propaganda Teknikleri. *Uluslararası Ortadoğu Sempozyumu* , 192-202.
- şenol, D., Erdem, S. & Erdem, E. (2016b). IşİD: Küresel Bir Terör Örgütü. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 26 (2), 277-292.
- şiilerin öfkesi dinmiyor. (23.02.2006) *BBC*. http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/02/060223_askari_thursday.shtm l (Erişim tarihi: 23.7.2018).
- şimşek, M. (2016). Terörizm;Kavramsal Bir Çalışma. *Akademik Bakış Dergisi* ,(54), 319-335.
- Tacar, P. (1999). *Terör ve Demokrasi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tahir,B.(2015). "داعشنامسى" IşİDİZM. Irak-Sulaymaniye: Chawder Yayınevi.
- Tamer, C. (2016). 1990 Sonrası İran'nın Irak Politikası. Gazi Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Taşdemir, F. (2006). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*. Ankara: Usak Yayınları.
- Taşdemir, F. (2015). İç Savaş Çerçevesinde Terörizm ve IşİD Örneği. *Uluslararası Hukuk ve Politika* , 11 (42), 41-67.
- Taslaman, C. (2016). *Terör'ün ve Cihad'ın Retoriği*. İstanbul : İstanbul Yayınevi.

- Taştekin, F. (2016). *Karanlık Çöktüğünde IŞİD: Din adına şiddetin dünü ve bugünü*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık .
- Terörle Mücadele Kanunu (Türkiye). (1991). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf> (Erişim tarihi: 2.1.2017).
- Terörle Mücadele Kanunu (Irak). (2005,.). <http://wiki.dorar-aliraq.net/iraqilaws/law/19499.html> (Erişim tarihi: 2.1.2017).
- The Syrian Civil War: Regime of Bashar Assad.(2014). *Stanford Model United Nations Conferance*.<https://web.stanford.edu/group/sias/cgi-bin/smunc/wp-content/uploads/2014/10/Syria-Govt.pdf> (Erişim tarihi: 24.7.2018).
- Todenhöfer, J. (2015). *Inside IS – 10 Tage im Islamischen Staat* (ده روز لگئل داعش لئناو) (دمولئتی ئیسلامی) (*İslam Devleti'nde IŞİD ile On Gün*). (Ahmet Nareni, Almanca'dan Soranice'ye Çev.). Irak-Süleymaniye: Piremerd Yayınları.
- Topal, A. (2004). Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma. Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Bidat “bid’at”. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=BİDAT (Erişim tarihi: 11.02.2018).
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). tasavvuf. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TASAVVUF (Erişim tarihi: 17.02.2018).
- Türkiye Barolar Birliği (TBB).(2006). *Türkiye ve Terörizm*. Ankara.
- Türkoğlu, E. (2017). Küresel Bir Terör Örgütü olarak IŞİD’in Dijital Dergi Kullanımı: Konstantiniyye Üzerine Bir İnceleme. *Erciyes İletişim Dergisi “akademia”*, 5 (1), 162-180.
- "Usame bin Ladin öldürüldü".(02.05.2011). *BBC*. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/05/110502_binladin_update (Erişim tarihi: 12.04.2018).
- Ündücü, C. (2011). Uluslararası Sistem ve Terörizm Arasındaki İlişki. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 2 (1), 1-20.
- Varlı, İ., & Uğur, C. (2016). *Ortadoğu’yu Anlama Kılavuzu*. İstanbul: BirGün Yayıncılık.
- Vatandaş, S. (2015). IŞİD ve Türkiye’de IŞİD Tartışmaları. *Bilgi Analiz*, (1), 11-23.
- Weiss, M. & Hassan, H. (2016). *IŞİD Terör Ordusunun İç Yüzü*. (E. Kayhan, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Video: Turkey ‘turns blind eye’ to border-crossing jihadists. (2014). *France 24*. <http://www.france24.com/en/20141020-focus-turkey-syria-kobane-kurds-border-islamic-state> (29.04.2018).

- Video: Islamic state media branch releases "The end of Sykes-Picot".(1.7.2014). *Belfast Telegraph*. <https://www.belfasttelegraph.co.uk/video-news/video-islamic-state-media-branch-releases-the-end-of-sykespicot-30397575.html> (29.04.2018).
- Wilkinson, P. (2002). Terör ve Terörizm : Kavramlar, Özellikler ve Tipoloji. C. Güzel (Ed.) *Silinen Yüzler Karşısında Terör*. (ss.142-162). Ankara: Aryaç Yayınevi.
- Wood, G. (2015, March). What ISIS Really Wants. *The Atlantic*. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/> (Erişim tarihi: 12.3.2018).
- Yahşi, M. (2015). Terör Örgütlerinde İntihar Bombacısı Kişiliği ve Etkinliği. Kara Harp Okulu. Savunma Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yavuz, C. (2014). IŞİD Terör Örgütü mü Devlet Modeli mi?. http://devlet.com.tr/makaleler/y61ISID_TEROR_ORGUTU_MU_DEVLET_MODELI_MI.html (25.04.2018).
- Yayla, A. (1990). Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve. *Dergi Park* ,335-385.
- Yedier, F. (2017, Kasım). Dağıttığımı topla. *Milli Gazete*. <http://www.milligazete.com.tr/haber/1426849/dagittigini-topla> (Erişim tarihi: 29.11.2017).
- Yeginsu, C. (2014, June). Militants Storm Turkish Consulate in Iraqi City, Taking 49 People as Hostages. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2014/06/12/world/middleeast/militants-seize-turkish-consulate-staff-in-mosul.html> (29.04.2018).
- Yelaldı, E. (2014). Türkiye’de terör, Terörizm ve Terör Örgütleri. <http://akademikperspektif.com/2014/05/18/turkiyede-terror-terorizm-ve-terror-orgutleri/> (Erişim tarihi: 9.10.2017).
- Yiğit, H. (2016). *Tekmili Birden IŞİD: El Kaide’den IŞİD’e; Amerika için Cihat*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Yeşilbursa, B. (2014). Geçmişten Günümüze Irak Meselesi. <https://yasincoban.files.wordpress.com/2014/07/72.pdf> (Erişim tarihi: 09.07.2018).
- Yörükân, Y. (1953). Vahhabilik. *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (6), 51-67.
- Wing, J. (2010). Iraq’s PM Maliki Flexes His Muscles In Diyala Province Again. *E Kurd Daily*.<https://ekurd.net/mismas/articles/misc2012/1/kurdsiniraq149.htm> (Erişim tarihi: 28.7.2018).
- Zelin, A. (2014, July).Abu Bakr al-Baghdadi: Islamic State’s driving force. *BBC*. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28560449> (Erişim tarihi: 14.3.2018).